

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİÇAĞ DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ ANABİLİM DALI
LATİN DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI**

DOKTORA TEZİ

**URBANITAS'I ANLAMADA
PETRONIUS'UN SATYRICON'U ÜZERİNE
BİR KARAKTER ÇÖZÜMLEMESİ**

LEVENT KESKİN

2502100069

TEZ DANIŞMANI:

PROF. DR. BEDİA DEMİRİŞ

İSTANBUL - 2015

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : Levant KESKİN Numarası : 2502100069
Anabilim Dalı / : Eskiçağ Dilleri ve Kùltürleri
Anasanaat Dalı / Programı : Anabilim Dalı İaht Dili ve
Edebiyatı Bilim Dalı Danışmanı : Prof. Dr. Bedia DEMİRİŞ
Tez Savunma Tarihi : 19.10.2015 Saati : 10.30
Tez Bağılı : Urban'ias'ı Antikada Petronius'un Salyrion'u Üzerine Bir Karakter Çözümlemesi

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliğinin 50. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulara sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezini KABULUNE OYBIRI İŞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Prof. Dr. Bedia DEMİRİŞ	Kabul	B. Demir
2-Prof. Dr. Çiğdem DÜRÜŞKEN	Kabul	
3-Prof. Dr. Mustafa Hamdi SAYAR	KABUL	M. Sayar
4-Doç. Dr. Camil GÜZEY		
5-Doç. Dr. Sema SANDALCI	Kabul	

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Doç. Dr. Çiğdem MENZİLCİOĞLU		
2-Yrd. Doç. Dr. Ferit BAZ	Kabul	

ÖZ

URBANITAS'I ANLAMADA PETRONIUS'UN SATYRICON'U ÜZERİNE BİR KARAKTER ÇÖZÜMLEMESİ

LEVENT KESKİN

Bu tezde bir yaşam ve kültür tarzını temsil eden urbanitas'ın kavram ve uygulamadaki değişimi, Roma'nın bir kent devletinden yayılmacı bir güç haline geçişi sırasında sosyal dokusunda meydana gelen değişime koşut olarak, Latin Edebiyatı'nın belli başlı evrelerine göre araştırılacaktır.

İmparator Nero yönetiminin karmaşa ve sanrı dolu tehlikeli koşullarında Roma'daki ifade özgürlüğünün neredeyse tümüyle yitiminin, edebiyat çevresine sızan bir edilgenlik halinin, azatlı kesimin iktisadi ve mali sisteme taze işgücü ve hırslı girişimciler olarak akın etmesinin urbanitas'a yaptığı etkiler; hal, hareket ve tavırlarda incelik, dilde arılık, nükte anlayışında gelişmişlik ve beğenide titizlik çerçevesinde, güncel yaşamın çok yönlü dış çehresi ile birlikte incelenecektir.

Sosyal hareketliliğin ve siyasal baskının çarpık sonuçlarına dönük sakıncalı ve satirik sanatçı tavrının bir ürünü ve aynı zamanda Latin Edebiyatı'nda roman türünün ilk gerçek örneği olarak, Titus Petronius Niger'in tartışmalı ve olağandışı eseri Satyricon'dan, bu çalışmaya olgusal ipuçları sağlaması sebebiyle, karakter çözümlemeleri yaparak faydalanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Satyricon, Petronius, Urbanitas, Urbanus, Roman

ABSTRACT

A CHARACTER ANALYSIS ON PETRONIUS’ SATYRICON IN EXPLORING THE URBANITAS

LEVENT KESKİN

In this study, concurrent with the change in the pattern of ancient Roman social fibre that occurred during the fundamental transition of Rome from a city-state to an imperial power, the conceptual and practical metamorphosis of urbanitas which can be defined as an elusive, innate and multi-layered attribute denoting the aura of refinement in appearance and utterance, the educated sense of humour, the sophistication in terms of taste and mode of living, will be explored in pace with the basic periods of Latin Literature.

On the one hand Rome was expanding worldwide with its growth in population and diversity in ethnicity, on the other hand the idea of urbanitas under the dire circumstances of chaotic and paranoid Neronian rule was going through a perpetual deterioration owing to the loss of freedom of speech, the creeping inertia in the sphere of literature and the rush of foreign freedmen being incorporated into the economical and financial system as fresh manpower and ambitious entrepreneurs.

A character analysis on Satyricon, the provocative and phenomenal book of Petronius as well as the first genuine prose narrative in Latin Literature, which directed a prudent artistic attitude towards the vulgarity stemming from the versatile social mobilization and political pressures in the Empire, will be the integral part of this assertion to better understand the urbanitas by tracing the satirical lense of the novelist.

Keywords: Satyricon, Petronius, Urbanitas, Urbanus, Novel

ÖNSÖZ

Bu tezin amacı, Roma İmparatorluğu’nda “kültürel ve sosyal bir erdem” ya da “erdem benzeri” veya “kadim Roma erdemlerinin bütünleyici ögesi” olarak ortaya çıkan **urbanitas**’a dikkat çekmektir. Romalı kent sakinleri hakkında Rostovtzeff’in kullandığı “uygar öge”¹ ve “İmparatorluğun uygar parçası”² ifadeleri, söz konusu kültürel kavramı ve insancı ideali özetlemeye dönük isabetli nitelemelerdir. Tez hazırlığı sırasında bir yandan Antikçağ yazarlarının peşinde sözcüğün izini sürerken, diğer yandan da tez başlığına hizmet edebilecek, akademik meraka yanıt verebilecek ve aynı zamanda araştırmayı eğlenceli kılabilecek bir eseri referans edinmeyi uygun bulduk. Bu amaçla seçtiğimiz kitap, Petronius’un satirik, komik ve gerçekçi bakış açısını tamamen yansıtan **Satyricon** oldu. Eserdeki karakterlerin, belli standartlar oluşturma ve tez konusu olan temayı belirginleştirme potansiyelleri bakımından analiz edilmeye değer olduğu sonucuna vardık. Konuşma tarzları, duygu ve düşünce dünyaları, ekonomik durumları, psikolojik yapıları, estetik anlayışları ve ahlaki yargılarıyla karikatürize edilmiş olan eser kahramanlarının, **urbanitas**’ı anlamada zengin birer veri kaynağı olduğunu düşündük. Petronius’un bizzat kendisinin, dönemin **urbanus** zihin yapısını temsil eden biri olması ihtimalinin büyüklüğünü, bu eseri cazip kılan bir diğer etken olarak değerlendirdik.

Yakın ilgi ve yapıcı eleştirileriyle bu tezi geliştirmemde emeği geçen değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Bedia Demiriş’e, bir diğer değerli hocam Prof. Dr. Çiğdem Dürüşken’e ve desteğini hiçbir zaman eksik etmeyen aileme teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

İstanbul, Eylül 2015

Levent KESKİN

¹ “...of all the urban that’s to say the civilized elements of the Empire.” (Rostovtzeff, **The Social & Economic History of the Roman Empire**, Connecticut, Biblo-Moser, 1926, s.51)

² “...since it was on the civilized portion of the Empire, the city residents, that this power depended.” (A.e., s.82)

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
ANTİK YAZARLAR VE ESERLERİ - KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

URBANITAS KAVRAMININ KRONOLOJİK OLARAK BELİRGİNLEŞTİRİLMESİ

A. Eski Yunan’da Kentli İnsan (ὑστεῖος ἄνθρωπος) Profili.....	13
B. Latin Edebiyatı’nda Cumhuriyet Çağı Öncesi Urbanus Bilinci ve Rusticus Ayrılığı.....	19
C. Cumhuriyet Çağı’nda Urbanitas ve İlgili Diğer Terimler.....	29
D. Başlangıçtan İS. 2.yy.’ın Sonuna Değın İmparatorluk Çağı’nda Urbanitas ’ın Değışen Ölçütleri.....	52
1. Augustus Çağı.....	52
2. Gümüş Çağı.....	69

II. BÖLÜM

SATİRİK ROMAN TÜRÜNÜN BAŞLANGICINA ZEMİN HAZIRLAYAN ESKİÇAĞ YAZIN DİNAMİKLERİ

A. Satirik Roman’ın Satira Bileşeni.....	96
1. Eski Yunan’da Menippos Satirası ve Satirik Drama.....	96
2. Urbanitas Perspektifinin Bir İzdüşümü Olarak Romalı Satira	99
B. Satirik Roman’ın Roman Bileşeni.....	105
1. Eski Yunan Romanları ve Kentli Bilinci.....	105
2. Latin Edebiyatı’nda Roman’ın Erken Örnekleri ve Urbanitas ile Bağlantısı..	110

III. BÖLÜM

URBANITAS'I ANLAMADA SATYRICON KARAKTERLERİ

A. Bir Urbanus Portresi Olarak Petronius.....	118
B. Bir Satirik Roman Olarak Satyricon	127
C. Satyricon 'da Urbanitas 'ın Ufkuna Giren Terimler.....	136
D. Satyricon Karakterlerinin Urbanitas Işığında Çözümlemeleri.....	141
1. Bir Anti-Kahraman Örneği Encolpius, ve Dostları Ascyltos ile Giton.....	141
2. Eserin Mahlası Olarak Trimalchio ve Hane Halkı.....	157
3. Retorik Öğretmeni Agamemnon ve Şair Eumolpus.....	195
SONUÇ	213
KAYNAKÇA	221
ÖZGEÇMİŞ	231

ANTİK YAZARLAR VE ESERLERİ - KISALTMALAR LİSTESİ

Apul. Met.	: Apuleius, Metamorphoses
Apul. Pl.	: Apuleius, De Platone
Ar. Ach.	: Aristophanes, Akharneis
Ar. Nu.	: Aristophanes, Nephelai
Ar. Eq.	: Aristophanes, Hippes
Ar. Pax	: Aristophanes, Eirene
Arist. EN	: Aristoteles, Ethika Nikomakheia
Arist. Po.	: Aristoteles, Peri Poietikes
Calp. Ecl.	: Calpurnius Siculus, Eclogae
Catul.	: Catullus, Carmina
Cels.	: Cornelius Celsus, De Medicina
Cic. Amic.	: Cicero, De Amicitia
Cic. Arch.	: Cicero, Pro Archia
Cic. Att.	: Cicero, Epistulae ad Atticum
Cic. Brut.	: Cicero, Brutus
Cic. Cael.	: Cicero, Pro Caelio
Cic. Catil.	: Cicero, In Catilinam
Cic. Clod.fr.	: Cicero, In P.Clodium et C.Curionem
Cic. de Orat.	: Cicero, De Oratore
Cic. Div.Caec.	: Cicero, Divinatio in Q.Caecilium
Cic. Dom.	: Cicero, De Domo Sua
Cic. Fam.	: Cicero, Epistulae ad Familiares
Cic. Fin.	: Cicero, De Finibus Bonorum et Malorum
Cic. Font.	: Cicero, Pro Fonteio
Cic. Inv.	: Cicero, De Inventione
Cic. Leg.	: Cicero, De Legibus
Cic. Lig.	: Cicero, Pro Ligario
Cic. N.D.	: Cicero, De Natura Deorum

Cic.Off.	: Cicero, De Officiis
Cic.Orat.	: Cicero, Orator
Cic.Phil.	: Cicero, Philippicae
Cic.Q.fr.	: Cicero, Epistulae ad Quintum Fratrem
Cic.Red.Sen.	: Cicero, Post Reditum in Senatu
Cic.S.Rosc.	: Cicero, Pro S.Roscio Amerino
Cic.Sest.	: Cicero, Pro Sestio
Cic.Sul.	: Cicero, Pro Sulla
Cic.Tusc.	: Cicero, Tusculanae Disputationes
Cic.Ver.	: Cicero, In Verrem
Col.	: Columella, De Re Rustica
D.	: Demosthenes
Gel.	: Aulus Gellius, Noctes Atticae
Hor.Ars	: Horatius, Ars Poetica
Hor.Ep.	: Horatius, Epistulae
Hor.S.	: Horatius, Sermones
Juv.	: Iuvenalis, Saturae
Liv.	: Livius, Ab Urbe Condita
Lucil.	: Lucilius
Macr.	: Macrobius, Saturnalia
Mart.	: Martialis, Epigrammaton
Mart.Sp.	: Martialis, Spectacula
Nep.Att.	: Nepos, Atticus
Ov.Am.	: Ovidius, Amores
Ov.Ars	: Ovidius, Ars Amatoria
Ov.Ep.	: Ovidius, Heroides
Ov.Fast.	: Ovidius, Fasti
Ov.Med.	: Ovidius, De Medicamine Faciei Femineae
Ov.Pont.	: Ovidius, Epistulae ex Ponto
Ov.Rem.	: Ovidius, Remedia Amoris
Ov.Nux	: Ovidius, Nux
Ov.Tr.	: Ovidius, Tristia

Petr.	: Petronius, Satyricon
Phaed.	: Phaedrus, Fabulae
Pl.As.	: Plautus, Asinaria
Pl.Bac.	: Plautus, Bacchides
Pl.Cur.	: Plautus, Curculio
Pl.Mer.	: Plautus, Mercator
Pl.Mil.	: Plautus, Miles Gloriosus
Pl.Mos.	: Plautus, Mostellaria
Pl.Per.	: Plautus, Persa
Pl.Poen.	: Plautus, Poenulus
Pl.Trin.	: Plautus, Trinummus
Pl.Truc.	: Plautus, Truculentus
Pl.Vid.	: Plautus, Vidularia
Plin.Ep.	: Genç Plinius, Epistulae
Plin.Nat.	: Yaşlı Plinius, Naturalis Historia
Plu. Moralia	: Plutarkhos, Ethika
Prop.	: Propertius, Elegiae
Q.Cic.Pet.	: Quintus Tullius Cicero, Commentariolum Petitionis
Quint.Inst.	: Quintilianus, Institutio Oratoria
Rhet.Her.	: Rhetorica ad Herennium (auctor incertus)
Sal.Cat.	: Sallustius, De Catilinae Coniuratione
Sal.Jug.	: Sallustius, Bellum Iugurthinum
Sal.Rep.	: Sallustius, Epistulae ad Caesarem Senem de Republica
Sen.Apoc.	: Seneca, Apocolocyntosis
Sen.Ben.	: Seneca, De Beneficiis
Sen.Cons.Polyb.	: Seneca, De Consolatione ad Polybium
Sen.Const.	: Seneca, De Constantia Sapientis
Sen.Ira	: Seneca, De Ira
Sen.Ep.	: Seneca, Epistulae Morales
Sen.Nat.	: Seneca, Naturales Quaestiones
Sen.Tranq.	: Seneca, De Tranquillitate Animi

Sen. Con.	: Seneca Maior, Controversiae
Sen. Exc.Con.	: Seneca Maior, Excerpta Controversiae
Sen. Suas.	: Seneca Maior, Suasoriae
Serv. A.	: Servius, In Vergilium Commentarius : Ad Aeneidem
Stat. Silv.	: Statius, Silvae
Tac. Ag.	: Tacitus, Agricola
Tac. Ann.	: Tacitus, Annales
Tac. Dial.	: Tacitus, Dialogus de Oratoribus
Tac. Hist.	: Tacitus, Historiae
Ter. Ad.	: Terentius, Adelphi
Ter. An.	: Terentius, Andria
Ter. Eu.	: Terentius, Eunuchus
Ter. Hau.	: Terentius, Heauton Timorumenos
Ter. Hec.	: Terentius, Hecyra
Th.	: Thukydides, Historiai
V. Max.	: Valerius Maximus, Facta et Dicta Memorabilia
Var. L.	: Varro, De Lingua Latina
Var. R.	: Varro, De Re Rustica
Vell.	: Velleius Paterculus, Historiae Romanae
Verg. A.	: Vergilius, Aeneis
Verg. Ecl.	: Vergilius, Eclogae
X. Cyr.	: Ksenophon, Kyrou Paideia

GİRİŞ

Urbanitas, kent insanının görgüsünü, ince zevkini, titiz zihin yapısını, sosyal ilişkilerde özgüvenli ve esprili tavrını, eğitilmiş davranış ve konuşma tarzını, duygularına hakimiyetini ve gelişmiş yaşam biçimini betimleyen bir kavramdır. “İyi yetişmiş bir Romalıya has niteliklerin toplamı” ya da “Romalı seçkin çevrenin vücuda getirdiği olumlu özelliklerin özeti” olarak ifade edilen¹ “bir tür erdem”², hatta Stoacılar açısından “tam bir erdemdir”³. “Nezaket”, “nükte anlayışı” ve “dil yetkinliği” olarak sıralanabilecek üç mutlak ögeyi⁴ içinde barındıran **urbanitas**’ın yaptığı çağrışımlar; Roma kentinde konuşulan saf Latince (**sermo urbanus**)⁵, bu dili güzel ve etkin biçimde konuşma, ruh terbiyesi (**cultus animi**), mizaç ve dış görünüm (**habitus**), gelenek ve görenekler (**mores domestici**)⁶ ve yakışık alan hal ve hareketlerle (**decorum**) temel bir karşılık bulur. **Urbanitas**, kuvvetli Romalılık çağrışımları dolayısıyla, bir tür dil milliyetçiliği ya da Latince’nin itibarını yüceltme olarak kendini gösteren **Romanitas** anlayışına⁷ yaklaşmakla birlikte Whatmough’a göre daha da fazlasını içerir⁸ ve dolayısıyla meselenin tartışmalı doğasını tekrarlar. Aynı şekilde **Rhetorica ad Herennium** 4.17’ye bakıldığında⁹ **urbanitas**’ın **Latinitas** kalıplarının dışına taşan bir anlam yükü olduğu anlaşılır. Çünkü bu ifade, **Latinitas**’ı Latince’nin arı ve kusursuz konuşulması ile ilgili görür. **Urbanitas** ise salt dil ve söylevi konu almamaktadır.

Bunun yanı sıra **Pro Roscio Amerino**’da Cicero, eğitim ve bilim (**litterae**) ortak paydasını kullanarak **urbanitas** ile **humanitas**’ın özündeki benzerlikten

¹ Ramage, “Urbanitas, Rusticitas, Peregrinitas: The Roman View of Proper Latin”, The University of Cincinnati (yayımlanmamış doktora tezi), 1957, s.29-30.

² “*Urbanitas est virtus quaedam*” Quint.*Inst.*6.3.104. (Bu ifade, Domitius Marsus’un günümüze ulaşmamış eserinden Quintilianus’un yaptığı bir alıntıdır.)

³ “*addo urbanitatem quae est virtus ut Stoici rectissime putant.*” (Cic.*Fam.*3.7.4)

⁴ E.Frank, *de vocis Urbanitas apud Ciceronem vi atque usu*, Essen, 1932 şurada: Ramage, a.g.e., s.30, dipnot 7.

⁵ M.Erim, *Latin Edebiyatı*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1987, s.15, 19.

⁶ “*moribus domesticis ac nostrorum hominum urbanitate limatum.*” (Cic.*N.D.*2.74)

⁷ Adams, “‘Romanitas’ and the Latin Language”, *The Classical Quarterly*, New Series, Vol. 53, No. 1 (May, 2003), s.184.

⁸ Whatmough, “A Last Word on Patavinitas”, *Classical Philology*, Vol. 38, No.3 (Jul., 1943), s.205.

⁹ “*Latinitas est quaedam sermonem purum conservat ab omni vitio remotum.*” (Rhet.*Her.*4.17)

bahseder¹⁰. Burada kendini belli eden ortak ögeler, “kültür” ve “insani sevecenliktir“. **De Oratore**’de geçen “**urbanitas**’a özgü rayiha” (**odor urbanitatis**) ve “**humanitas**’a özgü duyarlılık” (**mollitudo humanitatis**) nitelemeleri¹¹ **urbanitas** ile **humanitas** kavramları arasında bağlantı oluşturmaya imkan verir. Cicero’nun **Brutus** eserinde “**urbanitas**’a özgü bir renk ya da ton” (**urbanitatis color**)¹² ve “özbeöz Romalıya has bir beğeni hissi” (**sapor vernaculus**)¹³ diye tarif ettiği durum, bu geleneğin soyut ve ancak belli sezilerle pekiştirilebilen yönüne güçlü bir işaretir. Cicero, **Epistulae ad Familiares**’te kullandığı **aspectus urbis** ifadesiyle, Roma’nın fiziki -ve olasılıkla entelektüel- görünümü ile **urbanitas** arasında bir anlamdaşlık kurmaya çalışır¹⁴. **Urbanitas**’ın, biçimsel bir eğitimle öğrenilebilen ya da ezberlenebilen bir yetkinlik olmadığını, çünkü o tür şeylerin unutulmaya ya da başkalaşmaya¹⁵ açık olduğunu iddia eden Cicero her şeye karşın **urbanitas**’ın, öykünme ve hayat pratiği ile gelişmesinin ve alışkanlığa dönüşmesinin mümkün olduğunu da belirtir¹⁶. Cicero’nun, **urbanitas**’ı açıklama yoluyla ve özenle bir takım özellikler atfederek görünür kılmaya çalıştığı insan idealinin bir **urbanus** profili olduğunu anlayabilmekteyiz¹⁷.

Petronius’un, imparatorluk sarayının estetik, zarafet ve çeşni alanında bilirkişisi (**elegantiae Arbiter**)¹⁸ olmasının yanı sıra¹⁹, eserin ortaya çıkışında rol oynadığı belli olan siyasal motivasyonlar **Satyricon**’u ilgi çekici yapmaktadır. Özellikle Ovidius’un sürgünü ile simgeleşen ve Romalı sanatçıları konformizme

¹⁰ “*Litteris eorum et urbanitate...horum litteras adamarit aut humanitatem.*” (Cic.S.Rosc.120-1)

¹¹ Cic.de Orat.3.161.

¹² Cic.Brut.171.

¹³ Cic.Brut.172.

¹⁴ “*Aspectus videlicet urbis tibi tuam pristinam urbanitatem reddidit.*” (Cic.Fam.3.9.1)
(Öyle görünüyor ki Roma’nın çehresi sana geçmişteki kibarlığını hatırlattı.)

¹⁵ “*mutari dediscique possunt*” (Cic.Brut.171)

¹⁶ “*verum alterum exercitatio augebit, alterum imitatio presse loquentium et leniter.*” (Cic.Off.1.133)
(bir yandan alıştırmalarla diğer yandan özlü ve nazik üslupla konuşanları taklit ederek gelişecektir.)

¹⁷ Ramage, a.g.e., s.51.

¹⁸ Petronius’a yakıştırılan bu ünvan Tacitus’un **Annales** eserinde geçmektedir:

“*inter paucos familiarium Neroni adsumptus est, elegantiae arbiter*” (Tac.Ann.16.18)

¹⁹ Connors, Petronius’un Ortaçağ’daki okurlar tarafından **Petronius Arbiter** ya da kısaca **Arbiter** olarak tanındığını belirtir. (Connors, “Re-Reading the Arbiter”, **Latin Fiction : The Latin Novel in Context**, ed. Hofmann, London, Routledge, 1999, s.65).

zorlayan²⁰ rejim baskısı ve istikrarsız, sınırlayıcı, tehditkar bir sosyal atmosfer, düşünce özgürlüğünü ve sanatsal yaratıcılığı sekteye uğratmaya başlamıştı. **Principatus** Dönemi'ni²¹ takiben ağırlaşan koşullar, iktidara gelen dört imparatorun²² ehil, dengeli ve akılcı olmaktan uzak, vesveseli, aşırı duyarlı karakterleri ve (Claudius hariç) tiranlığa olan eğilimleri, bireysel ve toplumsal etkinliklerin özünü zedeliyordu. Yapıtlara damgasını vuran dalkavukluk, yüzeysellik ve abartılı retorik, bu kaypak ortamda siyasal erk sahiplerine duyulan endişe ve kuşkunun kanıtlarıydı. Böyle bir konjonktürde, Petronius'un geliştirdiği gerçekçi ve satirik bakış²³ ve yazınsal biçim, Eskiçağ'ın büyük ölçüde özgün ve emsalsiz²⁴ eserlerinden biri olan **Satyricon**'u ortaya çıkardı. Bölümlere ayrılmış uzun öykülerle başkahramanın ağzından birinci tekil şahıs olarak aktarılan²⁵ ve Roma'nın gündelik hayatını, gece yaşamını²⁶ ve yeraltı dünyasını²⁷ resmeden eser, yeni bir tür kurgudur²⁸. Prosimetrik formundan²⁹ dolayı **Menippos satirası (Satirae Menippeae)** ile az ya da çok bağı olduğunun akademik çevrelerce genel kabulü³⁰, Petronius'un yaşadığı dönemde Eski Yunan kökenli hayalperest aşk romanlarının popülerliği³¹ ve bunun yanı sıra çağdaşı Seneca'nın **Menippos satirası** türünde - hacim olarak kıyaslanamayacak kısalıkta da olsa- bir eser vermiş olması³², yakın

²⁰ Hammond, "Plato and Ovid's Exile", **Harvard Studies in Classical Philology**, Vol.63 (1958), s. 351.

²¹ Cumhuriyet kurumlarını muhafaza eden, Augustus egemenliğine dayalı tek adam yönetimi.

²² Tiberius, Caligula, Claudius ve Nero.

²³ Sullivan, **The Satyricon of Petronius: A Literary Study**, Bloomington and London, Indiana University Press, 1968, s.105.

²⁴ **A.e.**, s.81.

²⁵ Astbury, "Petronius, P.Oxy.3010, and Menippean Satire", **Classical Philology**, Vol.72, No.1 (Jan.,1977), s.28 : "*extended episodic narrative in the first person*";

Schmeling, "Petronius and the Satyricon", **Latin Fiction : The Latin Novel in Context**, ed. Hofmann, London, Routledge, 1999, s.34 : "*a first person narrator with a real part in the story (intradiegetic)*".

²⁶ Sullivan, "The Social Ambience of Petronius' Satyricon and Fellini Satyricon", **Classical Myth and Culture in the Cinema**, ed. M.M.Winkler, USA, Oxford University Press, 2001, s.266.

²⁷ A.Cameron, **Latomus** 29, 1970, s.405-6 şurada: Courtney, "Petronius and the Underworld", **The American Journal of Philology**, Vol. 108, No. 2 (Summer, 1987), s.408.

²⁸ Walsh, **The Roman Novel**, Cambridge, 1970, s.7 şurada: Zeitlin, "Petronius as Paradox: Anarchy and Artistic Integrity", **Transactions and Proceedings of the American Philological Association**, Vol. 102 (1971), s.633-4, dipnot 7.

²⁹ **Prosimetrum**: Arasında yer yer vezinli bölümler olan düzyazı biçiminde karma yapı.

³⁰ Astbury, **a.g.e.**, s.23.

³¹ Petronius'un, dönemin Eski Yunan aşk ve serüven romanlarını alaya alan bir niyetle tarzını belirlediği yolundaki görüş. (Sullivan, **a.g.e.**, s.261)

³² Söz konusu eser **Apocolocyntosis Divi Claudii**'dir (**Tanrısal Claudius'un Kabaklaşması**).

öncüllerinin varlığını gösterse de **Satyricon**, deneyselliği ile bir paradigma olan³³ önemli bir yapıttır. Bir yazın türü olarak roman, doğası gereği, diğer yazın türleri içinde, yapı olarak en düzensiz ve en serbest; içerik olarak da yelpazesi en geniş ve en sınırsız olanıdır³⁴. **Satyricon**, bir romana özgü tüm bu özellikleri barındırmakta olup konuyu işleyiş biçimindeki çeşitleme, belli bir ölçüde Ovidius'un **Metamorphoses**'ini andırmaktadır³⁵. Sironen'e göre, zincirleme olaylara (epizot)³⁶ dayalı Eski Yunan aşk ve serüven kitapları roman türüne yaklaşmışken, Petronius ve sonrasında Apuleius'un eserleri, roman türünün genel çerçevesini belirlemiş ve onları bir üst aşamaya taşımıştır³⁷. Antikçağ'ın edebi türlerinin birbirinden keskin hatlarla ayrılma eğilimi göz önüne alındığında, **Satyricon**, türlerin sentezine dönük formu ile dikkate değer bir fark yaratmıştır³⁸.

Rudich'e göre hem **satira**'yı hem de romanı temsil eden³⁹ Petronius, bizzat parçası olduğu dünyayı ve o dünyanın eksantrik gerçeklerini bir **satira** yazarının keskin gözüyle hicvetmiştir. Roma'nın kent yaşamıyla özdeşleşmiş bir vatandaşın yani bir **urbanus**'un estetik ölçülerini uygulayarak meramını anlatmıştır. İçinde bulunduğu zamanın büyüğü aynası gibidir. Zeitlin, Petronius'u Antikçağ yazarları içinde Euripides ile kıyaslar⁴⁰ her ikisinin de "kaotik modern dünyaya"⁴¹ gösterdikleri tepkiyi vurgulamaktadır. Petronius'un algıladığı dünya; akıldışı, karmaşalı ve aldatıcıdır. Roman kahramanları ise; dağılmış, parçalara ayrılmış, bozulmuş bir dünya görüşünü aktaran tamamlayıcı sembollerdir⁴². Fiziksel olduğu kadar sosyal ve psikolojik bir düzleme de oturabilen romanda, karakterler ve

³³ Fusillo, "From Petronius to Petrolino: Satyricon as a Model Experimental Novel", **The Ancient Novel and Beyond**, ed. S.Panayotakis & M.Zimmerman & W.H.Keulen, Leiden, Brill Academic Publishers, 2003, s.414.

³⁴ Perry, **The Ancient Romances: A Literary-Historical Account of Their Origins**, Volume 37, Berkeley, University of California Press, 1967, s.29.

³⁵ Goodyear, "Prose Satire: Petronius", **The Cambridge History of Classical Literature II - Latin Literature**, ed. P.E.Easterling & E.J.Kenney, Great Britain, Cambridge University Press, 1982, s.636.

³⁶ "Eski Yunan tragedyasında iki koro şarkısı arasındaki dramatik bölümler" anlamına gelen **ἐπεισόδιον** (epeisodion) teriminden gelmektedir.

³⁷ Sironen, "The Role of Inscriptions in Greco-Roman Novels", **The Ancient Novel and Beyond**, ed. S.Panayotakis, M.Zimmerman, W.H.Keulen, Leiden, Brill Academic Publishers, 2003, s.296.

³⁸ E.Courtney, **A Companion to Petronius**, New York, Oxford University Press, 2001, s.20.

³⁹ Rudrich, **Dissidence and Literature Under Nero: The Price of Rhetoricization**, New York & London, Routledge, 1997, s.xi.

⁴⁰ Zeitlin, "Petronius as Paradox: Anarchy and Artistic Integrity", **Transactions and Proceedings of the American Philological Association**, Vol. 102 (1971), s.678.

⁴¹ O'Hara, **Inconsistency in Roman Epic**, New York, Cambridge University Press, 2006, s.131.

⁴² Zeitlin, **a.g.e.**, s.633.

sahneler, Roma yaşamının nahoş, güçlüklerle dolu ve genellikle sefil taraflarını⁴³ tuhaf, kararsız, şüpheli ama eğlenceli yönleriyle⁴⁴ sergilemektedir. “Avama yakışır olana duyulan arzu”⁴⁵ eserde sık rastlanan bir dürtüdür.

Satyricon’nun adeta mahlası haline gelmiş olan **Cena Trimalchionis** (Trimalchio’nun Şöleni) bölümünde, azatlı bir türedi-zengin olan Trimalchio’nun, bilhassa hatiplerin ve ahlakçıların kullanmayı çok sevdiği⁴⁶ ”bir insanın hayatı neyse konuşması da o kadar idi,”⁴⁷ özdeyişini doğrulayacak bir yaşam sürdüğüne tanık olmaktadır. Eserin bu bölümü bir **urbanus**’un aslında “ne olmaması” gerektiğini göstererek **urbanitas**’ın sınırlarını belirlemede ve zihinlerde canlandırmada adeta bir katalizör işlevi görmektedir. Trimalchio’nun kültürlü olmaya öykünen yapmacık dilinde, Eski Yunanca’dan sözcük seçme ve cümle kurma usulünden (**Graecismus**) kaynaklanan biçim bozulmaları⁴⁸ vardır. Günlük dile ait, metinde yer alan tüm argo ve uydurma sözcükler Latince’nin Cumhuriyet Çağı’nın sonlarından beri yabancı dillerin etkisine açık olduğunu göstermekle birlikte⁴⁹, İS. 1.yy’da bu dilin çok yönlü enerjisinin hala sürmekte olduğu da görülür.

Eserdeki öyküleri, başkahramanı Encolpius’un bilinciyle aktarması Petronius’a, **urbanitas** ölçütlerini kullanarak örtük bir edayla Encolpius’u ve diğer kahramanları maskara etme fırsatı verir. Aynı zamanda olayları dışarıdan izleyen okur ile yazarın aynı saflara geçmesi ortaya büyük bir ironi çıkarır⁵⁰. Petronius’un

⁴³ Sullivan, **a.g.e.**, s.266-7.

⁴⁴ Bagnani, **Arbiter of Elegance: A Study of the Life & Works of C.Petronius**, The Phoenix: Journal of the Classical Association of Canada, Supplementary Volume II, Canada, University of Toronto Press, 1954, s.26.

⁴⁵ Sullivan, **a.g.e.**, s.266-7: “*nostalgie de la boue*”.

⁴⁶ George, “Style and Character in the Satyricon”, **Arion**, Vol.5, No.3 (Autumn, 1966), s.357, dipnot 2.

⁴⁷ **Seneca’nın Mektupları**’nda “*talīs hominibus fuit oratio qualis vita*” (Sen.**Ep.**114.1) olarak geçen bu ifade, geçmişi Sokrates’e kadar uzanan bir özdeyiştir.

⁴⁸ Sage, “Atticism in Petronius”, **Transactions and Proceedings of the American Philological Association**, Vol. 46 (1915), s.56 ; Goodyear, **a.g.e.**, s.638.

⁴⁹ Wilkinson, “Cicero and the Relationship of Oratory to Literature”, **The Cambridge History of Classical Literature II - Latin Literature**, ed. P.E.Easterling & E.J.Kenney, Great Britain, Cambridge University Press, 1982, s.242.

⁵⁰ Whitmarsh, “Reading for Pleasure: Narrative, Irony and Eroticism in Achilles Tatius”, **The Ancient Novel and Beyond**, ed. S.Panayotakis & M.Zimmerman & W.H.Keulen, Leiden, Brill Academic Publishers, 2003, s.192 ; Morgan, “Nymphs, Neighbours and Narrators: A Narratological Approach to Longus”, **The Ancient Novel and Beyond**, ed. S.Panayotakis & M.Zimmerman & W.H.Keulen, Leiden, Brill Academic Publishers, 2003, s.177.

Encolpius'tan aslında **urbanitas**'a aykırı bir "anti-kahraman" yaratmaya çalıştığı⁵¹ giderek daha iyi anlaşılır.

Eser başlığı olan **Satyricon** sözcüğünün esin kaynağının, Eski Yunan mitolojisindeki **satyros**'a (**σάτυρος**) işaret eden ve "satyros benzeri" anlamına gelen **σατυρικός** sıfatı olduğu, en çok destek gören tahmindir. Eğer böyleyse, sözcüğün, Eski Yunanca'daki **singularis-nominativus-neutrum** haliyle ve içindeki "v" harfinin Latin harfi "y" ile yer değiştirmesiyle **satyricon**'a dönüşmüş olması mümkündür. Bazı el yazmalarında **saturicon** sözcüğüne ve eser başlığı olarak da **Petronii Arbitri Saturicon**'a rastlanması bu teoriyi destekler. Öte yandan **saturicon** sözcüğünün varlığı bir başka tahmine daha zemin hazırlamaktadır. Çünkü Eski Yunanca'daki **σατυρικός** sözcüğünün **pluralis-genetivus** halinin Latince transkripsiyonla yazılmış hali de **saturicon**'dur⁵². Bunun yanı sıra, **satiricon** şeklindeki bir yazılışın da eser için kullanıldığının görülmesi ile ilgili olarak Rose, Fransızca ve İtalyanca'da "y" harfinin nadiren kullanılıyor olmasını gerekçe göstermektedir⁵³.

Latince'deki **satyricus** (ya da **saturicus**) sözcüğü "satyros benzeri" ya da "satirik drama'ya özgü" anlamına gelen bir sıfattır. Kural olarak Eski Yunanca ve Latince'de **neutrum** sıfatlar **substantivum** olarak kullanılabildiği halde, Latince'de **satyricus**'un **neutrum** hali olan **satyricum**'un **substantivum** kullanımına rastlanmamaktadır. Esere ait en eski ve en iyi el yazması olarak İS. 9.yy'a tarihlenen **Berne Codex**'inde eserin adının, Latinceleştirilmiş bir son ekle değil de Eski Yunanca'daki haliyle **saturicon** şeklinde korunduğuna dikkat çeken Corbett, eserin adının bu haliyle Eski Yunanca bir **substantivum** olması gerektiğine hükmeder. Latince karşılığı olarak da "satyros geleneğinde bir çalışma" anlamına gelen "**satyricum opus**"u uygun bulur⁵⁴. İS. 4.yy'da yaşamış gramerci Marius

⁵¹ Carlisle, "KAI ONAP KAI YIAP: Dreaming in the Ancient Novel", The University of North Carolina at Chapel Hill (yayımlanmamış doktora tezi), 2009, s.161.

⁵² Perry, "Petronius and the Comic Romance", **Classical Philology**, Vol.20, No.1 (Jan.,1925), s.33 ; Mendell, "Petronius and the Greek Romance", **Classical Philology**, Vol. 12, No.2 (Apr., 1917), s.168.

⁵³ Rose, **The Date and Author of the Satyricon**, Mnemosyne Bibliotheca Classica Batava: Supplementum v.16, Leiden, E.J.Brill, 1971, s.2.

⁵⁴ Corbett, **Petronius**, New York, Twayne Publishers Inc., 1970, s.30.

Victorinus'un, eserden **Arbiter Satyricon** olarak bahsettiğine dikkat çekerek buradaki **satyricon** sözcüğünü de keza Eski Yunanca **pluralis-genetivus** haliyle kabul eder ve "satirik işlerin ustası" olarak çevirir⁵⁵.

Satyricon sözcüğünün etimolojisi konusunda, Eski Yunan Edebiyatı'nda güldürü öğelerini trajik öğelerle kaynaştıran ve bir çeşit "tragi-komedyâ" diyebileceğimiz "satirik drama" türüyle bağ kuran bir yaklaşım da mevcuttur⁵⁶. Öte yandan bu sözcüğü, "tamamen Roma'ya özgü, kimisi diyalog şeklinde olan ve değişik vezinlerle çeşitli konulardan oluşan" Ennius'un **Saturae** adlı yapıtıyla⁵⁷ ilişkilendiren görüşe de rastlanır. Lucilius'un, bireyin ve toplumun kusurlarını ve akıl tutulmalarını eleştirerek geliştirdiği ve böylece klasik kanallara yönelttiği **satira** anlayışına bir gönderme de olasıdır. Warmington, Petronius'un renkli üslubunu göz önüne alarak, konunun Eski Yunan ile ilgili olan bağlantısını daha olası bulur⁵⁸. Arrowsmith ise bu gibi tahminleri bir potada eritip "**satyros**'a has marifetlerin yergi yoluyla anlatıldığı kitap" şeklinde bir tanımlama yapar⁵⁹. Goodyear, yalın bir biçimde "**satyros** öyküleri" olarak adlandırmayı tercih ettiği eser başlığına **Milesiaka**⁶⁰, **Poemenika**⁶¹, **Ephesiaka**⁶², **Babyloniaka**, **Aithiopika**, **Kypriaka**, **Phoinikika** çağrışımı yapacak biçimde, **pluralis-nominativus-neutrum** haliyle **Satyrica** demeyi daha uygun bulur⁶³. Keza Costas Panayotakis de **Satyrica** ya da **Satyricon Libri**'yi kullanır⁶⁴. Highet, **Satirica** demeyi tercih ederken⁶⁵; Abbott, "**Satirae** of Petronius" olarak değişik bir isimlendirme yapar⁶⁶.

⁵⁵ A.e., s.36.

⁵⁶ Perry, "Petronius and the Comic Romance", **Classical Philology**, Vol.20, No.1 (Jan.,1925), s.34, dipnot 1.

⁵⁷ **Poemata per Saturam** adıyla da bilinir.

⁵⁸ E.H.Warmington, "Introduction to Petronius", **Satyricon**, çev. Michael Heseltine & W.H.D.Rouse, Massachusetts, The Loeb Classical Library, Harvard University Press (reprint.), 2005, s.xxxvi.

⁵⁹ W.Arrowsmith, **The Satyricon**, New York, Mentor:The New American Library of World Literature, 1960, s.49-50 şurada: Warmington, a.g.e., s.xxxvii, dipnot 2.

⁶⁰ Miletos Öyküleri.

⁶¹ Çoban Öyküleri.

⁶² Ephesos Öyküleri.

⁶³ Goodyear, a.g.e., s.635.

⁶⁴ C.Panayotakis, **Theatrum Arbitri: Theatrical Elements in the Satyricon of Petronius**, Mnemosyne Bibliotheca Classica Batava:Supplementum v.146, Leiden, E.J.Brill, 1995, s.xix.

⁶⁵ Highet, "Petronius the Moralizer", **Transactions and Proceedings of the American Philological Association**, Vol. 72 (1941), s.176.

⁶⁶ Abbott, "The Origin of the Realistic Romance Among the Romans", **Classical Philology**, Vol. 6, No. 3 (Jul., 1911), s.259, 265, 266.

Satyricon'dan günümüze ulaşabilen bölümler, hemen hemen eksiksiz diyebileceğimiz XV. kitap ile birlikte, kısmen XIV. ve XVI. kitaplardır. Eserin geri kalanı elimizde mevcut değildir⁶⁷. İmparator Nero döneminin ikinci yarısında yazıldığı sanılan⁶⁸ eserin tamamının hacim bakımından on altı ile yirmi dört kitap⁶⁹, uzunluk bakımından ise altı yüz ile dokuz yüz sayfa⁷⁰ arasında olabileceği tahmin edilmektedir. Schmeling'e göre eser eğer düşünülen maksimum büyüklükteyse, elyazmaları kopya edilirken içinden seçme parçaların alınmış olması ve bu yüzden günümüze eksik ulaşmış olması muhtemeldir⁷¹.

Roman türünün, öncül yazın türleriyle en yakın bağı Eski Yunan Edebiyatı'nın Yeni Komedyak akımıdır⁷². Gündelik hayatı anlatma eğiliminin belirgin olduğu bu damarda, **-Satyricon**'da da sık sık görüldüğü üzere- içinden çıkılması güç durumlar, entrikalar ve tuhaf tipler betimlenir. Reardon'a göre, Yeni Komedyak'nın roman türünün biçimlenmesindeki payı -uzun seyahatler, şiddet ve tanrısal irade bir yana konulduğu takdirde- kuşku götürmezdir⁷³. Perkins, Eski Yunan romanlarını, kentli Yunan dünyasının pür neşe ürünleri olarak görür ve Roma egemenliği altına girdikleri ilk dönemde bu eserlerle bir toplum bilinci oluşturmaya çalıştıklarını iddia eder⁷⁴. Swain de bu eserlerde, Roma egemenliği altında geleneksel kentli kimlikleri aşan Yunan sakinlerinin içine düştükleri yalıtılmışlık psikolojisinin izlerini görür⁷⁵. Kentli Yunan toplumunda bir yazın türü ile kendini belli eden bu savunma

⁶⁷ Hofmann'a göre, İS.8 ya da 9.yy'a değin eserin tastamam bir kopyası Fransa'nın Loire Vadisi'ndeki bir manastırın kütüphanesinde vardı. (Hofmann, "Introduction", **Latin Fiction: The Latin Novel in Context**, ed. Hofmann, London, Routledge, 1999, s.7)

⁶⁸ Drury, "Appendix of Authors and Works", **The Cambridge History of Classical Literature II - Latin Literature**, ed. P.E.Easterling & E.J.Kenney, Great Britain, Cambridge University Press, 1982, s.889.

⁶⁹ Sullivan, **The Satyricon of Petronius: A Literary Study**, Bloomington and London, Indiana University Press, 1968, s.36 ; Slater, **Reading Petronius**, Baltimore & London, The Johns Hopkins University Press, 1990, s.12.

⁷⁰ Abbott, **a.g.e.**, s.257.

⁷¹ Schmeling, **a.g.e.**, s.24.

⁷² Holzberg, **The Ancient Novel: An Introduction**, çev.Christine Jackson-Holzberg, London, Routledge, 1995, s. 1-9.

⁷³ B.P.Reardon, **The Form of Greek Romance**, Princeton, Princeton University Press, 1991, s.50 şurada: Carlisle, **a.g.e.**, s.16.

⁷⁴ Perkins, **The Suffering Self: Pain and Narrative Representation in the Early Christian Era**, London, Routledge, 1995, s.42.

⁷⁵ S.Swain, **Hellenism and Empire: Language, Classicism, and Power in the Greek World AD 50-250**, Oxford, Clarendon Press,1996, s.101-31 şurada: Carlisle, **a.g.e.**, s.205, dipnot 339.

mekanizmasını hazırlayan koşulların benzeri, daha sonra kozmopolit bir kente dönüşecek olan Roma'nın kent sakinleri için de geçerli olacaktır. Gerek satirik, gerçekçi⁷⁶, burlesk⁷⁷, pikaresk⁷⁸ ve komik⁷⁹ gibi sıfatlarla nitelenen kurgu eser **Satyricon**⁸⁰ ve gerekse İS. 1.yy.'ın ikinci diliminde iyice taban bulup Iuvenalis ile en güçlü örneklerini veren **satira**'lar, aynı kolektif bilinçten yükselen tepkinin ürünleridir. Dünyanın çekim merkezi haline dönüşen ama o ölçüde de ürkütücü hale gelen Roma kentindeki⁸¹ yabancı ve lümpen ögelere tepki⁸² olarak takınılan **urbanus** kimliğinin dışa vurumudurlar. Iuvenalis direkt **satira** ile, hatta **satira**'nın kurallarını zorlayarak anarşik, negatif ve yıkıcı bir şekilde⁸³; Petronius ise karma bir tür aracılığıyla ve neşeli biçimde saldırmıştır. Raith, bu bağlamda, Petronius'un aslında satirik bir yazar olduğunu ama Epikurosçu faydacılığı vurguladığından ve rengini belli etmediğinden, Iuvenalis'teki haklı öfke patlamalarının onda eksik olduğunu belirtir⁸⁴. Keza Schmeling, **Satyricon**'da yer alan **satira**'nın karakterini "iyi huylu" bulmaktadır⁸⁵. Petronius'un niyetini "iyiyi ödüllendirip kötüyü cezalandırmak değil sadece gerçekçi kalmak" olarak görür⁸⁶. Azatlı bir tüccar ile retorik öğretmeni Agamemnon arasında gelişen ve aynı zamanda gizli bir kültür çekişmesini de ele

⁷⁶ Sıradan yaşamdan somut, detaylı, canlı anlatımlarla süslü ve sanat hürmetine yazılmış romandır.

⁷⁷ Kalın çizgileriyle kişileri ve olayları karikatürleştirerek veren, çoğu kez taşlayıcı ve abartılı güldürü romanıdır.

⁷⁸ Başkarakter kanun dışı işlere meraklı, serseri, muzip ve aşağı tabaka insanlardan seçilen bir tür serüven ya da haydut romanıdır. Kinik gerçekçilik ve sosyal yergi içerir. Sage ve Duff, Petronius'tan "*pikaresk edebiyatın yaratıcısı*" olarak bahsederler. (Sage, "Atticism in Petronius", **Transactions and Proceedings of the American Philological Association**, Vol. 46, 1915, s.47) ; (Duff, **Roman Satire : Its Outlook on Social Life**, Berkeley, University of California Press, 1936, s.84)

⁷⁹ Vodvil (şarkılı hafif güldürü) havasında, sırf eğlence peşindeki karakterleriyle dallanıp budaklanan romandır.

⁸⁰ Perry, **The Ancient Romances: A Literary-Historical Account of Their Origins**, Volume 37, Berkeley, University of California Press, 1967, s.86, 203.

⁸¹ "...ac mille pericula saevae urbis" (Iuv.3.8-9)

(ve zalim kent Roma'nın binlerce galesi)

⁸² "non possum ferre, Quirites, Graecam urbem" (Iuv.3.60-1)

(Şu Yunanlaşmış kente dayanamıyorum ey Romalılar!)

"Quid Romae faciam?" (Iuv.3.41)

(Roma'da artık ne işim var benim?)

⁸³ Bramble, "Martial and Juvenal", **The Cambridge History of Classical Literature II - Latin Literature**, ed. P.E.Easterling & E.J.Kenney, Great Britain, Cambridge University Press, 1982, s.599.

⁸⁴ Oskar Raith, **Petronius ein Epikureer**, Nürnberg, 1963, s.2, 26, 32, 67 şurada: Sandy, "Satire in the Satyricon", **The American Journal of Philology**, Vol. 90, No. 3 (Jul., 1969), s.293, 294, 303, dipnotlar 3, 22.

⁸⁵ Schmeling, **a.g.e.**, s.31.

⁸⁶ **A.e.**, s.28.

veren aşağıdaki eğlenceli konuşma, **Satyricon**'a hakim havayı örnek biçimde sergilemektedir:

“Videris mihi, Agamemnon, dicere ‘quid iste argutat molestus?’ Quia tu, qui potes loquere, non loquis. Non es nostrae fasciae, et ideo pauperorum verba derides. Scimus te prae litteras fatuum esse.” (Petr.46)

([Ekhion:] Ey Agamemnon, usul usul ‘şu can sıkıcı adam ne diye kafa ütülüyor’ der gibisin. Neden mi? Çünkü konuşabileceğin halde konuşmuyorsun. Kumaşımız aynı değil diye bizim gibi biçarelerin diliyle alay ediyorsun. Çok okuyup yazmaktan sersemleştğini biliyoruz biz.)

Burada tamamlanan Giriş bölümünü takiben, bu tezin Gelişme bölümünün aktarımı şu şekilde planlanmıştır:

Birinci kısımda; **urbanitas** kavramını anlaşılır kılma açısından, Eski Yunan’da filizlenen kentli/köylü uyumsuzluğunun yazıya dökülmüş ilk izlerine bakılacak ve bu suretle kentli yaşam tarzının Roma vizyonuna ne şekilde girmiş olduğu kestirilmeye çalışılacaktır. Roma’nın Cumhuriyet Çağı’nda olgunlaşan kentli zihin yapısını yansıtacak şekilde Latin Edebiyatı’ndan uygun örnekler verilecek, sonraki yozlaşma süreci yine metinlerden alıntılarla açıklanacak ve bu arada **urbanitas**’ın söz dağarcığına düşen eş anlamlı ya da zıt terimler açıklanacaktır. Alıntı yapılan yazarlar, yaşadıkları yazın çağına göre işlenmiş olup, kendi aralarındaki sıralama baştan sona kronolojik değildir.

İkinci kısımda; göreceli olarak yeni bir yazın türü olan satirik romanın kadim türlerle ilişkileri irdelenecek, **Satyricon**’un **satira** kökleri araştırılacak, roman niteliği ortaya konacak ve eserin **urbanitas** kavramıyla bağlantısı kurulacaktır.

Üçüncü kısımda, İmparator Augustus’un ölümünü takip eden yıllarda Roma’nın yaşadığı en büyük sıkıntı olan idari çapsızlık ve artan tiranlık eğiliminin Latin Edebiyatı’na yansımalarından ve Altın Çağ’ı⁸⁷ sona erdiren etkenlerden bahsedilecektir. Yeni aktarım ve yazın biçimlerinin gelişmesiyle Petronius’un bu mecrada kendine yer bulma çabasına değinilecek ve **Satyricon**’daki karakter kataloğu üzerine **urbanitas** ışığında yapılacak çözümlemelerle kavramın somutlaşması ve pekişmesi sağlanacaktır.

⁸⁷ Latin Edebiyatı’nda Cumhuriyet Çağı ile Augustus Çağı’na birlikte verilen isim.

Gelişme’den sonraki Sonuç bölümünde nihai değerlendirmeler, birleştirmeler ve uzlaştırmalar yapılarak tez sorunsalı çözümlenecektir.

Bu çalışmada Latince terimler ve eser adları **koyu** olarak; coğrafi yer adları (özgün haliyle de kullanılmış olsa) normal yazıyla; tanrı ve tanrıça isimleri Roma mitolojisinde geçen şekliyle ve normal yazıyla; Eski Yunanca eser adları Latince transkripsiyonla ve **koyu** olarak; Eski Yunanca terimler özgün yazılışıyla ve **koyu** olarak; metin içinde vurgu yapılan Türkçe ifadeler çift tırnak içinde normal yazıyla; metindeki ve dipnotlardaki Latince düzyazı ve şiirlerden alıntılar çift tırnak içinde, -vurgulu sözcükler **koyu** olmak kaydıyla- *eğik* olarak gösterilmiştir. Tez metninde anlamca yeterli olarak açıklandığını düşündüğümüz dipnot Latince alıntılarının harfiyen tercümesi -dipnotta- ayrıca yapılmamıştır.

Tez metninde sıkça geçen “taşra[lı]” ve “köy[lü]” sözcüklerinin eş anlamlı kullanılmadığına işaret etmek ve birbiriyle karışmasına olanak vermemek için şunu önceden belirtmek gerektiği kanısındayız: “Taşralı” sözcüğü, “Roma ya da Atina’da doğmamış” olmayı ifade eder ve düşük yaşam kalitesini genelleştiren bir anlam yükü taşır. “Köylü” sözcüğü ise “kent dışından” olmanın yanı sıra, kırsal alandaki küçük yerleşim birimlerinde yaşayan ve kentin sosyal avantajlarından yoksun, görece geri kalmış insanı da ifade eder.

Yine bu tezde -gerek isim gerekse sıfat olarak- “Eski Yunan” terimi, bağlam içinde bariz olduğu sürece sadece “Yunan” olarak kullanılmıştır.

Petronius’un **Satyricon** eserinin Latince kaynak metni için Loeb Classical Library edisyonuna başvurulmuştur. Eski Yunanca eser ve yazar kısaltmaları için Liddell & Scott’un **A Greek-English Lexicon**’una [Clarendon Press, 1940] ; Latince

eser ve yazar kısaltmaları için ise Vivian Ridler'ın derlediği **Oxford Latin Dictionary**'e [Clarendon Press, 1968] başvurulmuştur⁸⁸.

TDK Yazım Kılavuzu kuralları gereği, özel adlara getirilen iyelik, durum ve bildirme ekleri ayrı; yapım ekleri, çoğul ekleri ve onun peşinden gelen ekler bitişik yazılmıştır. Kaynakça'da, dipnotlarda sadece doğrudan gönderme yapılan eserlere yer verilmiştir. **Satyricon**'un en önemli bölümü olan **Cena Trimalchionis**'den bu tezde kısaca **Cena** olarak bahsedilmiştir⁸⁹.

Prof. Dr. Gül Özaktürk'ün Latince'den dilimize kazandırdığı **Satyricon** çevirisi, eseri okumak ve tanımak açısından başvurulabilecek bir Türkçe kaynaktır.

⁸⁸ İstisna olarak, Seneca'nın birçok sözlükte **Dialogi** başlığıyla geçen muhtelif felsefi eserleri için ayrı ayrı kısaltmalara ihtiyaç duyuldu. Bunun için de Lewis & Short'un **A Latin Dictionary**'si [Clarendon Press, 1879] esas alındı.

⁸⁹ Slate, buna atfen, **Cena**'nın bir bölüm başlığı olarak yerleşmekle kalmadığına aynı zamanda **Satyricon**'un başlıca metaforuna dönüştüğüne dikkat çeker. (Slater, **Reading Petronius**, Baltimore & London, The Johns Hopkins University Press, 1990, s.50-1).

I. URBANITAS KAVRAMININ KRONOLOJİK OLARAK BELİRGİNLEŞTİRİLMESİ

A. Eski Yunan’da Kentli İnsan (ἄστυος ἄνθρωπος) Profili

Romalıların öykünme, uyarlama ve kavramlaştırma konusundaki üstün yetenekleri, faydacı ve uygulamaya dönük eklektik düşünce yapıları sayesinde, ilgi duydukları ve etkisi altında kaldıkları Eski Yunan’a ait kültürel **idea**’lar arasında içselleştirmeyi başardıklarından birisi de “kentli yaşam anlayışıdır”. Antikçağ’da bir kente yönelik aidiyet duygusu ve bir kentin mensubu olmanın verdiği farklılık hatta üstünlük hissi, en net haliyle İÖ. 5. ve 4.yy.’da aristokrat geleneğin bir parçası olan “Attikalı zarafetinde” kendini gösterir. Platon’un **Politeia** (Devlet) eserinin 1.327c bölümünde ve aynı şekilde Demosthenes’in **Peri tou Stephanou** (Çelenk Hakkında) eserinin 18.300 bölümünde “kent” sözcüğünün (ἄστυ), Atina kenti (Ἀθῆναι) ile eş anlamlı kullanıldığı görülür. Daha da geriye gidildiğinde, bir kent sakinine dair keskin ayrımlara İÖ. 7. ve 6.yy.’ın kaynaklarında dahi rastlanır. Örneğin; İÖ. 7.yy.’ın ortalarına ait bir fragmanda Alkman, bir Sardislinin “ne bir köylü, ne bir çoban, ne bir sakar, ne de bir sersem olduğunu; ne bir Thessialıya ne de bir Akharnailıya benzediğini” belirterek onu mağrur Sardis’ten gelen biri olarak tanımlar¹. Bu sözle Sardisli olmak bir gurur vesilesi yapılırken, hem köylülere hem de Yunan diyarının öbür bölgelerinde yaşayanlara üstünlük taslandığı da anlaşılır. Aynı şekilde, dizelerinde köylülüğe göndermede bulunan bir diğer şair Sappho’dur. Sappho, bir fragmanda², “ayak bileklerini örtmeyi bile bilmeyen köylü kılıklı (ἀγροιώτης) bir kıza” yakınlık gösterdiği için Andromeda’ya çatmaktadır³. Başka bir fragmanda yine Sappho, “öfkeliyken dilini tutmayı bilmek gerektiğini” öğütleyerek okuyucuya kentli

¹ Edmonds, **Lyra Graeca**, Vol.I, Frag.2A-C, USA, Wildside Press LLC, 2007, s.58.

² E.Lobel & D.Page, **Poetarum Lesbiorum Fragmenta**, Frag.57, Oxford, The Clarendon Press, 1955, s.40 şurada: Ramage, **Urbanitas: Ancient Sophistication and Refinement**, Norman, The University of Oklahoma Press for The University of Cincinnati, 1973, s.189, dipnot 20.

³ Burada söz konusu olan mitolojideki Andromeda değil, Sappho ile aynı dönemde Midilli’de yaşamış bir başka kadın şairdir.

bir nitelik sezdirmektedir⁴. Kentler ve kırsal bölgeler ayrı birimler olarak büyüdükleri için, insanların geliştirdiği yaşayış ve davranış biçimleri de kaçınılmaz olarak buna göre şekillenir ve değişir. Nüfusun toplandığı kentler yaşam ve etkinlik merkezi haline geldikçe⁵ bireyin kent hayatına katılma arzusu ve girişim fikri güçlenir. Birey, kendini önemli hissetmeğe başlarken, aynı zamanda yeni bir bağlılık bilinci de oluşturur. Kent sakinlerinin karakteri kentin karakterine de yansır; amaçları ve kimliği kent ile kaynaşır. Toplu yaşamın sunduğu sosyal imkanlar ve eğitim olanakları, -kent savunması gibi- kimi yükümlülükleri de beraberinde getirir. İÖ. 6.yy. Eski Yunan şairlerinden Keoslu Simonides (İÖ. 556-467) “kent bir insanı eğitir,”⁶ sözü ile nüfusun ve zenginliğin yoğunlaştığı yerlerde bilginin yayıldığını ve değer bulduğunu, kültürel arkadaşlık ve hoşsohbetliğin de bu merkezlerde geliştiğini ifade eder.

“Kent” (ἄστυ) sözcüğünden türeyen ve kültürlü Atinalıya atıfta bulunan “kentli” (ἄστυλος) teriminin en eski kullanımına Pers-Yunan Savaşları’nın hemen sonrasında, İÖ. 5.yy.’da rastlanır. Gerekli eğitim alındığı takdirde yükselmeye olanak tanıyan demokratik yapı ve bu sayede teşvik edilen yüksek öğrenim, kent kültürünü ön plana çıkarır. Bu dönemde Atina’nın sosyal ve ekonomik bir merkez olarak hızla yükseldiği ve estetik olarak mükemmel düzeye ulaştığı görülür. Bunun yanı sıra, Peloponnesos Savaşları da Atinalılık kimliğini pekiştirmede rol oynar. Thukydides, Perikles’in İÖ. 430 yılına ait bir cenaze konuşmasını aktarırken; devlet yönetimiyle, hukukuyla ve cesaretiyle Atinalıların diğer şehir devletleri için bir örnek teşkil ettiğini ve onların hayranlığını kazandığını yazar⁷. Bu konuşmada gerek kamusal gerekse tüzel meselelere değinirken Perikles’in öz denetimli bir tutum izlediği, kimseyi gücendirmemeye gayret ettiği, aşırı -sert ya da yumuşak- ifadelerden kaçındığı ve en önemlisi, tüm söylevi boyunca anlatımlarında tereddüte yer bırakmadığı fark edilmektedir.

⁴ E.Lobel & D.Page, **Poetarum Lesbiorum Fragmenta**, Frag.158, Oxford, The Clarendon Press, 1955, s.98 şurada: Ramage, **Urbanitas: Ancient Sophistication and Refinement**, Norman, The University of Oklahoma Press for The University of Cincinnati, 1973, s.189, dipnot 22.

⁵ Mumford, “İÖ. 8.yy’a doğru Eski Yunan kentlerinin kendilerine özgü fizyonomiyi kazanmaya başladıklarını,” iddia eder. (**The City in History: Its Origins, Its Transformations, and Its Prospects**, USA, Mariner Books, 1968, s.159)

⁶ T.Bergk, **Kleine philologische Schriften**, ed. R.Peppmüller, Halle, 1884-86, 67 (3, p.418) şurada: Ramage, **a.g.e.**, s.159.

⁷ Th. 2.37 ; Th. 2.39.

Platon'un diyaloglarından anlaşılacağı üzere, Sokrates, İÖ. 5.yy.'ın ikinci yarısı ile İÖ. 4.yy.'ın erken döneminin "kültürlü Atinalı profilini" yansıtan bir kişiliktir. Platon, söz konusu diyaloglarında Sokrates'i, "düşüncelerini açıklarken karşısındakine baskı yapmaktan kaçınan; karşı bir fikri söylerken üslubuna son derece dikkat eden; kendisinden istenen bir şeyi ya da yapılan bir daveti dostça reddederken sözcük seçimine özen gösteren; eğer bir eleştiri getirecekse bunu gerekçesiyle birlikte ihtiyatlı bir şekilde, aşamalı olarak ve nazıkçe yapan; söylediği şeye mutlaka mantıklı bir açıklama getiren ama bunun yanında düzeltilmeye de açık olduğu izlenimi veren; kaba dogmatizme yol açabilecek aşırı dobra yaklaşımlardan sakınan; özne olarak birinci tekil şahıs yerine bir sohbetin çift taraflılığına ve alçak gönüllülüğe hizmet etmesi dolayısıyla çoğul şahıs kullanmayı tercih eden; espriyi yerinde ve zamanında yapan birisi" olarak karakterize eder. "Sokrates'e özgü ironinin" daha açık bir ifadesi olan "ince zeka ürünü nükte", Sokrates'in kentli zihin yapısının bir parçasıdır⁸.

Aynı şekilde, "kentli" (**ἄστεῖος**) profilinin karşısına "köylü"nün (**ἄγρικός**) getirilmesi yine bu döneme rastlar. Aristophanes'in **Nephelai** komedyasında, "köylü" (**ἄγρικός**) olarak nitelenen Strepsiades isimli bir karakter hakkında "çaresiz" (**ἄπορον**), "beceriksiz" (**σκαῖον**), "unutkan" (**ἐπιλήσιμον**) ve "öğrenme özürü" (**δυσμαθής**)⁹ gibi sıfatlar kullanılır. Aristophanes'in **Hippes**, **Eirene** ve **Akharneis** adlı oyunlarında köylüler ve emek erbabı kişiler, tüccarlar ve demagoglar tarafından kolaylıkla kandırılabilen saf insanlar olarak işlenir¹⁰. North'a göre, Helenistik dönemdeki edebiyat eleştirilerinde geçen yaygın terimlerin bir çoğu gibi "kentli" (**ἄστεῖος**) ve "köylü" (**ἄγρικός**) terimleri de edebiyattan tamamen bağımsız olup sosyal mesafe hissettirmek amacıyla kullanılır¹¹. Atina toplumunun bu ikili sosyal yapısı ve bunun yarattığı sorunlar, Aristophanes'in ilgilenmeyi sevdiği konular arasındadır.

Platon'a geri dönersek, **Gorgias**'ın 462e bölümünde, Sokrates'in ağzından "başkasının hislerini hiçe sayarak konuşmanın, gerçeği söylemek adına bile olsa, sert

⁸ Ramage, **a.g.e.**, s.10-1.

⁹ Ar.Nu. 629, 646.

¹⁰ Ar.Eq. 314-9 ; Ar.Pax 633-47 ; Ar.Ach. 370-3.

¹¹ North, "The Concept of Sophrosyne in Greek Literary Criticism", **Classical Philology**, Vol. 43, No.1 (Jan.,1948), s.1.

kaçabileceğini (**ἀγροικότερον**)” söyleyerek bu tür bir görgüsüzlükten sakınmayı tavsiye eder. Keza Platon’un **Symposion** eserinin 218b bölümünde Alkibiades, başından geçen bir macerayı anlatırken kullandığı “avam tabakadan gelen” (**βέβηλός**) ve “köylü” (**ἄγροικος**) sözcükleriyle “bayağılığı ve kabalığı” ima etmektedir.

Kent insanı ile nezaket arasında İÖ. 5.yy.’da başlayan ilişkilendirme İÖ. 4.yy.’da devam etmekteyse bile bu, her zaman tümüyle olumlu bir çerçevede gerçekleşmemiştir. Zira **Politeia**’da (1.349b) Platon’un, kentli (**ἄστεῖος**) sözcüğünü “safdillik, art niyetsizlik, temiz kalplilik” (**εὐήθης**) bağlamında kullandığı görülür¹². Yine Platon, **Phaidros**’un 242e-243a bölümleri arasında, yapıcı olmayan abes konuşmaları bir tür naiflik (**εὐήθεια**) olarak niteleyerek bunu kentli (**ἄστεῖος**) olmaya bağlar. Aynı şekilde, Ksenophon, **Kyrou Paideia** adlı eserinde “nüktedanlığın şarlatanlığa dönüşmemesini, başkalarını aşağılamamasını ve kendine çıkar sağlamamasını” tembih ederek nüktenin asıl amacının eğlence olduğunu hatırlatır. Mizahın, terbiye ve saygı ile bağlantısına dikkat çeker. Övüngen ve kendini beğenmiş biri (**ἄλαζών**) ile nüktedan bir kentli arasındaki nüansı ortaya koyar¹³. Aristoteles’in **Ethika Nikomakheia** eserinde ise nükte anlayışının benzer izlerine rastlanır. Espri anlayışından yoksun kişiler (**ἄγροικοι**) makbul görülmezken, şakayı ileri götürenler de kınanmayı hak eder. Metne göre nüktedanlığın da bir adabı ve orta yolu olmalıdır¹⁴.

İÖ. 4. ve 3.yy.’da Yeni Komedyâ akımının öncüsü Menandros’un **Dyskolos** eserinde geçen birçok olayın arka planında kentli/köylü çelişkisi yer alır. Bununla ilgili olarak, kentin sağlıklı, steril ve varlıklı koşullarında yetişmiş olmanın, olası bir kır yaşamında doğurabileceği bön, yapmacık, sığ ve aceleci durumlar hicvedilmektedir. Menandros, kentli (**ἄστεῖος**) terimini **Kitharistes** adlı eserinde

¹² Karl Lammermann, “Von der attischen Urbanität und ihrer Auswirkung in der Sprache” (diss.), Göttingen, 1935, s.11 şurada: Ramage, “Urbanitas, Rusticitas, Peregrinitas: The Roman View of Proper Latin”, The University of Cincinnati (yayımlanmamış doktora tezi), 1957, s.7, dipnot 11.

¹³ X.Cyr. 2.2.12.

¹⁴ “Güldürmede aşırıya kaçanlar, şaklaban ve ağzı bozuk kabul edilir. Bunlar her şekilde güldürmeye çabalarlar; ve efendice konuşmaktan ve şaka yaptıkları kişiyi gücendirmekten çok, güldürmeye bakarlar. Kendileri gülünecek hiçbir söz etmeyen ya da güldürücü şeylerden hoşlanmayanlar ise dağdan inme ve kuru insan olarak kabul edilir. Zarif biçimde şaka yapanlara ise kıvrak zekalı denir.” Arist.EN 4.14.1128a.3-9 (çev. Saffet Babür)

“ahlaken olgunluk”¹⁵, **Samia**’da “dürüstlük”¹⁶, **Synaristosai**’da “ustalık, zeka”¹⁷ ve isimsiz bir eserinde “duygulara hakimiyet”¹⁸ anlamında kullanır. Öte yandan köylü (**ἄγρικος**) teriminin yaptığı nezaketsizlik çağrışımlarına örnek olarak **Adelphoi** eseri verilebilir. Burada **ἄγρικος** sözcüğü “tarım işçisi” (**ἐργάτης**), “somurtkan” (**σκυθρὸς**), “acımasız” (**πικρὸς**) ve “eli sıkı” (**φειδωλὸς**) gibi sıfatlarla aynı bağlamı paylaşmaktadır¹⁹.

Eski Yunan düşünce ve duygu halesinden bağımsız olmayan bir “ideal insan” fikri Romalıları da cezbetmiştir. Romalının ilgisi, insanın çift taraflı doğasının daha ziyade iyi yönlerine toplanmıştır²⁰. Eski Yunan’ın kentli anlayışını, İÖ. 3. ve 2.yy.’da Yeni Komedyâ eserlerinden yaptığı çeviri ve uyarlamalarla Latin Edebiyatı’na nakleden Plautus, “insan” sözcüğüne sevecen anlamlar ilişirmiştir²¹. İÖ. 2.yy.’da Terentius, Yunan kültürünün üstün ve geliştirici yönleriyle ilgilenen Scipio Aemilianus ile olan yakın ilişkilerinin de etkisiyle, kaba kuvvet ve şiddetin (**vis**) karşısına merhamet ve bağışlayıcılığı koymuştur²². Scipio ve ona bağlı edebiyat çevresi, Romalının inatçı ve uygulamaya dönük özelliklerini, Eski Yunanların ince zevkleri ile sentezlemeye çalışmıştır²³. Diğer yandan muhakeme, bellek, zeka, plan yapabilme, çok yönlülük, sağduyu ve karar verebilme gibi kabiliyetleriyle insanın diğer canlılardan farklılığına vurgu yapan Cicero²⁴, insanı, itibarlı bir varlık olarak ele aldı. **Mores facillimi** (yakışık alan davranışlar), **pietas** (sadakat, bağlılık),

¹⁵ **Menandri quae supersunt**, Frag.4 ed. Koerte (1.109) şurada: Ramage, **a.g.e.**, s.10, dipnot 16.

¹⁶ **A.e.**, (309-312 ed. Koerte) şurada: Ramage, **a.g.e.**, s.10-1.

¹⁷ **A.e.**, Frag.384 ed.Koerte (2.137) şurada: Ramage, **a.g.e.**, s.11, dipnot 17.

¹⁸ **A.e.**, (Koerte, **Fabula Incerta**, 49) şurada: Ramage, **a.g.e.**, s.11.

¹⁹ **A.e.**, (11 ed.Koerte) şurada: Ramage, **a.g.e.**, s.12.

²⁰ Nybakken, “Humanitas Romana”, **Transactions and Proceedings of the American Philological Association**, Vol. 70 (1939), s.398.

²¹ **Pl.As.**490-5 ; **Pl.Bac.**1169 ; **Pl.Trin.**447.

²² “*Homo sum: humani nil a me alienum puto.*” (Ter.**Hau.**77)

(İnsanım ben ve insanca olan hiçbir şeyi kendime yabancı saymam.)

²³ Cicero, **In Verrem**’de (Cic.**Ver.**4.98) Scipio’dan “*homo doctissimus atque humanissimus*” (son derece bilgili ve son derece dost canlısı bir adam) olarak bahsederken karşı tutum aldığı Verres’e hitaben de şunu der: “*sine ulla bona arte, sine humanitate, sine ingenio, sine litteris*” (hiçbir ustalığı, inceliği, doğal yeteneği ve kültürü olmayan sen)

²⁴ “*Animal hoc providum, sagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis et consilii, quem vocamus hominem.*” (Cic.**Leg.**1.22)

liberalitas (incelik, cömertlik), **bonitas** (dürüstlük, lütufkarlık) ve **iustitia** (adalet) gibi erdemlere önem atfetmiştir²⁵.

Antikçağ söylev sanatına dair savlardan birisi, insanın tercih ettiği konuşma tarzının aynı zamanda kendi yaşamını ve karakterini yansıttığıdır. Öyleyse Attika üslubunun ayırt edici özelliklerinden olan **sophrosyne** (σωφροσύνη), iyi bir hatipte olması gereken bir niteliktir²⁶. Neticede etik ve estetik yönlerin karşılıklı uyumunu; sözcükler ve düşünceler üzerinde dengeyi ve ölçülülüğü; öz disiplini; ılımlılığı ve zarafeti telkin eden bu sözcük Latince’de **mediocritas** ve **temperantia** terimleri ile karşılık bulmuştur. Esin ile teknik becerinin arasını bulmaya çalışan vazgeçilmez bir denetim gücü anlamında kullanılır²⁷. Belagat bağlamında ise **sana eloquentia** olarak terimleştirilmiştir. Söylev sanatı, uygun düzeyde olması kaydıyla coşku ve heyecandan yoksun kılınmamıştır.

Eski Yunan yaşam prensiplerine karşı sempati ve tolerans arttıkça eğitimci ve meslektaş seçiminde dar kalıplardan çıkıldı²⁸. Fakat bu coşkuda aşırıya gitmemek gerektiği; aksi takdirde yabancı bir kültürün, kamuoyunun moralini sarsacak kadar etkili olabileceği akıllara geldi²⁹. **Gravitas** (vakar) ile **humanitas**’ın (insancılık³⁰, insancı olmak, insansallık) bileşimini andıran bu olgun yaşam felsefesi, her şeye rağmen, gelenek ve ulus sınırlarını zorlamaya başladı. Çünkü böylesi bir yeni anlayış, tek bir ulusun deneyim ve perspektifinin ötesine geçmeyi gerektiriyordu³¹.

²⁵ Cic.*Amic.*11.

²⁶ Sıfat hali olan **σώφρων** ; söz (λόγος), sözcük (λέξις), söylev (ῥητορική) gibi sözcükleri nitelemede kullanılır.

²⁷ North, *a.g.e.*, s. 2, 9, 10, 11, 17.

²⁸ Örneğin Scipio’nun, kendine öğretmen olarak seçtiği ve yanı sıra Cicero’nun *De Officiis* eserinde görüşlerine yer verdiği Eski Yunan filozof Panaetius.

²⁹ John F.D’Alton, *Roman Literary Theory and Criticism*, New York, Longmans, Green and Co.,1931, s.33 şurada: Nybakken, “Humanitas Romana”, *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, Vol. 70 (1939), s.402.

³⁰ Ç.Dürüşken, *Roma’da Rhetorica Eğitimi*, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2.bs., 2001, s.53-4.

³¹ Nybakken, *a.g.e.*, s.403.

B. Latin Edebiyatı'nda Cumhuriyet Çağı Öncesi Urbanus Bilinci ve Rusticus Ayrılığı

Roma'nın kültürel gelişimi için Eski Yunan'dan -Ramage'in ifadesiyle- "bir tür organ nakli gibi aktarılmış"³² kavram ve sanatsal beğeniler içinde **urbanitas** anlayışını da saymak yanlış olmamakla birlikte bunun öncesinde Etrüsk Uygarlığı'nın etkisinden söz etmek gerekir. İÖ. 364 yılında, yani yazılı Latin Edebiyatı'nın başlangıcından önce³³, Romalıların salgın hastalıklara karşı tanrıları yatıştırmak üzere, ülkelerine, flüt eşliğinde güftesi olmayan şarkıları dansla icra eden Etrüsk sanatçıları getirttikleri ve bu yarı-resmi, yarı-dinsel şarkıları (**versus Fescennini**) kendilerine uyarladıkları bilinmektedir³⁴. Bu hamle, dinsel gerekçelerle birlikte, bir tür kültürel arayış, iletişim kurdukları kavimlerden yeni bir şeyler alma merakı ve **Ludi Romani** gösterilerini³⁵ aşarak kendilerini geliştirme arzusu şeklinde yorumlanabilmektedir.

İÖ. 4.yy.'da bölgeye yayılan hükümlerlilikleriyle Romalılar, Livius'un ifadelerinden de anlaşılacağı üzere³⁶, kendileriyle komşu devletler arasında statü farkı gözetmeye ve onları "yabancı" (**peregrinus**) olarak değerlendirmeye başlamıştır. Söz konusu ayrımcı eğilim, Cicero'nun Naevius'tan yaptığı bir

³² Ramage, **Urbanitas: Ancient Sophistication and Refinement**, Norman, The University of Oklahoma Press for The University of Cincinnati, 1973, s.26.

³³ İÖ. 240 olarak kabul edilir.

³⁴ Duff, **Roman Satire : Its Outlook on Social Life**, Berkeley, University of California Press, 1936, s.19.

³⁵ 4-19 Eylül tarihleri arasında **aedilis curulis** tarafından düzenlenen ve edebiyatla ilişkisi olmayan eğlencelerden oluşan, Romalıların geleneksel yıllık festivali.

³⁶ "*Oriundi ab Sabinis...sui corporis creari regem volebant: Romani veteres peregrinum regem aspernabantur.*" (Liv.1.17.2)

(Sabinlerden değil...kendileriyle aynı kandan gelen bir kral seçilmesini istiyorlardı. Roma'nın önden gelen yaşlıları yabancı bir kral fikrine öfkeleniyorlardı.)

"*Numam Pompilium, non modo non patricium sed ne civem quidem Romanum, ex Sabino agro accitum...L. deinde Tarquinium, non Romanae modo sed ne Italicae quidem gentis...Ser.Tullium post hunc...patre nullo, matre serva...Quid enim de T.Tatio Sabino dicam...*" (Liv.4.3.10-3)

(Bir **patricus** olmayan ve dahası bir Roma vatandaşı bile olmayan, Sabinlerden devşirilmiş olan Numa Pompilius...sonrasında Lucius Tarquinius ki o da Romalı değildi hatta İtalya kavminden bile değildi...bundan sonraki Servius Tullius, köle bir anneden doğma, babası belli olmayan...peki Sabinlerden şu Titus Tatius'a ne diyeyim?)

"*...Samnitibus bello victis, Sidicinis Campanisque sociis, nunc etiam Volscis adiunctis, videretis: colonias quoque vestras Latinum Romano praetulisse imperium.*" (Liv.8.5.1)

(Savaşla Samniumluların hakkından gelip, Sidicinusluları, Campanialıları ve nihayet şimdi de Volskları müttefik olarak kendimize bağladıktan sonra, sizin kolonilerinizin de Latin egemenliği yerine Roma egemenliğini tercih etmiş olduğunu görebiliyordunuz.)

alıntıdaki, Eski Yunanlara mahsus o ezeli “Yunan/barbar” ikiliğini hatırlatır³⁷. Keza Yaşlı Plinius da, **Naturalis Historia**’da -Cato’nun bilincinden- Eski Yunan’ın, dünyayı ikiye bölen bu zihin yapısını aktarır. Söz konusu metin bize, Eski Yunanların dış dünyayı kategorize ettiklerini ve Romalılara **opicus**³⁸ (kültürsüz, eğitimsiz, cahil) sıfatını yakıştırdıklarını söylemektedir³⁹.

Aynı dönemde (İÖ. 4.yy.) Romalıların diğer kavimlerle giriştikleri sosyo-kültürel rekabetin yanında, kendi içlerinde de “Roma kentinde doğan ve doğmayan”⁴⁰ ayrımı yapmaya başladıklarını yine Livius’tan öğrenmekteyiz. Zira Roma ordusu için yaşamsal önem taşıyan askere alma faaliyetlerinde kullanılan insan havuzu, kentli (**urbanus**) ve köylü (**agrestis**) genç nüfus olarak iki bölüme ayrılmaktadır. Livius’un, bunların içinden kentli olanının tercih edildiğini ima etmesi⁴¹, siyasi olduğu kadar kültürel bir tercih olarak da düşünülmelidir.

Urbanitas sözcüğünün edebi metinlerde görülmesi Cumhuriyet Çağı’na ait bir gelişme olmakla birlikte kavramla ilgili sözcük hazinesinin ortaya çıkışı daha eskidir. Örneğin Naevius’un bir fragmanında⁴² rastlanan **facete**⁴³ ve **defricate**⁴⁴ belirteçlerinde satirik çağrışımlar sezilenmek mümkündür⁴⁵. Keza, Naevius’un

³⁷ “*Grai atque barbari*” (Cic.**Orat.**152)

³⁸ “*Dicam de istis Graecis suo loco...iurarunt inter se barbaros necare omnes medicina...nos quoque dictitant barbaros et spurcius nos quam alios* **Οπικων** *appellatione foedant.*” (Plin.**Nat.**29.14)

(Yeri gelmişken şu Yunanlardan bahsedeyim...tüm yabancıları ilaçla yok etmeye kendi aralarında yemin ettiler...Bize de yabancı deyip durdular ve bizleri **opici** diye kötü biçimde etiketleyerek diğer kavimler arasında aşağıladılar.)

³⁹ Eski Yunan kültüründen ilham alıyor ve besleniyor olmaları Romalıların kendi kimlikleri konusundaki hassasiyet ve ısrarlarından vazgeçtikleri anlamına gelmemiştir. Öyle ki İÖ. 3.yy’da Plautus’un, bazı Yunan alışkanlıklarını alaya almak maksadıyla **Mostellaria** eserinde **pergraecari**, **Bacchides**’te ise **congraecare** fiiline başvurduğu göze çarpar:

“*dies noctesque bibite, pergraecamini.*” (Pl.**Mos.**22)

(Sabah akşam içiniz, Yunanlar gibi hoş vakit geçiriniz.)

“*quodque in lustris comedim congraecem.*” (Pl.**Bac.**743)

(Hanlarda yiyip içeceksem Yunanlar gibi har vurup harman savurayım.)

⁴⁰ Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nün “taşralı” başlığı altında verdiği ikincil karşılık “İstanbul olmayan kimse”dir. Dolayısıyla bir analogiyle, Antikçağ zaman sınırları içinde, Atina ya da Roma kentinde doğmayanlar için “taşralı” sözcüğünü kullanmanın yanlış olmayacağı kanısındayız.

⁴¹ “*Undique non urbana tantum sed etiam agresti iventute decem legiones scriptae dicuntur...*” (Liv.7.25.8)

(Sadece kentlilerden değil aynı zamanda taşralılardan da oluşan on lejyon kadar gencin askere alındığı söylenmektedir.)

⁴² Marmorale, **Naevius Poeta**, Firenze, La Nuova Italia, 1967, s.221.

⁴³ Zarif ve akıllı bir şekilde, esprili olarak, eğlenceli bir şekilde, nükteli olarak, zekice, mizahlı bir biçimde.

⁴⁴ Sivri dille, iğneleyici biçimde, keskin zekayla.

⁴⁵ Ramage, **a.g.e.**, s.23.

Astiologa adlı komedyasının eser başlığının, “kıvrak zekalı ya da nüktedan” bağlamında **ἄστεϊος** sözcüğüne gönderme yapmış olması muhtemeldir⁴⁶. Romalı kent kimliğinin oluşumu hakkında Naevius ile birlikte Ennius da bir takım ipuçları vermektedir. Gellius’un **Noctes Atticae** eserinde, Ennius’un **Annales** eserini 7. kitabından yapılmış, bununla ilgili bir alıntı vardır. Bu alıntıda Ennius, Konsül Servilius Geminus’un alışkanlıklarını ve kişiliğini detaylandırırken kusursuz bir kentlinin özelliklerini de tanımlamaktadır⁴⁷. Bu doğrultuda betimlenen bir Romalı, “önemli olsun olmasın tüm meseleleri hem cesurca hem de nükteli biçimde konuşabilen (**res audacter magnas parvasque iocumque eloqueretur**), bilgili (**doctus**), güvenilir (**fidelis**), hoş (**suavis**), sohbeti akıcı ve zarif (**facundus**), kendiyle barışık (**suo contentus**), mutlu (**beatus**), akıllı ve mantıklı (**scitus**), ne zaman ne söz söyleyeceğini bilen (**secunda loquens in tempore**), uyumlu (**commodus**), gevezelikten sakınan (**verbum paucum**), geçmiş tarihe aşina (**multa tenens antiqua sepulta**), eski adetlerden ve yeni alışkanlıklardan haberdar (**mores veteresque novosque tenentem**), ataların ve göksel varlıkların yasalarına boyun eğen (**veterum leges divumque hominumque**) ve sağduyuyla konuşup susabilen (**prudenter...loquive tacereve posset**)” kişidir.

Yeni Komedyak akımının Latin Edebiyatı üzerindeki güçlü etkilerini yansıtan bir yazar olarak Plautus, oyunlarında, gerek nezaket ve incelik belirten gerekse bunun zıttını yansıtan sıfat ve belirteçlere başvurur. Bu sözcüklerden bizim açımızdan en önemlisi -daha sonra Cicero tarafından **urbanitas** sözcüğünün türetileceği sıfat olan- **urbanus**’tur. **Urbanitas**’ın etimolojik gelişimini anlayabilmek için en başta **urbanus** ve **urbs** (kent) sözcüklerini yakından değerlendirmek gerekmektedir.

Varro’nun **De Re Rustica** eserinde belirttiğine göre **urbs** sözcüğünün ilk hali **urps**⁴⁸ olup anlam itibarıyla “yer betimlemeye” dönüktür. “Kasabadan daha önemli yerleşim birimi”, “kent”, “çevresindeki surlar da dahil olmak üzere büyük kent” gibi

⁴⁶ Ramage, **a.g.e.**, s.26.

⁴⁷ Gel.12.4.4.

⁴⁸ “**sub urbe colere hortos late expedit, sic violaria ac rosaria, item multa quae urps recipit.**” (Var.R.1.16.3)

(Kent surlarının bitişiğinde, menekşe ve gül gibi kentin kabul ettiği birçok çiçek için, geniş bahçelerin ekimini serbest bıraktı.)

karşılıklar içermekte ya da “başkent” gibi bir siyasi yerleşkeyi tanımlamaktadır. Roma kentine bu ismin verilışı Quintilianus metinlerinde yer almaktadır⁴⁹. **Urbs** sözcüğünün Roma ile özdeş tutuluşunun ilk örneklerine Plautus’un **Truculentus** oyununda rastlanır⁵⁰. Burada kent ile “hazırcevap olma” niteliği arasında bağlantı kurulmaktadır⁵¹. Aynı oyunda **urbanus** sözcüğünden de faydalanılır. “Bakımlı, şık, derli toplu, temiz, titiz” anlamına gelen **mundulus** ve “sevgili” anlamındaki **amasius** sözcükleri ile beraber olumlu bağlamda kullanılır⁵². Plautus, **Miles Gloriosus** oyununda, bir kentlinin hoş niteliklerini bu kez sofrada adabı çerçevesinde belirlemektedir⁵³. Burada, “zeki ve şakacı olup kelime oyunları yapabilen (**cavillator facetus**); hoşsohbet bir sofrada arkadaşı ve mükemmel bir misafir (**conviva commodus**) olabilen; başkasının sözünü kesmeyen (**neque oblocutor alteri**); sırnaşıklıktan ve rahatsızlık vermekten sakınmayı hiç aklından çıkarmayan (**se abstinere incommoditate commeminisse**); sohbeti ölçülü bir katkıda bulunmaya özen gösteren (**suae orationis iustam partem persequi**); söz başkasında iken susmayı bilen (**suam partem itidem tacere quom aliena est oratio**); konuşurken tükürük saçmayan, aksırıp tıksırmayan, salya sümük ağlamayan (**minime sputator screator mucidus**); leziz yemeğin en has parçasını önden kapmayan (**neque praeripere pulpamentum**); içkiye erkenden hücum etmeyen (**neque praevortere poculum**); hiçbir zaman şarabın etkisiyle tartışma çıkarmayan (**neque per vinum umquam exoritur discidium**); eğer keyif kaçırır birisi varsa sohbetten ayrılıp evine dönmeyi tercih eden (**si quis ibi est odiosus abire domum sermonem segregare**); şölen sırasında güzelliği, sevimliliği ve rahatlığı yaşayan (**venerem amorem amoenitatemque accubans exercere**)” bir insanın tanımı yapılmaktadır. Petronius, **Cena**’da, yemek kurallarını tamamen hiçe sayan görgüsüzlüğü ortaya sererek Roma’nın kentli geleneklerini hatırlatmaya çalışır. Dolayısıyla **Satyricon**, ayırt

⁴⁹ “*Urbis appellatione ... Romam tamen accipi sit receptum.*” (Quint.*Inst.*6.3.103)

(Kente isim olarak, ‘Roma’nın kabul edilmesi uygun görüldü.)

⁵⁰ Ramage, **a.g.e.**, s.29.

⁵¹ “*iam postquam in urbem crebro comneo, dicax sum factus.*” (Pl.*Truc.*682)

(Kente gide gele, ağzı laf yapan bir insan haline geldim.)

⁵² “*istos mundulos urbanos amasios*” (Pl.*Truc.*658)

⁵³ Pl.*Mil.*642-56.

edilebilir ve tanıdık bir satirik tema içermekte⁵⁴, **Romalı satira** geleneği ile eser arasında bağ kurabilmemizi sağlamaktadır.

Plautus'un eserleri, sadece **urbanus** ve anlamca ona yakın sıfatlar açısından değil aynı zamanda kır ve köy yaşamını karakterize eden ifadeler yönüyle de zengin birer kaynaktır. Örneğin, **Truculentus** eserinde **agrestis** sözcüğü ile “yabani” addedilen bir köle hicvedilir. Bu kişi, **violentus** sıfatının **superlativus** derecesi kullanılarak “aşırı saldırganlıkla” nitelenmektedir⁵⁵. **Persa** oyununda, bir köylü için, **rusticus** sözcüğü kullanılır ve **bardus** (şaşkın, kalın kafalı), **indoctus** (eğitimsiz, cahil), **immemor** (unutkan, savsak), **insipiens** (düşüncesiz, akılsız) sıfatlarıyla pekiştirilir⁵⁶. **Mostellaria** eserinde **rusticus** ile “kötü koku” ilişkilendirilirken yapılan yakıştırmalar bir hayli alçaltıcıdır⁵⁷. **Mercator**'da, **urbanus** ile **rusticus** sözcüklerinin bir arada geçtiği bölüm⁵⁸, söz konusu iki sözcük arasındaki karşıtlığı göstermesi açısından iyi bir örnektir. İlgili diyalogda; bir erkeğin, eşinin ayağına kadar gidip selam vermesi kentli etiğe aykırı bulunmaktadır.

Aynı şekilde, Praenestelilerin kullandığı yerel ağız⁵⁹ Plautus için gözde bir eleştiri temasıdır⁶⁰. Çünkü bu kentin arkaik konuşma biçimi bir taşralılık göstergesi⁶¹ olarak kabul edilir. **Trinumus**'ta geçen “*tammodo, inquit Praenestinus*”⁶²

⁵⁴ Slater, **Reading Petronius**, Baltimore & London, The Johns Hopkins University Press, 1990, s.51-2.

⁵⁵ “*et huic unus servos violentissimus, qui ubi quamque nostrarum videt...item ut de frumento anseres, clamore absterret abigit; ita est agrestis.*” (Pl.**Truc.**250-3)

(bununki son derece saldırgan bir köle, mısırlara yaklaşmasın diye kazları nasıl korkutuyorsa içimizden birini gördüğünde de bağıra çağıra bizi öyle kovuyor; bildiğin köylü işte.)

⁵⁶ “*Satis fuit indoctae, immemori, insipienti dicere totiens...me quidem pro barda et pro rustica reor habitam esse aps te.*” (Pl.**Per.**168-9)

(Cahil, savsak ve akılsız deyip durman yetti artık; senin tarafından köylü ve kalın kafalı biri gibi görüldüğümü düşünüyorum sahiden.)

⁵⁷ “*At te Iuppiter, dique omnes perdant; fu, oboluisti alium, germana inluyies, rusticus, hircus, hara suis.*” (Pl.**Mos.**38-40)

(**Iuppiter** ve tüm tanrılar cezayı versin senin! Ağzın sarımsak kokuyor, gerçek bir pisliksin, köylü seni, teke, domuz ahır!)

⁵⁸ “*Quid nunc ego faciam nisi uti adeam atque adloquar? iubet salvere suos vir uxorem suam. urbani fiunt rustici?*” (Pl.**Mer.**713)

(Ne yapabilirim ki şimdi, kalkıp onunla konuşmanın dışına? Bir koca gidip de eşine iyi günler diliyor, öyle mi? Kentliler köylüleşiyor mu yoksa?)

⁵⁹ **Praenestinitas** olarak da isimlendirilir. (Whatmough, “A Last Word on Patavinitas”, **Classical Philology**, Vol. 38, No.3, Jul., 1943, s.205)

⁶⁰ Ramage, “Early Roman Urbanity”, **The American Journal of Philology**, Vol.81, No.1 (Jan.,1960), s.69.

⁶¹ **T.Macci Plauti Trinumus**, (Oxford, 1885) şurada: Ramage, “Early Roman Urbanity”, **The American Journal of Philology**, Vol.81, No.1 (Jan.,1960), s.69.

⁶² Pl.**Trin.**608-9.

ibaresindeki **tammodo**, zamanla kullanımdan kalkan ve yerine **modo**'nun geçtiği bileşik bir sözcüktür⁶³. Bundan dolayı, Plautus'un görünür niyetinin hiciv olduğunu anlamak zor değildir⁶⁴. Aynı alaycı tavır **Truculentus** eserinde de vardır. Latince'de "leylek" anlamına gelen **ciconia**'ya Praenestelilerin **conia** demesi gülünç bulunmaktadır⁶⁵. Bir diğer eseri **Bacchides**'te aynı kavim (Praenesteliler), bu kez aşırı övünge huylarından ötürü eleştirilmektedir⁶⁶. Esasen bu kentin insanlarına sataşma geleneği Naevius'un yaşadığı İÖ. 3.yy.'ın ortalarına kadar gitmektedir. Macrobius'un **Saturnalia**'sında yer alan -Naevius'un **Ariolus** eserinden aktarılmış- bir fragmana göre⁶⁷; Praenesteliler, Lanuviumlular ile birlikte, "gelişmemiş damak zevkleri" ile tanınırlar⁶⁸. Öte yandan Ligurialılar ise Cato'nun diline düşmüş bir kavimdir. Servius'un **In Vergilium Commentarius**'ta aktardığına göre Cato; Ligurialılara **fallax** (düzenbaz)⁶⁹, **insidiosus** (hain), **latro** (haydut), **inlitteratus** (kültürsüz) ve **mendax** (yalancı)⁷⁰ gibi aşağılayıcı sıfatlar yakıştırmıştır. "Cato'nun **Origines** eserinde Ligurialıları, askerlik kadar kurnazlıkta da başarılı bulduğu" tespiti Charisius'un **Ars Grammatica**'sında geçmektedir⁷¹.

⁶³ "Tammodo antiqui dicebant pro modo" Festus, 493 (ed.Lindsay) şurada: Ramage, **Urbanitas: Ancient Sophistication and Refinement**, Norman, The University of Oklahoma Press for The University of Cincinnati, 1973, s.170, dipnot 30.

⁶⁴ Ramage, "Early Roman Urbanity", **The American Journal of Philology**, Vol.81, No.1 (Jan.,1960), s.69.

⁶⁵ "ut Praenestinis conia est ciconia." (Pl.Truc.691)

⁶⁶ "Cuiatis tibi visust?

Praenestinum opino esse, ita erat gloriosus." (Pl.Bac.11-2)

(Sence bu nereli görünüyor?

Praenestelidir kanısındayım, öyle kendini beğenmiş ki.)

⁶⁷ SRP 2, 9f. (from **Mac.3.18.6**) şurada: Ramage, **Urbanitas: Ancient Sophistication and Refinement**, Norman, The University of Oklahoma Press for The University of Cincinnati, 1973, s.169-70, dipnot 28.

⁶⁸ "Quis heri apud te?

Praenestini et Lanuvini hospites.

Suoapte utrosque decuit acceptos cibo, alteris inanem volvulam madidam dari, alteris nuces in proclivi."

(Bugün kimler geliyor size?

Praenesteliler ve Lanuviumlular.

Her birinin, kendi yiyecekleri ile ağırlanması yakışık alır; birine suda pişmiş faydasız dişi domuz eti, diğerine ise kolay bulunan fındıklardan veririz.)

⁶⁹ "Ligures autem omnes fallaces sunt, sicut ait Cato in secundo originum libro." (Serv.A.11.700.2-3)

⁷⁰ "'latrones, insidiosi, fallaces, mendaces', Cato originum cum de Liguribus loqueretur." (Serv.A.11.715.8-10)

⁷¹ Charisius 263 [Barwick] şurada: Ramage, **Urbanitas: Ancient Sophistication and Refinement**, Norman, The University of Oklahoma Press for The University of Cincinnati, 1973, s.169, dipnot 25.

Agrestis, kentli gözüyle köy hayatının olumsuz niteliklerini ve çiftçilerin yaşadıkları çetin şartları ifade etmeye yarayan bir sıfattır. Pacuvius'un iki eserinden geriye kalan fragmanlarda, **agrestis**'e yüklenen anlamlar biraz daha değişiktir. **Periboea**'da, coğrafi bir yer (**locus**) anlatılırken, **agrestis** ve **arduus** sözcükleri "sarp ve sapa" anlamında kullanılmıştır⁷². **Antiopa**'da ise bir kaplumbağadan bahsedilirken başvuru **agrestis** sözcüğü; **tardigradus** (ağır aksak) ve **humilis** (aşağı düzeyde) sıfatlarını desteklemektedir⁷³. Plautus ise **Vidularia**'da, gerek köy hayatının zahmetli yönüne (**laboriosa vita rustica**), gerekse kent yaşamının rahatlığına, uysallığına ve korunaklılığına (**mollitia et umbra urbana**) işaret ederken ilgili sözcükleri yaygın olan anlamıyla kullanır⁷⁴.

Keza, Terentius'un **Adelphi** eserinde de kent ve köy yaşamının zıt yanlarına ilişkin Plautus'takine benzer bir kıyas vardır. Kent yaşamı (**vita urbana**) için hoşgörülülük (**clemens**)⁷⁵, asude (**placidus**), dinlence ve şölenleri bol (**semper in otio in conviviis**)⁷⁶ ifadeleri; köy yaşamı (**vita ruri**) için sade ve kanaatkar (**parcus**), haşın (**durus**)⁷⁷ sıfatları; köy insanı (**agrestis**) için ise hiddetli (**saevus**), iç karartıcı (**tristis**), acımasız (**truculentus**) ve inatçı (**tenax**)⁷⁸ sözcükleri kullanılmıştır. **Heauton Timorumenos**⁷⁹ ve **Hecyra**⁸⁰ oyunlarında ise, köy yaşamının uğraşı dolu ve zorlu şartlarına odaklanmayı tercih etmiştir. Bir diğer eseri **Eunuchus**'ta köy yaşamının güzelliklerinden bahsediyor gibiyse de, bunu, o yaşam tarzını üstün

⁷² Warmington, **Remains of Old Latin** (LCL), Vol.2, 276 şurada: Ramage, **a.g.e.**, s.168, dipnot 19.

⁷³ Warmington, **a.g.e.**, s.160 şurada: Ramage, **a.y.**

⁷⁴ Pl.**Vid.**31, 35.

⁷⁵ "ego hanc **clementem vitam urbanam** atque **otium** secutus sum." (Ter.**Ad.**42-3)

⁷⁶ "suam ille semper egit uitam **in otio, in conviviis, clemens, placidus.**" (Ter.**Ad.**863-4)

⁷⁷ "**ruri** agere **uitam, semper parce ac duriter** se habere, uxorem duxit." (Ter.**Ad.**45-6)

⁷⁸ "ego ille **agrestis saevos tristis parcus truculentus tenax** duxi uxorem." (Ter.**Ad.**866-7)

⁷⁹ "Nunquam tam mane egredior, neque tam vesperi

Domum revertor, quin te in fundo conspicer

Fodere, aut arare, aut aliquid ferre. Denique

Nullum renittis tempus, neque te respicis.

Haec non voluptati tibi esse satis certo scio." (Ter.**Hau.**67-71)

(Sabah yola çıktığımda, akşam da evden döndüğümde hiçbir zaman olmuyor ki seni çiftlikte toprağı kazarken, işlerken ya da başka bir iş yaparken görmeyeyim. Ne kendini yenileyecek ne de kendine bakacak zamanın var. Bundan hoşlanmadığımı bildiğimden yeterince eminim.)

⁸⁰ "*Quaeso, quid istuc consilium? Illius stultitia victa ex urbe tu rus habitatum migres?*" (Ter.**Hec.**,588-9)

(Nasıl bir karardır bu sorabilir miyim? Onun aptallığına boyun eğip köyde yaşamak üzere kentten göç mü ediyorsun?)

gördüğünden değil salt kişisel rahatlık arayışından yapmaktadır⁸¹. Roma'nın eski “çiftçi geleneği” hatırlandığında tüm bu yorumlar kulağa şaşırtıcı gelebilir.

Plautus metinlerinde, Romalı çağrışımları yapan **urbanus**, **civis**, **vernaculus** gibi sözcüklerle taban tabana zıt olan ve “yabancı” anlamına gelen **peregrinus**'un öncül kullanımları da bulunur⁸². **Peregrinus** terimi, Roma'ya Italia'daki başka bir kent veya kasabadan gelen birini⁸³ ya da başka bir ülkeden gelen bir ziyaretçiyi veya göçmeni tanımlamaktadır⁸⁴.

Roma sosyal yaşamında, buraya dek **urbanus** (kentli), **rusticus** (köylü) ve **peregrinus** (yabancı) olarak belirlemiş bulunduğumuz üç farklı profilin yanı sıra, “uç davranışlara eğilim duymasıyla” kendini gösteren yeni bir zümrenin daha türediği anlaşılmaktadır. “Yozlaşmışlıkla” tanımlanan bu insanlar her konuda ahkam keserler ve hayranlık uyandırmadıkları gibi bir yergi konusu olmaktan da kendilerini kurtaramazlar. Bilginin ve bilgeliğin öğrencileri değil kiracılarıdır. Överken de suçlarken de saygıyı boş veren bu ele avuca sığmaz ve ukala topluluğu, Plautus, **Trinummus** oyununda **scurra** (züppe) olarak adlandırır⁸⁵. **Mostellaria** eserinde **scurra** sözcüğünü **urbanus** ile birlikte anması, **scurra**'nın kent ortamıyla doğrudan ilişkisini de gösterir⁸⁶. **Curculio**'da, kentin hangi bölgesinde ne tür insanların bulunabileceğini anlattığı bölümde **scurra**'lardan şöyle bahseder: “Kendine aşırı güvenen (**confidens**), çenebaz (**garrulus**), kötü kalpli (**malevolus**) ve başkalarına

⁸¹ “*Ex meo propinquo rure hoc capio commodi, Neque agri neque urbis odium me umquam percipit. Ubi satias coepit fieri commuto locum.*” (Ter.Eu.971-3)

(Çiftliğimin yakın bir yerde olması çok işime yarıyor. Kentten de kırdan da hiç sıkıntı duymuyorum. Birine doymaya başladığımda yer değişikliği yapıyorum.)

⁸² “*requireres, rogitares quis esset aut unde esset, qua prosapia, civisne esset an peregrinus.*” (Pl.Mer.633-5)

(Sorup soruşturabilirdin kimdir, neredendir, soyu sopyu nedir, yurttaşımız mıdır yoksa bir yabancı mıdır?)

⁸³ “*dicatque se peregrinum esse, ex alio oppido*” (Pl.Poen.175)

(başka kasabadan gelen bir yabancı olduğunu söylüyor.)

⁸⁴ “*hominem peregrinum atque advenam*” (Pl.Poen.1031)

(yabancı bir adam ve dışarıdan gelen birisi)

“*peregrinum esse huius ignarum oppidi*” (Pl.Poen.656)

(bu kasabanın tanıdık olmadığı yabancı birisi)

⁸⁵ “*urbani assidui cives, quos scurras vocant*” (Pl.Trin.202)

(züppe diye anılan, kentin şu işgüzar vatandaşları)

⁸⁶ “*Tu urbanus vero scurra, deliciae populi*” (Pl.Mos.15)

(Seni çok bilmiş züppe, milletin şirinlik muskası!)

yok yere arsızca (**audacter**) hakaret eden (**contumeliosus**)⁸⁷ bu insanlar daha ziyade göl kenarında⁸⁸ dolaşırlar”. Eski Yunan’daki **sophrosyne** anlayışının karşı-savı olan “abartılı Attika üslubu”⁸⁹ ile belli ölçüde benzerlik gösteren **scurra** davranış tarzı, Latin Edebiyatı’nın Cumhuriyet Çağı’nda **perurbanus** sözcüğüyle de karşılık bulacaktır.

Urbanus düşüncesine tekrar geri dönersek; Ramage, Terentius ve Lucilius’u, Eski Yunan **idea**’larını ve heyecanlarını benimseyip Romaninkilerle kaynaştıran “iki parçalı düşüncenin”⁹⁰ başlıca temsilcileri olarak değerlendirmektedir. Terentius, saflığı bozulmamış bir Latince (**sermo purus**) kullanarak ve eğitilmiş bir azınlığa hitap ederek⁹¹ Eski Yunan’a ait form ve metotlara öykünür ve eserlerine uyarlar. Plautus’un eğlendirici tarzı, Terentius’ta, yerini daha ziyade düşündürücü bir mizaha ve insancı anlayışa bırakır⁹². Örneğin **Andria** eerinde, insana yakışır bir hayatın gerçekleşmesi için “aşırılıklardan uzak durmanın (**mediocritas**)”⁹³, “insana özgü zekanın” (**humanum ingenium**) ve “ılımlı ruh halinin” (**mansuetus animus**) önemine değinir⁹⁴. Keza **Adelphi**’de, en iyi insan (**vir optimus**) profilini, “dost canlısı, hayat dolu ve güler yüzlü” anlamına gelen **festivus** sözcüğü ile betimler⁹⁵. İyiliğin gönüllü olarak, sevinçle ve istekle (**libenter**) yapılmasını diler; sosyal hayatta rahatlık, nezaket ve hatırlılaşlığın (**affabilitas**) gelişmesini teşvik eder⁹⁶. Çocuk eğitiminde model yöntemin korku (**metus**) değil, şefkat (**liberalitas**) ve kendine saygı (**pudor**) olduğuna inanır⁹⁷. Doğru davranışın başkalarının korkusuyla değil

⁸⁷ “*confidentes garrulique et malevoli supera lacum, qui alteri de nihilo audacter dicunt contumeliam*” (Pl.Cur.477-8)

⁸⁸ Metinde **lacus** (göl) olarak geçen sözcükle esasen **Lacus Curtius** kastedilmektedir. Burası gerçek bir göl olmayıp Roma Forumu’nda bulunan küçük bir havuzun adıdır.

⁸⁹ North, **a.g.e.**, s.10, dipnot 65.

⁹⁰ Ramage, **a.g.e.**, s.37: “*bipartition in Roman thinking*”.

⁹¹ D’Alton, **a.g.e.**, s.24 şurada: Ramage, **a.g.e.**, s.170, dipnot 8.

⁹² M.Erim, **Latin Edebiyatı**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1987, s.47.

⁹³ “*nil egregie...studebat et tamen omnia haec mediocriter... nam id arbitror apprime in vita esse utile, ut nequid nimis.*” (Ter.An.58-61)

(olağandışı bir çaba göstermiyordu...nitekim tüm bu şeyleri aşırıya kaçmadan yapıyordu...bir şeyde çok ileri gitmemek, benim düşünceme göre, hayatta özellikle fayda getirir.)

⁹⁴ “*ego putabam esse omnia humani ingeni mansuetique animi.*” (Ter.An.113-4)

(her şeyi insana özgü zekanın ve ılımlı bir ruh halinin özelliği olarak değerlendiriyordum.)

⁹⁵ “*- O vir optume! - O pater mi festivissime!*” (Ter.Ad.983)

⁹⁶ “*lubens bene faxim; meditor esse adfabilis, et bene procedit.*” (Ter.Ad.895-6)

⁹⁷ “*pudore et liberalitate liberos, retinere satius esse credo quam metu.*” (Ter.Ad.57-8)

kendi davranışlarından doğan sorumluluğun bilinciyle ortaya çıkacağını söyler⁹⁸. Saygılı ve sıcak selamlaşmalara sosyal yaşamda mutlaka yer verir⁹⁹. Bunu gerçekleştirirken başvurduğu **sermo urbanus** yani “dilde arılık, sözcüklerin özenli seçimi ve mükemmel telaffuz” bütünü, aynı zamanda **urbanitas**’ın önemli bir parçasıdır.

Öte yandan, sıradan bir seyircinin önünde Terentius’un oyunlarını Plautus’unkilere göre daha az popüler yapan faktör, Terentius’un katışıksız Latincesi ile birlikte konularına fazlaca aktardığı Yunan zarafetidir¹⁰⁰. Bununla birlikte Terentius’un, halkın kültür seviyesini yükseltmek gibi bir amacı olduğu da şüphelidir. Zira yansıttığı kentli tavır, baskın şekilde Eski Yunan kaynaklıdır. Yine de eski erdemlerden (**antiqua virtus**), vefadan (**fides**) ve dosttan (**amicus**) mahrum kalınmamasını telkin etmesi¹⁰¹ bir **urbanus**’a yakışan hallerdir.

Lucilius’un durumu ise Terentius’tan daha farklıdır. **Carmina per Saturam** (Lucilius Tarzında Şiirler) ya da **Sermones** (Söyleşiler) adıyla bilinen eserinde Romalılık kaygısı tam ve açık biçimde ifade edilmiştir. Yazdığı konular sıkı sıkıya Roma günlük yaşamından ve siyasetinden alınmadır. Dili ise Plautus’u anımsatan bir serbestliktedir. Latince ve Eski Yunanca’nın karışımıdır. Zaman zaman patavatsızlık derecesinde açık sözlüdür. Etkili ve canlı bir üslupla sözünü esirgemeyen bir **urbanus** olarak, her ne kadar nahoş gördüğü kimi kentli alışkanlıkları eleştirse de köy adetlerine, olumlu olmak bir yana, tarafsız dahi bakmaktan uzak bir edebiyatçıdır.

Lucilius, -kendinden önce Naevius’un **Ariolus** ile¹⁰², sonrasında ise Horatius’un **Sermones** (2.8)¹⁰³, Petronius’un **Cena** ve Iuvenalis’in de 5. **satira** ile denediği üzere- şölen yemeklerinde köylülüğün göze batan yanlarını ele alır. **Sermones**’te, Troginus’un tertiplelediği yemekteki şamata ve boşboğazlıkları, davetlilerin üstüne sinmiş olan çiftlik kokusunu ve sunulan basit köy yemeklerini

⁹⁸ “*potius consuefacere filium, sua sponte recte facere quam alieno metu*” (Ter.Ad.74-5)

⁹⁹ “*salvom te advenire, gaudemus*.” (Ter.Ad.80-1)

¹⁰⁰ Ramage, a.g.e., s.49.

¹⁰¹ “*homo amicus...ne illius modi iam nobis magna civium penuriast antiqua virtute ac fide*.” (Ter.Ad.440-2)

¹⁰² Bkz.: s.24.

¹⁰³ **Cena Nasidieni** (Nasidienus’un Şöleni) olarak da bilinir.

hakir görmektedir¹⁰⁴. Romalı tavrın önemli bir kozu olan güzel konuşma alanında Lucilius da, tıpkı öncülleri Naevius ve Plautus gibi, ödünsüzdür. Caecilius adlı bir devlet görevlisi ile -olasılıkla taşralı aksanından dolayı- alay ederken¹⁰⁵, **pertaesum**¹⁰⁶ sözcüğünü **pertisum** biçiminde incelterek bozan Scipio'yu da tenkit eder¹⁰⁷. Lucilius bir başka fragmanda, yine bu bağlamda, **praetor** ve aynı zamanda hatip Titus Albucius'u Eski Yunan'a lüzumsuz derecede öykünen söyleviden ötürü "fazla kurnaz ya da kibirli hatip" anlamına gelen **rhetoricoterus** sözcüğüyle eleştirir¹⁰⁸. Dolayısıyla kentli tavır, taşralı üsluba olduğu kadar, **urbanitas**'ın Romalı özünden sapan yapmacık ya da aşırı hallerine de tahammülsüz olduğunu, henüz Cumhuriyet öncesi dönemden kendini belli etmektedir. Lucilius'un bir başka fragmanda Viriathus'u¹⁰⁹ ve Hannibal'i **barbarus** olarak tanımlaması¹¹⁰, Romalı olmayan ya da henüz Romalılaştırılmamış kavimlerden de kendilerini ayrı tuttuklarını doğrulayarak **peregrinitas** kavramına bir kapı açar. **Urbanitas** idealinin anlam ve uygulama alanını belirlemede ve yazıya dökerek tanıtımada büyük pay sahibi olan Cicero ve Horatius'un Lucilius'u **urbanus** ve **urbanitas** sözcükleriyle ilişkilendirmeleri¹¹¹; hem **satira** ile **urbanitas** arasındaki köklü bağlantıya, hem de Lucilius'un metinlerinde **urbanitas**'ın başlangıç izlerinin bulunduğu kanıttır.

C. Cumhuriyet Çağı'nda Urbanitas ve İlgili Diğer Terimler

Catullus, kentli entelektüel gelişmişliğin ve zarafet nüanslarının farkında olduğunu şiirleriyle hissettiren bir başka sanatçıdır. Varus'a hitaben yazdığı 22. şiirde, "iyi bir kentli ama kötü bir şair" olan Suffenus'u; **urbanus**'un yanı sıra

¹⁰⁴ F.Marx, **C.Lucilii Carminum Reliquiae**, 2, 338f şurada: Ramage, **a.g.e.**, s.172, dipnot 25.

¹⁰⁵ Lucilius'un bu ibaresini, Varro, **De Lingua Latina** eserinde alıntılanmaktadır:

"a quo Lucilius scribit: 'Cecilius ne **rusticus** fiat.'" (Var.L.7.5)

(ona dair Lucilius şöyle yazıyor: 'Cecilius budala bir köylü haline gelmesin'.)

¹⁰⁶ **pertaedet, -dere, -sum est** : "bıkkınlık, bezginlik verir."

¹⁰⁷ 963f.M., 983f.W., Fiske (**Lucilius and Horace**, 83) şurada: Ramage, **a.g.e.**, s.173, dipnot 35.

¹⁰⁸ "**Crassum habeo generum, ne rhetoricoterus tu seis.**" (Lucil.86)

¹⁰⁹ Roma'ya karşı savaşan Lusitanialı komutan.

¹¹⁰ Marx, **a.g.e.**, 2, 228f şurada: Ramage, **a.g.e.**, s.173, dipnot 39.

¹¹¹ "**sunt illius scripta leviora, ut urbanitas summa appareat.**" (Cic.Fin.1.7)

(Onun yazdığı şeyler çatik kaşlı olmayıp yetkin bir nükte ile kendini belli eder.)

"**fuert Lucilius, inquam, comis et urbanus.**" (Hor.S.1.10.65)

(Lucilius'un nazik ve nükteli biri olduğunu söylüyorum.)

venustus (sempatik), **dicax** (hazırcevap) ve **bellus** (çekici) gibi olumlu sıfatlarla¹¹² betimlerken, diğer yandan **scurra** sözcüğü ile ona “züppelik derecesinde muziplik” imasında da bulunur¹¹³. Bu metinde **urbanus** teriminin, nükte ile birlikte, Roma’daki kibar zümreyi imleyen şıklık, stil ve seçkin beğeni gibi öğeleri de içerdiği anlaşılır. **Scurra** sözcüğü ise makbul sayılmayan çok bilmişlik ve şımarıklık havası sezdirmektedir. Catullus’a göre, esasen kentli kimliğine sahip Suffenus, başarısız sanatçılığı yüzünden “şiire değdiği anda, bir köylüden daha duyarsız ve kabak tadı veren bir insana dönüşür”¹¹⁴. Bu dize, aynı zamanda, **tritus** ve **infacetis** sıfatlarını **urbanitas**’a aykırı terimler arasında değerlendirmemize olanak sağlar. Catullus ise 39. şiirinde, “otuz iki dişini göstere göstere gülen”¹¹⁵ Egnatius adında birine öfkelenmektedir. “Sürekli sırttan bir çehre, kibar ya da kentli olma göstergesi değil bir hastalıktır,”¹¹⁶ diyerek şunu da ekler: “Aptalca bir sırtıştan daha aptalca bir davranış yoktur”¹¹⁷.

Yazarı bilinmeyen (**auctor incertus**) ve İÖ. 86-82 tarihleri arasında yazıldığı sanılan **Rhetorica ad Herennium**’da **urbanus** sözcüğü ile ilgili semantik bir gelişme göze çarpmaktadır. Burada “iki olumsuzlama yoluyla bir olumluya” varan biçimde **non inurbanus** ifadesi geçmektedir¹¹⁸. Yazar, “eğitimli” yerine “hiç de eğitimsiz sayılamayacak” demeyi tercih etmiştir. Keza, İÖ.55 tarihli **De Oratore**’de Cicero, **inurbanus** sözcüğünü **rusticus** ile eş anlamlı biçimde ve “incelikten yoksun” (**inops humanitatis**) ifadesiyle birlikte kullanmaktadır¹¹⁹. Aynı eserin bir başka bölümünde **inurbanus**, “kültürsüz ve görgüsüz” birini nitelerken **inhumanus** sıfatı ile aynı cümlede yer almaktadır¹²⁰. Cicero, bir diğer eseri **Brutus**’ta, Sulpicius’u

¹¹² “*homo est venustus et dicax et urbanus.*” (Catul.22.2) ; “*bellus ille et urbanus.*” (Catul.22.9)

¹¹³ “*qui modo scurra*” (Catul.22.12)

¹¹⁴ “*hac re tritius videbatur idem... infacetior rure, simul poemata attigit.*” (Catul.22.13-5)

¹¹⁵ “*quidquid est, ubicumque est, quodcumque agit, renidet.*” (Catul.39.6-7)

¹¹⁶ “*hunc habet morbum, neque elegantem, ut arbitror, neque urbanum.*” (Catul.39.7-8)

¹¹⁷ “*nam risu inepto res ineptior nulla est.*” (Catul.39.16)

¹¹⁸ “*servolus non inurbanus satis strenue et concinne comparat.*” (**Rhet.Her.**4.64)

(Eğitimsiz sayılamayacak bu küçük köle, gayet enerjik ve muntazam olarak [gerekli ihtiyaçları] tedarik ediyor.)

¹¹⁹ “*inopem quendam...atque inurbanum*” (Cic.de Orat.2.40)

¹²⁰ “*tam inurbanus et paene inhumanus*” (Cic.de Orat.2.365)

“kılık kıyafet yönüyle zevksiz bir kentli sayılmaz,” diye betimlerken yine **non inurbanus** ifadesine başvurur¹²¹.

Cicero’nun söylevlerinden birisi olan İÖ.80 tarihli **Pro Roscio Amerino**, aynı zamanda **urbanitas** sözcüğünün metinlerde ilk kez görüldüğü eserdir¹²². Cumhuriyet Çağı “**urbanitas**’ı belirginleştirme, tanımlama, açıklama ve yorumlamaya” yönelik bilinçli ilk adımların atıldığı dönemdir ve bu çaba İS. 1.yy.’ın sonuna değin sürecektir. Kentin fiziksel yapısıyla birlikte dili geliştikçe güncel terimler de anlamca genişlemeye ihtiyaç duymaktadır. Daha açıklayıcı olması bakımından; Cumhuriyet Çağı, Latin Dili ve Kültürü’nün Eski Yunan ile boy ölçüşebileceği inancının heyecanla yaşandığı ve bizzat Cicero tarafından adı konmamış bir dil ve kültür programının üstlenildiği bir dönemdir¹²³. Cicero’nun, **urbanus** sözcüğünü temel olarak **urbanitas** terimini Latince’ye kazandırma çabası, kültürel ve dilbilimsel açıdan dikkate değerdir. Frank’a göre, “kentli” sözcüğünü saygıdeğer bir bağlamda kullanmaya Cicero’dan daha kararlı bir kimse yoktur¹²⁴. Cicero’nun özel bir ilgi gösterdiği **urbanitas** ideali üzerine felsefe, söylev ve mektup metinlerinden edinilen genel izlenimler Ramage tarafından şöyle sıralanmaktadır¹²⁵:

- a. **Urbanitas** için kesin, arı ve bilimsel şaşmazlıkta bir tanım formüle etmenin zor olduğu düşünülür.
- b. **Urbanitas**, muğlaklığı ve müphemliği dolayısıyla sezgi ve duyu ile anlaşılabilen, kompleks ve tartışmaya açık bir yetkinlik olarak değerlendirilir.
- c. Buna rağmen **urbanitas**’a, -en azından belli sınırlar dahilinde- “analiz edilebilir” bir kavram olarak yaklaşılır.
- d. **Urbanitas** yoluyla iyimser bir milli gurur duygusu üst perdeden seslendirilir.

¹²¹ “erat eius quidam tamquam **habitus non inurbanus**.” (Cic.**Brut.**227)

¹²² “*litteris eorum et **urbanitate** Chrysogonus ducitur.*” (Cic.**S.Rosc.**120)
(Onların kültürü ve nezaketi ile Chrysogonus’a kılavuzluk edilir.)

¹²³ Thomas, “Vestigia Ruris: Urbane Rusticity in Virgil’s Georgics”, **Harvard Studies in Classical Philology**, Vol. 97, Greece in Rome: Influence, Integration, Resistance (1995), s.213.

¹²⁴ Frank, **Aspects of Social Behaviour in Ancient Rome**, Martin Classical Lectures Volume II, New York, Cooper Square Publishers Inc., 1969, s.75.

¹²⁵ Ramage, **a.g.e.**, s.52.

- e. **Urbanitas**'ın kadim Roma erdemlerinin "bütünleyici bir parçası" olduğu vurgulanır.
- f. Öte yandan **urbanitas** esas alınarak zaman zaman ağırbaşlı bir tavırla "yolunda gitmeyen bazı şeylerin olduğu" ima edilir.
- g. Yine **urbanitas** ölçütleriyle, Roma'ya özgü değer yargılarının dışsal faktörler yüzünden kirlenme, seyreleme, cansızlaşma ve tahrip olma tehlikesi altına girdiği vurgulanır.
- h. Romalıya içkin özelliği dolayısıyla **urbanitas**'ın gelenekçi bir yanı olduğu, **urbanus** mizacını ve konuşma kalitesini "eğitim ve pratik" vasıtasıyla sonradan kazanmanın başarı garantisi olmadığı; buna rağmen, "Roma sosyal yaşamına etkin katılım, yakın birliktelik ve öykünmenin" bu yetkinliğe ulaşmaya katkı sağlayacağı düşünülür.

Cicero, **Epistulae ad Familiares** eserinde yer alan -Tiro'ya yazdığı- bir mektupta **urbanitas** sözcüğünü alışılmadık biçimde **nominativus-pluralis** haliyle **urbanitates** olarak kullanır. Kavramın karmaşık ve çok katmanlı içeriğinin buna sebep olduğunu ve Cicero'nun, anlamca **urbanitas**'tan farklı bir sözcük yaratmak niyetinde olmadığını düşünmekteyiz. Çünkü ilgili metinde **urbanitates**'i -tıpkı **urbanitas** gibi- **rusticus** sözcüğüyle (ve dolayısıyla **rusticitas** kavramıyla) zıt kılarak kullanılmaktadır¹²⁶.

Cicero, **Epistulae ad Atticum**'da, sevdiği ve itibar ettiği Curius isimli bir kişinin kibarlığı için **urbanitas** sözcüğünü kullanıp Eski Yunanca **αὐτόχθων** sıfatıyla da kuvvetlendirirken kavramın seçkinliğine ve Eski Yunan ile bağlantısına mim koyduğu söylenmelidir¹²⁷. **Pro Caelio**'da ise **urbanitas**'ı "zekice ve nükteli konuşma" anlamında şöyle tanımlar: "Aşağılamak başka şeydir, ayıplamak başka şey. Ayıplama için bir kabahat, tanımlanacak bir fiil, teşhis edilecek bir şahıs gerekir; delil yoluyla suç kanıtlanmalı, tanık yoluyla da teyit edilmelidir. Aşağılama ise alay etmek dışında bir niyet içermez. Eğer saldırgan biçimde ve arsızca yapılırsa bunun

¹²⁶ "*Habes deponendae tibi sunt urbanitates; rusticus Romanus factus es.*" (Cic.Fam.16.21.7)
(Uygarlıktan feragat etmen gerektiğini biliyorsun, sen artık Romalı bir köylü oldun.)

¹²⁷ "*eo sum admodum delectatus. et me hercule est quam facile diligas αὐτόχθων in homine urbanitas.*" (Cic.Att.7.2.3)
(Onu çok sevdim ve Hercules aşkına, o insanda çok kolayca takdir edebileceğin özgün bir kibarlık var.)

adına taciz ya da hakaret (**convicium**); kıvrak zekayla ve soğukkanlılıkla yapılırsa nükteli konuşma (**urbanitas**) denir”¹²⁸. **De Officiis** eserinde **urbanus** sözcüğüne yine “nükte” bağlamında başvurmaktadır. “Şaka”yı iki kategoriye ayırdığı bu tanımda **urbanus**’u, “yerli yerinde şakayı” temsil eden **elegans** (zarif), **ingeniosus** (zeka ürünü) ve **facetus** (esprili) gibi sıfatlar arasında anarken; karşısına **illiberalis** (bayağı), **petulans** (saygısız), **flagitiosus** (ayıp), **obscenus** (ahlaksız) gibi sözcükleri çıkarır¹²⁹. Metnin devamı şöyledir: “Ustaca yapılan şaka ile bağnaz şakayı birbirinden ayırmak kolaydır. Kibar şakalar hele ki zamanlaması iyi yapıldığı takdirde ruhu hafifletir ve en ciddi bir insan için bile yakışık alır; halbuki sığ şakalar, etik-dışı konuları ve müstehcen bir lisanı içerdiği için en anlayışlı insanı bile rahatsız eder. Bu sebeple, hareketlenen tutkularımızı taşırmamak ve rezil olmamak için eğlenmenin de ölçülerini gözetmeliyiz”¹³⁰. Cicero’nun **De Oratore**’de belirttiği üzere: “Tıpkı kibar sohbetlerde (**sermo urbanus**) olduğu gibi tumturaklı söylevlerde de (**oratoria dictio**) Sokrates’e özgü ironiyi¹³¹ hatırlatan nükteli konuşmanın (**genus salsum**) hoşluğundan (**lepos**) ve insancılığından (**humanitas**) yararlanmak ve aynı anda hem büyük bir zarafet (**perelegans**) hem de ciddiyet (**gravitas**) sergilemek mümkündür”¹³². Cicero, aynı metinde, nükteli sözün büyük gücünden, yararından ve bir sanat oluşundan bahsederken **urbanitas** ile birlikte **sal** ve **genus iocandi** terimlerine başvurur¹³³. Cicero aynı metinde “Marcus Antonius’un, Crassus’tan, son derece cana yakın (**venustissimus**) ve son derece nüktedan (**urbanissimus**) birisi olarak bahsettiğini” aktarır¹³⁴. Bu, aynı zamanda **urbanus**’un üstünlük belirten **superlativus** derecesi ile kullanımına da iyi bir örnektir. Cicero, Crassus’un başarılı

¹²⁸ “Sed aliud est male dicere, aliud accusare. Accusatio crimen desiderat, rem ut definiat, hominem ut notet, argumento probet, teste confirmet; maledictio autem nihil habet propositi praeter contumeliam quae si petulantius iactatur, **convicium**, si facetius **urbanitas** nominatur.” (Cic.Cael.6)

¹²⁹ “Duplex omnino est iocandi genus, unum **illiberale**, **petulans**, **flagitiosum**, **obscenum**, alterum **elegans**, **urbanum**, **ingeniosum**, **facetum**...” (Cic.Off.1.104)

¹³⁰ “Facilis igitur est distinctio ingenui et illiberalis ioci. Alter est, si tempore fit, ut si remisso animo, [severissimo] homine dignus, alter ne libero quidem, si **rerum turpitudine** adhibetur et **verborum obscenitas**. Ludendi etiam est quidam modus retinendus, ut ne nimis omnia profundamus elatique voluptate in aliquam turpitudinem delabamur.” (Cic.Off.1.104)

¹³¹ Bkz.: s.15.

¹³² “Socratem opinor in hac ironia dissimulantiaque longe **lepore** et **humanitate** omnibus praestitisse. **Genus** est **perelegans** et **cum gravitate salsum** cumque **oratoriis dictionibus** tum **urbanis sermonibus** accommodatum.” (Cic.de Orat.2.270)

¹³³ “totum **genus** hoc **iocandi**...tantam vim et utilitatem **salis** et **urbanitatis**...artem **salis**.” (Cic.de Orat.2.231)

¹³⁴ “sed cum omnium sit **venustissimus** et **urbanissimus**.” (Cic.de Orat.2.228)

hatipliğine dair benzer ifadeler **Brutus** eserinde de yer verir. Crassus’u, kıvrak zeka (**facetiae**) ile nükteli (**urbanitas**) ağırbaşlılıkla birleştiren, üslubu rahatsızlık vermeyen (**sine molestia**), züppece şakalar yapmayan (**non scurrilis lepos**) ve yakışık alan sözcükler seçmeye özen gösteren (**diligens elegantia**) biri şeklinde tanımlar¹³⁵.

Cicero, **Epistulae ad Atticum**’da, onu güldüren bir şeyden “yerli yerinde ve nükteli” diye bahsetmektedir¹³⁶. **Brutus** adlı eserinde Iulius Caesar hakkında yaptığı betimlemeler sırasında “ondan daha nükteli, daha hoş ve daha incelikli bir yazar tanımadığını,” söylerken **urbanitas**, **lepos** ve **suavitas** sözcüklerini kullanmaktadır¹³⁷. Keza, Caesar’ın hatip olarak üstünlüğünü tanımlarken **festivitas** (keyif, neşe) ve **facetiae** (espri yeteneği) gibi sözcükler seçer¹³⁸. Yine bu eserde, İÖ.2 yy.’da yaşamış ve Attika üslubunu benimsemiş olan Gaius Titius adında bir hatibi övgüyle anarken, bu kişinin emsal teşkil eden ince zevkini, **urbanitas** ve **argutiae** sözcükleriyle ifade eder¹³⁹. Aynı metnin bir başka bölümünde “zevkli, parlak, ince” anlamına gelen **politus** ve **elegans** sıfatlarını, **urbanus** ile birlikte ve Attika üslubunu hatırlatarak kullanır. Diğer yandan **ieiunitas**, **siccitas**, **inopia** gibi “kuruluk, yavanlık, özensizlik, zayıflık” ifade eden sözcükleri **urbanus** ile zıt anlamlı kılar¹⁴⁰. **De Domo Sua**’da hoş, kibar ve nükteli (**facetus**) bir adamın sunduğu konuşmayı **urbanus** ve **venustus** sözcükleriyle betimleyerek¹⁴¹ bu üç sıfatı birbirine yakınlaştırır.

Nepos, **Atticus** eserinde, Roma’da konuşulan bozulmamış Latince’nin verdiği keyfi (**lepos nativus...non ascitus**) Attika lehçesinin güzelliği (**suavitas**) ile kıyaslar¹⁴², aynı zamanda ana dilini kentli zarafetiyle ilişkilendirmektedir¹⁴³. Yine

¹³⁵ “cum gravitate iunctus **facetiarum** et **urbanitatis** oratorius, non scurrilis lepos, ... et sine molestia diligens elegantia.” (Cic.**Brut.**143)

¹³⁶ “illud tuum, quod erat et εὐπινὲς et **urbanum**.” (Cic.**Att.**12.6.4)

¹³⁷ “sed nemo unquam **urbanitate**, nemo **lepore**, nemo **suavitate** conditor.” (Cic.**Brut.**177)

¹³⁸ **Festivitate** igitur et **facetis**, inquam... suis omnibus praestitit oratorque fuit.” (Cic.**Brut.**177)

¹³⁹ “huius orationes tantum **argutiarum** tantum exemplorum tantum **urbanitatis** habent.” (Cic.**Brut.**167)

¹⁴⁰ “Sin autem **ieiunitatem** et **siccitatem** et **inopiam**, dummodo sit **polita**, dum **urbana**, dum **elegans**, in Attico genere ponit, hoc recte dumtaxat.” (Cic.**Brut.**285)

¹⁴¹ “**homo facetus** inducis etiam sermonem **urbanum** ac **venustum**.” (Cic.**Dom.**92)

¹⁴² “Sic enim Graece loquebatur, ut Athenis natus videretur; tanta autem **suavitas** erat sermonis Latini, ut appareret in eo **nativum** quendam **leporem** esse, **non ascitum**.” (Nep.**Att.**4.1)

¹⁴³ Ramage, “Urbanitas, Rusticitas, Peregrinitas: The Roman View of Proper Latin”, The University of Cincinnati (yayımlanmamış doktora tezi), 1957, s.47.

bu bağlamda **De Oratore**'de Cicero, "hoş ve tatlı bir dilin (**suavitas quae exit ex ore**), tıpkı Atinalılardaki gibi, son derece kentliye özgü bir nitelik olduğunu" savunmaktadır¹⁴⁴. Keza, **Brutus**'ta dile getirdiği "Attikalıların konuşmasındaki kentli musiki bizde de vardır," düşüncesi bunu doğrulamaktadır¹⁴⁵.

İyi bir konuşmanın sadece nüktedanlıktan ibaret olmadığını **De Officiis**'in ilk iki kitabında görmekteyiz. Burada, bir sohbet esnasında **urbanus**'tan beklenen davranış kalıplarının detayları verilmekte ve Panaetius'un τὸ πρέπον öğretisi tartışılmaktadır¹⁴⁶. Cicero tarafından **decorum**¹⁴⁷ olarak Latince'ye çevrilen ve **urbanitas** idealinin de bir parçası olan bu Yunanca terim, doğanın bize bahsettiği ve bizi diğer canlılardan farklı kılan, üstün niteliklerimize uygun davranışları anlatmaya çalışır. Bu davranışlardan birisi "duyguları dizginleyebilme ve öz denetim" olarak açıklanabilecek olan **moderatio**; diğeri "ılımlılık" olarak adlandırılacak olan **temperantia** ve üçüncüsü de "özgür yurttaşa veya onurlu bir insana yakışır surette olan" yani **liberalis**'tir¹⁴⁸. Metinde verilen mesaj, insan alışkanlıklarının doğa ile uyumlu olması ve onunla birlikte gitmesi gereğidir. Göz ve kulağın onaylamadığı itici her şeyden kaçınılmalıdır¹⁴⁹. Ayakta duruş, yürüyüş ve yemekte oturuş şekilleri, yüz ifadesi, el kol hareketleri, şık ve adaba uygun olmalıdır¹⁵⁰. Doğanın kılavuzluğunda alçakgönüllülük, saygı ve ar duygusu (**verecundia**) korunmalıdır¹⁵¹. Doğa, aşırılıktan kaçınmaya ve dengeye yönlendirir. Bundan dolayı, bir erkeğin kadınsı davranması (**effeminatus**) ve kolay incinir (**mollis**) olması yakışık almaz; tıpkı duyarsız (**durus**) ve kaba (**rusticus**) davranış ve konuşmaların hoş karşılanmayacağı gibi¹⁵². Bir şeyin belli bir ortasını bulma (**mediocritas**), en uygun davranış tarzı olarak görülür. Süslenme ve giyim (**vestitus**) söz konusu olduğunda

¹⁴⁴ "hanc dico **suavitatem, quae exit ex ore**; quae quidem ut apud Graecos Atticorum, sic in Latino sermone huius est urbis maxime propria." (Cic.**de Orat.**3.42)

¹⁴⁵ "ut opinor, in nostris est quidam **urbanorum** sicut illic Atticorum **sonus**." (Cic.**Brut.**172)

¹⁴⁶ M.van Straaten, **Panétiüs: sa vie, ses écrits et sa doctrine avec une édition des fragments**, 282f. şurada: Ramage, **a.g.e.**, s.170, dipnot 5.

¹⁴⁷ Bkz.: s.1.

¹⁴⁸ "...ut in eo **moderatio et temperantia** appareat cum specie quadam **liberali**." (Cic.**Off.**1.96)

¹⁴⁹ "Nos autem naturam sequamur et ab omni, quod abhorret ab oculorum auriumque approbatione, fugiamus." (Cic.**Off.**1.128)

¹⁵⁰ "status incessus, sessio accubitio, vultus oculi manuum motus teneat illud **decorum**." (Cic.**Off.**1.128)

¹⁵¹ "Retinenda igitur est huius generis **verecundia**, praesertim natura ipsa magistra et duce." (Cic.**Off.**1.129)

¹⁵² "ne quid **effeminatum** aut **molle** et ne quid **durum** aut **rusticum** sit." (Cic.**Off.**1.129)

aynı şekilde “itidal” kuralı geçerlidir¹⁵³. Temizlik ve kişisel bakımda (**munditia**) bir insana yakışmayacak ilkel ihmallerden (**agrestis et inhumana neglegentia**) sakınılmalı ama abartıya da kaçılmamalıdır¹⁵⁴. “Seçkinlik ve zarafet” (**pulchritudo**); bir kadında güzellik (**venustas**), bir erkekte ise itibar (**dignitas**) olarak yakışık alır ve -sırasıyla- “kadına özgü güzellik” ve “erkeğe özgü itibar” olarak kıymet görür¹⁵⁵.

Fiziksel görünüme dair, Gellius’un Scipio’dan aktardığı bölümler de kayda değerdir: “Her gün ayna karşısında koku sürünüp süslenen, kaşlarını alan, sakallarını yolan, kadınsı bir şekilde yürüyen, giysi kolları kol bileklerini geçip parmak uçlarına kadar varan kıyafetler giyerek akşam ziyafetlerine gelen erkekler” kınanmaktadır¹⁵⁶. Aynı şekilde Gellius: “Ennius’un, Kartacalıları, tuhaf giyim tarzlarından dolayı **tunica** ile kaplanmış erkekler yakıştırmasıyla hor gördüğünü” de söylemektedir¹⁵⁷. Sallustius ise **Bellum Iugurthinum**’da askerlik görevinin gerektirdiği zorlukları, Eski Yunan’a özgü kibarlıkla (**Graeca facundia**) ve kent insanının temiz dış görünümüyle (**urbana munditia**) karşılaştırır¹⁵⁸. **De Catilinae Coniuratione**’de fiziksel güce dayalı zahmet verici işler (**labor ingratus**) yapmak yerine, kent rahatlığının ve güzel vakit olanaklarının (**urbanum otium**) tercih edilışinden bahseder¹⁵⁹. **Epistulae ad Caesarem Senem de Republica**’da ise Roma’nın resmi işlerinden bahsederken -**urbanum otium**’un zıt anlamlısı olan- **negotium urbanum** terimini kullanır¹⁶⁰.

Tekrar **De Officiis**’e dönersek, Cicero’ya göre; insani heyecanlarda (**animi motus**) doğal normlardan uzaklaşmanın sonucunda, zihinsel karışıklık (**perturbatio**), bilinç kaybı (**exanimatio**) ve telaş (**festinatio**) gibi öz denetime ters

¹⁵³ “Eadem ratio est habenda **vestitus**, in quo, sicut in plerisque rebus, **mediocritas** optima est.” (Cic.Off.1.130)

¹⁵⁴ “Adhibenda praeterea **munditia** est non odiosa neque exquisita nimis, tantum quae fugiat **agrestem et inhumanam neglegentiam**.” (Cic.Off.1.130)

¹⁵⁵ “**pulchritudinis** duo genera sint, quorum in altero **venustas** sit, in altero **dignitas, venustatem muliebrem ducere debemus, dignitatem virilem**.” (Cic.Off.1.130)

¹⁵⁶ “Verba sunt haec Scipionis: ‘Nam qui cotidie unguentatus adversum speculum ornetur, cuius supercilia radantur, qui barba vulsa feminibusque subvulsis ambulet, qui in conviviis adulescentulus ... cum chiridota tunica interior accubuerit.’” (Gel.6.12.5)

¹⁵⁷ “Q. quoque Ennius Carthaginensium ‘**tunicatam iuventutem**’ non videtur sine probro dixisse.” (Gel.6.12.7)

¹⁵⁸ “ubi primum aetas militiae patiens fuit, stipendiis faciendis, non **Graeca facundia** neque **urbanis munditiis** sese exercuit.” (Sal.Iug.63.3)

¹⁵⁹ “**urbanum otium ingrato labori** praetulerat.” (Sal.Cat.37.7)

¹⁶⁰ “inter labores militiae, interque proelia, victorias, imperium, statui admonendum te de **negotiis urbanis**.” (Sal.Rep.1.2.2)

düşen, **decorum**'a aykırı, yakışık almayan haller meydana gelir. Bu durumu yaşayan bir insanın görüntüsü ve hareketleri değişir, bakışları ciddileşir, nefes alıp vermesi zorlaşır ve çarpıntılar başlar. Vücut sistemindeki düzen ve uyum (**constantia**) kaybolur¹⁶¹.

Görgülü bir kent insanına özgü sohbetin özelliklerini (**sermo urbanus**), bu ortamı hazırlayan ve kolaylaştıran kuralları **De Officiis**'in ilk kitabının 134-137. bölümleri arasında bulabiliyoruz. Buna göre;

- a. Konuşma için pek de dogmatik olmayan, rahat, zevkli ve hoş giden bir konu seçilmesi iyi olur¹⁶².
- b. Konuşulan mesele ciddi ise takınılan tavır da bu doğrultuda olmalıdır¹⁶³.
- c. Ortamda bulunmayan kişiler hakkında adamakıllı onları kötülemek ya da alaya almak maksadıyla konuşmak kibar bir sohbele yakışmayan bir davranıştır¹⁶⁴.
- d. Konuşma konuları çoğu kere devlet meseleleri, özel meşguliyetler ya da sanat veya bilimsel çalışmalar üzerinedir¹⁶⁵.
- e. Konudan sapıldığı ya da konudan konuya aniden geçildiği takdirde konuşma tekrar eski merkeze çekilmelidir¹⁶⁶.
- f. Konuşmanın keyfine varıldığında, nasıl başlatıldıysa o şekilde ustaca sonuçlandırmanın yolu bulunmalıdır¹⁶⁷.
- g. Bir konuşma duygusal devinimlerden uzak kalmalıdır; öfke, hırs, suskunluk ya da kayıtsızlık olmamalıdır¹⁶⁸.

¹⁶¹ “*Cavendum autem est, ne aut tarditibus utamur in ingressu mollioribus, ut pomparum ferculis similes esse videamur, aut in festinationibus suscipiamus nimias celeritates, quae cum fiunt, anhelitus moventur, vultus mutantur, ora torquentur; ex quibus magna significatio fit non adesse constantiam. Sed multo etiam magis elaborandum est, ne animi motus a natura recedant; quod assequemur, si cavebimus, ne in perturbationes atque exanimationes incidamus, et si attentos animos ad decoris conservationem tenebimus.*” (Cic.Off.1.131)

¹⁶² “*sermo...lenis minimeque pertinax, insit in eo lepos.*” (Cic.Off.1.134)

¹⁶³ “*quibus de rebus loquatur, si seriis, severitatem adhibeat.*” (Cic.Off.1.134)

¹⁶⁴ “*ne sermo vitium aliquod indicet inesse in moribus...cum studiose de absentibus detrahendi causa aut per ridiculum...dicitur.*” (Cic.Off.1.134)

¹⁶⁵ “*Habentur autem plerumque sermones aut de domesticis negotiis aut de re publica aut de artium studiis atque doctrina.*” (Cic.Off.1.135)

¹⁶⁶ “*Danda igitur opera est, ut, etiamsi aberrare ad alia coeperit, ad haec revocetur oratio.*” (Cic.Off.1.135)

¹⁶⁷ “*Animadvertendum est etiam, quatenus sermo delectationem habeat, et ut incipiendi ratio fuerit, ita sit desinendi modus.*” (Cic.Off.1.135)

- h. Dinleyicilere itibar etmeye ve saygı göstermeye özel bir önem verilmelidir¹⁶⁹.
- i. İtiraz ve serzeniş hallerinde ses tonunu yükseltmek, keskin sözler kullanmak ve hatta öfkeliymiş gibi görünmek kabul edilebilirse de bunu sadece başka bir çare kalmadığında yapmak ve sık tekrarlamamak gerekir. Gerçek öfkenin olduğu yerde doğru ve ihtiyatlı bir şey yapılamaz¹⁷⁰.
- j. İtiraz ederken ya da eleştiri yaparken söylemi sertleştirme yolu seçilse bile hakaret ve küfürden kaçınılmalıdır. Kişi, kendi hakkında hak etmediği veya yakışık almadığına inandığı sözlere muhatap kalsa bile ağırbaşlı kalmalı ve öfkeye kapılmamalıdır¹⁷¹.
- k. Konuşma sırasında kişinin kendini gereksiz ve yalan yere övmesi ve bu uğurda dinleyiciler tarafından alaya alınması utanç verici bir davranıştır¹⁷².

Buraya değin,

- 1.) Gellius'un Ennius'tan aktardığı "bir kentlinin",
 - 2.) Plautus'un betimlediği "bir sofra arkadaşının"
 - 3.) Cicero'nun Panaetius'un fikirlerinden geliştirdiği "bir sohbet arkadaşının"
- urbanitas**'a uygun özellikleri açıklanmış bulunmaktadır.

Bu bilgiyle birlikte, -şimdi anlatılacak olan- Gellius'un Varro'dan alıntılardığı "bir akşam ziyafetinin" (**convivium**) incelikleri¹⁷³ bir araya

¹⁶⁸ "*eiusmodi motibus sermo debet vacare, ne aut ira existat aut cupiditas aliqua aut pigritia aut ignavia aut tale aliquid appareat.*" (Cic.**Off.**1.136)

¹⁶⁹ "*maximeque curandum est, ut eos, quibuscum sermonem conferemus, et vereri et diligere videamur.*" (Cic.**Off.**1.136)

¹⁷⁰ "*Obiurgationes etiam nonnumquam incidunt necessariae, in quibus utendum est fortasse et vocis contentione maiore et verborum gravitate acriore, id agendum etiam, ut ea facere videamur irati...sed tamen ira procul absit, cum qua nihil recte fieri, nihil considerate potest.*" (Cic.**Off.**1.136)

¹⁷¹ "*castigatione licet uti, gravitate tamen adiuncta, ut et severitas adhibeatur et contumelia repellatur... etiam si nobis indigna audiamus, tamen gravitatem retinere, iracundiam pellere; quae enim cum aliqua perturbatione fiunt.*" (Cic.**Off.**1.137)

¹⁷² "*Deforme etiam est de se ipsum praedicare, falsa praesertim, et cum inrisione audientium.*" (Cic.**Off.**1.137)

¹⁷³ "*Lepidissimus liber est M. Varronis ex satiris Menippeis, qui inscribitur: nescis, quid vesper serus vohat, in quo disserit de apto convivarum numero deque ipsius convivii habitu cultuque.*" (Gel.13.11.1)

getirildiğinde, Cumhuriyet Çağı'ndaki **urbanitas** tanımı biraz daha detaylanacak ve belirginleşecektir. Varro'ya göre:

- a. Bir akşam yemeği için konuk miktarı, -şık bir benzetmeyle- en az Letafet Tanrıçaları'nın (**Gratiae**) sayısı kadar, yani üç olmalı; fakat Esin Perileri'nin (**Musae**) sayısını yani dokuzu aşmamalıdır¹⁷⁴. Çünkü kalabalık bir topluluk kargaşa (**turba**) yaratacağından ve, daha düzensiz ve gürültülü hareket edeceğinden, böyle bir toplantıya uygun değildir.
- b. Toplantının kusursuz olabilmesi, birbiriyle anlaşılan ve ideal sayıdan oluşan bir grubun varlığı dışında başka koşulları da gerekli kılar. Örneğin “yer seçimi”, “iyi zamanlama” ve “bazı ön hazırlıklar” ihmale gelmeyecek öğelerdir¹⁷⁵.
- c. Gereğinden fazla konuşkan ya da suskun kişilerin çağrılmamasında fayda vardır. Çünkü söylevin yeri “forum ya da mahkeme salonu”, sessizliğin mekanı ise “yatak odasıdır”¹⁷⁶.
- d. Sohbet konuları kafa karıştırıcı ya da huzur bozucu değil eğlenceli, davetkar, ilgi çekici, faydalı olmalı ve haz vermelidir. Kişiliğin şirin ve nazik yanlarını ortaya çıkarmalıdır¹⁷⁷.
- e. Ev sahibi, tantana ve gösteriş yapmaya çabalamak yerine kaba, kılıksız ve terbiyesiz olmamaya özen göstermelidir¹⁷⁸.
- f. Bir ziyafette rastgele okuma yapmak makbul değildir. Hem hayata dair öğretici olan hem de keyif veren belli başlı eserler tercih edilmelidir¹⁷⁹.

(M.Varro, **Menippos satira**'ları içindeki en hoş kitabı olan “Akşamın Geç Vaktinin Neler Getireceğini Bilemezsin”de, bir akşam yemeğine çağrılacak uygun davetli sayısını ve bu etkinliğin tertip ve görgü kurallarını incelemektedir.)

¹⁷⁴ “*Dicit autem convivarum numerum incipere oportere a Gratiarum numero et progredi ad Musarum, ut, cum paucissimi convivae sunt, non pauciores sint quam tres, cum plurimi, non plures quam novem.*” (Gel.13.11.2)

¹⁷⁵ “*si belli homunculi conlecti sunt, si electus locus, si tempus lectum, si apparatus non neglectus.*” (Gel.13.11.3)

¹⁷⁶ “*Nec loquaces autem...convivas nec mutos legere oportet, quia eloquentia in foro et apud subsellia, silentium vero non in convivio, set in cubiculo esse debet.*” (Gel.13.11.3)

¹⁷⁷ “*Sermones igitur id temporis habendos censet non super rebus anxiis aut tortuosis, sed iucundos atque invitabiles et cum quadam inlecebra et voluptate utiles, ex quibus ingenium nostrum venustius fiat et amoenius.*” (Gel.13.11.4)

¹⁷⁸ “*Dominum autem...convivii esse oportet non tam lautum quam sine sordibus.*” (Gel.13.11.5)

¹⁷⁹ “*In convivio legi non omnia debent, sed ea potissimum, quae simul sint βιωφελῆ et delectent.*” (Gel.13.11.5)

- g. Yemekte sunulan çerez, yemiş ve şekerlemelerde ölçü kaçırılmamalıdır. Fazlaca tatlı olan şey, tatlı olmaktan çıkar, zarar verir. “Hazım ve lezzet” birbiriyle vefasız bir ikilidir¹⁸⁰.

Quintilianus, **Institutio Oratoria**’da, Valerius Cato’nun bir **urbanus** üzerine olan düşüncelerini aktarmaktadır. Cicero’nun çağdaşlarından olan V. Cato, nükteli düşünce ve konuşmayı yenilikçi, daha serbest ve bilgiç (Thomas’ın “**neoteric urbanitas**”¹⁸¹ diye tanımladığı)¹⁸² bir yaklaşımla yorumlayan Latin Edebiyatı şairidir. V. Cato’nun canlandırdığı **urbanus** profili “özel sohbetler, topluluk yemekleri, şöenler ve halka açık toplantılar başta olmak üzere her ortamda öz ifadelerle, çabuk, etkili, yerinde, rahat, yakışık alır ve zekice yanıtlar verebilen biridir”. Bunu başaran konuşmacı “dinleyicilerini gülümsetir ve eğlendirir”¹⁸³. Nükteli konuşmanın kültür, ihtiyat ve sağduyu ilkelerini belli ölçüde ikinci plana atan bu yeni rahat tavır, doğaçlama şakacılığı ve doğrudan espriyi¹⁸⁴ öne çıkarmaya eğilimlidir.

Bu yeni yaklaşıma karşılık olarak Cicero, **Epistulae ad Familiares**’te yazdığı üzere, Attika üslubuna tutunan “kentli tutum ve davranışların” atalardan ödünç alındığını (**vetus urbanitas**) hatırlatır ve devletin devamlılığı için bu zarif geleneklerin özünün (**semen urbanitatis**) yitirilmemesi gerektiğini vurgular¹⁸⁵. Roma’ya özgü olan “kadim kentli davranışlardaki zevk ve albeniyi” dile getirir¹⁸⁶. Keza **Epistulae Ad Quintum Fratrem**’de, Romalı devlet adamı Gaius Marius’ta gözlemlediği izlenimler arasında, kadim **urbanitas** inceliğini (**subtilitas veteris**

¹⁸⁰ “Bellaria...ea maxime sunt mellita, quae mellita non sunt; πέμμασιν enim cum πέψει societas infida.” (Gel.13.11.6)

¹⁸¹ Latin Edebiyatı’nda “Yeni Şairler” olarak bilinen, Helenistik akımın etkisindeki modernist grup. Cicero, onlardan **Epistulae ad Atticum** 7.2.1’de “τῶν νεωτέρων”, **Orator** 161’de “poetae novi” olarak bahseder. Sullivan ise “bu yenilikçiliği” yalın biçimde, “Cicero’dan genç ama Propertius’tan yaşlı Romalı şair kuşağı” olarak tanımlar. (Sullivan, **Literature and Politics in the Age of Nero**, New York & London, Cornell University Press, 1985, s.75).

¹⁸² Thomas, **a.g.e.**, s.203.

¹⁸³ “Catonis, ut ait, opinionem secutus: ‘Urbanus homo erit cuius multa bene dicta responsaque erunt, et qui in sermonibus circulis conviviis, item in contionibus, omni denique loco ridicule commodeque dicet. Risus erit quicumque haec faciet orator.’” (Quint.**Inst.**6.3.105)

¹⁸⁴ Ramage, **a.g.e.**, s.58: “bons mots”.

¹⁸⁵ “vides enim exaruisse iam veterem urbanitatem...ut Pomponius dicere ‘retineamus gloriam antiquam Atticam’. Ergo is tibi, nos ei succedimus... quaeso, ne tamen semen urbanitatis una cum re publica intereat.” (Cic.**Fam.**7.31.2)

¹⁸⁶ “Romani veteres atque urbani sales...veteris leporis vestigium.” (Cic.**Fam.**9.15.2)

urbanitatis) ve kentli sohbetin son derece insancı yönünü (**humanissimus sermo**) saymaktadır¹⁸⁷.

Cicero, **Pro Caelio**'da, **urbanus**'un belirteç hali olan **urbane**'yi kullandığında kavramın tanımı ve kapsamı hakkındaki belirsizlik de ortaya çıkmaktadır. Çünkü **urbane** burada, **remisse** (şefkatle) ve **leniter** (tatlılıkla) sözcükleriyle desteklenmekte; **severe** (şiddetle), **graviter** (ciddiyetle), **prisce** (arkaik tarzda) gibi belirteçlerle de zıtlanmaktadır¹⁸⁸. “Kadim gelenekler” (**mos**) için kullanılan “sert, haşin, asık suratlı” (**austerus**) sıfatı ayrıca dikkat çekicidir. Romalılığın kurucu ögesi olan çiftçi doğasındaki tutku ve törelere olan kayıtsız şartsız itaate gönderme yapılmaktadır. Bu bölümü, kentli entelektüellerin “ılımlılık ile geleneksel katılığın arasını bulma çabası” olarak yorumlamak gerekir. Cicero tarafından **urbanus**'un belirteç olarak kullanıldığı bir başka metin, sözcüğün sınırlarını araştırmaya dönük çabanın da ilginç bir işaretidir. Söz konusu örnekte **urbane** sözcüğü **contumaciter** ile birlikte kullanılmış olup “küstahça, dik kafalı biçiminde, ukalaca” anlamlarını taşır¹⁸⁹. Pek onaylamadığı anlaşılan bir şakayı Cicero'nun, -neredeyse nezaketle özdeşleşmiş olan- **urbanus** sözcüğünün belirteci ile nitelenmesi, **urbanitas** teriminin, şimdiye dek tartıştığımız özünün dışına çıkabileceğinin de işaretlerini vermektedir.

Buraya dek “görgülü ve kibar bir kentli mizacı ve satirik dikkat ile ortama uygun nükteler yapabilme becerisi”¹⁹⁰ çerçevesinde ele aldığımız **urbanitas**'a içkin, üçüncü bir ögeyi daha ortaya koymanın gereği vardır. Sözü edilen öge, “dili doğru ve dikkatli konuşabilme yetisidir”. Bundan kasıt, sözcük bilgisinden (**verba**) ziyade “ifadede açıklık, tonlamada yumuşaklık, telaffuzda ise netlik ve hafifliktir”. Harflerin gırtlaktan okunuş şekli, hecelerin uzun ya da kısa okunuşu, nefesin ayarlanması gibi detaylar, kişinin “kentli olmayan” kimliğini de ele verir. Cumhuriyet öncesinde olduğu gibi Cumhuriyet Çağı'nda da “konuşmada fonetik kusurlar işleyenlerden”,

¹⁸⁷ “*ut aliquando subtilitatem veteris urbanitatis et humanissimi sermonis attingerem.*” (Cic.Q.fr.2.8.2)

¹⁸⁸ “*Sed tamen ex ipsa quaeram prius utrum me secum severe et graviter et prisce agere malit an remisse et leniter et urbane. Si illo austero more ac modo.*” (Cic.Cael.33)

¹⁸⁹ “*firebat a Racilio se contumaciter urbaneque vexatum.*” (Cic.Q.fr.2.1.3)

(Racilius tarafından küstahça ve ukalaca incitildiği için öfke duyuyordu.)

¹⁹⁰ “*In omnibus igitur his [facetiis] elaborandum est, si in omni re quid deceat exquirimus.*” (Cic.Off.1.133)

rusticus olarak bahsedilmektedir. Gellius, Publius Nigidius'un, **Commentariis Grammaticis** adlı yapıtında "nefesini yanlış kullandığın takdirde konuşman bir köylününkine benzer," dediğini aktarır¹⁹¹. Cicero, hatip ve aynı zamanda devlet adamı Cotta'nın konuşma tarzını ve ses tınısını tanımlarken, "köylüyü andırır" anlamına gelen **subagrestis** ve **subrusticus** ile birlikte **incultus** (süssüz), **silvestris** (yabanıl) gibi anlam bakımından **rusticus** çağrışımı yapan değişik sözcükler seçer¹⁹². Öte yandan, Catullus'u meşhur eden sebepleri açıklarken, "sesindeki yumuşaklık" (**suavitas vocis**) ve "telaffuzundaki pürüzsüzlük" (**lenis appellatio litterarum**) öğelerinden bahseder¹⁹³. Cicero, hoş tınlı (**sonus dulcis**) bir konuşmanın nasıl olduğunu **De Officiis**'te tanımlarken, konuyu açıklığa kavuşturmaya yarayan faydalı bir terminoloji kullanmaktadır. Buna göre, "sözcüklerin telaffuzu ne çok vurgulu (**oppressus**) ne de çok muğlak (**obscurus**); ses (**vox**) ise ne tekdüze (**putidus**), ne cansız (**languens**), ne gergin (**contentus**) ne de nağmeli (**canorus**) olmalıdır"¹⁹⁴. Aynı şekilde **De Oratore**'de, kulağa hoş gelen sese (**vocis lenitas**), anlaşılır telaffuza (**oris pressus**) ve tınıya (**sonus**)¹⁹⁵ önem atfedilir. Aynı metinde, güzel konuşmayı tanımlayan **leniter** (tatlılıkla), **presse** (anlaşılır biçimde) ve **aequabiliter** (dengeli biçimde) gibi belirteçlerin zıttı olarak, **rustice** ile birlikte **aspere** (kaba, sert, keskin biçimde), **vaste** (biteviye, yavan biçimde) ve **hiulce** (kesintili biçimde) gibi belirteçler seçilmiştir¹⁹⁶. Cicero ayrıca, **Brutus** eserinde "Gallia'da dinlediği söylevlerde Roma'da kullanılması adet olmayan kimi farklılaşmış sözcüklere tanık olmaktan rahatsızlığını" ima eder¹⁹⁷. Cicero, Romalı hatiplerin konuştuğu Latince'nin kulağında "daha kibar yankılandığını" söylemektedir. Bunu ifade ederken **urbanus**'un belirteç halini, kıyas belirten comparativus derecesi ile

¹⁹¹ "**Rusticus** fit sermo, si adspires perperam." (Gel.13.6.3)

¹⁹² "Cotta, ... sonabatque contrarium Catulo, **subagreste** quiddam planeque **subrusticum**, alia quidem quasi **inculta** et **silvestri** via ad eandem laudem pervenerat." (Cic.Brut.259)

¹⁹³ "**suavitas vocis** et **lenis appellatio litterarum** bene loquendi famam confecerat." (Cic.Brut.259)

¹⁹⁴ "**Sonus** erat **dulcis**, litterae neque expressae, neque oppressae, ne aut obscurum esset aut putidum, sine contentione vox nec languens nec canora." (Cic.Off.1.133)

¹⁹⁵ "**lenitate vocis** atque ipso **oris pressu** et **sono** facile vincat." (Cic.de Orat.3.43)

¹⁹⁶ "non **aspere** ut ille, quem dixi, non **vaste**, non **rustice**, non **hiulce**, sed **presse** et **aequabiliter** et **leniter**." (Cic.de Orat.3.45)

¹⁹⁷ "cum in Galliam veneris; audies tu quidem etiam verba quaedam non trita Romae." (Cic.Brut.171)

(**urbanus**) kullanır¹⁹⁸. Dilin kendine has güzelliğini ve renkliliğini **urbanitas** ile ilişkilendirmektedir¹⁹⁹.

Cumhuriyet Çağı'nda Roma'da, "içerikli konuşma" ile birlikte "hoş sohbet konuşma", "tarz" ile birlikte "tını" da önem arz etmektedir. Konuşmanın akışına ve yankısına sözcük seçimindeki ustalık kadar önem verildiği, Cicero metinlerinde açıktır²⁰⁰. "Özenli, doğru ve açık seçik bir telaffuz; peltek, kısık, gırtlaksı ve şiddetli seslerden kaçınma; tonlamada yumuşaklık, berraklık ve ahenk" gibi dil becerileri sosyal ilişkilerde saygınlık kazandırıcı bir üstünlüktür. Gerek nefes gerekse ses tonu ölçülü biçimde ayarlanmalıdır²⁰¹. Cicero'ya göre, bir şiirin dizeleri okunurken herhangi bir hecenin normalden daha kısa ya da uzun telaffuzu tüm tiyatroyu ayağa kaldırabilir. Çünkü seslerin uzunluğu ve kısalığı, kendi doğal halleriyle kulaklarda yer etmiştir ve değişime uğraması hoş karşılanmaz²⁰². Cicero, Atinalılar'ın da benzer duyarlılığa sahip olduğundan övgüyle bahsetmektedir. Bir Atinalıyı bir **Asiaticus**²⁰³ ile kıyaslarken şunu söyler: "Eğitimsiz herhangi bir Atina vatandaşı içerik olarak iyi bir konuşmayla (**bene loquendo**) ya da sözcük bilgisiyle değilse bile, sevecen konuşmasıyla (**suaviter loquendo**) ve ahenkli ses ve telaffuzuyla, en eğitilmiş **Asiaticus**'a bile kolaylıkla üstün gelir"²⁰⁴. Romalı **plebs** sınıfının konuştuğu dilin fonetik özelliklerinin günümüzde konuşulan İtalyanca'da bile hissedilmesi²⁰⁵ bu toplumun telaffuz ve ses rengine olan ilgisinin bir kanıtı olarak kabul edilebilir.

Cumhuriyet Çağı'nda "kır yaşamını idealize etmek ve tarımla ilgili teknik bir konuda yöntem anlatmanın dışında" hayata **rusticitas** penceresinden bakan

¹⁹⁸ "quiddam...resonat **urbanus**." (Cic.Brut.171)

¹⁹⁹ "iste tandem **urbanitatis color**...eorum **urbanitate** quadam quasi **colorata oratio**." (Cic.Brut.170-1)

²⁰⁰ "Itaque non solum **verbis** arte positos moventur omnes, verum etiam **numeris ac vocibus**." (Cic.de Orat.3.196)

²⁰¹ "et **spiritus et vocis sonus** est ipse moderandus." (Cic.de Orat.3.40)

²⁰² "in versu quidem theatra tota exclamant, si fuit una syllaba aut brevior aut longior...[et tamen omnium longitudinum et brevitatum in sonis] ipsa natura in auribus nostris conlocavit." (Cic.Orat.173)

²⁰³ Roma'nın Anadolu'daki Asia Eyaleti'ne mensup olan.

²⁰⁴ "eruditissimos homines Asiaticos quibus Atheniensis indoctus **non verbis, sed sono vocis nec tam bene quam suaviter loquendo facile superabit**." (Cic.de Orat.3.43)

²⁰⁵ Eleanor Clark, **Roma and a Villa**, New York, 1952, s.284 ff şurada: Ramage, "Urbanitas: Cicero and Quintilian, a Contrast in Attitudes", **The American Journal of Philology**, Vol.84, No.4 (Oct.,1963), s.402, dipnot 30.

metinlerle karşılaşılmaz²⁰⁶. Kent insanı köy yaşamına her zaman kayda değer bir ilgi göstermekle birlikte, konu bir köylünün zevk meselesine dayandığında takınılan tavır olumlu olmaktan uzaktır. Taşradaki yerleşim birimleri sosyal ilişkilerden ve etkinliklerden uzak bir tür sürgün yerleri olarak betimlenirken, basitçe “köylü zihin yapısı” olarak tanımlayabileceğimiz **rusticitas**, “duyarsızlık, kayıtsızlık, utangaçlık ve feraset eksikliği” ile özdeşleştirilir. Ramage’e göre “**rusticitas, urbanitas**’ın doğrudan karşıtıdır”²⁰⁷.

Özenli, kurallı, yumuşak ve nükteli konuşma tarzına zıt düşen haller hakkında eleştirel tavır alanların başında **urbanitas**’ın kavramsal önderliğini yapan Cicero’nun gelmesi doğaldır. Bundan dolayı Cumhuriyet Çağı metinlerinde **rusticus** ya da **agrestis** ile türetilen terim ve tamlamalara, özellikle Cicero’nun eserlerinde yeterince rastlanmaktadır. Örneğin, konuşma dilinde algıladığı yanlışlıkları; **rustica vox** (köylü ağzı), **agrestis vox** (eğitimsiz ses), **sonus vocis agrestis** (sert ses tonu), **gravitas linguae**²⁰⁸ (dildeki yavaşlık, durağanlık), **rustica asperitas**²⁰⁹ (köylüye özgü hırçın tonlama), **sermo rusticorum**²¹⁰ (köylü konuşması), **oris pravitas** (konuşmadaki kuralsızlık, çarpıklık), **verborum latitudo**²¹¹ (sözcüklerin kaba telaffuzu) gibi kuvvetli gramer terimleriyle ifade ettiği görülür. Keza, **Epistulae Ad Quintum Fratrem**’de çiftlik işleri ve koşullarının (**res rusticae**) kentli kibarlığa (**urbana expolitio**) ters düştüğünü ima eder²¹².

Cicero’nun **rusticitas** bağlamında olumsuz göndermeler yaptığı tek öge “konuşma” değildir. **Epistulae ad Atticum**’da, terbiyeli bir karakter ve yetkin bir zihinde insan doğasına aykırı (**inhumanus**) ve cahilce (**agrestis**) hiçbir şey olamayacağını belirtmektedir²¹³. **De Officiis**’de, kendi düşüncelerinde bilgisizce ve yersizce ısrar eden insanların verdiği rahatsızlığı anlatırken -köylülüğe ima yaparak-

²⁰⁶ Ramage, “Early Roman Urbanity”, *The American Journal of Philology*, Vol.81, No.1 (Jan.,1960), s.68.

²⁰⁷ Ramage, **Urbanitas: Ancient Sophistication and Refinement**, Norman, The University of Oklahoma Press for The University of Cincinnati, 1973, s.65, 67-8.

²⁰⁸ “**rustica vox et agrestis quosdam delectat... gaudere mihi videtur gravitate linguae sonoque vocis agresti.**” (Cic.de Orat.3.42)

²⁰⁹ “...hanc sequamur neque solum **rusticam asperitatem.**” (Cic.de Orat.3.44)

²¹⁰ “**frequentissime sermo omnis utitur non modo urbanorum, sed etiam rusticorum.**” (Cic.Orat.81)

²¹¹ “...**oris pravitatem et verborum latitudinem imitatur.**” (Cic.de Orat.2.91)

²¹² “**Habes fere de rebus rusticis; urbanam expolitionem urget ille quidem.**” (Cic.Q.fr.3.1.6)

²¹³ “**exculto enim animo nihil agreste, nihil inhumanum est.**” (Cic.Att.12.46.1)

rustice belirtecine başvurur²¹⁴. Muhtelif metinlerinde basit ve köylü yaşam biçiminden (**agreste institutum**)²¹⁵, eğitimsiz ve kaba bir karakterden (**animus agrestis ac durus**)²¹⁶, görgüsüzlük izleniminden (**rusticulus**)²¹⁷ ya da söyleve dair içeriksiz kitaplardan (**liber rhetoricus agrestis**)²¹⁸ bahsederken köylülüğün “ideal ölçü eksikliğini” sezdirir. “Neredeyse bir köylüye özgü utanma duygusu” (**pudor quidam paene subrusticus**) ifadesinde ise “girişken olmamaya ve çekingenliğe” atıf vardır²¹⁹. Kaynaklarda fazla karşılaşmadığımız **subrusticus** ve **rusticulus** sözcükleri için “az çok köylü” şeklinde bir karşılık oluşturup birbiriyle eş anlamlı kabul edebiliriz.

Latin Edebiyatı metinlerde **urbanitas** ya da **rusticitas** kadar konusu geçmemekle birlikte, “kentliliğin yoz hali”, Cicero’nun ölçütleriyle değerlendirildiğinde makbul olmayan ve belki de en çok hor görülen yaşam tarzıdır. **Scurra** olarak bilinen züppelerin takındığı davranışlar için Cicero, **Epistulae ad Atticum**’da **perurbanus** sözcüğüne başvurmaktadır²²⁰. Cicero, **Post Reditum in Senatu** eserinde Caesoninus Calventius isminde bir şahıstan bahsederken bir köylü ile bir züppeyi karşılaştırmaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla, burada, bir köylüyü bir züppeye nazaran kötünün iyisi olarak değerlendirmektedir: “Onu kibarlıktan nasibini almamış (**incultus**), kaba (**horridus**), sıkıcı (**maestus**), dahası zarafet yoksunu (**inhumanus**) ve alık (**agrestis**) biri olarak görsen bile, keyfi ve mübalağalı (**libidinosus**), pervasız ve sefih (**perditus**) bir adam olarak düşünmezsin”²²¹. Keza “bakım ve şıklığı kadınsı düzeylere taşıyan erkeklerin” saygın kentli kültüründe yeri olmadığı, Cicero ve -öncesinde- Scipio ile Ennius’un değindiği bir husustur²²². **Tusculanae Disputationes** 3.36’da **temperantia**, **moderatio** ve **frugalitas**

²¹⁴ “*Urgent rustice sane. Negant enim posse et in eo perstant, hoc verbum quid valeat non vident.*” (Cic.**Off.**3.39)

(Cahilce inat ederler sahiden de. Mümkün değil deyip oldukları yerde dururlar. Faydalı olacak o sözleri bir türlü görmezler.)

²¹⁵ “*quis autem tam agrestibus institutis vivit.*” (Cic.**Fin.**3.37)

²¹⁶ “*Quis nostrum tam animo agresti ac duro fuit.*” (Cic.**Arch.**17)

²¹⁷ “*sensit rusticulus.*” (Cic.**Sest.**82)

²¹⁸ “*rheticis nunc quibusdam libris, quos tu agrestis putas.*” (Cic.**de Orat.**2.10)

²¹⁹ “*pudor quidam paene subrusticus, quae nunc expromam absens audacius.*” (Cic.**Fam.**5.12.1)

²²⁰ “*cum rusticis potius quam cum his perurbanis.*” (Cic.**Att.**2.15.3)

²²¹ “*cum incultum, horridum maestumque vidisses, etiam si agrestem et inhumanum existimares, tamen libidinosum et perditum non putares.*” (Cic.**Red.Sen.**13)

²²² Bkz.: s.35-6.

sözcükleriyle ılımlı olmaya ve alçakgönüllülüğe keskin bir vurgu yapılırken²²³, feminenliğe özentiden daha utanç verici (**turpis**) ve değersiz (**nequam**) bir şeyin olmadığı telkin edilmektedir²²⁴. **Pro Caelio**'da tarif edilen “soylu ve hali vakti yerinde kadınlarla arkadaşlık eden havalı delikanlılar” **perurbanus** olarak düşünülmektedir²²⁵.

Epistulae ad Atticum'da Cicero'nun, hatip Clodius Pulcher'e, yufka yürekliliğinden dolayı yaptığı “minik çocuk” (**pulchellus puer**) yakıştırması **perurbanus** profiline göndermedir.²²⁶ **Pro Sestio**'da Konsül Aulus Gabinius'u betimlerken kullandığı “saçları bukleli” ve “buram buram parfüm kokan” gibi sözcükler²²⁷ bir **perurbanus**'un benimsenmeyen yönlerine işaret eder. Hemen her şeyde olduğu gibi kibarlıkta da bir ölçü gözetilmediğinde ya da abartıldığında maskara bir durumun (**stultitia**) ortaya çıkması kaçınılmazdır²²⁸. Dolayısıyla Ramage'e göre geleneksel davranış kalıplarına tepki gayesiyle “kentli etiği” zorlayan bir **urbanus**'u, **perurbanus** olarak adlandırmak daha doğrudur²²⁹. Cicero'nun **perurbanus** profiline olan antipatisini, günümüze fragman olarak gelen **In P. Clodium et C. Curionem** söylevinde sarfettiği çetin ifadelerden anlayabiliyoruz:

“Öyle ki bir **rusticus** bile bizi bunlardan daha az hayrete düşürür. Erguvan kurdele ile bağlanan türbanıyla ve uzun kolalı elbiseleriyle gezen, kadınsı süsler takan, harp çalan müzisyen kızlar gibi yürüyen, feminen bir çehre takınan, sesini incelterek konuşan, cildini pürüzsüzleştiren sen ... Tapınaklarda ve kent yaşamında güpegündüz kendinden utanç duyması gereken birisi değil misin?”²³⁰

²²³ “Aderit **temperantia**, quae est eadem **moderatio**, a me quidem paulo ante appellata **frugalitas**.” (Cic.**Tusc.**3.36)

²²⁴ “Quid est autem **nequius** aut **turpius** ecfeminato viro?” (Cic.**Tusc.**3.36)

²²⁵ “videre primum **lautos iuvenes** mulieris beatae ac nobilis familiares.” (Cic.**Cael.**67)

²²⁶ “surgit **pulchellus puer**, obicit mihi me ad Baias fuisse.” (Cic.**Att.**1.16.10)

²²⁷ “unguentis adfluens, calamistrata coma.” (Cic.**Sest.**18)

²²⁸ Ramage, “Urbanitas: Cicero and Quintilian, a Contrast in Attitudes”, **The American Journal of Philology**, Vol.84, No.4 (Oct.,1963), s.407.

²²⁹ Ramage, **Urbanitas: Ancient Sophistication and Refinement**, Norman, The University of Oklahoma Press for The University of Cincinnati, 1973, s.65: “*supersophisticated or hyperurbane*”; s.67: “*hypersophistication*”.

²³⁰ “nam rusticos ei nos videri minus est mirandum, qui manicatam tunicam et mitram et purpureas fascias habere non possumus. Tu vero festivus, tu elegans, tu solus **urbanus**, quem decet muliebris ornatus, quem incessus psaltriae, qui effeminare vultum, attenuare vocem, laevare corpus potes...nonne huius templi, non urbis, non vitae, non lucis pudet?” (Cic.**Clod.fr.**22) şurada: Ramage, “Urbanitas, Rusticitas, Peregrinitas: The Roman View of Proper Latin”, The University of Cincinnati (yayımlanmamış doktora tezi), 1957, s.38.

Kibarlığı, normların dışına taşıran yozlaşmış tiplerin yanı sıra, sosyal statüsünü yükseltmek ya da etkili dost çevrelerine girmek için olmayan bilgilerini varmış gibi göstermeye çalışan ve entelektüel pozlar takınanlar da **perurbanus** sayılırlar²³¹. Bu insanların entrika çevirmek ve çıkar sağlamak için yararlandıkları bilgi sadece üstlerinde bir ciladan ibarettir. Cicero, örneğin **Epistulae ad Atticum** eserinde, sıkıntı veren biri (**molestus**) olarak gördüğü Arrius'u betimlerken “gün boyu filozofça konuşur ve bilgiçlik taslar,”²³² diyerek küçümsemektedir.

Latin Edebiyatı metinlerinde **oppidanus**, **ex municipio** veya **extra urbem** gibi terimlerle çağrılan bir diğer profili iki farklı şekilde tanımlamak mümkündür. Bunların ilki; Italia’da kasaba hayatı yaşayan, orta sınıfa mensup, meslek itibarıyla çoğunlukla tüccar ya da bürokrat olan²³³, adamakıllı köylü (**rusticus**) ya da katışıksız yabancı (**peregrinus**) sayılmayıp Roma kentinin yerlisi de olmayanlardır (**non vernaculus**). İkincisi ise, Roma’ya sonradan gelip yerleşmiş ve iyi uyum sağlamış ama köken olarak doğduğu kasaba ile manevi bağlarını hala koparmamış kimselerdir²³⁴. Arpinum doğumlu olarak bizzat kendisi de bir kasabalı sayılabilecek Cicero’nun, bu “ara profil” hakkındaki yorumları genellikle tarafsız olmakla beraber kınadığı da vakidir. Örneğin **Brutus** eserinde, beklenmedik bir zamanda **quaestor** seçilen ve ismi pek duyulmadık Caepasius Kardeşler’in, sarsak ve hantal konuşma tarzlarını kasabalı kökenlerine bağlamaktadır²³⁵. Yine aynı eserde, Asculumlu Betucius Barrus’u, Roma kentinden olmayan Latin hatipler içinde belagati en güçlüsü olarak kabul eder²³⁶. Latium bölgesinin en önemli üç hatibinden bahsettiği bölümde, bu kişilerin söylevlerini bir yandan son derece akıcı bulurken diğer yandan

²³¹ Ramage, “Note on Catullus' Arrius”, **Classical Philology**, Vol.54, No.1 (Jan.,1959), s.45: “*pseudosophisticated and pseudointellectual*”.

²³² “*hic mecum totos dies philosophetur.*” (Cic.Att.2.14.2)

²³³ Ramage, **Urbanitas: Ancient Sophistication and Refinement**, Norman, The University of Oklahoma Press for The University of Cincinnati, 1973, s.65.

²³⁴ “*ut ille Cato, quom esset Tusculi natus, in populi Romani civitatem susceptus est ... ortu Tusculanus esset, civitate Romanus, habuit alteram loci patriam, alteram iuris ... duas habet civitatis, sed unam illas civitatem putat.*” (Cic.Leg.2.5)

(Tusculum’da doğmuş, Roma devletine kabul edilmiş olan şu Cato ... Doğum yeri itibarıyla Tusculumlu, vatandaşlık itibarıyla Romalıydı; coğrafi yer olarak başka, hukuken başka bir vatani vardı...İki vatani var ama onları tekmiş gibi düşünür.)

²³⁵ “*Caepasii fratres fuerunt, qui multa opera, ignoti homines et repentini, quaestores celeriter facti sunt, oppidano quodam et incondito genere dicendi.*” (Cic.Brut.242)

²³⁶ “*omnium autem eloquentissimus extra hanc urbem T. Betucius Barrus Asculanus.*” (Cic.Brut.169)

da -Roma dışından geldikleri için- **urbanitas**'a özgü kentli renk ve inceliğinden yoksun olduklarına hükmeder²³⁷.

Cicero'nun **Philippicae**'da ortaya koyduğu ironik bir tartışma, meseleye dair can alıcı bir örnektir. Cicero, "kasabalıları hor görenlerin aslında kendilerinin de Roma'ya değişik kasabalardan geldiklerini" söylerken, taşralı kökeninden dolayı Octavianus'u (gelecekteki İmparator Augustus) istismar eden Marcus Antonius'u işaret etmektedir²³⁸. Aynı şekilde **Pro Sulla** eserinde, kasabalı olduğu için onu bizzat "yabancı" olmakla küçümseyen bir hasmına cevaben, doğduğu kentin gerek Roma'ya gerekse İmparatorluğa esenlik uğruna daima destek verdiğini söyler²³⁹. "Cato'nun; Titus Coruncanius, Marcus Curius ve Gaius Marius gibi devlet adamlarını, Roma'da doğmadıkları halde hiçbir zaman yabancı olarak addetmediği," yine Cicero tarafından aktarılmaktadır²⁴⁰.

Öte yandan Varro'nun **De Lingua Latina** eserinde geçtiği bir bilgi, yabancı (**peregrinus**) kategorisini anlamamızı kolaylaştırmaktadır. İlgili metinde, İÖ. 5.yy. itibarıyla resmi kahinlerin (**augur**) görev bölgeleri saptanırken ülke sınırlarının beş bölüme ayrıldığı belirtilmektedir. Bu ayrım şu şekildedir²⁴¹: **Ager Romanus** (Roma toprakları), **Gabinus**²⁴² (Roma çevresindeki topraklar ya da Latium toprakları), **peregrinus** (dost ülke toprakları), **hosticus** (düşman toprakları) ve **incertus** (siyaseten tanımlanmamış topraklar). **Peregrinus**'tan türetilen **peregrinitas** terimi, "Roma'ya göç etmiş -İtalik kavminden olmayan- yabancıların²⁴³ beraberlerinde getirdikleri yeni ve olağandışı adet, yaşam tarzı ve konuşma biçimlerini olumsuzlama" amacıyla Cicero tarafından kullanılmaktadır. **Epistulae ad**

²³⁷ "apud maiores autem nostros video **disertissimum** habitum **ex Latio**...tribuis istis **externis quasi** oratoribus...non est eorum **urbanitate** quadam quasi colorata oratio." (Cic.**Brut.**170)

²³⁸ "Videte, quam despiciamur omnes, qui sumus **e municipiis**, id est omnes plane; quotus enim quisque nostrum non est?" (Cic.**Phil.**3.15)

(Şu işe bakınız; kasabalardan gelen bizler yani istisnasız hepimiz, nasıl da aşağılanıyoruz? Halbuki oralardan gelmeyenimiz kaç tanedir ki?)

²³⁹ "**ex eo municipio** unde iterum iam salus huic urbi imperioque missa est." (Cic.**Sul.**23)

²⁴⁰ "Nemo istuc M. illi Catoni seni, cum plurimos haberet inimicos, nemo Ti. Coruncanio, nemo M'. Curio, nemo huic ipsi nostro C. Mario ... obiecit umquam." (Cic.**Sul.**23)

²⁴¹ "Ut nostri augures publici disserunt, agrorum sunt genera quinque: **Romanus, Gabinus, peregrinus, hosticus, incertus**." (Var.**L.**5.5)

²⁴² Buradaki **Gabinus** sıfatı, **Latium** bölgesindeki **Gabii** ismindeki eski bir kentten gelir.

²⁴³ Ramage, "Cicero on Extra-Roman Speech", **Transactions and Proceedings of the American Philological Association**, Vol. 92 (1961), s.487: "non-Italian foreigners".

Familiares'te Cicero, "Alplerin ötesindeki Gallia ve Narbonis halklarından kentimize yayılan alışılmadık şeyler" ifadesiyle²⁴⁴, Roma'ya gelen yabancıların konuştuğu bozuk Latince'nin günlük konuşma diline yaptığı kötü etkiye değinmektedir. Cicero, **Brutus** eserinde, beğenmediği "yeni ve tuhaf konuşmaları" **inuitate loqui** olarak nitelemektedir²⁴⁵. **De Oratore**'de, dildeki bu yabancı tınıyı **insolentia** (aykırılık) sözcüğü ile pekiştirirken, bundan kaçınmanın yollarını öğrenmeyi de salık verir²⁴⁶. Dildeki yabancı etkiden bahsederken, "kulakta yabancı yankılanmak" ve "yabancı hissi vermek" deyimlerini kullanır²⁴⁷. Keza, Corduba doğumlu şairlerin sert ve özensiz (**pinguis**) tonlamalarını yabancı (**peregrinus**) olmalarına bağlar²⁴⁸.

Cicero, çevre koşullarının (**natura**) önemini ve çocukluktan (**a pueritia**) kazanılan kimi yetkinlikleri hatırlatırken²⁴⁹ ana dili örnek göstermektedir. Nasıl ki Eski Yunanca'yı Lilybaeum'da²⁵⁰ değil de Atina'da öğrenmek aynı sonuçları doğurmuyorsa, Latince okuma yazmayı Roma'da öğrenmek de belli bir fark yaratacaktır²⁵¹. Yaratılış itibarıyla (**ingenium**) Romalıların diğer kavimlerden daha yetenekli²⁵² ve nam itibarıyla Roma'nın ihtişamının (**amplitudo**) ve itibarının (**dignitas**) diğer milletlerden daha büyük olduğu²⁵³, Cicero'nun **a priori** ya da doğrudan dile getirdiği bir düşüncedir. **Pro Fonteio** eserinde Gallialıları itibarsızlaştırırken bir hayli açık sözlü davranmaktadır²⁵⁴. **Epistulae Ad Quintum Fratrem**'de ise Kuzey Afrikalıları, Hispanialıları ve keza Gallialıları "korkutucu"

²⁴⁴ "cum in urbem nostram est infusa peregrinitas, nunc vero etiam bractis et Transalpinis nationibus." (Cic.Fam.9.15.2)

²⁴⁵ "maximi risus; sed ille tamen familiaris meus recte loqui putabat esse inuitate loqui." (Cic.Brut.260)

²⁴⁶ "peregrinam insolentiam fugere discamus." (Cic.de Orat.3.44)

²⁴⁷ "nihil sonare aut oler peregrinum." (Cic.de Orat.3.44)

²⁴⁸ "Cordubae natis poetis, pingue quiddam sonantibus atque peregrinum." (Cic.Arch.26)

²⁴⁹ "si te multum natura adiuuaret, si optimis a pueritia disciplinis atque artibus studuisses." (Cic.Div.Caec.39)

²⁵⁰ Sicilya'nın en batı kesiminde yer alan ve Kartacalılar tarafından kurulmuş olan kent.

²⁵¹ "si litteras Graecas Athenis non Lilybaei, Latinas Romae non in Sicilia didicisses." (Cic.Div.Caec.39)

²⁵² "ingenia vero, ut multis rebus possumus iudicare, nostrorum hominum multum ceteris hominibus omnium gentium praestiterunt." (Cic.de Orat.1.15)

(Yaratılış itibarıyla insanlarımızın birçok alanda diğer kavimlerden çok daha üstün olduğunu iddia edebiliriz.)

²⁵³ "tanta enim huius imperi amplitudo, tanta nominis Romani dignitas est apud omnis nationes." (Cic.Ver.5.150)

²⁵⁴ "cum infimo cive Romano quisquam amplissimus Galliae comparandus est?" (Cic.Font.27)

(En aşağı bir Roma vatandaşı bile Gallia'daki en mümtaz kişi ile mukayese kabul eder mi?)

(**immanis**) ve “vahşi” (**barbarus**) olarak nitelerken²⁵⁵, devletin kapsayıcı olan kültür ve insancılık (**humanitas**) anlayışıyla övünür²⁵⁶. **De Oratore** eserinde Roma’da konuşulmaya başlayan çok muğlak (**confusa**) ve karmaşalı (**perturbata**) bir dilden yakınıır²⁵⁷. **Brutus**’ta, farklı yollardan ve farklı bölgelerden Roma’ya kavuşup da dili yozlaştıranlardan (**inquinat loquentes**) şikayet eder²⁵⁸. Roma’nın dışında yaşamamış ve yabancı kavimlerin etkisiyle gelenekleri bozulmamış olanların, Latince’yi doğru konuştuğunu söyler²⁵⁹. Dilin daha fazla arındırılmasından yanadır²⁶⁰. **Epistulae ad Familiares**’te buna koşut olarak; **urbanitas**’ı, her ne yolla olursa olsun, gerekirse yaptırım (**interdictum**) uygulanarak yıpratıcı etkilerden korunması gereken bir varlık (**possessio**) olarak²⁶¹ idealize eder. Burada verdiği **urbanitas**’a bağlılık mesajı, ısrarlı ve kesindir²⁶².

Roma’nın kentli karakterine sahip çıkarken, niçin yasaklara başvuracak kadar titiz hareket etmek gerektiği, Cicero’nun kardeşi Quintus Tullius’a atfedilen **Commentariolum Petitionis** eserinde şöyle açıklanmaktadır: “Çeşitli insan topluluklarının biraraya gelmesi ile meydana gelmiş olan Roma devleti (**civitas**) birçok tuzağa, hileye ve her türden suça muhatap olmak, ve kibir, dikbaşlılık, art niyet, küstahlık, gazez ve belaya fazlasıyla katlanmak zorunda kalıyor”²⁶³. Metnin devamında “ahlak, irade ve söylev gücüyle çok yönlü ve becerikli bir konsülün

²⁵⁵ “*Quod si te sors Afris aut Hispanis aut Gallis praefecisset, immanibus ac barbaris nationibus.*” (Cic.**Q.fr.**1.1.27)

²⁵⁶ “*tamen esset humanitatis tuae consulere eorum commodis et utilitati salutique servire.*” (Cic.**Q.fr.**1.1.27)

(Sizin insancılığınıza danışmak onların rahatına, faydasına ve esenliğine hizmet etmektir.)

²⁵⁷ “*ita confusa est oratio, ita perturbata...tantaque insolentia ac turba verborum.*” (Cic.**de Orat.**3.50)

²⁵⁸ “*confluxerunt enim ... in hanc urbem multi inquinat loquentes ex diversis locis.*” (Cic.**Brut.**258)

²⁵⁹ “*qui nec extra urbem hanc vixerant neque eos aliqua barbaries domestica infuscaverat recte loquebantur.*” (Cic.**Brut.**258)

²⁶⁰ “*magis expurgandus est sermo.*” (Cic.**Brut.**258)

²⁶¹ “*Urbanitatis possessionem, amabo, quibusvis interdictis defendamus.*” (Cic.**Fam.**7.32.2)

²⁶² Nahoş bir olgu olarak değerlendirdiği -ve bize göre, önyargılı biçimde **perurbanitas** ile karıştırdığı- **urbanitas** ile ilgili olarak Winterbottom şu tanımlı yapmaktadır: “*Urbanitas, yersizce ve lüzumundan fazla kültürlü ve incelikli Eskiçağ uygarlığının, yabancıları küçük düşürmek için uyguladığı tavır ve davranış kodlarıdır.*” (Winterbottom, “Urbanitas”, **The Classical Review**, New Series, Vol.26, No.1, 1976, s.59)

²⁶³ “*Roma est civitas ex nationum conventu constituta, in qua multae insidiae, multa fallacia, multa in omni genere vitia versantur, multorum adrogantia, multorum contumacia, multorum malevolentia, multorum superbia, multorum odium ac molestia perferenda est.*” (Q.Cic.**Pet.**54)

cürüm, dedikodu ve tehlikeyi savuşturacak çözümler bulabileceği,” iddia edilmektedir²⁶⁴.

Bunun yanı sıra **Rhetorica ad Herennium**’da, en yaygın gramer ve dil kusurları olan **soloecismus**²⁶⁵ ile **barbarismus**’un²⁶⁶, konuşma dilinin arılığına vereceği zarara dikkat çekilmektedir²⁶⁷. Bu uyarı, Cicero’nun iyi ve düzgün bir Latince’nin yaşatılmasına dair güçlü endişeleriyle aynı doğrultudadır.

Şiirlerinin özünü Roma’nın kalburüstü kesiminin sosyal yaşantısından alan Catullus, tıpkı Cicero gibi Roma kentinde doğmadığı halde²⁶⁸ taşralılığı yeren keskin bir dile sahiptir. Onun anlayışına göre, Roma’nın kibar sakinleri bir yana; Sabinler, Tiburlular, Celtiberialılar, cimri Umbrialılar, tombul Etrüskler, esmer ve dişlek Lanuviumlular ve -kendi hemşerilerinin de dahil olduğu- Po Nehri’nin kuzeyindeki insanlar bir yanadır²⁶⁹.

Mommsen’e göre Cumhuriyet Çağı’nda, Scipio döneminin mirası olan yüksek kültürlü okuyucu zümresi giderek küçülmekte²⁷⁰, saf ve doğru Latince’yi işitebilmenin olanakları seyrilmekteydi²⁷¹. **Urbanitas** varlığını ve bunun dışı vurumu olan kültür ve terbiyeyi yaratan koşullar başkalaşıyordu. **Ius Latii** statüsünde vatandaşlığa alınmış olan “barbar Latinler”, dil ve davranış farklarıyla **urbanitas** göreneğine sahip değildiler. Neticede, Lucilius tarzı incelikli düşünce ve nükte

²⁶⁴ “*Video esse magni consili atque artis in tot hominum ... vitare offensionem, vitare fabulam, vitare insidias, esse unum hominem accommodatum ad tantam morum ac sermonum ac voluntatum varietatem.*” (Q.Cic.Pet.54)

²⁶⁵ Sözcük gruplarında ya da cümlelerde hatalı kullanım; gramer bakımından yapılan çekim hataları.

²⁶⁶ Dili iyi konuşamamaktan ya da bir sözcüğün veya hecenin atlanmasından ortaya çıkan, alışılmışın dışındaki konuşma üslubu.

²⁶⁷ “*Latinitas est quae sermonem purum conservat, ab omni vitio remotum. Vitia in sermone quo minus is Latinus sit duo possunt esse: soloecismus et barbarismus.*” (Rhet.Her.4.17-8)

²⁶⁸ Veronalıdır.

²⁶⁹ “*si urbanus esses aut Sabinus aut Tiburs
aut parvus Umber aut obesus Etruscus
aut Lanuvinus ater atque dentatus
aut Transpadanus, ut meos quoque attingam...
nunc Celtiber es.*” (Catul.39.10-3, 17)

²⁷⁰ Mommsen, **The History of Rome** (Vol.5), Richard Bentley & Son - New Burlington Street, Publishers in ordinary to her majesty the Queen, London, 1957, s.452.

²⁷¹ Ramage, “Cicero on Extra-Roman Speech”, **Transactions and Proceedings of the American Philological Association**, Vol. 92 (1961), s.484.

geleneği bu gelişmelerden er ya da geç etkilenecekti. Bir devlet görevine girmek, yaşamı idame ettirmek, zenginleşmek, eğitim olanaklarından faydalanmak, edebiyat dünyasında kendini denemek, gösteri sanatlarında veya sportif faaliyetlerde yer almak ya da sırf macera aramak sebepleriyle ortaya çıkan kitlesel göç hareketi ile insanları mıknatıs gibi çeken Roma, giderek eskinin bir yankısı olmaya yüz tutmaktadır. Ramage'in "Roma kültürünün yaldızına"²⁷² benzettiği **urbanitas**'ın solmaya başlaması artık uzak bir olasılık değildir. Kesin hatlarıyla Roma kentine özgü tınının (**vox Romana**)²⁷³ esaslarını yazıya döken, savunduğu erdemler ve ilkeler uğruna mücadele eden "Romalıların en Romalı"²⁷⁴ Cicero'nun sözünün hükmü azalmaktadır. Cicero, bunun sebebini, Roma'nın tortusu (**faex**) diye adlandırdığı insanlar yüzünden kente yayılan kötü yaşantılarda aramaktadır²⁷⁵.

D. Başlangıçtan İS. 2.yy.'ın Sonuna Değın İmparatorluk Çağı'nda Urbanitas'ın Değışen Ölçütleri

Cumhuriyet Çağı bölümünde Cicero metinleri ağırlıklı olan kavram araştırması, Augustus Çağı'nda Horatius, Ovidius ve -Quintilianus'un önemli alıntılar yaptığı- Domitius Marsus'a, Gümüş Çağ'da ise özellikle Seneca Minor, Genç Plinius ve Quintilianus'a yönelecektir. Ölüm yılları İS. 180 olan Gellius ve Apuleius, araştırmamızın İmparatorluk Çağı'ndaki sınırını belirleyen isimlerdir. İS. 2.yy. sonrasına dair yapacağımız alıntı ve yorumlar ek bilgi olarak kabul edilmelidir.

1. Augustus Çağı

Tıpkı Cicero gibi, ahlaki kaygılarıyla ve yurtseverliğiyle Roma'nın içine düştüğü siyasal ve kültürel keşmekeşi kimi zaman ümitle kimi zaman ise

²⁷² Ramage, "Urbanitas: Cicero and Quintilian, a Contrast in Attitudes", **The American Journal of Philology**, Vol.84, No.4 (Oct.,1963), s.395, dipnot 15: "vener of culture".

²⁷³ "certa vox Romani generis urbisque propria." (Cic.de Orat.3.44)

²⁷⁴ Ramage, "Cicero on Extra-Roman Speech", **Transactions and Proceedings of the American Philological Association**, Vol. 92 (1961), s.494.

²⁷⁵ "quoniam tanta faex est in urbe." (Cic.Fam.7.32.2)

karamsarlıkla izleyen Horatius, insanlara bilgeliği ve sağduyuyu öğütleyen **vates**²⁷⁶ kimliği ile tanınır²⁷⁷. Augustus'un tek adam iktidarı, açık ve özgür tartışmaları onaylayacak ve Cumhuriyet Çağı'nda olduğu gibi tartışmaları ve karşıt görüşleri teşvik edecek bir siyasal ortam tesis etmediğinden, söylev sanatı eski serbestliğini yitirmiş, forumlardan kapalı okul salonlarına çekilmiş ve bundan dolayı kendine en rahat hareket alanı bulan edebi tür, şiir olmuştur. Roma'nın fetihlerle Avrupa ve Afrika'ya yayılan egemenliği, artan zenginlik, girift hale gelen sosyal yaşam, değişen uğraşı ve meslekler, kadim değerler sisteminin sarsılması, Eski Yunan felsefesinin insancı yanının gözden kaçırılması, Horatius'un endişelerinin temelini oluştururken Cicero'nun bakış açısını da hatırlatmaktadır. Öte yandan Cicero'nun seçkin bir yaklaşımla -daha ziyade- Roma kentinde doğanlara yakıştırdığı "örnek insan" olma hakkını, Horatius'un, liyakatlı bütün insanlara tanımaktan yana olması başta gelen bir farktır. Horatius, **urbanitas**'ın, bir insanın düşünce ve davranışlarında ortaya çıktığını söyleyerek Romalıların "soy düşkünlüğünü" eleştirmektedir²⁷⁸. Düşünsel yönden kentli inceliğini sürdürmenin, hayat boyu Roma'nın merkezinde ikamet etmeyi gerektirmediği kanısındadır. Uzun bir süre Sabin mevkiindeki Tibur'daki mülkünde huzurlu ve üretken bir şekilde yaşayabilmiş olması bu iddiasını doğrular niteliktedir²⁷⁹. Horatius, ahlaki gayelerini ve eleştirilerini, sakın ve şakacı

²⁷⁶ Tanrılardan esinlenmiş ozan.

²⁷⁷ T.Uzel, **Horatius: Iambuslar, Lirik Şiirler, Saturalar, Mektuplar**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994, s.17.

²⁷⁸ "*populo, qui stultus honores saepe dat indignis et famae servit ineptus, qui stupet in titulis et imaginibus.*" (Hor.S.1.6.15-7)

(O halk akılsızlığı yüzünden saygın mevkileri sık sık layık olmayanlara verir ve sersemliği yüzünden üne kölelik eder; heykelleri yapılmış ve yazıtlara geçmiş insanlara hayranlık duyar.)

"*turpi secernis honestum non patre praeclaro, sed vita et pectore puro.*" (Hor.S.1.6.63-4)

(Dürüst kişiyi namussuzdan, babasının ünüyle değil kendi yaşayışı ve temiz yüreği ile ayırırsın.)

"*nil me paeniteat sanum patris huius.*" (Hor.S.1.6.80)

(Hiçbir şey, akli başında bir kişi olarak beni, kendi babamdan pişman etmesin.)

"*his me consolor victurum suavius ac si quaestor avus pater atque meus patruusque fuisset.*" (Hor.S.1.6.130-1)

(Büyük babam, babam, amcam **quaestor** olsalardı bile, bundan daha güzel yaşayamazdım.)

"*ut quantum generi demas, virtutibus addas.*" (Hor.Ep.1.20.22)

(Soyumun eksikliğini erdemlerime say!)

²⁷⁹ "*satis beatus unicis Sabinis.*" (Hor.Carm.2.18.14)

(bir tek Sabin çiftliğim, beni mutlu etmeye yeter.)

"*Cur valle permute Sabina divitias operosiores?*" (Hor.Carm.3.1.47-8)

(Sabin vadisini şu baş ağrısı zenginliklere niye değişeyim?)

"*Tibur...sit meae sedes utinam senectae.*" (Hor.Carm.2.6.5-6)

(Tibur...yaşlılığımın ebedi ikametgahı olsa keşke.)

yaratılışının da yardımıyla nükteli dizeler ve komedyaya yaklaşan diyaloglarla²⁸⁰ yapar. İşlenmiş, pürüzsüz ve tatlı diliyle, zengin anlatım yeteneğiyle, sevimli ve sıcak üslubuyla, faydalı olmanın yanında hoşla gitme çabasıyla²⁸¹ güçlü **urbanus** özelliklikleri sergiler. Aşırılıkları hicvederken tek tek şahıslardan ziyade belli grupları hedef alır. Fraenkel, Horatius'un **urbanitas**'a "tarifi zor, bir tür mistik bir kavram" olarak yaklaştığını savunur²⁸². Açık bir tanımlamaya veya detaylı bir fikir tartışmasına girişmemiş de olsa, Horatius'un kimi metinlerinin arka planında **urbanitas**'a dair kaygı ve düşünceler yakalamak olasıdır. Cicero'nun **urbanitas** için belirlediği -geleneksel görgü ve kibarlık, nükte anlayışı, güzel konuşma şeklinde özetlenebilecek- üç temel öğeye Horatius'un da belli ölçülerde temas ettiği görülmektedir.

Urbanitas'tan sapma olarak tespit edip "züppe, ukala, dejenere veya statü avcısı" diye nitelediğimiz **perurbanus** profilini, Horatius, **Epistulae**'da "vefasız" (**infidus**) sıfatıyla tanımlar ve "arkadaş" (**amicus**) sözcüğünün karşıtı kılar. İnsan davranışının haşinliğini (**asperitas**) ifade etmek için kullandığı sözcükler içinde; **inconcinus** (zarafet eksikliği) ve **gravis** (can sıkıcılık) ile birlikte **-rusticus** ile hemen hemen eş anlamlı olan- **agrestis** bulunmaktadır²⁸³. Horatius, gerçek erdemi bu iki aşırı ucun yani kabalık ve gereksiz nezaketin ortasında bir yerlerde arayarak²⁸⁴, meseleleri denge ve sağduyuya yaydığı bir zihin yapısıyla ele alır. Saçma ve önemsiz konularda çetin bir tartışmaya girmek²⁸⁵, aşırı hoşgörü kadar²⁸⁶ yakışıksızdır. Bu yaklaşım, Aristoteles tarafından **Ethika Nikomacheia**'da övgüye değer bulunan "yüce gönüllü insan" (**εὐκόλως**) terimini hatırlatır²⁸⁷. Bu ideal kişiliğe zıt olan iki

²⁸⁰ Uzel, **a.g.e.**, s.24.

²⁸¹ "Aut prodesse volunt aut delectare poetae
aut simul et iucunda et idonea dicere vitae." (Hor.**Ars.**333-4)
(Şairler ya faydalı olmak ya da keyif vermek isterler
veya hayata dair aynı anda hem hoş hem de işe yarar şeyler söylemek isterler.)

²⁸² Eduard Fraenkel, **Horace**, Oxford, 1957 (paperbound 1966), s.399 şurada: Ramage, **Urbanitas: Ancient Sophistication and Refinement**, Norman, The University of Oklahoma Press for The University of Cincinnati, 1973, s.77.

²⁸³ "infido **scurrae** distabit **amicus**... **asperitas agrestis et inconcinna gravisque**." (Hor.**Ep.**1.18.4-6)

²⁸⁴ "Virtus est medium vitiorum et utrimque reductum." (Hor.**Ep.**1.18.9)

²⁸⁵ "rixatur...propugnat nugas armatus." (Hor.**Ep.**1.18.16)

²⁸⁶ "Alter in obsequium plus aequo pronus." (Hor.**Ep.**1.18.10)

²⁸⁷ Arist.**EN** 1.1100b.31.

ucun biri “yaltakçı” (ᾄρεσκοϛ), diğeri de “geçimsiz, kavgacı” (δύϛκολοϛ) olarak tanımlanmakta ve kınanmaktadır²⁸⁸.

Horatius **Sermones**’te, görgü çerçevesinde, nefesi mis gibi kokan aşırı kibar bir erkekle, teke gibi kötü kokan bir diğeri kıyaslamaktadır²⁸⁹. Burada keza, giysisi bir yanda yerlerde sürünecek kadar sarkmış, diğeri yanda ise vücudunu teşhir edecek kadar çekmiş iki erkeği aşırılık örnekleri olarak görür²⁹⁰. “*Nil medium est*,”²⁹¹ diyerek bu tür ölçsüzlüklere kızar ve dış görünümde özene; kılık kıyafette ise kurallara uygunluğa vurgu yapar. Saçları biçimsiz traş edilmiş (**rusticius tonso**), **toga**’sı üstünden düşüp duran ve bağcıkları gevşek olduğı için ayakkabısı ayağına oturmayan pejmürde birisi onun için bir hiciv konusudur²⁹². Koruyucusu Maecenas’ın²⁹³ kılık kıyafet konusundaki aşırı duyarlılığını Horatius’un nükteli şekilde anlatışı²⁹⁴ ve ayrıca Tacitus’a ait bir betimleme²⁹⁵, bize Maecenas’ın **urbanitas** sınırlarını zorladığını düşündürmektedir. **Urbanus** ve türevi sözcüklerin değişik anlamlarda kullanılması bakımından Horatius’un verdiğı bazı örnekler dikkat çekicidir. **Ars Poetica**’da **inurbanum dictum**’u, nükteli sözün (**lepidum dictum**) zıttı olarak kullanmaktadır. Dolayısıyla **lepidus** sözcüğü, **urbanus** terimine koştur bir sıfat olarak kayda geçer²⁹⁶. **Sermones**’te bir **urbanus**’u “saygılı ve açık yürekli

²⁸⁸ “Hiçbir şeye karşı çıkmayıp her şeyi haz vermek için yapanların, karşılaştıkları insanlar için hoşnutsuzluk yaratmayan insan olmak gerektiğini sananların, kendilerini beğendirmek istedikleri düşünülüyor. Kimi kişiler de bunların tersine, her şeye karşı çıktıkları ve sıkıntı vermekten hiç çekinmedikleri için çetin adam ve kavgacı diye adlandırılırlar. Sözü edilen bu iki huyun da kınanması gerektiğı açık. Gereken şeyleri gereken şekilde kabul etmemizi, aynı şekilde de reddetmemizi sağlayan, bu huyların ortası ise övölür” Arist.EN 4.1126b.12-8 (çev.Saffet Babür)

²⁸⁹ “*facetis pastillos Rufillus olet, Gargonius hircum*” (Hor.S.1.2.26-7). Bu dizede geçen **pastillus** kelimesinin sözlük anlamı “ağıza tat getirmesi ya da hoş bir koku vermesi için çiğnenen, aromatik tozdan yapılmış bir tür hap” olup çeviride “mis gibi koku” ifadesi tercih edilmiştir.

²⁹⁰ “*tunicis demissis ambulat, est qui inguen ad obscaenum subductis usque*.” (Hor.S.1.2.25-6)

²⁹¹ Hor.S.1.2.28.

²⁹² “*rusticius tonso toga defluit et male laxus in pede calceus haeret*.” (Hor.S.1.3.31-2)

²⁹³ “*rerum tutela mearum*.” (Hor.Ep.1.1.103)

²⁹⁴ “*Si curatus inaequali tonsore capillos occurri, rides; si forte subucula pexae trita subest tunicae, vel si toga dissidet impar, rides*.” (Hor.Ep.1.1.94-7)
(Elinin ayarı olmayan bir berber tarafından saçların kesildiğinde tuhaf bulur gülersin; ütölü giysimin altından yıpranmış gömleğim görünürse gülersin ya da **toga**’m düzgün durmuyorsa gene gülersin.)

²⁹⁵ Tacitus, **Dialogus de Oratoribus**’ta Maecenas’ın bukleli saçlarından söz eder: “*calamistros Maecenatis*” (Tac.Dial.26.1)

²⁹⁶ “*scimus inurbanum lepidu seponere dicto*.” (Hor.Ars.273)
(nükteli bir ifadeyi nezaketsiz olandan ayırmayı biliyoruz.)

olma” özellikleri ile açıklarken²⁹⁷, **Epistulae**’da anlamlı ve dokunaklı konuşma gayreti gösteren birini **urbanus** olma isteği ile ilişkilendirir²⁹⁸. Öte yandan bir hovarda için kullandığı **scurra** (züppe) yakıştırmasını **urbanus** sözcüğüyle nitelemesi ve -birbirinden itinayla farklılaştırmaya çalıştığımız- bu iki anahtar terimle bir sıfat tamlaması oluşturması (**urbanus scurra**) ilgi çekici bir durumdur²⁹⁹. **Urbanus** sözcüğünün burada yer betimlemek için kullanıldığını tahmin ediyoruz.

Horatius aynı şekilde; bir kentlinin, rahatsızlık verici durumlarda öfkeye kapılmaksızın gerçek duygularını gizleme, hataları sağduyu ile değerlendirme ve meseleyi idare etme becerisinden söz ederken **urbanus** sözcüğüne başvurmuştur³⁰⁰. Fakat söz konusu inceliğin bir tür tepkisizliğe dönüşmesini de kusurlu bulmaktadır. Bununla ilgili olarak, temizlik ve titizlikte neredeyse kölelerine işkence edecek kadar ayarını kaçırın bir dostuna kızarken, kölelerin keyfiyetine ve vurdumduymazlığına tahammül gösteren başka bir dostuna da “aciz kibarlığından” (**cultus miser**) ötürü uyarıda bulunur³⁰¹.

Urbanus ile **rusticus** arasındaki çelişki, en doğrudan ve saydam ifadelerinden birini Horatius’ta bulmaktadır: “Köylü kentliye, ahlaksızlar da onurluların arasına karışmışken, şu cahil ve hiçbir meşguliyeti olmayanlarda zevk ne gezer?”³⁰². Bir başka metinde ise **rusticus** olduğunu peşinen belirttiği Ofellus isminde birisini “bilim, sanat ve bilgelikten yana kıt (**crassa Minerva**), akıl ve ihtiyattan yana olan geleneklerin dışında (**abnormis sapiens**)” gibi aşağılayıcı terimlerle betimler³⁰³. **Sermones**’te (2.6) yer verdiği bir masalda olayın kahramanları birbiriyle dost bir köy faresi (**rusticus mus**) ile kent faresidir (**urbanus mus**)³⁰⁴. Masal boyunca köy faresi için değişmeli olarak **rusticus** ve **agrestis** sıfatlarını kullanır³⁰⁵.

²⁹⁷ “*hic tibi comis et urbanus liberque videtur.*” (Hor.S.1.4.90)

²⁹⁸ “*dum studet urbanus tenditque disertus haberi.*” (Hor.Ep.1.19.16)

²⁹⁹ “*urbanus coepit haberi scurra.*” (Hor.Ep.1.15.27-8)

³⁰⁰ “*frontis ad urbanae descendi praemia.*” (Hor.Ep.1.9.11)

(kentli bir çehrenin ödülleri tenezzül ettim.)

³⁰¹ “*mundus erit, qua non offendat sordibus atque in neutram partem cultus miser.*” (Hor.S.2.2.65-6)

³⁰² “*indoctus quid enim saperet liberque laborum*

rusticus urbano confusus, turpis honesto?” (Hor.Ars.212-3)

³⁰³ “*Ofellus...rusticus, abnormis sapiens crassaque Minerva.*” (Hor.S.2.2.3)

³⁰⁴ “*olim rusticus urbanum murem mus paupere fertur accepisse cavo.*” (Hor.S.2.6.79-81)

(evvel zaman içinde bir köy faresinin, fakir yuvasında bir kent faresini ağırlamış olduğu aktarılır.)

³⁰⁵ Hor.S.2.6.98, 107.

Epistulae'da, Latin Edebiyatı'nda varlığı bir türlü yok edilemeyen "köylülüğün izlerinden" (**vestigia ruris**) yakınmaktadır³⁰⁶. Fescennia şarkılarının "utanç verici kabalığından" (**opprobria rustica**) bahseder³⁰⁷. Keza Eski Yunan sanatındaki inceliğin Roma dünyasına yaptığı etkiden bahsederken kullandığı **agrestis Latium** ifadesi, bu toprakların çiftçi kökenine ve ilk dönem kültürel geri kalmışlığına göndermedir³⁰⁸. Yine **Epistulae**'da köylünün tembelliğini, kıt zevkini³⁰⁹ ve kurnazlığa çalışan aklını³¹⁰ ima eden Horatius'un, yabancı (**peregrinus**) temasını fazla işlediği görülmemektedir. Mevcutlar içinde bir örnekte, savaş hileleriyle tanınan düşman bir kavim olan Parthlar'ı yalancılıkla nitelemektedir³¹¹.

Horatius'un çağdaşları Vergilius ve Livius, **urbanitas** hakkında etimolojik olarak yeterli veri sağlayan yazarlardan değildir. Vergilius'un **Eclogae**'da **rusticus** sözcüğünü kullandığı bir örnek, sözcüğün "saf köylü" anlamını karşılar³¹². Yine aynı eserde, "ahmaklığı" çağrıştıran bir diğer örnekte köylü Tityrus, dostu Moliboëus'a, Roma'yı gördükten sonra yaşadığı şaşkınlığını anlatmaktadır³¹³.

Livius ise, herhangi bir yorum katmaksızın, kentli ve köylü konuşma üslupları arasındaki zıtlığa değinirken **sermo urbanus** ve **sermo agrestis** terimlerini kullanır³¹⁴. Horatius'a nazaran "yabancı" (**peregrinus**) profili, Livius'un metinlerinde daha sık görülmektedir. Yazar, **Ab Urbe Condita**'da, bir tür

³⁰⁶ "*in longum tamen aevum manserunt hodieque manent vestigia ruris.*" (Hor.**Ep.**2.1.159-60)

³⁰⁷ Hor.**Ep.**2.1.146.

³⁰⁸ "*Graecia capta ferum victorem cepit et artes intulit agresti Latio.*" (Hor.**Ep.**2.1.156-7)

³⁰⁹ "*sapere aude incipe. Vivendi qui recte prorogat horam rusticus exspectat dum defluat amnis.*" (Hor.**Ep.**1.2.40-2)
(Keyif almaya cesaret et, hadi başla. Güzel yaşamaya başlamanın saatini erteleyen kişi akıp duran nehri seyreden köylü gibidir.)

³¹⁰ "*ille catus, quantumvis rusticus.*" (Hor.**Ep.**2.2.39)
(ne kadar köylü de olsa, gözü açık biri.)

³¹¹ "*ipse ego, qui nullos me adfirmo scribere versus invenior Parthis mendacior.*" (Hor.**Ep.**2.1.111-2)
(ben ki hiç şiir yazmadığımı beyan ettiğimde, kendimi Parthlardan daha yalancı buluyorum.)

³¹² "*rusticus es, Corydon.*" (Verg.**Ecl.**2.56)

³¹³ "*Urbem quam dicunt Romam, Meliboeë, putavi stultus ego huic nostrae similem.*" (Verg.**Ecl.**1.19-20)
(Benimki de ne ahmaklık mı ey Moliboëus!
Roma dedikleri kentin bizimkine benzediğini sanmıştım.)

³¹⁴ "*iubet peritos linguae attendere animum, pastorum sermo agresti an urbano propior esset.*" (Liv.10.4.9)

(Dilden iyi anlayanlara dikkatlerini yöneltmelerini emretti, çobanların konuşması daha çok köylülerinkine mi yoksa kentlilerinki ne mi daha benzer diye.)

zenofobiği yansıtan “**terror peregrinus**” ifadesi ile komşu kavimlerden ötürü yaşadığı endişeyi belirtmektedir³¹⁵. Bu böyleyken Livius’un bizzat kendisinin - Patavium lehçesi yüzünden- **Patavinitas** olarak bilinen taşralılık ayırımına maruz kalması ve kasabalı olarak mimlenmesi, **urbanitas** tartışmasının çetrefilli tarafını da göstermektedir. Söz konusu **Patavinitas** etiketlemesi, güzel sanatların koruyucusu olan devlet adamı Asinius Pollio’ya ait olup Quintilianus metinlerinde geçmektedir³¹⁶. Hendrickson, Pollio’nun bu tavrını, Augustus Çağı’nın pürist bir eleştirmeninin abartılı duyarlılığı olarak yorumlarken³¹⁷; Müller’in düşüncesi de benzer doğrultuda, yani **Patavinitas**’ın **urbanitas**’a aykırı bir özellik olduğu yolundadır³¹⁸.

Dönemin bir başka verimli yazarı Nepos’un **Atticus** eserinde kullandığı terminoloji, Cicero’nun dilde arılık uğruna yaptığı **urbanitas** tartışmalarını hatırlatır. Ramage’e göre Nepos bu yönüyle Cumhuriyet Çağı ile İmparatorluk Çağı arasında bir geçiş işlevi görmektedir³¹⁹. Ramage, Nepos’un özellikle “ses ve konuşmadaki yumuşaklık ve tatlılığa” dair kullandığı terimlerin³²⁰ Cicero’nunkilerle benzeştiğine dikkat çeker³²¹.

Nepos’u takiben, **urbanitas**’ın “güzel konuşma” ögesine en çok ilgiyi gösteren edebiyatçının, hatipliği ile bilinen Seneca Maior olması şaşırtıcı değildir.

³¹⁵ “*cum tantum in urbe hostium esset, Sabinae Etruscaeque legiones ex composite adessent, tum aeterni hostes, Volsci et Aequi...multi et varii timores...tum quiesse peregrino teröre.*” (Liv.3.16.2-4)

(Roma’da çok fazla düşman varken, Sabin ve Etrüsk birlikleri düzenli ve tertipli biçimde hazırken, üstelik Volsklar ve Aequi kavmi ebedi düşmanlar iken...çok sayıda ve farklı korkular [varken]...ve yabancı korkusu ile yılmış olarak.)

³¹⁶ “*quem ad modum Pollio reprehendit in Livio Patavinitatem.*” (Quint.Inst.1.5.56)

(Nasıl ki Pollio, Livius’u Patavium lehçesinden ötürü ayıpladıysa.)

“*in Tito Livio, mirae facundiae viro, putat inesse Pollio Asinius quandam Patavinitatem.*” (Quint.Inst.8.1.3)

(Asinius Pollio, olağanüstü akıcı bir belagati olan Titus Livius’ta bir tür Patavium lehçesi olduğunu düşünür.)

³¹⁷ Hendrickson, “A Witticism of Asinius Pollio”, *The American Journal of Philology*, Vol. 36, No. 1 (1915), s.75.

³¹⁸ Lucian Müller, *Leben und Werke des Gaius Lucilius*, Leipzig, 1876, s.24 şurada: Ramage, a.g.e., s.182, dipnot 88.

³¹⁹ Ramage, a.g.e., s.107.

³²⁰ “*summa suavitatis oris atque vocis.*” (Nep.Att.1.3)

“*tanta autem suavitatis erat sermonis Latini, ut appareret in eo nativum quandam leporem esse, non ascutum.*” (Nep.Att.4.1)

³²¹ Karş.: s.33.

Cassius Severus³²² ya da Porcius Latro³²³ gibi hatiplerden bahsederken kullandığı takdir sözcüklerini bir diğer hatip Catus Crispus hakkında tekrarlamaması, taşralılığı belli eden telaffuza³²⁴ hoşgörü göstermiyor oluşundandır. Keza, takdir ettiği biri olmasına karşın Porcius Latro'nun, Iberialılara özgü sert (**fortis**) ve kaba (**agrestis**) konuşma alışkanlığı taşıdığını belirtir³²⁵. İyi bir yazar ve konuşmacı da olan güzel sanatların koruyucusu Messalla'nın şaşmaz dehasını överken onu "Latin dilini tartışmasız en gayretli gözetken kişi" olarak niteler³²⁶. Cordubalı şairlerden Sextilius Ena'nın dil tınısını kaba (**pinguis**) ve kulağa yabancı (**peregrinus**) bulur³²⁷. Bir diğer metinde **peregrinus** ile **alienus**'u eş anlamlı kullanırken³²⁸, taşralıların muhtelif aksanlarını **externorum voces** terimi ile tanımlar³²⁹. Cicero'nun oğlunun, babasının **urbanitas** dışındaki diğer doğal yeteneklerini taşımadığını ifade ederken **urbanitas** ile kastettiği özellik nüktedanlıktır³³⁰. "Son derece nükteli" olarak değerlendirdiği bir hatip olan Asilius Sabinus'un konuşmadaki belagat eksikliğini, espri gücüyle kapattığını iddia eder³³¹. Bir başka metninde aynı hatibin "züppelik ölçüsünde sevimliliğinden" söz eder³³². Yine Seneca Maior, Clodius Sabinus isimli bir hatibin yaptığı bir söylev sonrası, aleyhinde, Latince ve Eski Yunanca olarak kinayeli biçimde (**urbane**) birçok şey söylendiğini yazar³³³. Bir diğer metinde "bir kişiye dair anlatmadan geçemeyeceği iki komik öyküyü" belirtirken kullandığı **res urbana**

³²² "*oratio eius erat valens, culta, vigentibus plena sententiis.*" (Sen.**Exc.Con.**3.1.2)
(onun söylevi canlı, eğitilmiş ve özlü sözlerle kuvvetlendirilmiştir.)

"*suavitas valentissimae vocis ... vox et dulcis sit et solida.*" (Sen.**Exc.Con.**3.1.3)
(son derece canlı sesinin tatlılığı...ses tonu hem hoş, hem de toktur.)

³²³ "*nihil illo viro gravius, nihil suavius, nihil eloquentia sua dignius.*" (Sen.**Con.**1.pr.13)
(hiçbir şey o adamdan daha vakur, daha hoş; hiçbir belagat onunkinden daha itibarlı değildir.)

³²⁴ "*municipalis rhetor.*" (Sen.**Suas.**2.16)

³²⁵ "*illum fortem et agrestem et Hispanae consuetudinis morem non poterat dediscere.*" (Sen.**Con.**1.pr.16)

³²⁶ "*Messala exactissimi ingenii ... Latini utique sermonis observator diligentissimus.*" (Sen.**Con.**2.4.8)

³²⁷ "<*pingue*> quiddam sonantis atque peregrinum." (Sen.**Suas.**6.27)

³²⁸ "*plus maritus quam quilibet alienus peregrinusque cognoverit.*" (Sen.**Exc.Con.**2.7)

³²⁹ "*Deice in terram oculos et aures externorum vocibus claude.*" (Sen.**Exc.Con.**2.7)
(Gözlerini yere indir, kulaklarını taşralı seslere kapa!)

³³⁰ "*M.Tullius, filius Ciceroni ... homo qui nihil ex paterno ingenio habuit praeter urbanitatem.*" (Sen.**Suas.**7.13)

³³¹ "*erat autem urbanissimus homo ... quidquid in eloquentia illi deerat urbanitate pensaret.*" (Sen.**Con.**9.4.17)

³³² "*Sabinus Asilius, venustissimus inter rhetoras scurra.*" (Sen.**Suas.**2.12)

³³³ "*In Sabinum Clodium uno die et Graece et Latine declamantem multa urbane dicta sunt.*" (Sen.**Exc. Con.** 9.3)

ifadesini “anekdot” olarak çevirmek mümkündür³³⁴. “İki olumsuzlamadan bir olumluya ulaşma” yoluyla elde edilmiş **non inurbanus** ifadesinin³³⁵ belirteç gibi kullanımı olan “**non inurbane**” ayrıca not edilmeye değerdir³³⁶.

Saturnalia eserinde Macrobius’un Cicero’dan alıntılardığı (Nepos’a hitaben yazılmış) bir mektup³³⁷, **urbanitas**’a da değinen kısa ama önemli bir metindir. **Urbanitas** kavramının içerdiği ve **dictum** (zaman zaman da **dicterium**) olarak ifade edilen “kısa özlü nükteli söz” geleneğine olan ilginin başlangıcını ortaya koymaktadır. Bir **dictum**’un özellikleri; şaka (**iocus**) içermesi³³⁸ ve incelikli (**facete**), özlü (**breviter**), iğneleyici (**acute**) bir tarzda yapılması olarak sıralanır³³⁹.

Augustus Çağı şairi Domitius Marsus’un, günümüze ulaşmamış olmakla birlikte Quintilianus’un **Institutio Oratoria**’da yaptığı alıntılar sayesinde tanıdığımız çalışması, **urbanitas** hakkında önemli bir kaynaktır³⁴⁰. Asıl adı bilinmemekle birlikte **De Urbanitate** olduğu varsayılan eser³⁴¹ iki ana başlığı ele almaktadır. İlk kısım genel anlamda **urbanitas**’a, ikinci kısım ise “nükteli sözler” diye adlandırılabilir olan **urbana dicta**’ya ayrılmış ve örneklenmiştir. Quintilianus’un **urbanitas**’a dair kendi düşüncelerine ise bu tezin Gümüş Çağ bölümünde yer verilecektir.

Domitius Marsus, “bir tür erdem” (**virtus quaedam**)³⁴² olarak nitelediği **urbanitas**’ı, “insanları eğlendiren ya da heyecanlandırarak her türlü ruh haline geçirebilen, koşulların ya da bireyin durumuna bağlı olarak direnç ya da kışkırtma maksatlı, kısa (**breve**), içerikli (**coacta**) ve yakışık alan (**apta**) ifade gücü” olarak

³³⁴ “*Duas eius urbanas res praeterire non possum.*” (Sen.Con.9.4.19)

³³⁵ Bkz.: s.30.

³³⁶ “*Itaque non inurbane Pacatus rhetor... schemate illum salutavit.*” (Sen.Con.10.pr.10)

(Söylev ustası Pacatus, o adamı, hiç de görgüsüz sayılmayacak biçimde mimiklerle selamladı.)

³³⁷ “*Testis idem Cicero, qui in libro epistolarum ad Cornelium Nepotem secundo sic ait...*” (Macr.2.1.14)

³³⁸ “*Iocos enim hoc genus veteres nostri dicta dicebant... Cicero, Novius vero Pomponiusque iocos non raro dicteria nominant.*” (Macr.2.1.14)

(Zira atalarımız bu tür nükteli söze **dictum** diyorlardı...Cicero, Novius ve Pomponius’un bunu **dicterium** diye adlandırmaları nadiren olan bir şey değildi.)

³³⁹ “*quae dixissemus dicta essent, quae facete et breviter et acute locuti essemus, ea proprio nomine appellari dicta voluerunt.*” (Macr.2.1.14)

³⁴⁰ “*Domitius Marsus, qui de urbanitate diligentissime scripsit*” (Quint.Inst.6.3.102)

³⁴¹ “*ei...de urbanitate est opus institutum*” (Quint.Inst.6.3.103)

³⁴² Bkz.: s.1.

tanımlar³⁴³. Quintilianus'un, Cumhuriyet Çağı'nın şair ve gramercilerinden Valerius Cato'nun da görüşünü aktardığı bu metinde, Valerius Cato her halükarda "komik espriye" vurgu yaparken³⁴⁴ Marsus'un ilgisi güldürmeye ve şakaya değil³⁴⁵ daha ziyade "duygulanımlara" (**adfectus**) yöneliktir. Marsus, **urbanitas**'ın somut biçimde, nükteli sözlerle (**urbana dicta**) hayata geçirildiğini düşünür. Nükteli sözleri ilkin; "ciddi (**seria**), "alaycı" (**iocosa**) ve "yarı ciddi yarı alaycı" (**media**) olarak üç bölüme³⁴⁶ ayırır. Bunların içinde "ciddi nükteyi"; "onurlandırıcı ciddiyette" (**seria honorifica**), "kınayıcı ciddiyette" (**seria contumeliosa**) ve "ılımlı ciddiyette" (**seria media**) olmak üzere üç alt-gruba böler³⁴⁷. Marsus, anlaşılabilmesi açısından bu alt-grupları Cicero'dan faydalandığı alıntılarla destekler. "Onurlandırıcı ciddiyette nükte" için, **Pro Ligario**'da Caesar'a hitaben söylenmiş cümleyi verir: "Hiçbir şeyi unutmaya alışkın değilsin, haksızlık dışında"³⁴⁸. "Kınayıcı ciddiyette nükte" için **Epistulae ad Atticum**'daki bir mektuptan örnek bulur: "Kendisinden kaçacağım birisi var ama peşinden gideceğim birisi yok"³⁴⁹. "ılımlı ciddiyette nükte" için **In Catilinam**'a başvurur: "Ölüm güçlü bir adam için ağır, konsül adayı için zamansız, bilge için ise üzülecek bir şey olarak düşünülemez"³⁵⁰. Ramage'e göre Marsus'un **urbanitas**'ı ele alışı "Romalıya özgü iğneleyici bir dil ve Romalı zevkinden okuyucuya bir şeyler aktarma" amacı taşımakta olup epigram türü ile de yakından ilgilidir³⁵¹. Bu yakınlığı Martialis'in **Epigrammaton**'undan (Epigramlar)

³⁴³ "**urbanitas est virtus quaedam in breve dictum coacta et apta ad delectandos movendosque homines in omnem adfectum animi maxime idonea ad resistendum vel lacesendum, prout quaeque res ac persona desiderat.**" (Quint.**Inst.**6.3.104)

³⁴⁴ Bkz.: s.40.

³⁴⁵ "**quaedam non ridicula.**" (Quint.**Inst.**6.3.102) ; "**neque enim ei de risu.**" (Quint.**Inst.**6.3.103)

³⁴⁶ "**fuit illa divisio, ut dictorum urbanorum alia seria, alia iocosa, alia media faceret.**" (Quint.**Inst.**6.3.106)

³⁴⁷ "**subtraham, seria partitur in tria genera, honorificum contumeliosum medium.**" (Quint.**Inst.**6.3.108)

³⁴⁸ "**honorifici ponit exemplum Ciceronis pro Q. Ligario apud Caesarem: 'qui nihil soles oblivisci nisi iniurias.'**" (Quint.**Inst.**6.3.108) ; "**qui oblivisci nihil soles nisi iniurias.**" (Cic.**Lig.**35)

³⁴⁹ "**contumeliosi quod Attico scripsit de Pompeio et Caesare: 'habeo quem fugiam, quem sequar non habeo.'**" (Quint.**Inst.**6.3.109) ; "**ego vero quem fugiam habeo, quem sequar non habeo.**" (Cic.**Att.**8.7.2)

³⁵⁰ "**et medii...neque gravem mortem accidere viro forti posse nec immaturam consulari nec miseram sapienti.**" (Quint.**Inst.**6.3.109) ; "**Nam neque turpis mors forti viro potest accidere neque immatura consulari nec misera sapienti.**" (Cic.**Catil.**4.3)

³⁵¹ Ramage, "The 'de Urbanitate' of Domitius Marsus", **Classical Philology**, Vol.54, No.4, (Oct.,1959), s.253.

anlayabiliyoruz. Zira eserin birinci önsözünde, bu akımın tek örneğinin kendisi olmadığını hatırlatan Martialis, Marsus'un da adını vermektedir³⁵².

Roma kent kültürüne taşralılığın yaptığı olumsuz etkilerin izlerinden yakındığı gözlenen Horatius'un tersine Ovidius, günün Roması'nda **urbanitas**'ın, yaşamın her katmanına tamamen egemen olduğu kanısını taşır³⁵³. **Ars Amatoria**'da **rusticitas**'ın artık devrini tamamladığını iddia eder³⁵⁴. Vergilius ve Horatius, yaşadıkları dönem ile geçmişi uzlaştırmaya çalışmışken; Augustus Barışı'nın (**Pax Augusta**) getirdiği huzur ortamının olanaklarından faydalanan Ovidius, "içinde bulunduğu zamanı" yaşamaktan memnun görünmektedir. **Fasti**'de "eskileri takdir ediyoruz ama kendi dönemimizi yaşamaktan da hoşlanıyoruz,"³⁵⁵ der. Horatius gibi Ovidius da kır yaşamını idealize eden bir tutum içinde olmakla birlikte aralarında ciddi bir fark vardır. Ovidius bu romantik manzaraların içine kendisini yerleştirmeyi ya da keyif aldığını gösteren deneyimler anlatmaz. Huzur arayanlara kır yaşamını önerirken, kendisinin hiç kullanmadığı bir reçeteyi sunan hekim gibidir. Bu reçetenin aynı zamanda uygulanması zor ve yorucu bir çare olduğunu da belirtmesi, yazma gayesinin sadece didaktik olduğunu gösterir. Horatius ise vaktinin önemli bir bölümünü kır evinde geçirir; edebiyat çalışmalarını Roma'dan uzakta yürütür.

Ovidius'un şiirlerinde **urbanus** ve türevi sözcüklere ihmal edilecek kadar az sayıda ve sadece ikinci planda kalmış eserlerinde rastlansa da³⁵⁶ **urbanitas** kavramının içerdiği "nezaket, incelik, kibarlık, terbiye, görgü, nükte, kıvrak zeka, espri anlayışı, kültürlü çevre, estetiğe önem, özenli giyinme biçimi, tatlı konuşma"

³⁵² "epigrammaton linguam, excussarem, si meum esset exemplum: sic scribit Catullus, sic **Marsus**, sic **Pedo**, sic **Gaetulicus**." (Mart.1.pr.9-12)

³⁵³ Thomas, **a.g.e.**, s.201.

³⁵⁴ "Sed quia **cultus** adest, nec nostros mansit in annos
Rusticitas, priscis illa superstes avis." (Ov.**Ars** 3.127-8)
(Ama artık kibar yaşam biçimi var olduğundan,
atalarımızdan yadigar o ünlü çiftçi anlayışı bizim devrimizde kalmamıştır.)

³⁵⁵ "laudamus veteres, sed nostris utimur annis." (Ov.**Fasti** 1.225)

³⁵⁶ "Nec tu credideris **urbanae** commoda vitae, quaerere Nasonem: quaerit et illa tamen." (Ov.**Pont.**1.8.29-30)

(Naso'nun kent yaşamının nimetlerini aradığına sen inanmayabilirsin: ama o yine de bunları arıyor.)

"Vade per **urbanae** splendida castra **togae**." (Ov.**Rem.**152)
(kentli Romalının [gezmeyi sevdiği] gösterişli alanlarda ilerle.)

"intret et **urbanas** eadem petulantia portas." (Ov.**Nux** 137)
(o arsızlık kent kapılarından da içeri girsin.)

gibi nüanslar, neredeyse tüm metinlerinde akademik bir titizlikle işlenmiştir. Bu bağlamda Ovidius, tercih ettiği ve sevdiği bir sözcük olan **cultus**'u, genellikle **urbanitas** ile eş anlamlı olarak kullanmıştır. Ramage, eserleri içinde “daha az kibar” bulduğu **Metamorphoses**'te bile on üç kez **cultus** sözcüğüne rastlanmasını “Ovidius’un tüm düşüncesi kibarlıktadır,” ve “kibarlık onun için bir varlık sebebi olarak görünür,”³⁵⁷ cümleleriyle yorumlamaktadır. Ovidius, sadece sanatta değil insan davranışında da “üslup güzelliğini” her şeyin üstünde görür³⁵⁸. Kadın güzelliği ve bakımı üzerine olan, ve günümüze kısmen ulaşmış eseri olan **De Medicamine Faciei Femineae**'ın henüz ilk yedi dizesinde üç kere **cultus** sözcüğüne başvurmuştur. Bu terim, ekin anlamı ile de bağlantılı olarak; yumuşatıcı, iyileştirici, düzeltici, verim arttırıcı ve güzelliği koruyucu bir anlam yükü içermektedir³⁵⁹. Ovidius aynı eserinde, yaşadığı çağın erkeklerindeki “kişisel bakım merakının” yakışsız olmadığını dile getirir. Bu bağlamda “güzelleştirmek, tertipli hale getirmek, yazıyı ya da konuşmayı süslemek” anlamına gelen **como** fiilinden türemiş **comptus** sıfat-fiilini kullanır³⁶⁰.

Dolayısıyla, Tomis’e sürgünü³⁶¹ sonucu Ovidius’un içine düştüğü büyük boşluk ve yaşadığı teselli sorununun sebeplerini; Roma’nın üstün olanaklarıyla örülmüş **urbanus** hayat tarzına alışmış olmak³⁶², kent kültürüne ve diline kibirle

³⁵⁷ Ramage, **Urbanitas: Ancient Sophistication and Refinement**, Norman, The University of Oklahoma Press for The University of Cincinnati, 1973, s.87, 90.

³⁵⁸ “*Prima sit in vobis morum tutela.*” (Ov.**Med.**43)

³⁵⁹ “*Cultus humum sterilem Cerealia pendere iussit ...
cultus et in pomis sucos emendat acerbos ...
culti placent.*” (Ov.**Med.**3-7)
(Tarım, çorak toprağa, Ceres’in mahsüllerini vermesini emreder ...
tarım, acı meyveyi ıslah eder ...
güzel elbiseler ve süslü takılar hoş a gider.)

³⁶⁰ “*Nec tamen indignum: sit vobis cura placendi,
cum comptos habeant saecula nostra viros.*” (Ov.**Med.**24)

³⁶¹ Karadeniz kıyısındaki şimdiki Köstence şehri.

³⁶² “*Nam modo vos animo, dulces, reminiscor, amici,
nunc mihi cum cara coniuge nata subit,
aque domo rursus pulchrae loca vertor ad Urbis.*” (Ov.**Pont.**1.8.31-3)
(Kimi zaman sizleri hatırlıyorum tatlı arkadaşlarım,
bir an geliyor biricik kızımın ve eşimin esiri oluyorum
Evden çıkıp güzel Roma’nın mahallelerinde dolaşıyorum.)
“*Nunc fora, nunc aedes, nunc marmore tecta theatra,
nunc subit aequata porticus omnis humo,
gramina nunc Campi pulchros spectantis in hortos
stagnaue et euripi Virgineusque liquor.*” (Ov.**Pont.**1.8.35-8)
(Bazen forumları, bazen tapınakları, mermer kaplı tiyatroları,

karışık sıkı aidiyet³⁶³ ve yüksek sanatçı duyarlılığı olarak saptamak mümkündür. Kentin sağladığı keyiften (**urbis voluptas**)³⁶⁴, entelektüel dürtüden³⁶⁵, eğitilmiş dinleyiciden³⁶⁶ ve ana dilini konuşan insanlardan³⁶⁷ mahrum kalmak, sürgün yaşamını çekilmez kılan etkenlerdir. **Urbanus** yerine **cultus** sözcüğünü tercih etmiş olduğunu daha evvel not ettiğimiz Ovidius, “yabancı” profili için ise **peregrinus** yerine **barbarus** veya buna yakın sözcükleri seçer. Sürgün sonrası eserlerinde bolca rastlanan bu sözcüklerin işlevi, sürgün şartlarında ve yabancı bir yerde yaşadığı “yabancılığı” anlatmaya³⁶⁸, ve kendine bakarak bu koşullardaki bir **urbanus**’un psikolojik halini resmetmeye dönüktür. Latince’den anlamayan³⁶⁹; yazılı edebiyattan habersiz³⁷⁰; yabancı sözcüklerden oluşmuş ve Yunan dilinden kırma (**Graeca loquela**) alışılmadık bir dil (**barbara lingua**) kullanan³⁷¹; lezzetli yemişleri

toprakla aynı seviyede her türlü revaklı yolları,
bazen de **Campus**’un çimlerinden hoş bahçeleri,
havuzları, kanalları ve **Virgo** su kemerine bakan manzarayı hayal ediyorum.)

³⁶³ “*O quantum et quotiens non est numerare beatum,
non interdicta cui licet **urbe** frui!*” (Ov.Tr.3.12.25-6)

(Ne kadar çok ve ne kadar uzun süre mutludur
yasak kentin tadını çıkarmasına izni olan kişi!)

³⁶⁴ “*at, puto, sic **Urbis** misero est erepta **voluptas**.*” (Ov.Pont.1.8.39)

³⁶⁵ “*et nimis intenti causa laboris abest.*” (Ov.Pont.1.5.60)

(azimli bir çalışma için fazla bir sebep yok.)

“*Hic mea cui recitem...?*” (Ov.Pont.4.2.37)

(Burada şiirlerimi kime okuyayım ki?)

³⁶⁶ “*et rident stolidi verba Latina Getae.*” (Ov.Tr.5.10.38)

(kalın kafalı Getalar Latince sözcüklerime gülüyor.)

“*nullus in hac terra, recitem si carmina, cuius
intellecturis auribus utar, adest.*” (Ov.Tr.3.14.39-40)

(bu ülkede şiirlerimi okurken,
eğitilmiş kulakları ile bana faydası dokunacak kimse yok.)

³⁶⁷ “*sed neque cui recitem quisquam est mea carmina nec qui
auribus accipiat verba Latina suis.*” (Ov.Tr.4.1.89-90)

(fakat ne şiirlerimi okuyabilecek birisi var, ne de
Latince sözlerimi dinleyip anlayabilecek birisi.)

³⁶⁸ “*exilium tempus **barbariamque** locum.*” (Ov.Tr.3.14.30)

³⁶⁹ “*nesciaque est vocis Latinae.*” (Ov.Tr.5.2.67)

³⁷⁰ “*clausa tamen misi Scythica tibi tela pharetra...*

hos habet haec calamos, hos haec habet ora libellos.” (Ov.Pont.3.8.19-21)

(yine de kılıflarında saklı İskit okları gönderdim sana...

bu kıyının kalemleri de bunlar, kitapları da.)

³⁷¹ “*barbara lingua...*

Graecaque quod Getico victa loquela sono est.” (Ov.Tr.5.2.67-8)

(yabancı bir dil...

Geta aksanın baskın olduğu, Yunan dilinden kırma.)

“*in paucis remanent Graecae vestigia linguae*

*haec quoque iam Getico **barbara facta** sono.*” (Ov.Tr.5.7.51-2)

(cüzi sayıda sözcükle Yunan dilinin izleri duruyor,
ama bunlar bile Geta aksanı ile kabalaşmış.)

tanımayan ve damak zevkini bilmeyen³⁷²; kılık kıyafet yönüyle hırpani (**hirsutus**, **intonsus**) ve çehreleriyle vahşi (**trux**)³⁷³, savaşçı (**ferox**)³⁷⁴, medeniyetsiz (**inhumanus**)³⁷⁵, gaddar (**saevus**)³⁷⁶ ve vahşi (**trux**³⁷⁷, **ferus**³⁷⁸) insanların yaşadığı; keşmekeş içindeki (**turba**)³⁷⁹ yabanıl bir ülkeye (**barbara terra**)³⁸⁰ ve aynı zamanda düşman bir diyara (**hostica tellus**)³⁸¹ gelmiş bir Romalının izlenimlerini aktarmaktadır. Roma'yı yeryüzünün merkezi yapmayı başaran Augustus'un barış getiremediği bu topraklar³⁸² güven telkin etmemektedir³⁸³. Böyle bir sürgün yeri, Ovidius gibi iddialı bir kent insanı açısından, cehennemden farksızdır³⁸⁴. İnsanın içinde ölüm isteği uyandıracak kadar³⁸⁵ kötü bir yerdir. Sürgün düştüğü topraklarda

³⁷² “*nil ibi quod nobis esuriatur erit.*” (Ov.**Pont.**1.10.10)

(burada beni acıktıran bir şey olmayacak.)

“*os hebes est positaque movent fastidia mensae.*” (Ov.**Pont.**1.10.7)

(ağzımdan fazla bir şey geçmiyor, kurulan sofralar tiksinti veriyor.)

“*non ager hic pomum, non dulces educat uvas.*” (Ov.**Pont.**1.3.51)

(burada toprak ne meyva ağacı ne de tatlı asma üretir.)

“*solae paene bibantur aquae.*” (Ov.**Pont.**1.10.30)

(neredeyse sadece su içilir.)

“*nulla premunt ramos pondere poma suos.*” (Ov.**Pont.**3.8.14)

([burada] hiçbir meyva, ağırlığıyla, kendi dallarını eğmez.)

“*in Geticis copia nulla locis.*” (Ov.**Pont.**1.10.32)

(Getaların ülkesinde bereket yok.)

“*non tamen exacuet torpens sapor ille palatum.*” (Ov.**Pont.**1.10.13)

(bununla birlikte, körelen zevk duygumdan dolayı damak tadımı kaybediyorum.)

“*stabit et in stomacho pondus inerte diu.*” (Ov.**Pont.**1.10.14)

(tatsız midem taş gibi kalacak uzun bir süre.)

³⁷³ “*salutem mittit ab hirsutis... Getis.*” (Ov.**Pont.**3.5.5-6)

(selam gönderdi hırpani Getalardan.)

“*venit ab intonsis... Getis.*” (Ov.**Pont.**4.2.2)

(saçı sakalı birbirine karışmış Getalardan geldi.)

“*longa corpora tecta coma*” (Ov.**Tr.**5.10.32)

(uzun saçla kaplı bedenleri)

“*vox fera, trux vultus*” (Ov.**Tr.**5.7.17)

(vahşi hayvan gibi çılgınlıkları, sert çehreleri)

³⁷⁴ “*ferox Getes*” (Ov.**Pont.**2.1.66)

³⁷⁵ “*inter inhumanos esse poeta Getas.*” (Ov.**Pont.**1.5.66)

“*inter inhumanos maluit esse Getas.*” (Ov.**Pont.**3.5.28)

³⁷⁶ “*saevus Getis*” (Ov.**Pont.**1.7.2) ; “*saevos Getas*” (Ov.**Pont.**4.8.84)

³⁷⁷ “*truxque Getes*” (Ov.**Pont.**1.7.12)

³⁷⁸ “*feris Getis*” (Ov.**Pont.**3.9.32)

³⁷⁹ “*barbara turba*” (Ov.**Pont.**3.2.38)

³⁸⁰ “*barbara terra fuit.*” (Ov.**Tr.**3.1.18)

³⁸¹ “*non Pontus et hostica tellus.*” (Ov.**Pont.**1.3.65)

³⁸² “*per orbem quae minus Augusta pace fruatur humus.*” (Ov.**Pont.**2.5.17-8)

³⁸³ “*ut fera plus valeant legibus arma, facit.*” (Ov.**Pont.**4.9.93)

(acımasız silahların yasalardan daha üstün olmasını sağlıyor.)

³⁸⁴ “*a Styge nec longe Pontica distat humus.*” (Ov.**Pont.**3.5.56)

(Pontus toprağı Styx'ten çok uzakta değildir.)

³⁸⁵ “*cumque locum, moresque hominum cultusque sonumque cernimus...*”

konusamamaktan dolayı, Latincesi'ndeki gerileme onun açısından bir utanç kaynağıdır³⁸⁶.

Ovidius'un **Fasti**'de, **peregrinus** sözcüğünü **peregrinitas** kavramı ile doğrudan ilişkili biçimde kullandığı bir dizeye rastlanır. Burada, Romalı olmayan birçok kavimin takviminde (**fasti peregrini**), Roma takvimindeki gibi **Mars** isminde bir ayın olduğuna dikkat çekmektedir³⁸⁷.

Kentli yaşam tartışmasını **urbanitas** ya da **urbanus**'tan farklı sözcüklerle yapmayı tercih eden Ovidius, köylülüğü ise doğrudan **rusticitas** terimiyle ele alır. Şiirlerinde bir **rusticus**'a özgü davranış kalıplarının eleştirisi sık ve yoğundur. **Rusticitas**'ı, **cultus**'un (ve dolayısıyla anlamdaşı **urbanitas**'ın) karşıtı olarak kabul eder. İffet ve utanma duygusunu **rusticitas** ile yakından ilişkilendirip³⁸⁸ demode bir anlayış diye niteleyerek alay konusu yapar. Ovidius'a göre, gelenekler ömrünü doldurmuştur ve artık faydasızdır. **Amores** şiirinde, kentin alışkanlıklarından (**mores urbis**) habersiz yaşayan bir kişiyi **rusticus** olarak niteler³⁸⁹. **Heroides** ve **Ars**

tantus amor necis est." (Ov.Tr.3.8.37-9)

(şu yer, şu insanların alışkanlıkları, dış görünüşleri ve konuştukları dil hakkında yargıya vardığımda öyle büyük bir ölüm isteği geliyor ki.)

³⁸⁶ "*quae faciam paene poeta Getes,
a! pudet, et Getico scripsi sermone libellum
structaque sunt nostris **barbara verba** modis.*" (Ov.Pont.4.13.18-20)
(neredeyse bir Geta şairi olacağım,
ne utanç verici! Geta diliyle bir kitapçık yazdım
ve böylece bizim ölçülerimize yabancı sözcükler eklendi.)
"*timeo ne sint inmixta Latinis
inque meis scriptis Pontica verba legas.*" (Ov.Tr.3.14.49-50)
(Korkarım ki Latince sözlerimi
Pontus dilinden sözcüklerle karışmış halde okuyacaksın.)
"*nec me Roma suis debet conferre poetis:
inter Sauromatas ingeniosus eram.*" (Ov.Tr.5.1.73-4)
(Roma beni kendi şairleri ile kıyaslamamalı,
Sarmatyalılar içinde üstündüm ben.)

³⁸⁷ "*peregrinos inspice fastos:
mensis in his etiam nomine **Martis** erit.*" (Ov.Fast.3.87-8)

³⁸⁸ "*fuge **rustice** longe
hinc **pudor**; audentem Forsque Venusque iuvat.*" (Ov.Ars 1.607-8)
(uzun uzadıya köylü utangaçlığını bırak şimdi;
Talih ve Aşk, gözüpeklerin yardımcısıdır.)
"*Ei mihi, **rusticitas**, non **pudor** ille fuit.*" (Ov.Ars 1.672)
(Bana kalırsa köylülüktü onunki, utangaçlık falan değil.)
"*casta est, quam nemo rogavit.*" (Ov.Am.1.8.43)
(iffetli kadın, kimsenin istemediği kadındır.)

³⁸⁹ "*rusticus est nimium, quem laedit adultera coniunx,
et **notos mores** non satis **urbis** habet.*" (Ov.Am.3.4.37-8)
(yasak aşk yaşayan karısından incinen erkek fazlaca köylüdür

Amatoria'da Paris ile Helen'in yasak aşkına göndermede bulunurken³⁹⁰, töreleri ve geleneksel yapıyı sarsacak söylemler geliştirirken, mitolojiyi de kendine kalkan yapmaktadır. Keza **Heroides**'te Helen'e söylediği "zorbalıkla da olsa, köylülüğüm üstümden gitmeli" dizesiyle³⁹¹, utangaçlıktan adeta sakınılacak bir şeymiş gibi bahseder. Aynı eserde, "güzellik ve süs" anlamındaki **decor** sözcüğünü **rusticitas** ile zıt kılar³⁹². Utangaçlık ile köylülük arasında bağ kurduğu bir başka eseri olan **Remedia Amoris**'te "köylü tavırlardan arınmış zarif bir utangaçlığın da mümkün olabileceğini" ima eder. İnce zeka ürünü nüktelerle okuru eğlendirme amacını itiraf ederken toplumun değer yargılarıyla ters düşebileceğinin de bilincindedir³⁹³.

Köylülük bağlamında, tarihçi Velleius Paterculus, **Historiae Romanae**'da, -daha önce Cato tarafından da "Roma'nın yerlisi olmayışı" ile sözü edilmiş olan-devlet adamı Gaius Marius'tan³⁹⁴ "kırsal bir yerde doğmuş" diye bahsetmektedir³⁹⁵. Keza Propertius, **Elegiae**'da, kaba ve kavgacı birini **rusticus** olarak tanımlamaktadır³⁹⁶. Aynı eserinde, -anlamca biraz farklı olmakla beraber- **rusticus**'a seçenek oluşturan **agrestis** ve **incultus** sözcüklerine de rastlanır. Örneğin, alelaide bir tapınağı **incultum sacellum**, bu tapınağın eski püskü sunağını da **agrestis focus**

ve kentin şu malum adetlerini yeterince bilmiyordur.)

³⁹⁰ "a, nimium **simplex** Helene, ne **rustica** dicam, hanc faciem culpa posse carere putas?" (Ov.**Ep.**16.287-8)
(çok da safmışsın Helen, köylü gibi konuşmak gibi olmasın ama böyleli güzel bir çehrenin günahsız kalabileceğini düşünebiliyor musun?)
"quid faciat? vir abest, et adest non **rusticus** hospes, et timet in vacuo sola cubare toro.

viderit Atrides: Helenen ego crimine solvo:

usa est humani commoditate viri." (Ov.**Ars** 2.369-72)

(ne yapsaydı peki? eşi uzaklarda, misafiri ise taşralı biri değil.

kendisi odada yalnız başına ve boş yatakta uyumaktan korkuyor.

Atreusoğlu çaresine baksın artık: ben Helen'i başışlıyorum:

anlayışlı kocasının tanıdığı fırsatı kullandı o.)

³⁹¹ "vi mea **rusticitas** excutienda fuit" (Ov.**Ep.**17.186)

³⁹² "Et **decor** et vultus sine **rusticitate** prudentes." (Ov.**Ep.**20.59)

(Kaba saba olmaktan uzak, utangaç güzelliğin ve edan.)

³⁹³ "multa quidem ex illis **pudor** est mihi dicere; sed tu ingenio verbis concipe plura meis." (Ov.**Rem.**359-60)

(bu şeylerden çoğunu söylemek benim için utanç vericidir;

ama sen aklını kullanarak benim sözlerimden daha fazla anlam çıkar.)

³⁹⁴ Bkz.: s.48.

³⁹⁵ "Huius legatus fuit C. Marius, quem praediximus, **natus agresti loco**." (Vell.2.11.1)

³⁹⁶ "**rusticus** haec aliquis tam turpia proelia quaerat." (Prop.2.5.25)

(o derece rezil şu kavgaların peşinde koşan kaba adamın biridir.)

olarak tanımlamaktadır³⁹⁷. Keza aşılması güç bir patikayı **incultus trames** olarak ifade etmektedir³⁹⁸.

Livius ve Ovidius'un ölümelerini takiben, Latin Edebiyatı'nın Gümüş Çağ'a geçiş döneminin tanınmış isimlerinden Phaedrus, **Fabulae** eserinin 5. kitabında, bir maskara ile bir köylünün öyküsünü anlatırken **scurra** ile **rusticus** profillerini kıyaslamaktadır. Bu metinde dikkat çeken karakter; kimsenin beklemediği biçimde bir maskaradan ve seyirciden daha kurnaz davranabilmiş olan köylüdür. Kendisi aslen Trakyalı azatlı bir Roma vatandaşı olan Phaedrus, bir köylüyü kesinkes aptal yerine koyan yerleşik düşünceye karşı çıkma gayesiyle, pervasız ve şımarık birini komik durumlara düşürmektedir. Öykü bu yönüyle, insani beceriyi ve liyakati, seçkinciliğin üstünde tutmaya gayret eden Horatius'un bakış açısını da hatırlatmaktadır³⁹⁹. Phaedrus'un, öyküdeki yoz tipi (**scurra**) kentli nüktedanlığıyla (**urbanus sal**) tanımlayışı⁴⁰⁰, **urbanus** sözcüğünün "bir kentliye mahsus zeka ve zarafet" çerçevesinde olan olumlu bağlamından kopmakta ve anlamca değişmekte olduğunun göstergesidir. Ramage bu durumu, sözcüğün doğal semantik gelişimi ile birlikte, "çığ gibi büyüyen kozmopolitizmin" Roma'nın duygu dünyasında ve değer yargılarında yarattığı çözücü ve parçalayıcı etkiye bağlamaktadır⁴⁰¹.

De Medicina eserinde Cornelius Celsus, "dayanıksız, dermansız ve çıtkırıldım insanların sayıca büyük bölümünü kentlilerin (**urbanus**), neredeyse tümünü de edebiyat aşıklarının oluşturduğunu" belirtirken⁴⁰², dolaylı olarak kent hayatının "rahata düşkün ve kültürlü" karakterine gönderme yapmaktadır.

Keza geçiş döneminde eser vermiş bir diğer edebiyatçı olarak tarihçi Valerius Maximus'un, **Facta et Dicta Memorabilia** adlı kitabında, **urbanitas** sözcüğünü

³⁹⁷ "atque ibi rara feres **inculto** tura **sacello**,
haedus ubi **agrestis** corruet ante **focos**." (Prop.2.19.14)
(ve oraya, derme çatma tapınağa, nadide bir tütsü getireceksin,
bir keçinin kurban edileceği viran bir sunağın önündeki yere.)

³⁹⁸ "et datur **inculto tramite** dura quies." (Prop.1.18.28)
(engebeli patikada insana rahat bir mola yoktur.)

³⁹⁹ Bkz.: s.53.

⁴⁰⁰ "Quos inter **scurra**, notus **urbano sale**." (Phaed.5.5.8)

⁴⁰¹ Ramage, **a.g.e.**, s.113.

⁴⁰² "At imbecillis, quo in numero magna pars **urbanorum** omnesque paene cupidi litterarum sunt." (Cels.1.2.1)

“hakaretamız” (**contumeliosa**) sıfatıyla nitelemesi⁴⁰³ nüktedanlığın artık kesinkes bir kibarlık çağrışımı yapmadığını ve terimin “salt şakayı” ya da “bayağı espriyi” de tanımlamaya başladığını göstermektedir. Başka bir ifadeyle, **urbanitas**, önüne olumsuz sıfatların eklenebildiği ve böylece “kendinden iyi” olma özelliğini yitirmeye yüz tutan bir terim haline gelmektedir. Maximus, öte yandan aynı eserde, “sözünü sakınmazlık” ve “konuşma özgürlüğü” anlamında kullandığı **libertas** terimini sadece “güçlü” (**fortis**) sıfatı ile değil aynı zamanda “kentliye yakışan” anlamında **urbanus** sözcüğü ile de tamlamaktadır (**urbana libertas**)⁴⁰⁴. Metnin devamında geçen “esprili cesaret” (**faceta audacia**) ifadesi yine bu anlama koşut bir tamlamadır⁴⁰⁵. Başka bir öyküsünde ise; bir kral, gerçeğin basitçe itirafı ve kibarca özür dilenmesi (**urbana excusatio**) üzerine önce öfkesini yener, sonra da gülmeye başlar⁴⁰⁶. Bununla, Maximus; yeri, zamanı ve bağlamı iyi seçildiği takdirde, neşe, oyun (**lusus**) ve şakanın (**iocus**) meseleleri çözmedeki gücünü ima etmektedir.

2. Gümüş Çağ

Petronius, bu tezin ileri bölümlerinde başlı başına ele alınacağından dolayı, **urbanitas** tartışmasının Gümüş Çağ bölümünde **Satyricon**’dan alıntılar yapılmayacaktır. Burada Seneca Minor, Genç Plinius ve Quintilianus başta olmak üzere Columella, Calpurnius Siculus, Yaşlı Plinius, Statius, Tacitus, Iuvenalis, Martialis, Gellius ve Apuleius’un eserlerine yer verilecek olup, İmparatorluk Çağı sonrasına da kısaca değinildikten sonra tezin birinci bölümü sonuçlandırılacaktır. Sadece “Plinius” olarak bahsedilen yerlerde “Genç Plinius”, “Seneca” olarak bahsedilen yerlerde ise “Seneca Minor” kastedilmektedir.

Urbanitas’taki kavramsal değişime işaret eden örnekler bu çağda artarak devam etmektedir. Ramage’e göre, **urbanitas**’ı yeniden ifade eden ya da tanımlayan

⁴⁰³ “*contumeliosam eius urbanitatem destrinxerunt.*” (V.Max.7.5.2)

(onun aşağılayıcı şakasını kınadı.)

⁴⁰⁴ “*Iam illa non solum fortis, sed etiam urbana libertas.*” (V.Max.6.2.ext.2)

⁴⁰⁵ “*tam facetam audaciam Dionysius punire erubuit.*” (V.Max.6.2.ext.2)

⁴⁰⁶ “*lusus ac iocus... tam urbana crapulae excusatio tamque simplex veritatis confessio iram regis convertit in risum.*” (V.Max.5.1.ext.3)

bu tarz yeni sözcük grupları ve kalıplarına Cumhuriyet Çağı'nda rastlamak mümkün değildi⁴⁰⁷.

Seneca, **De Constantia Sapientis**'te, **urbanus** sözcüğünü **petulans** ile yakınlaştırarak saygısızlık ve şımarıklık özellikleri yüklemektedir⁴⁰⁸. Buna benzer şekilde, metnin bir başka bölümünde “şaka” anlamında kullandığı **urbanitas** terimini kaba bir sıfatla (**contumeliosus**) nitelemektedir⁴⁰⁹. **De Tranquillitate Animi**'de, **urbanitas** bilincinden uzak olmakla eleştirdiği kişiler **perurbanus** profiline uymaktadır. Bu kişiler daha ziyade şakanın dozunu kaçırarak, yanlış anlaşılma ya da yanlış espriler (**sal periculosus**) yapan, düşüncesiz ve laubali insanlardır⁴¹⁰. Aynı şekilde **De Ira** eserinde dikkatsiz, kırıncı, rastgele bir şakacılığa (**temeraria urbanitas**)⁴¹¹ ve soytarica şakaların (**dulcedo urbanitatis**) doğurduğu yanlış ve fiyaskolara⁴¹² göndermeler vardır. Öte yandan **urbanitas** sözcüğünü şımarıklıktan ayrı, özgün olumlu anlamıyla kullandığı da görülür. Örneğin **De Constantia Sapientis**'te, Cumhuriyet Çağı'nın **quaestor**'larından P. Vatinius'u Cicero'dan ayıran yönleri dikkat çekerken “her şeyden önce Cicero'ya özgü nüktedanlıktan (**urbanitas**) uzak birisi,” demektedir. Aynı metinde Seneca, bu devlet adamının züppe (**scurra**) tavırlarından bahsederken de “küstahlık (**odium**) ve alay (**risus**) için yaratılmış, aşırı kibar (**venustus**) ve arsız dilli (**dicax**) biri olarak hatırlanmıştır,” diye yazmaktadır⁴¹³.

Epistulae Morales'te perişanlık ve mutsuzluk çağrışımlarını kuvvetle veren **miseria** sözcüğü ile **rusticitas**'ı yakınlaştırır. Ona göre bu iki sözcük de “ne kadar gerekiyorsa o kadar istemeyi” ve “servet ihtiyacını ve arzusunu belirleyen o doğal eğilimin kendini geri çektiğini” anlatmaya çalışır⁴¹⁴. **Rusticus** sözcüğünü “davranış

⁴⁰⁷ Ramage, “Urbanitas, Rusticitas, Peregrinitas: The Roman View of Proper Latin”, The University of Cincinnati (yayımlanmamış doktora tezi), 1957, s.101.

⁴⁰⁸ “*materia petulantibus et per contumeliam urbanis detrahitur.*” (Sen.Const.2.17.2)
(insanın özü, saygısız ve şımarıklar tarafından hakaret yoluyla zedelenir.)

⁴⁰⁹ “*nos mancipiorum nostrorum urbanitas in dominos contumeliosa delectet.*” (Sen.Const.2.11.3)
(Kölelerimizin, efendileri hakkındaki müstehcen şakaları hoşumuza gidecektir.)

⁴¹⁰ “*quidam urbanitatem nesciunt continere nec periculosis abstinere salibus.*” (Sen.Tranq.9.6.3)

⁴¹¹ “*in ore hominum est temeraria urbanitas.*” (Sen.Ira 3.23.4)

⁴¹² “*aut dulcedine urbanitatis prolapsus est.*” (Sen.Ira 2.28.5)

⁴¹³ “*Vatinius, hominem natum et ad risum et ad odium, scurram fuisse et venustum ac dicacem memoriae proditum est ... in primis Ciceronis urbanitatem effugerat.*” (Sen.Const.2.17.3)

⁴¹⁴ “*Recessit enim ille naturalis modus desideria ope necessaria finiens; iam rusticitatis et miseriae est velle quantum sat est.*” (Sen.Ep.90.19)

inceliklerinden yoksun (**inhumanus**) ve kıt görgü (**malus mos**)” ile eş anlamlı kullanır⁴¹⁵. Öğle ya da akşam yemeğinin arkasından şarap içmenin ancak avama yakışan (**vulgaris**) bir davranış olduğunu ve ağzının tadını bilmeyen köylü aile babalarının (**patres familiae rustici**) bunu yaptığını söyler⁴¹⁶. Ses tonunu ayarlamayı bilmek üzerine verdiği öğütte “sesin orta yollu bir şekilde çıksın, kültürsüz ya da köylü birinin gazaba gelişi gibi değil,” derken **indoctus** ve **rusticus** sözcüklerini tercih etmektedir⁴¹⁷. Hediye seçiminde yapılabilecek yanlışları, “bir kadına veya yaşlıya av silahı, edebi yapıtlara düşkün birine balık oltası, bir köylüye ise kitap vermek” diye sıralar⁴¹⁸. **Naturales Quaestiones**’te bir sanatçının -gizli ya da aleni olsun- dalkavukluktan sakınması gerektiğini öğütler. Dalkavukları, yapmacık yalınlıkla (**rusticitate simulata**) ve sözde içtenlikle (**quasi simplicitas**) suçlamaktadır⁴¹⁹.

Seneca öte yandan, her gün banyo yapmadığı söylenen Scipio’yu köylülükle (**rusticitas**) eleştirenlere hak vermez⁴²⁰. Çünkü “kibar banyolar icat edildiğinden beri insanlar daha kirli oldular,” diyerek keyif düşkünlüğü olarak gördüğü bir duruma itiraz eder⁴²¹. “Eskiler mis gibi koku sürünmüyorlardı ama bir asker gibi, bir emekçi gibi, bir erkek gibi kokuyorlardı” sözüyle, gösteriş uğruna yapılan süse karşı çıkar⁴²². Yine bir başka mektubunda bir kent sakininin (**urbanus et verna**) miskinliğinden; keyifte aşırıya kaçmanın (**amoenitas nimia**) insan ruhunu kadınsılaştırdığından; güzel kokulara bulanmış (**unctus**), şık ve nazik (**nitidus**) erkeklerin hayatta karşılaştıkları ilk zorlukta tükendiklerinden bahsetmektedir⁴²³. Bu bağlamda Maecenas’ı konu ettiği bir diğer mektubunda, onun uçarı (**discinctus**) hal ve hareketleri ile kayıtsız, rahat ve gevşek konuşma tarzı (**oratio soluta**) arasında

⁴¹⁵ “**Rusticus, inhumanus ac mali moris.**” (Sen.**Ben.**1.9.3)

⁴¹⁶ “*Post prandium aut cenam bibere vulgare est; hoc patres familiae rustici faciunt et verae voluptatis ignari.*” (Sen.**Ep.**122.6)

⁴¹⁷ “*media oris via abeat nec indocto et rustico more desaeviat.*” (Sen.**Ep.**15.8)

⁴¹⁸ “*cavebimus ne munera supervacua mittamus, ut feminae aut seni arma venatoria, ut rustico libros, ut studiis ac litteris dedito retia.*” (Sen.**Ben.**1.11.6)

⁴¹⁹ “*palam, rusticitate simulata, quasi simplicitas illa, non ars sit.*” (Sen.**Nat.**4.pr.5)

⁴²⁰ “*aliqui rusticitatis damnant Scipionem... Immo, si scias, non cotidie lavabatur.*” (Sen.**Ep.**86.11-2)

⁴²¹ “*Postquam munda balnea inventa sunt, spurciores sunt...infamem et nimiis notabilem deliciis.*” (Sen.**Ep.**86.12-3)

⁴²² “*Quid putas illos oluisse? militiam, laborem, virum.*” (Sen.**Ep.**86.12)

⁴²³ “*effeminat animos amoenitas nimia...segnis est urbanus et verna...in primo deficit pulvere ille unctus et nitidus.*” (Sen.**Ep.**51.10)

bağlantı kurar⁴²⁴. Burada, Maecenas'ın söylevini bir sarhoşun konuşmasına benzetir ve karmaşık (**involutus**), gafil (**errans**) ve haddini bilmez (**plenus licentiae**) olarak niteler⁴²⁵. Seneca'nın bu metninden bir **perurbanus** taslağı çıkartmak mümkündür. Geleneklere aykırılık; düzensizlik (**contra consuetudinem**); davranışlarda kötücüllük, çarpıklık, olağandışılık (**novus, pravus, singularis**)⁴²⁶; sözlü ifadelerde aşırı tuhaflık⁴²⁷ ve dolambaçlık⁴²⁸ söz konusudur. Olgun ve ılımlı (**mitis**) olmaktan ziyade kolay incinen, zayıf ve kadınsı (**mollis**) bir karakter betimlenmektedir⁴²⁹. Roma kentinde yaşıyor olmakla birlikte erdemleri ve kusurları birbirine karışmış, kusurları erdemlerin önünden giden insan⁴³⁰ temsili bir **perurbanus**'tur.

Rusticus ve **perurbanus** profillerine karşı kentli insanın duyduğu alerjinin aynı şekilde **peregrinus**'a karşı da var olduğunu Seneca'nın açık ifadelerinden anlamak mümkündür. **De Ira**'da uygarlığa karşıtlıkla ve zalimlikle (**saevitia**) özdeşleştirilen yabancı ulusların, kendi emsalleriyle birlikte yaşadıkları yerlerde kalmaları arzu edilmektedir. Beraberlerinde getirecekleri yabancılara özgü (**adventicius**) suç, ıstırap ve hiddet bu kentte hoş karşılanmayacaktır⁴³¹. Aynı şekilde **Apocolocyntosis**'te, yabancılara Roma vatandaşlığı hakkını kolaylıkla veren siyaseti sebebiyle İmparator Claudius'a da bir hiciv söz konusudur: “Yunanlara, Gallialılara, Hispanialılara, Britannialılara kısaca tüm dünyaya **toga** giydirmeye karar verdi. İsterse bu yabancılardan (**peregrinus**) birazını numune olarak bırakabilir”⁴³². Seneca'nın bu hoşnutsuzluğu, Roma'daki **urbanitas** halesinin yitip gitmekte olmasından ve geleneksel imtiyazların yabancılarla paylaşılma tehlikesinden dolaydır. Keza, Korsika'daki sürgününde yazdığı **De Consolatione ad Polybium** eserinin son cümleleri Ovidius'un Tomis'de yaşadığı psikolojik sarsıntıyı anımsatır biçimde, yerel kavimleri hedef almaktadır. **Barbarus** diye nitelediği yerlilerin

⁴²⁴ “*non oratio eius aequae soluta est quam ipse discinctus?*” (Sen.Ep.114.4)

⁴²⁵ “*Videbis itaque eloquentiam ebrii hominis involutam et errantem et licentiae plenam.*” (Sen.Ep.114.4)

⁴²⁶ “*tam contra consuetudinem omnium posita ostendunt mores quoque non minus novos et pravos et singulares fuisse.*” (Sen.Ep.114.7)

⁴²⁷ “*isti orationis portentosissimae delicis.*” (Sen.Ep.114.7)

⁴²⁸ “*in oratione diffluet.*” (Sen.Ep.114.4)

⁴²⁹ “*apparet enim mollem fuisse, non mitem.*” (Sen.Ep.114.7)

⁴³⁰ “*sic enim vitia virtutibus inmixta sunt ut illas secum tractura sint.*” (Sen.Ep.114.12)

⁴³¹ “*Utinam ista saevitia intra peregrina exempla mansisset nec in Romanos mores cum aliis adventiciis vitiis etiam suppliciorum irarumque barbaria transisset.*” (Sen.Ira 3.18.1)

⁴³² “*(constituerat enim omnes Graecos, Gallos, Hispanos, Britannos togatos videre) sed quoniam placet aliquos peregrinos in semen relinqui.*” (Sen.Apoc.3.2)

“karmakarışık ve düzensiz bir gürültü ya da hengameye benzer konuşmaları” kulağında yankılanırken, Latince sözcükleri hatırlamakta zorlandığını söylemektedir⁴³³.

Gümüş Çağ’ın bilimsel değere de sahip olan eserlerinden **De Re Rustica**’da, Columella, **urbanus**’un üstünlük belirten **superlativus** derecesi olan **urbanissimus**’u “söz ve edimlerinde aşırıya kaçan” anlamında kullanmaktadır⁴³⁴. Eserin bir başka bölümünde “kentli sofraları” (**urbana mensa**), “zarif, gösterişli, mükemmel bir ziyafet” anlamına gelen **lautum convivium** ile anlamca yakınlaştırmaktadır⁴³⁵. Böylece **lautus** sıfatı da **urbanitas**’ın dağarcığına giren olumlu sözcükler arasında yerini alır. Ayrıca, “kente özgü keyifli uğraşlarla meşgul olmak” anlamında kullanılan “**urbanas ac delicatas artes exercere**” ifadesindeki⁴³⁶ **urbanus** sözcüğünün **delicatus** ile birlikte anılması dikkate değerdir. Columella, genel olarak Vergilius’un **Georgica** eserine öykündüğü bu kitabında, kır yaşamını klasik ve alçakgönüllü bir üslupla ele almaktadır. Köy insanına yönelik yazarın samimi sempatisini şu satırlarda görmek mümkündür:

“Romulus’un gerçek soyu, koşullar gerektirdiğinde, savaşın askeri yükünü kolayca göğüsledi; barış döneminin zahmetli işleriyle gücünü korudu; köylü halkı (**rustica plebs**) kentli halka (**urbana plebs**) her daim yeğ tuttu...Duvarlarla çevrili çiftlik evlerinde zaman geçirenler, dışarıda toprakla uğraşanlara göre daha uyuşuk kabul edilir; tıpkı kent surlarının gölgesinde oturup oyalananların, toprağı ekip biçen ve ırgatları idare edenlere göre daha tembel görülmesi gibi.”⁴³⁷

Pastoral hayranlığın bir diğer temsilcisi olarak yine bu dönemde ortaya çıkan Calpurnius Siculus -yine Vergilius’u hatırlatan tarzdaki- **Eclogae** eserinde, **rusticus** ile **barbarus** arasında bir hiyerarşi yaratmaktadır. **Argo** gemicilerinden Idas’ın bir

⁴³³ “non facile latina ei homini verba succurrant, quem **barbarorum** inconditus et...gravis fremitus circumsonat.” (Sen.Cons.Polyb.11.18.9)

⁴³⁴ “velut **urbanissimum**, quod erat luxuriosi factum atque dictum.” (Col.8.16.3)

⁴³⁵ “Illi enim propositum fuit **urbanas menses et lauta convivia** instruere.” (Col.12.46.1)

⁴³⁶ “qui **urbanas ac delicatas artes** exercuerit.” (Col.1.8.1)

⁴³⁷ “vera illa Romuli proles...ac militiam belli, cum res postulavit, facile sustinuit durata pacis laboribus semperque **rusticam plebem** praeposuit **urbanae**. Ut enim qui in villis intra consaepta morarentur, quam qui foris terram molirentur, ignaviores habitos, sic eos, qui sub umbra civitatis intra moenia desides cunctarentur, quam qui rura colerent administrarent opera colonorum, segniores visos.” (Col.1.pr.17)

rusticus olarak **urbanus** karşısında ikincil önemde olduğunu ima etmekle birlikte, bir **barbarus** ile eş kabul edilemeyeceğini yani bir yabancından üstün olduğunu söyler⁴³⁸. Aynı metinde, şiir sanatındaki beceri eksikliğini ve koyu dindarlığı **rusticitas**'a yani kentli niteliklerden uzak oluşa bağlamaktadır⁴³⁹. Eserin bir başka yerinde, Roma'nın albenisi karşısında şaşkına dönmüş bir köylüye (**rusticus**) aşağılama yoluyla hitap etmektedir⁴⁴⁰.

Gümüş Çağ'da **urbanus** ve türevi sözcüklerin çeşitliliği ve anlam bakımından değişimleri özellikle dikkat çekerken, **rusticus** ve ilgili sözcüklerin içeriklerinin aynı çerçevede kaldığı görülmektedir. Yaşlı Plinius'ta ise bu genel eğilime istisna olan örnekler bulmak mümkündür. Zira yazarın **urbanitas** ve **rusticitas**'ın dağarcığına giren sözcüklere getirdiği yeni karşılıklar vardır. **Naturalis Historia** isimli eserinde, “doğada kendiliğinden yetişen yabani ağaç” için **silvestris** sıfatını, “tatlı ve sulu meyve veren, gölgesinden yararlanılan, insana doğrudan fayda sağlayan ağaç” için ise **mitis** ve **urbanus** sıfatlarını uygun görür⁴⁴¹. Ayrıca bir süs bitkisini **topiarius** ve **urbanus** sözcükleriyle tanımlar⁴⁴². Aynı şekilde bir yaban arısı için hem **silvestris** hem de **rusticus** sıfatlarını, bal arısı için ise **urbanus**'u kullanır⁴⁴³. **Naturalis Historia**'nın bir başka bölümde “Marcus Agrippa'nın, bir asker olarak sert ve haşın doğası (**rusticitas**) sayesinde Caesar'a, onun gözde adamlarından daha yakın olabildiğini” söylemektedir⁴⁴⁴. Bu ifadede **rusticitas**'ın avantaj sağlayan bir karakter özelliği olarak sunulması, olağandışı kullanıma bir örnektir. Yaşlı Plinius bu teknik ve didaktik eserinin önsözünde, “adlandırma yaparken taşralı ve tanıdık olmayan sözcüklere de başvurduğunu” özellikle belirtmektedir⁴⁴⁵.

⁴³⁸ “**rusticus** est, fateor, sed non et **barbarus** Idas.” (Calp.Ecl.2.61)

⁴³⁹ “nunc mea **rusticitas**, si non valet arte polita carminis, at certe valeat pietate probari.” (Calp.Ecl.4.14-5)

⁴⁴⁰ “quid te stupefactum, **rustice** dixit ‘ad tantas miraris opes’.” (Calp.Ecl.7.40-1)
(‘Böylesi zenginliklere şaşırıp ne diye aptallaştın ey köylü’ dedi.)

⁴⁴¹ “sunt enim arborum quaedam omnino silvestres, quaedam **urbaniores**, quoniam his placet nominibus distinguere ac **mītes**, quae fructu aut aliqua dote umbrarumque officio humanius iuvant, non improbe dicantur **urbanae**.” (Plin.Nat.16.78)

⁴⁴² “**acanthi**, **topiariae** et **urbanae** herbae.” (Plin.Nat.22.34)

⁴⁴³ “apes sunt et **rusticae silvestresque**, horridae aspectu, multo iracundiores, sed opere ac labore praestantes. **urbanarum** duo genera.” (Plin.Nat.11.20)

⁴⁴⁴ “M.Agrippa, vir **rusticitati** propior quam deliciis.” (Plin.Nat.35.26)

⁴⁴⁵ “aut **rusticis** vocabulis aut **externis**, immo **barbaris** etiam.” (Plin.Nat.1.p.13)

Statius'un **Silvae** eseri, Nero'dan sonra iktidara gelen Domitianus'un otokratik eğilimlerinin Latin Edebiyatı'na yansımasının tipik bir örneğidir. Dönemin Romalı elit tabakasının söylemini, bilgi dolu ama yapmacık bir kisvede ve Eski Yunan inceliğini hatırlatır biçimde sunan Statius, yetkenin retorik gösteriş beklentisine uygun davranmaktadır. Mutlak siyasi yapının etki gücünün, varlıklı sınıfın alım gücünden fazla olduğu bir sosyal düzen içinde sanatını göstermeye çalışır. Eşitsizlik ve karşılıklılık ilkelerine dayanan bir imparator-şair ilişkisinde, hayali ve abartılı iltifatlar zorunludur. Yoğun kinayelerle bezenmiş bu süslü tarz, dönemin hastalıklı siyasal ikliminin bir ürünüdür⁴⁴⁶.

Statius'un, şatafatlı betimlemeler için söz varlığından seçmeyi sevdiği sözcüklerden birisi "güzellik, yakışık alma ve süs" anlamıyla **decor**'dur. Eserin ikinci kitabında dokuz kez geçen bu sözcük ilgi çekici bağlamlar içinde kullanılmaktadır. Örneğin bir yerde "terbiye ve saygı" bağlamında **mores** ile⁴⁴⁷, sıfat haliyle hem **mores**'i hem de **habitus**'u niteleyerek⁴⁴⁸, bir diğer yerde ise "güzellik ve zarafeti" çağrıştıran **forma**, **comitas** ve **gratia** ile⁴⁴⁹ görülmektedir. Dördüncü kitapta ise bir insana değer biçerken kullanılan ölçütler; konuşması (**sermo**), giyimi (**habitus**) ve düşüncesi (**mens**) olarak ortaya konmaktadır. Aynı beyitten, Italia'daki diğer devletlerin de "kendilerinden biri" gibi görülmeye başladığı anlaşılmaktadır. Örneğin bir Kartacalı hala "yabancı" (**externus**) iken, eskiden "kasabalı" ya da geniş anlamda "taşralı" olarak görülen bir **Italus**⁴⁵⁰, benzeşen özelliklerinden dolayı artık kutlanmaya layıktır⁴⁵¹. Ramage, taşra ile Roma kenti arasındaki bu yakınlaşmayı "Romalılaştırma" siyasetinin bir sonucu olarak yorumlamaktadır⁴⁵².

⁴⁴⁶ Coleman, "Recent Scholarship on the Silvae and Their Context: An Overview" şurada: Statius, **Silvae**, çev. & ed. D.R.Shackleton Bailey, Massachusetts, The Loeb Classical Library, Harvard University Press, 2003, s.12, 14, 16.

⁴⁴⁷ "**moresve decorve**" (Stat.**Silv.**2.1.103)

⁴⁴⁸ "**moresque habitusque decoros**" (Stat.**Silv.**2.6.104)

(uygun davranış ile güzel dış görünüş ve kıyafet)

⁴⁴⁹ "**forma, simplicitate, comitate, censu, sanguine, gratia, decorē**" (Stat.**Silv.**2.7.85-6)

⁴⁵⁰ Italia Yarımadası'nda yaşayan.

⁴⁵¹ "**non sermo Poenus, non habitus tibi, externa non mens: Italus, Italus!**" (Stat.**Silv.**4.5.45-6)

⁴⁵² Ramage, "Urbanitas, Rusticitas, Peregrinitas: The Roman View of Proper Latin", The University of Cincinnati (yayımlanmamış doktora tezi), 1957, s.118 : "*by Romanisation*".

Roma'nın kültürel yayılma hareketinin doğurduğu sonuçlar hakkında, Tacitus'un da kayıt düştüğü görülmektedir. Agricola'nın Britannia'daki klan reislerinin çocuklarını özgür sanatlarla eğitime çabasına⁴⁵³ değinirken “bir zamanlar Romalıların dilini şiddetle reddeden bu kavmin artık güzel konuşma sanatına gıpta ettiğini ve **toga** giymeye başladığını,” söyler⁴⁵⁴. Tacitus, **Dialogus de Oratoribus**'ta, İS. 1.yy.'ın sonuna doğru, Roma'da gürültülü, yorucu ve pahalı bir hal alan günlük yaşamın⁴⁵⁵ sanatçı yaratıcılığına ket vuran etkileri karşısında, rahat ve faal biçimde çalışmak isteyen bir şaire “kırlara ve korulara çekilerek münzevi bir yaşam tarzına dönmenin yakışacağını,” söyler. Fakat bu kararın bedeli “kentten zevklerinden (**iucunditas urbis**), arkadaş söyleşilerinden (**conversatio amicorum**) ve resmi görevlerden (**officium**) feragat olacaktır”⁴⁵⁶. Roma'ya iş aramak, iş takibi yapmak ya da önemli kişileri ziyaret etmek için eyaletlerden ve kolonilerden gelen yabancıların (**peregrinus**) ve göçmenlerin (**advena**) anlatıldığı bölüm, kentin bir çekim merkezi olduğunu teyit etmektedir⁴⁵⁷. Tacitus, Roma'nın kadim hatipleri içinde Cicero'nun, Crassus ve C. Gracchus'a göre daha nükteli (**urbanior**) olduğu düşüncesindedir⁴⁵⁸. Cassius Severus'tan bahsederken ise, onun kendinden sonra gelen meslektaşlarına göre çok yönlü bilgisiyle ve nüktedanlığının cazibesıyla (**lepos urbanitatis**) daha üstün geldiği kanısındadır⁴⁵⁹. **Historiae**'da, İmparator Valens'in “zevk düşkününü yaşamıyla kentte ün kazanmak peşine düştüğünü,” yazarken **urbanitas**'ı, uçarılık (**lascivia**) ve davranış itibarıyla ahlaksız (**procax moribus**) ifadeleriyle açıklamaktadır⁴⁶⁰. Kasaba insanının (**vulgus municipale**) “şüpheli ve güvensiz olmaya eğilimli karakteri” hakkında⁴⁶¹ anlattığı bir anekdot çerçevesinde “gürültücü

⁴⁵³ “iam vero principum filios **liberalibus artibus** erudire.” (Tac.**Ag.**21.2)

⁴⁵⁴ “ut qui modo **linguam Romanam** abnuebant, eloquentiam concupiscerent. inde etiam habitus nostri honor et frequens toga.” (Tac.**Ag.**21.2-3)

⁴⁵⁵ Steiner, “Columella and Martial on Living in the Country”, **The Classical Journal**, Vol. 50, No. 2 (Nov., 1954), s.85.

⁴⁵⁶ “adice quod poetis, si modo dignum aliquid elaborare et efficere velint, relinquenda **conversatio amicorum et iucunditas urbis**, deserenda cetera **officia** utque ipsi dicunt, in nemora et lucos, id est in solitudinem secedendum est.” (Tac.**Dial.**9.6)

⁴⁵⁷ “**Advenae** quoque et **peregrini** iam in municipiis et coloniis suis auditos, cum primum urbem attigerunt, requirunt ac velut adgnosceret concupiscunt.” (Tac.**Dial.**7.4)

⁴⁵⁸ “sic utroque distinctior et **urbanior** et altior Cicero.” (Tac.**Dial.**18.2)

(Cicero'nun tarzı bunların her ikisinden daha berrak, daha nükteli ve daha azametlidir.)

⁴⁵⁹ “sequentibus comparatus et varietate eruditionis et **lepore urbanitatis**...multum ceteros superat.” (Tac.**Dial.**26.6)

⁴⁶⁰ “**procax moribus** ... famam **urbanitatis per lasciviam** petere.” (Tac.**Hist.**3.62)

⁴⁶¹ “**municipale vulgus**, primum ad suspiciones.” (Tac.**Hist.**2.21)

ve şamatacı yabancılardan” da bahseder. Söz konusu yabancılar için seçtiği sözcükler **peregrinus** ve **externus**’tur⁴⁶². Buna karşın Vitellius’a bağlı **praetor** muhafızlarının gözünde; Otho’nun Romalı birlikleri (**urbanae militiae**), “tiyatro ve **circus**’a gide gele yozlaşmış olan ağır ve miskin askerlerden” oluşmaktadır⁴⁶³. Tacitus; Vitellius’un askerlerinin, kendi yabanıl kılıklarına ve berbat konuşma tarzlarına (**sermo horridus**) rağmen diğer savaşçı birliklerle alay etmelerine dikkat çekmektedir⁴⁶⁴. **Annales**’te, Roma dışındaki devlet görevlilerinde yeni yeni gözlenen taşralı kibirden de söz ederken, bu kibiri yenmenin yolunun, bir Romalıya yakışır inanç (**fides**) ve metanetten (**constantia Romana**) geçtiğini belirtmektedir⁴⁶⁵. Bu tezin Augustus Çağı bölümünde, **urbanitas** kavramının içeriğinin değişmeye başlamasından ve sözcüğün önüne yeni sıfatlar konmasından bahsedilmişti. **Historiae**’da geçen **vernacula urbanitas** terimi buna uygun bir örnektir⁴⁶⁶. **Urbanitas** artık “kendinden Roma’ya içkin olma” özelliğini⁴⁶⁷ yitirmekte olduğu için, bu örnekte (“alt sınıf” iması da olmasına rağmen) yerlilik vurgusu yapan **vernaculus** sıfatıyla nitelenmiştir.

Tacitus, **Dialogus de Oratoribus**’ta, “Roma’da baş gösteren çirkinliklerin ve günahların Italia’ya ve onun ötesindeki eyaletlere yayılmakta olduğunu,”⁴⁶⁸ anlatırken Augustus’un ölümü sonrası başlayan kültürel özdeki değişimi de belgelemektedir. Burada Tacitus tarafından eleştirilen hususlar, “söylev sanatı ile birlikte diğer sanatsal ustalıkların da geleneksel parlaklığını ve ününü yitirmiş olması, gençliğin yaşadığı başıboşluk, ebeveynlerin ilgisizliği, öğretmenlerin deneyim ve bilgideki yetersizlikleri ve eski zaman geleneklerinin ihmalidir”⁴⁶⁹. Tacitus, bizzat anne tarafından verilen sert ve disiplinli terbiyenin çocukların yetiştirilmesindeki öneminden bahsederken, “annenin huzurunda iken çocuğun yüz

⁴⁶² “*hi peregrinum et externum increpabant.*” (Tac.**Hist.**2.21)

⁴⁶³ “*urbanae militiae et praetoriarum cohortium decus attollentium; illi ut segnem et desidem et circo ac theatris corruptum militem.*” (Tac.**Hist.**2.21)

⁴⁶⁴ “*adrogantia venientium a Vitellio militum, quod truces corpore, horridi sermone ceteros ut imparis inridebant.*” (Tac.**Hist.**2.74)

⁴⁶⁵ “*ergo adversus novam provincialium superbiam dignum fide constantiaque Romana capiamus consilium.*” (Tac.**Ann.**15.20)

⁴⁶⁶ “*vernacula utebantur urbanitate.*” (Tac.**Hist.**2.88)

⁴⁶⁷ Karş. s.32.

⁴⁶⁸ “*mala primum in urbe nata, mox per Italiam fusa, iam in provincias manant.*” (Tac.**Dial.**28.2)

⁴⁶⁹ “*eloquentiam et ceteras artis descivisse ab illa vetere gloria desidia iuventutis et negligentia parentum et inscientia praecipientium et oblivione moris antiqui?*” (Tac.**Dial.**28.2)

kızartıcı söz söylemesi ya da utanç verici bir davranışta bulunması geleneklere aykırıydı,” diye yazar⁴⁷⁰.

Aynı şekilde, Iuvenalis, “dürüstçe yapılan mesleklere Roma’da artık yer olmadığını,” iddia ederek “emeğin değerinin bilinmemesinden”⁴⁷¹ yakınırken Roma’ya başka kasabalardan (**oppidum** ya da **municipium**) gelerek dolmuş ve eğlence hayatının bir parçası olmuş yabancılara işaret eder⁴⁷². Bir diğer beyitinde “eski kente gelen yeni dil ve alışkanlıkları” dert edinir⁴⁷³. Bu yeni garipliklere ve yabancı adetlere ayak uydurmaya çalışmalarından dolayı ülkenin köylüsünü (**rusticus**) de aşağılamaktan geri kalmaz⁴⁷⁴. Yabancıların bu toplumda kendilerine yer edinmede kullandığı hünerleri ve yaptıkları işleri anlatırken⁴⁷⁵ Yunan karakterini, “cin gibi çalışan bir akıl, cüretli bir yüzüzlük ve hazırcevap olma”⁴⁷⁶ özellikleriyle tanımlar. 3.78’de Yunan için **Graecus** yerine kullandığı **Graeculus** (Yunancık) sözcüğü bir aşağılama biçimidir. “Komedyen bir millet”⁴⁷⁷ ya da “abartılı övgüde son derece maharetli bir ırk”⁴⁷⁸ diye itham ettiği Yunanların -kendince gördüğü-yapmacıklığına adeta hücum etmektedir⁴⁷⁹. Roma’nın “binlerce tehlikeyle dolu

⁴⁷⁰ “*de severitate ac disciplina maiorum circa educandos formandosque liberos...sed gremio ac sinu matris educabatur...coram qua neque dicere fas erat quod turpe dictu, neque facere quod inhonestum factu videretur.*” (Tac.**Dial.**28.3-5)

⁴⁷¹ “*quando artibus*’ inquit *’honestis nullus in urbe locus, nulla emolumenta laborum.*” (Iuv.3.21-2)

⁴⁷² “*municipalis harenae perpetui comites notaeque per oppida buccae.*” (Iuv.3.34-5)
(Komşu kasabalardaki arenaların gedikli yoldaşları ve küçük kentlerden geçen ünlü borazancılar.)

⁴⁷³ “*et linguam et mores et cum tibicine chordas obliquas nec non gentilia tympana secum vexit et ad circum iussas prostare puellas.*” (Iuv.3.63-5)
(hem konuştukları dili ve gelenekleri, hem de flütleriyle beraber eğri büğrü harp çalgısını ve kendilerine özgün zilli tefi getirdiler, ve de kızlarını **circus**’ta satılığa çıkardılar.)

⁴⁷⁴ “*rusticus ille tuus sumit trechedipna, Quirine.*” (Iuv.3.67)
(senin şu budala köylülerin de parazit Yunanların hafif terliklerini giyiyor.)

⁴⁷⁵ “*grammaticus, rhetor, geometres, pictor, aliptes augur, schoenobates, medicus, magus, omnia novit Graeculus esuriens: in caelum iusseris ibit.*” (Iuv.3.76-8)

(Dilbilgisi ve edebiyat öğretmeni, söylev eğitmeni, geometrici, ressam, beden eğitimi öğretmeni, kuşbilici, cambaz, şifacı, büyücüdür. Açlıktan nefesi kokan bu Yunancığın bilmediği şey yoktur: ‘Göge çık’ de, onu da yapar.)

⁴⁷⁶ “*ingenium velox, audacia perdita, sermo promptus.*” (Iuv.3.73-4)

⁴⁷⁷ “*natio comoeda est.*” (Iuv.3.100)

⁴⁷⁸ “*adulandi gens prudentissima.*” (Iuv.3.86)

⁴⁷⁹ “*rides, maiore cachinno concutitur; flet, si lacrimas conspexit amici, nec dolet...si dixeris ‘aestuo’, sudat.*” (Iuv.3.100-3)
(sen bir gülersin o kahkahalarla anırır; dostunun gözyaşlarını görsün ağlayıverir ama acı

acımasız bir yere” dönüştüğünden bahsederken⁴⁸⁰ sözü bu kez Yahudilere getirir. “Kutsal kaynağın olduğu koru ve tapınakları ile Egeria vadisinin artık Yahudilere kiralanıyor olmasından” hoşnut değildir⁴⁸¹. “Tüm eşyası bir sepet ve biraz da paradan ibaret olan,”⁴⁸² diyerek basmakalıp bir Yahudi (**Iudaeus**) betimlemesi yapar. Dönemin kötümser ruh halini ve haksızlığa uğramışlık algısının yarattığı öfkeyi⁴⁸³ **satira** yoluyla ve Romalı sayılmayan ögelere yönelterek ortaya dökmektedir.

Iuvenalis’in 13. **satira**’sında geçen bir dize, **urbanus** ile **scurra** arasındaki ayrım hakkında bir fikir verebilmektedir. Söz konusu bölümde, Catullus’un kişiliğinde bir **urbanus** “nüktedan” olarak; onun kaçak kölesi kişiliğinde bir **scurra** ise “dalkavuk” olarak tanımlanır⁴⁸⁴. Bunun yanında **rusticus** sözcüğünü 14. **satira**’da “saf ve bön”⁴⁸⁵, 6. **satira**’da ise “köylü”⁴⁸⁶ anlamında kullanır. **Peregrinus** sözcüğüne ise “kirli parayla Roma’ya dışarıdan gelen kötü alışkanlıkları”⁴⁸⁷ ve “Roma’ya yabancı olan, günah ve suça teşvik eden şeyleri”⁴⁸⁸ anlatmak üzere başvurur.

Martialis’in, Roma’nın günlük olaylarını epigramlara aktararak yazdığı eseri **Epigrammaton**, Gümüş Çağ’da **urbanitas**’a aykırı halleri daha iyi anlamak için üzerinde durulmayı hak etmektedir. 3.63.1-14’te tanımlanan “kibar erkek”; saçını itinayla taramasıyla, reçine ya da tarçın kokuları sürmesiyle, kollarına ağda yaptırmasıyla, kadınlarla dedikodu etmesiyle, aşırı merakıyla, kir ve hastalık korkusundan müzdarıplığıyla, şölenden şölene koşturmasıyla, şarkı söylemeye düşkün olmasıyla tastamam bir **perurbanus**’tur. Söz konusu kişi, Martialis’e göre, “çok tuhaf ve meçhul işlerle (**res pertriosa**)” meşguldür. Bir başka epigramında

çekmeden...sıcaktan yandım desen [senin yerine] o ter döker.)

⁴⁸⁰ “mille pericula saevae urbis.” (Iuv.3.8-9).

⁴⁸¹ “nunc sacri fontis nemus et delubra locantur **Iudaeis**.” (Iuv.3.13-4)

⁴⁸² “quorum cophinus **faenumque** supellex.” (Iuv.3.14)

⁴⁸³ “acit indignatio versum.” (Iuv.1.79)

⁴⁸⁴ “**urbani** qualem fugitivus **scurra** Catulli.” (Iuv.13.111)

⁴⁸⁵ “**rusticus** expectas ut non sit ...?” (Iuv.14.25-6)

(Böyle olmadığını düşünecek kadar saf mısın?)

⁴⁸⁶ “attendit ... Thymele tunc **rustica** discit.” (Iuv.6.66)

(Dikkat kesilir ve sonra köylü Thymele meseleyi öğrenir.)

⁴⁸⁷ “prima **peregrinos** obscena pecunia **mores**.” (Iuv.6.298)

⁴⁸⁸ “**peregrina** ignotaque nobis ad scelus atque nefas.” (Iuv.14.187-8)

“her zaman güzel kokan birinin aslında iyi kokmadığını”⁴⁸⁹, bir diğerinde “erkeklerin buram buram parfüm kokması gibi alışılmadık saçmalıklardan (**nugae peregrinae**) memnun olmadığını” söylemektedir⁴⁹⁰. Söz konusu ifadede **peregrinus**’un niteleme sıfatı olması, yabancı çağrışımı ile olumsuz izlenim yaratmaktadır. 1.41’de **verna** diye nitelediği birini, sözcüğün yan anlamını (“pespaye ve bayağı şakalar yapan”⁴⁹¹) kullanarak, geleneksel **urbanus** profilinden ayıştırmaktadır⁴⁹². Keza metnin devamında **verna**’yı açıklarken kullandığı “**non optimus urbicus**” ifadesi, “**urbanus**’un makbul olmayan türünü”, yani **perurbanus** profilini tanımlamaktadır⁴⁹³. “Kentliye özgü” anlamında kullanılan ve **urbs**’tan türetilmiş olan “**urbicus**” sıfatı **urbanitas** dağarcığına girmeye değer bir sözcüktür.

Martialis, yazdığı epigramların “ağırbaşlı bir okuyucuya (**gravis lector**) değil de şakadan anlayan bir Romalıya (**urbana toga**) hitap ettiğini” ve de “Romalı nükteyle (**Romanus sal**) süslenmiş cana yakın (**lepidus**) kitaplar yazarak Roma geleneklerini (**mores**) tanıttığını” söylediğinde, nüktenin Roma kent yaşamındaki önemini de ilan etmiş olmaktadır⁴⁹⁴. 12. epigramın önsözünde, doğduğu yer olan Bilbilis’te⁴⁹⁵ inzivaya çekildiği yıllar boyunca Roma’nın zengin kültürel yaşamını özlediğinden bahsetmektedir. Bir **urbanus**’un taşra yalnızlığı (**provincialis solitudo**) sırasında en çok gereksinim duyduğu kentli uğraşların (**urbica occupatio**), “Romalı dinleyiciler (**civitatis aures**)”⁴⁹⁶, ince zevk ve muhakeme, yepyeni ve yaratıcı konular,

⁴⁸⁹ “*non bene olet qui bene semper olet.*” (Mart.2.12.4)

⁴⁹⁰ “*Quod, quacumque venis, Cosmum migrare putamus
et fluere excusso cinnama fusa vitro,
nolo peregrinis placeas tibi, Gellia, nugis.*” (Mart.3.55.1-3)
(Nerden geçerse geçelim Cosmus da oradan geçmiş gibidir
tarçın kokulu parfüm şişesi kırılıp da yerlere dökülmüş sanki,
böyle garip saçmalıklardan hoşlanmanı istemem Gellia.)

⁴⁹¹ **Oxford Latin Dictionary**, 1968, s.2037 : “*a common town-bred person (esp.w. ref. to the vulgar wit attributed to such people)*”.

⁴⁹² “*Urbanus tibi, Caecili, videris:
non es, crede mihi. Quid ergo? verna.*” (Mart.1.41.1-2)
(Kendini nüktedan olarak görüyorsun ey Caecilius
ama öyle değilsin, söylemiş olayım. Nesin peki? Soyтары!)

⁴⁹³ “*Quod non optimus urbicus poeta.*” (Mart.1.41.11)

⁴⁹⁴ “*at tu Romano lepidos sale tingue libellos:
adgnoscat mores vita legatque suos.*” (Mart.8.3.19-20)

⁴⁹⁵ Günümüz İspanyası’ndaki bir Eski Roma yerleşimi.

⁴⁹⁶ Mart.12.pr.8.

kitaplıklar, tiyatrolar, arkadaş toplantıları ve sosyal birliktelikler”⁴⁹⁷ olduğunu açıklamaktadır. Zorunlu sürgünleri sırasında Ovidius ve Seneca’nın, yazma yetilerinin törpülenmesine dair duydukları endişeyi, Martialis de kendi adına paylaşmış görünmektedir. Yazdığı bir kitabı Roma’ya gönderirken, incelikli olmadığı bilinen Hispania zevkinin⁴⁹⁸ etkisinde kalmış olmaktan çekinmektedir⁴⁹⁹. İnsan olarak üslubunu zarif ve akıcı (**facundus**) olarak andığı Plinius’a gönderdiği kitabını, bu sebeple, mahcup biçimde **non rusticulum** olarak niteler⁵⁰⁰. Bilbilis’e taşınmasının onu yeniden taşralı kıldığını yarı şaka yarı ciddi anlatırken⁵⁰¹, bulunduğu çevredeki yerel halkın “**toga** giymeyi bilmemesinden” yakınmaktadır⁵⁰². Aynı epigramda, Hispania’dan Roma’ya yolladığı kitabı için, “yabancı diyarlardan gönderildiğini” kastetmek üzere **peregrinus**, **advena** ve **hospes** sözcüklerini kullanır. Roma’nın dışında yaşayanlar için “ahali, umum” anlamına da gelen **populus** sözcüğünü seçer⁵⁰³. 4.55’te Hispania’nın Celtiberia bölgesini anlatırken sıraladığı ve Roma’daki titiz (**delicatus**) okurlarına gülünç gelebileceğini düşündüğü, tuhaf yerel kasaba isimlerine (**rustica nomina**) değinir⁵⁰⁴. 14.46’da, adına **trigon** denen bir top oyununda beceriksiz birini “köylü” (**rusticus**) olarak yaftalar⁵⁰⁵. 11.96’da çeşme başındaki düzeni bozduğu için öfkeli olduğu Germanialı bir köleyi “yaban adam” (**barbarus**) olarak çağırırken, bir Romalıya “yurttaş” (**civis**) demeyi

⁴⁹⁷ “*illam iudiciorum subtilitatem, illud materiarum ingenium, bibliothecas, theatra, convictus.*” (Mart.12.pr.11-2)

⁴⁹⁸ T.Uzel, **Martialis:Seçme Şiirler**, Ankara, Öteki Yayınevi, 2000, s.258, dipnot 2.

⁴⁹⁹ “*ne Romam...non Hispaniensem librum mittamus, sed Hispanum.*” (Mart.12.pr.27-8)
(Roma’ya Hispania’da yazılmış değil de Hispania’ya özgü bir kitap göndermeyeyim.)

⁵⁰⁰ “**non rusticulum tamen libellum**

facundo mea Plinio Thalia

i perfer.” (Mart.10.20.2-4)

(Pek da kaba diyemeyeceğim kitapçığımı al götür, tatlı dilli Plinius’a, ey esin perim!)

⁵⁰¹ “*Accepit mea rusticumque fecit.*” (Mart.12.18.8)

([Memleketim] şiirlerimi kabul etti ve onları kendi gibi taşralı yaptı.)

⁵⁰² “*Ignota est toga.*” (Mart.12.18.17)

⁵⁰³ “*Ad populos mitti qui nuper ab Urbe solebas,*

Ibis, io, Romam nunc peregrine liber.” (Mart.12.2.1-2)

(Daha düne kadar Roma’dan taşraya yollanan sevgili kitabım,

Heyhat şimdi Roma’ya gideceksin taşralı kitap olarak.)

Non tamen hospes eris, nec iam potes advena dici.” (Mart.12.2.5)

(Fakat orada ne konuk olacaksın, ne de yabancı denebilecek sana.)

⁵⁰⁴ “*Haec tam rustica, delicate lector,*

rides nomina?” (Mart.4.55.27-8)

⁵⁰⁵ “*Tu nescis? rustice, redde pilam*” (Mart.14.46.3)

(Bu oyunu bilmiyor musun? Öyleyse geri ver o topu, köylü seni!)

tercih eder⁵⁰⁶. **Spectacula**'nın 3.bölümünde, bir kavmin Roma'ya ne kadar uzaksa o kadar “yabani” (**barbarus**) olduğuna⁵⁰⁷ hükmeder. Kente akın akın gelen kavimleri sıralayarak bunların kullandığı yabancı dillerin farklı yankılarından şikayet eder⁵⁰⁸. Bir epigramında **durus** sıfatıyla tanımlanan **rusticitas** sözcüğünü **ablativus** haliyle (**dura rusticitate**) kullanır. “Kaba saba taşralılığa” gönderme yapan bu ifade, “dağınık, derbeder, hırpani” (**hirsutus et trux**) birini betimlemektedir⁵⁰⁹. Keza şu kısa dize de, bir **rusticus**'un ayan beyan aşağılanışına işaretler: “Yunanca'da bana hangi isimle seslenildiğini bilmiyorsun, köylü müsün yoksa sen?”⁵¹⁰.

Bazı kadim yazarlardan yaptığı alıntılar dolayısıyla Gellius'tan, bu tezin Cumhuriyet Çağı bölümünde bahsetmiştik. Şimdi ise bizzat kendi yorumlarından faydalanarak, yaşadığı çağda **urbanitas** ve ilgili terimlerin nasıl ele alındığını yorumlayacağız.

Noctes Atticae'ın 10. kitabında **agrestis** sözcüğünü “kültürlü olmama” anlamında kullandığı göze çarpar. **Hispidus** (inceliksiz) sıfatıyla kuvvetlendirilen **agrestis** sözcüğü, burada, “Cicero'nun söylev ve ifadelerindeki ışıltı, güzelliği ve ölçüyü kavrama zevkinden yoksun” bir kişiyi nitelemektedir⁵¹¹. Keza 13. kitapta eğitimsiz (**rudis**) birinin “gelişmemiş duyuları” hakkında yine **agrestis** sıfatını tercih etmektedir⁵¹². Gellius'un, “yakışık almayan davranışlar” için, **-decorum** sözcüğünün zıt anlamlısı olan- **indecorum**'a başvurduğu görülmektedir. Bu sözcüğü, “kolası bileklere ve oradan neredeyse parmak uçlarına kadar uzanan bir **tunica** giymenin Roma'da ve tüm Latium'da bir erkek için uygunsuz bir davranış olduğunu”⁵¹³ belirtirken kullanır. **Noctes Atticae**'ın önsözünde, “eserine, üzerinde çok düşünmeden kabaca bir isim koyduğunu” anlatmak için **subrustice** belirtir

⁵⁰⁶ “**Barbare**, non debet, summoto **cive** ministro.” (Mart.11.96.3)

⁵⁰⁷ “**Quae** tam seposita est, quae gens tam **barbara**.” (Mart.Sp.3.1)

⁵⁰⁸ “**Vox** diversa sonat populorum.” (Mart.Sp.3.11)

⁵⁰⁹ “**Quaere** aliquem...**hirsutum** et **dura rusticitate** **trucem**.” (Mart.7.58.7-8)

⁵¹⁰ “**Rusticus** es? nescis quid Graeco nomine dicar.” (Mart.14.58.1)

⁵¹¹ “**Sed** si quis est tam **agresti aure** ac tam **hispidus**, quem lux ista et amoenitas orationis verborumque modificatio parum delectat.” (Gel.10.3.15)

⁵¹² “ille qui interrogaverat, **rudis** profecto et **aure agresti** homo.” (Gel.13.21.7)

⁵¹³ “**Tunicis** uti virum prolixis ultra brachia et usque in primores manus ac prope in digitos, Romae atque in omni Latio **indecorum** fuit.” (Gel.6.12.1)

başvurduğunu söyler⁵¹⁴. Aristophanes'i, olabilecek "en neşeli, en nükteli insan" (**festivissimus**) olarak nitelerken⁵¹⁵; yarı cahil ya da kötü eğitilmiş insanları (**male doctus**) can sıkıcı bir inatçılık (**scaevitas**) ve kıskançlık (**invidentia**) ile ilişkilendirir⁵¹⁶. Haddini bilmez Stoalı bir çömez tüm Romalı vatandaşları ve Latin şöhretleri "kaba ve köylü varsaydığını" aktaran bölümde geçen sıfatlar **rudis** ve **agrestis**'tir⁵¹⁷. Keza bir şölen akşamını anlattığı bölümde ehli keyif Yunanlar, hatip A.Iulianus'u Hispania'ya özgü aksanı dolayısıyla **barbarus** ve **agrestis** diye küçümsemektedirler. Dahası, yine bu Yunan davetliler, isim yapmış Latin şairlerinin eserlerini **inplicatus** (dolambaçlı), **invenustus** (ilginç olmayan), **inlepidus** (zarif olmayan), **durus** (duygusuz) ve **absonus** (müzikal tınısı olmayan) gibi bir dizi olumsuz sıfatla anarlar⁵¹⁸. Gellius, Cicero'nun hazırcevap biri olmasından ve güzel konuşma sanatının püf noktalarına hakimiyetinden bahsederken "nezih ve nükteli söz" (**urbanum facetumque dictum**) ifadesini kullanır⁵¹⁹. Bilgili bir **praetor**'un "son derece esprili bir biçimde" verdiği bir yanıtta bahsederken **urbane** belirtecinin üstünlük belirten "**superlativus** derecesi olan **urbanissime**'ye başvurur⁵²⁰.

Buraya değin çoğunlukla **urbanus**, zaman zaman da **facetus**, **bellus**, **cultus** terimleri ile ifade edilen muteber kentli profili, Plinius'un metinlerinde **humanus**⁵²¹ sözcüğü ile de karşılık bulmaktadır. "Son derece zarif olanla insancı olanın (**pulcherrimum et humanissimum**) karışımı"⁵²² olarak ifade edilebilecek olan

⁵¹⁴ "Nos vero, ut captus noster est...prope etiam **subrustice** ex ipso loco ac tempore hibernarum vigiliarum Atticas noctes inscripsimus." (Gel.pr.10)

(Uykusuz kış gecelerinden ve bulunduğumuz diyardan esinle, çok da özenmeden, eserimize "Attika Geceleri" adını koymayı uygun gördük.)

⁵¹⁵ "ex Aristophanae...quam ille **homo festivissimus**." (Gel.pr.20)

⁵¹⁶ "quo sit quorundam male doctorum hominum **scaevitas et invidentia** irritatio..." (Gel.pr.20)

(Bazı kötü eğitilmiş insanların inatçılığını ve kıskançlığını daha da azdırmak için...)

⁵¹⁷ "gentemque omnem togatam, quodcumque nomen Latinum **rudis** esse et **agrestes** praedicabat." (Gel.1.2.4)

⁵¹⁸ "Tum Graeci plusculi qui in eo convivio erant, homines amoeni...Iulianum rhetorem lacessere insectarique adorti sunt tamquam prorsus **barbarum et agrestem**, qui ortus terra Hispania foret...Nam Laevius **inplicata** et Hortensius **invenusta** et Cinna **inlepada** et Memmius **dura** ac deinceps omnes **rudia** fecerunt atque **absona**." (Gel.19.9.7)

⁵¹⁹ "cum id quod infitiri non poterat **urbano facetoque dicto** diluit." (Gel.12.12.1)

(inkar edemeyeceği bir şeyi nezih ve nükteli sözle yumuşatırdı.)

⁵²⁰ "Quapropter **urbanissime** respondisse praetorem, non indoctum virum..." (Gel.15.5.3)

⁵²¹ Ramage, **Urbanitas: Ancient Sophistication and Refinement**, Norman, The University of Oklahoma Press for The University of Cincinnati, 1973, s.135.

⁵²² "**pulcherrimum et humanissimum** existimo miscere." (Plin.Ep.8.21.1)

Plinius'un hayat anlayışı şu ana fikirleri içermektedir: “İnsan yaşamının en üst düzeyde kutsallığı (**sanctitas**) ve hoşluğu (**comitas**); insanların değil kusurların eleştirilmesi; hatalı davranışların cezalandırılması değil düzeltilmesi”⁵²³; “güzelliğin (**venustas**) ve insancılığın (**humanitas**) olduğu yerde muhabbetin, sevimliliğin, zekanın, nüktenin, iyiliğin ve doğruluğun da olması”⁵²⁴.

İçinde **urbanitas**'a dair önemli ipuçlarına rastlanan Plinius'un Mektupları (**Epistulae**), çağın belli başlı konuları hakkında yazılmış, kısa denemelere benzeyen, iletişim amacından ziyade sanat yanı ağır basan, retorik tekniklerle örülü, peşinen tasarlanmış ve belli ölçüde yapay bir düzyazı örneği olarak kabul edilir. Dolayısıyla Cicero'nun Mektupları'nın resmiyetten uzak, renkli ve doğaçlama anlatım biçimi burada mevcut değildir. Buna karşın Romalı bir beyefendinin gelişmiş hayat zevkini ve ilgi alanlarını, iyi işlenmiş ve nazik diliyle anlatan zengin bir kaynaktır.

Metinde, kent terbiyesi almış birisi için kullandığı **urbanus**, **dicax** ve **bellus** sözcüklerinin, tartıştığımız **urbanitas** kavramına uygun düştüğü görülmektedir. Bunun yanı sıra, yapılan şakaları **scurra** sözcüğünün belirteci olan **scurriliter** (züppece) ile nitelediği dikkat çeker⁵²⁵. Bu ifadeyle söz konusu kişi, kendisinden beklenmeyecek biçimde gayriciddi gülüşü dolayısıyla yadırganmaktadır. Bir başka mektubunda bir grup arkadaşı için “kentli ve seçkin insanlar” (**togatus et urbanus**) ifadesini kullanır. Arkadaş grubundaki bu kişilerin “ağır bir işleri olmadığını, sıradan dertlerle meşgul olmadıklarını ve kasvetli bir yalnızlık yaşamadıklarını,” anlatırken kentli yaşam tarzına değinmiş olmaktadır⁵²⁶.

Plinius'un “ılımlılığı, ölçülü olmayı ve orta yolu öneren” görüşleri Platon'un diyaloglarını hatırlatmaktadır⁵²⁷. Sert tutum (**severitas**) ile cana yakınlığı (**iucunditas**), vakar (**gravitas**) ile de güler yüzlülüğü (**comitas**) kaynaştırabilmeyi

⁵²³ “*Vitae sanctitas summa; comitas par: insectatur vitia non homines, nec castigat errantes sed emendat.*” (Plin.Ep.1.10.7)

⁵²⁴ “*Quantum ibi humanitatis venustatis, quam dulcia illa quam amantia quam arguta quam recta.*” (Plin.Ep.4.3.4)

⁵²⁵ “*tam scurriliter ludat, qui denique omnino in senatu dicax et urbanus et bellus est?*” (Plin.Ep.4.25.3)

⁵²⁶ “*Ego videor habere multos amicos...sunt enim omnes togati et urbani...cui nec labor ille gravis nec cura sordida nec tristis solitudo videatur.*” (Plin.Ep.6.30.3-4)

⁵²⁷ Ramage, a.g.e., s.142.

vurgular⁵²⁸. Günlük yaşamda ve edebi çalışmalarda keder (**tristitia**) ve arsızlığa (**petulantia**) kapılmamayı salık verir⁵²⁹. Bir başka mektubunda “latif arkadaşlık”, “içtenlik” ve “nezaket” gibi geleneksel temalara vurgu vardır⁵³⁰. Terbiyeli, hürmetli, uygar (**cultus**) bir hayatta korku ve üzüntüye yer olmadığını belirtir⁵³¹. 9. kitapta “mutlu insanları seven, mutsuzlara destek çıkan, ölmüşleri iyi anan, dürüstçe ve tedbirli konuşan, nezaket ve ciddiyeti dengeleyebilen, edebi çalışmalarla meşgul olan, doğru kararlar veren, kutsal değerlere bağlı olan” Pompeius Quintianus adında birinden “ideal insan” (**vir optimus**) olarak bahseder⁵³². 6. kitapta övgüyle bahsettiği birini “hayret verici bir dürüstlük (**probitas**), sağlıklı bir sebat (**constantia**), düzgün bir kılık (**decorus habitus**), iyi bir Latince, tok bir ses, sağlam bir bellek, yetenek, dirayet ve adalet” gibi niteliklerle betimler⁵³³. Keza 2. kitapta yine bir **urbanus**’u “harika konuşması, harika telaffuzu ve çekici çehresi”⁵³⁴ ile tanımladığı görülmektedir. 5. kitapta bahsedilen bir kentli ise “söylevi akıcı, zekası keskin, deneyimli ve hünerli, kolaylıkla ulaşılabilir ve iletişime açık biridir”⁵³⁵. 6. kitapta ise “neşesiyle (**hilaritas**), hoş kişiliğiyle (**suavitas**), nükteleriyle (**lepos**) ona büyük keyif veren, sıkıntıdan kurtaran” bir başka arkadaşından söz etmektedir⁵³⁶. Eski tür komedya eserlerinde eksik olmayan öğeleri “görmek (**granditas**), sevimlilik (**dulcedo**), nükte (**lepos**), iğneleyici dil (**amaritudo**) ve ince zeka (**subtilitas**)” olarak

⁵²⁸ “*Nam severitatem istam pari iucunditate condire, summaeque gravitati tantum comitatis adiungere.*” (Plin.Ep.4.3.2)

⁵²⁹ “*Ut in vita sic in studiis...ne illa in tristitiam, haec in petulantiam excedat.*” (Plin.Ep.8.21.1)

⁵³⁰ “*Prisci nostri contubernium iucundum...noveram simplicitatem eius, noveram comitatem...*” (Plin.Ep.7.15.3) ; “*comitate convivium trahitur*” (Plin.Ep.3.1.9) ; “*quam iucunda quam comis, quam denique - quod paucis datum est - non minus amabilis quam veneranda*” (Plin.Ep.7.19.7) ; “*puer simplicitate comitate iuvenis*” (Plin.Ep.6.26.1) ; “*Quid enim illo...sodale iucundius*” (Plin.Ep.2.13.6)

⁵³¹ “*Nullus horror in cultu, nulla tristitia.*” (Plin.Ep.1.10.7)

⁵³² “*Felices amabat, miseros tuebatur, desiderabat amissos...Iam illa quanta probitas in ore, quanta in sermone cunctatio, quam pari libra gravitas comitasque! quod studium litterarum, quod iudicium! qua pietate ... vivebat! quam non obstabat illi, quo minus vir optimus videretur, quod erat optimus filius!*” (Plin.Ep.9.9.2)

⁵³³ “*Mira utrique probitas, constantia salva, decorus habitus, os Latinum, vox virilis, tenax memoria, magnum ingenium, iudicium aequale*” (Plin.Ep.6.11.2)

⁵³⁴ “*Mira in sermone, mira etiam in ore ipso vultuque suavitas.*” (Plin.Ep.2.13.6)

⁵³⁵ “*amavi hominem elegantem disertum...Erat enim acutus natura, usu exercitatus, veritate promptissimus.*” (Plin.Ep.5.5.1)

⁵³⁶ “*sine me suavitate eius, sine leporibus perfrui. Neque enim possum tristem videre, cuius hilaritas me tristem esse non patitur.*” (Plin.Ep.6.8.7)

sayar⁵³⁷. Bir kentliye yakışır konuşma tarzını “hünerli, akıllıca, zarif, özlü, ağırbaşlı ve nazık biçimde” anlamına gelen belirteçlerle saptar⁵³⁸. Bir mektubunda “son derece kültürlü ve nükteli biçimde” anlamına gelen **erudite** ve **facete** belirteçlerinin **superlativus** hallerini (**eruditissime et facetissime**)⁵³⁹ kullanır. Bir diğer mektubunda ise “son derece nükteli biçimde eğlenir,”⁵⁴⁰ derken yine **facetissime**’ye başvurur. Akşam ziyafetlerinde görevi ortalığı neşelendirmek olan birinden “şımarık, züppe, saygısız, arsız” çağrışımları yapan **scurra** ve **petulans** sözcükleriyle bahseder⁵⁴¹. Öte yandan, “rahatlamanın masum yolları” olarak gördüğü müstehcen güldürü türüne -bir insan olarak- kendisinin de ilgisiz kalmadığını, anlamaya çalıştığını, okuduğunu ve eğlenip güldüğünü itiraf eder⁵⁴². Bu sempati, çağdaşı Petronius’un **Satyricon**’da sergilediği “anlatırken eğlenme” psikolojisini de açıklayabilmektedir.

Plinius, bir **urbanus**’un perspektifiyle kent yaşamının sıkıntılarını aktarırken, dönemin Roması’ndan bir panorama da sunmaktadır. Burada resmedilen; ümit ve korkunun, gürültü ve söylentinin, telaşın, boş koşuşturmanın ve uygunsuz işlerin hakim olduğu, samimiyet ve doğruluğun özlendiği bir dünyadır⁵⁴³. Görünürde var olan akıl, ayrıntıda kaybolmaktadır⁵⁴⁴. Bu yüzden özel ve bireysel çalışmalara (**otium**) zaman ayırmak, resmi işlerle (**negotium**) uğraşmaktan daha saygın ve zevkli bir hal almıştır⁵⁴⁵. Yazar, kendisiyle ve kitaplarıyla konuşarak huzur bulmaktadır⁵⁴⁶. Ramage, buna dayanarak “kentli vatandaşların çoğunun, çözümü iki parçalı bir yaşamda bulduğunu” belirtmektedir⁵⁴⁷. Andrews, kentli entelektüellerin bu tutumunu

⁵³⁷ “*in vetere comoedia ... non granditas, non subtilitas, non amaritudo, non dulcedo, non lepos defuit.*” (Plin.Ep.6.21.5)

⁵³⁸ “*Postero die dixit pro Vareno Homullus callide, acriter, culte contra Nigrinus presse, graviter, ornate.*” (Plin.Ep.5.20.6)

⁵³⁹ “*Satius est enim, ut Atilius noster eruditissime simul et facetissime dixit, otiosum esse quam nihil agere.*” (Plin.Ep.1.9.8)

⁵⁴⁰ “*ludit ut qui facetissime.*” (Plin.Ep.9.22.2)

⁵⁴¹ “*petulans a scurra...profertur.*” (Plin.Ep.9.17.2)

⁵⁴² “*et comoedias audio et specto mimos et lyricos lego et Sotadicos intellego; aliquando praeterea rideo iocor ludo, utque omnia innoxiae remissionis genera breviter amplectar, homo sum.*” (Plin.Ep.5.3.2)

⁵⁴³ “*nulla spe nullo timore sollicitor, nullis rumoribus inquietor...O rectam sinceramque vitam!... strepitum istum inanemque discursum et multum ineptos labores.*” (Plin.Ep.5.3.5-7)

⁵⁴⁴ “*in urbe ratio aut constet aut constare videatur, pluribus iunctisque non constet.*” (Plin.Ep.1.9.1)

⁵⁴⁵ “*O dulce otium honestumque ac paene omni negotio pulchrius!*” (Plin.Ep.1.9.6)

⁵⁴⁶ “*mecum tantum et cum libellis loquor.*” (Plin.Ep.1.9.5)

⁵⁴⁷ Ramage, a.g.e., s.138 : “*dichotomic life*”.

bir tür “uyum sağlama ve uzlaşma eğilimi” olarak yorumlar⁵⁴⁸. Bu arayış bir anlamda, Plinius’un, bir yanda kentin uğultusu (**urbis fremitum**) ve sorunları, öte yanda kırlara çekilerek yazın çalışmalarıyla sürdürülen sessiz inziva (**secessus**) diye tanımladığı bir yaşam akışıdır⁵⁴⁹. Kır yaşamı seçeneğine kayıtsız kalıp sıkı sıkıya kente bağlı kalmayı tercih edenler için, Plinius, “fazlaca kentli” (**nimis urbanus**) terimini yakıştırmaktadır⁵⁵⁰. Buna karşın, kır yaşamının kendisine verdiği zahmetin (**labor ruris**), buradan aldığı keyiften (**voluptas ruris**) daha fazla olduğunu da itiraf etmektedir⁵⁵¹. 7.25’de, istisnasız çiftçi olduğunu düşündüğü insanlar arasında “karakter olarak gayretli, üstelik nazik ve terbiyeli” olanlara da rastladığını belirterek böyle kişileri **cultus paganus** olarak niteler⁵⁵². Resmi işler olarak da adlandırılan kentli meşguliyetlerden bahsederken **negotium**’un yanı sıra **urbana negotia**, **urbana acta**, **urbana opera** ve **res urbana** terimlerini de kullanmaktadır⁵⁵³.

Öncüllerinden yaptığı alıntılar dolayısıyla bu tezin Augustus Çağı bölümünde yer verdiğimiz Quintilianus’u bu kez Gümüş Çağ’da, eseri **Institutio Oratoria** çerçevesinde **urbanitas**’a dair kendi görüşleriyle değerlendireceğiz. Quintilianus’un temel amacı; **declamatio**’nun yanlış kullanımlarından olumsuz etkilenen güzel konuşma sanatına Cicero’nun **humanitas** anlayışını geri getirmek ve bu amaç doğrultusunda Eski Yunan kaynaklı bir eğitim modeli sunmaktır. Bu uğraşısında, Cato’nun Stoalı düşünürlerden ödünç aldığı⁵⁵⁴ “**vir bonus dicendi peritus**” (konuşmada usta olan iyi bir insan)⁵⁵⁵ ifadesini kural edinmiştir. Söz konusu düstur aynı zamanda ideal bir hatibi (**orator**) ve “doğru düşünmenin ve doğru davranmanın simgesi eğitimli bir insanı” tanımlamaktadır. Bu sebeple, Quintilianus’un eserinde yer alan **urbanitas** tartışmasının “genel kültür ya da nezaket” değil, “nükte ve güzel

⁵⁴⁸ Andrews, “Pliny the Younger, Conformist”, *The Classical Journal*, Vol.34, No.3, (Dec., 1938), s.154.

⁵⁴⁹ “*Haec inter medios labores urbisque fremitum. In secessu...tempus studiis eximebatur.*” (Plin.Ep.3.5.14)

⁵⁵⁰ “*quem tu nimis urbanus es nisi concupiscis.*” (Plin.Ep.2.17.29)

⁵⁵¹ “*magisque laboribus ruris quam voluptatibus simile.*” (Plin.Ep.9.10.3)

⁵⁵² “*plures cultu pagano quos cinctos et armatos, et quidem ardentissimo ingenio, diligenter scrutatus invenies.*” (Plin.Ep.7.25.6)

⁵⁵³ Plin.Ep.7.30.2 ; Plin.Ep.9.15.3 ; Plin.Ep.9.36.6 ; Plin.Ep.2.11.25.

⁵⁵⁴ Ç.Dürüşken, **Roma’da Rhetorica Eğitimi**, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2.bs., 2001, s.88, 89.

⁵⁵⁵ “*is qui a M. Catone finitur vir bonus dicendi peritus.*” (Quint.Inst.12.1.1)

konuşma” etrafında gelişmesi kaçınılmazdır. Keza **Institutio Oratoria**’nın 6. kitabı özellikle **urbanitas** üzerine gözlemlere ayrılmıştır. Örneğin 6.3.107’de yazarın **urbanitas**’ı tanımlama çabası sırasında, **urbanitas**’ın hangi özelliklerini öne çıkardığı anlaşılabilmektedir: “Kanaatim şudur ki **urbanitas**, bir konuşmada düşünce (**sensus**), jest-mimik (**gestus**), sözcük (**verba**), telaffuz ve tonlama (**os**) bakımından içinde kötü tınlı (**absonus**), kaba (**agrestis**), ahenksiz (**inconditus**) ya da yabancı (**peregrinus**) ögeye rastlanması mümkün olmayan bir şeydir”⁵⁵⁶. 1.11.16’da iyi bir hatibin, konuşma sırasında yüz, el ve kol hareketlerine hakim olmasını ve eğitimsiz bir köylüye özgü işaret dilinden sakınmasını öğütler⁵⁵⁷. 11.3.103’te normal koşullarda sadece sahne sanatlarına yakışabilecek dramatik ve gösterişli vücut dilinin yabancı eğitim sistemlerinde büyük kabul görmesini **peregrinitas** ile ilişkilendirir ve onaylamaz⁵⁵⁸. 11.3.30’da kusurdan arınmış bir telaffuzun (**os**) özelliklerini “akıcı (**facilis**), anlaşılır (**explanatus**), hoş (**iucundus**) ve kibar (**urbanus**) olması” şeklinde sıralar. Telaffuzdaki kibarlığı yani **os urbanum**’u, “yankısı ile taşralılık (**rusticitas**) ya da yabancılık (**peregrinitas**) hissi vermeyen,” olarak açıklar⁵⁵⁹. Buna uygun olarak metnin devamında “insanları, konuştukları seslerden bildiğimiz için birinin Yunan ya da **barbarus** olduğunu tahmin etmemiz sebepsiz değildir,” demektedir⁵⁶⁰. 1.5.55’te “yabancı sözcüklerin tıpkı yabancı insanlar ve alışkanlıkları gibi Roma’ya doğrudan geldiklerini”⁵⁶¹ belirtirken sözcüklerin yolculuğunu kavimlerinkine benzetmektedir. Bu bağlamda, sözcükleri, “bizden” dediği Latince kökenliler (**verba nostra**, **verba Latina**) ve yabancı kökenliler (**verba peregrina**) olarak iki bölüme ayırmaktadır⁵⁶². 8.1.2’de “yabancı sözcüklerin (**verba peregrina et externa**)

⁵⁵⁶ “nam meo quidem indicio illa est **urbanitas**, in qua nihil **absonum**, nihil **agreste**, nihil **inconditum**, nihil **peregrinum** neque **sensu** neque **verbis** neque **ore** **gestu**ve possit deprehendi.” (Quint.Inst.6.3.107)

⁵⁵⁷ “iis a quibus **gestus** motusque formantur, ut recta sint brachia, ne **indoctae rusticae** manus.” (Quint.Inst.1.11.16)

⁵⁵⁸ “a **peregrinis scholis** tamen prope recepta tremula scenica est.” (Quint.Inst.1.3.103)

⁵⁵⁹ “id est, vitio carebit, si fuerit os facile, explanatum, iucundum, **urbanum**, id est, in quo nulla neque **rusticitas** neque **peregrinitas** resonet.” (Quint.Inst.11.3.30)

⁵⁶⁰ “Non enim sine causa dicitur **barbarum** Graecumve. Nam sonis homines ... scimus.” (Quint.Inst.11.3.31)

⁵⁶¹ “[**verba**] **peregrina** porro ex omnibus prope dixerim gentibus ut homines, ut instituta etiam multa venerunt.” (Quint.Inst.1.5.55)

⁵⁶² “sunt aut **nostra** aut **peregrina**” (Quint.Inst.1.5.3) ; “**verba** aut **Latina** aut **peregrina** sunt” (Quint.Inst.1.5.55)

mümkün olduğunca az kullanılması gerektiğini hatırlatmayı”⁵⁶³ yakışsız bulmaz. İlköğretimde yoğun Yunanca eğitimi ve pratiğinin, ana dili (Latince) konuşmada birçok kusura sebep olabileceğini, telaffuzu bozabileceğini ve yabancı bir aksan (**peregrinus sonus**) yaratabileceğini düşünür⁵⁶⁴.

8.6.’nın genelinde **urbanitas** ile **stultitia** arasındaki tehlikeli yakınlığa dikkat çekmektedir. Abartı tekniği konusunda üstü kapalı uyarıda bulunurken “abartı, inandırıcı olanı zorlasa bile ölçüyü aşmamalıdır,” demektedir ⁵⁶⁵. Abartının aynı zamanda bir yetenek işi olduğunu da ekler. Eğer konuşulması gereken mesele olağandışı bir şey ise, [başarılı] abartı bir meziyete dönüşür⁵⁶⁶. Bir hatip, dinleyicilerini güldürmek için abartıya başvurup amacına ulaşmışsa bu başarılı bir nüktedanlıktır (**urbanitas**); aksi halde düştüğü durum aptallık (**stultitia**)⁵⁶⁷ olacaktır. Quintilianus, “gerçekleri abartma ya da önemsizleştirme isteğinin insanın doğasında olduğunu, çünkü sadece gerçeklerin insanları mutlu etmeye yetmediğini” söyler. Eğitimsiz (**ineruditus**) insanların ve köylülerin (**rusticus**) avam espriler yapabildiklerine değinir⁵⁶⁸. Çünkü esprinin meydan okumaktan ziyade bir tür “karşılık verme aracı” olduğunu, bu sebeple “sadece eğitimsiz insanların (**indoctus**) değil köylülerin bile (**rusticus**) söylenen bir şeye laf yetiştirebildiklerini” belirtir⁵⁶⁹. Ziyafet ya da sohbetlerde çok görülen hazırcevap insanların (**dicax**) atışmaları sırasında bir hatibe özgü nüktelere (**oratoria urbanitas**) nadiren rastlandığını tespit eder⁵⁷⁰. Aynı metinde, bu bağlamda, “esprili ve ısırmacı konuşmaya” işaret eden **dicacitas** sözcüğüne başvurmaktadır⁵⁷¹.

⁵⁶³ “*hic non alienum est admonere ut sint quam minime peregrina et externa.*” (Quint.Inst.8.1.2)

⁵⁶⁴ “*diu tantum Graece loquatur aut discat ... hoc enim accidunt et oris plurima vitia in peregrinum sonum corrupti et sermonis.*” (Quint.Inst.1.1.13)

⁵⁶⁵ “*quamvis est enim omnis hyperbole ultra fidem, non tamen esse debet ultra modum.*” (Quint.Inst.8.6.73)

⁵⁶⁶ “*tum est hyperbole virtus, cum res ipsa, de qua loquendum est, naturalem modum excessit.*” (Quint.Inst.8.6.76)

⁵⁶⁷ “*pervenit haec res frequentissime ad risum; qui si captatus est, urbanitatis, sin aliter, stultitiae nomen assequitur.*” (Quint.Inst.8.6.74)

⁵⁶⁸ “*est autem id usu vulgo quoque et inter ineruditos et apud rusticos, videlicet quia natura est omnibus augendi res vel minuendi cupiditas insita nec quisquam vero contentus est.*” (Quint.Inst.8.6.75)

⁵⁶⁹ “*non indocti modo, sed etiam rustici salse dicant, et in eo cum quis aliquid dixerit prior. sunt enim longe venustiora omnia in respondendo quam in provocando.*” (Quint.Inst.6.3.13)

⁵⁷⁰ “*in conviviis et sermonibus multi dicaces... oratoria urbanitas rara.*” (Quint.Inst.6.3.14-5)

⁵⁷¹ “*dicacitas... significat sermonem cum risu aliquos incessentem.*” (Quint.Inst.6.3.21)

4.1.49'da “zamanlaması doğru seçilen usturuplu bir nüktenin” (**urbanitas opportuna**) zihinleri tazeleyeceğini, bir mahkeme oturumunda duruşma hakimini yumuşatacağını ve sıkıntı verici ortamı rahatlatacağını belirtir⁵⁷². Keza aynı düşüncesini tekrarladığı 6.3.10'da “doğru zamanlama ile yapılan şaka” için **iocus opportunus** terimini seçer ve bunu tam bir nükte becerisi (**urbanitas**) olarak görür⁵⁷³. Bunun yanı sıra, bir duruşma sırasında tanığın moralini bozmak ve azmini kırmak için ya da ortalığı sakinleştirmek adına, nükteli sözü (**urbanum dictum**) önerir⁵⁷⁴. İyi bir tartışmacının öfkeden arınmış olması gerektiğini, çünkü duyguların doğru düşünmeye engel olduğunu hatırlatarak öz denetim (**moderatio**), sabır (**patientia**) ve sakınmanın iyi bir taktik olduğunu savunur. Muhatabını iğneleme, hafifseme ve gülünç duruma düşürme fırsatı sağladığı için nükteyle cevap vermenin (**urbanitas**), karşı fikirlerle çürütme yolundan daha etkili olabildiğini iddia eder⁵⁷⁵. Tanınmış dizelerden yapılan uygun alıntılarının ve mecaz ifadelerin, konuşmaya tat ve espri kattığını belirtir⁵⁷⁶, ve söylencelerden esinlenerek nükte yapabilmenin bilgi ve birikim gerektirdiğine işaret eder⁵⁷⁷. Sözcüklerle sataşma ya da kısa ve özlü anekdotlarla anlatma kadar, uzun uzadıya yapılan mimiklerle de nükte etkisi yaratılabileceğini söyler⁵⁷⁸.

6.3.17'de **urbanitas** ve buna koşut bazı sözcükler arasındaki anlam bakımından ince ayrımlara dikkat çeker. **Urbanitas**'ı “söz dağarcığına, ses tonuna ve konuşma pratiğine özen gösterme şeklinde gözlenen ve bilgili insanlardan sosyal ilişkiler yoluyla (**ex conversatione**) zımni olarak kazanılan ya da aşılana kentli zevki (**gustus urbis**)” olarak tanımlar ve ekler: “[**Urbanitas**], **rusticitas**'ın karşıtı olan şeydir”⁵⁷⁹. Quintilianus'un, Cicero'dan farklı olarak; güzel konuşmanın sadece

⁵⁷² “**urbanitas opportuna** reficit animos et undecunque petita iudicis voluptas levat taedium.” (Quint.**Inst.**4.1.49)

⁵⁷³ “**risu sunt et opportune ioco elapsi...eaeque urbanitate tota est.**” (Quint.**Inst.**6.3.10)

⁵⁷⁴ “**si continget, urbane dicto refrigerandus.**” (Quint.**Inst.**5.7.26)

⁵⁷⁵ “**melior moderatio ac nonnunquam etiam patientia. neque enim refutanda tantum quae ex contrario dicuntur, sed contemnenda, elevanda, ridenda sunt; nec usquam plus loci recipit urbanitas.**” (Quint.**Inst.**6.4.10)

⁵⁷⁶ “**adiuvant urbanitatem et versus commode positi...quod fit gratius, si qua etiam ambiguitate conditur.**” (Quint.**Inst.**6.3.96)

⁵⁷⁷ “**Ex historia etiam ducere urbanitatem eruditum est.**” (Quint.**Inst.**6.3.98)

⁵⁷⁸ “**non in hac veluti iaculatione dictorum et inclusa breviter urbanitate sed in quodam longiore actu.**” (Quint.**Inst.**6.3.43)

⁵⁷⁹ “**pluribus autem nominibus in eadem re vulgo utimur...urbanitas dicitur, qua quidem significari video sermonem praeferentem in verbis et sono et usu proprium quendam gustum urbis et sumptam**

telaffuz ve tonlama gibi inceliklerine değil ona dair tüm becerilere önem atfetmesini Ramage, “Quintilianus’un, **urbanitas**’ı **sermo urbanus** ile özdeşleştirmesi” olarak yorumlar⁵⁸⁰. İyi ve düzgün bir Latince konuşmayı yeniden gündeme getirmeye çalışan Quintilianus, **urbanitas** ile **Latinitas**⁵⁸¹ arasındaki farkı görmezden gelmeye eğilimlidir⁵⁸². Quintilianus’un, konuşmaya dair becerilerin tümüne verdiği önem, sözelimi sözcük bilgisine gösterdiği duyarlılıktan anlaşılabilir. Kullanılan münferit sözcüklerin (**verba singula**) Latince olmasının yanında, anlaşılır (**perspicua**), zarif (**ornata**) ve uygun seçilmiş (**accommodata**) olmasına; bağlı sözcüklerin (**verba coniuncta**) ise hatasız (**emendata**), tertipli (**collocata**) ve mecazlarla süslü (**figurata**) olmasına dikkat çeker⁵⁸³. Öte yandan, Quintilianus’un nükteli ve kibar tarzda konuşabilmeyi sağlam bir eğitime dayandırması, Ramage’e göre, Cumhuriyet Çağı’nda doğal bir yetenek olarak düşünülen **urbanitas**’ın, Gümüş Çağ’da “sonradan edinilebilen bir tür beceri” olarak görüldüğünü doğrulamaktadır. Bu değerlendirmenin özü, merkez-dışı bölgelerle Roma’nın giderek artan entegrasyonuna dayanmaktadır. Dahası, İS. 1.yy.’ın son çeyreğinde “Roma’nın artık daha az Romalı olduğu” kanısında olan Ramage’e göre⁵⁸⁴; Romalıya özgü değerler “münhasıran Romalı olma”⁵⁸⁵ özelliğini yitirmektedir. Kent ile taşranın konuşma tarzları arasındaki net ayrımların kaybolması, Quintilianus’un, “diğer İtaliyeli kavimlerin dillerinden alınan sözcükleri yerli olarak kabul ettiğini,”⁵⁸⁶ söylemesi ile doğrulanmaktadır.

Gümüş Çağ’a dahil ettiğimiz son edebiyatçı olan Apuleius, **De Platone** eserinde **urbanus** sözcüğünü “kaygısız ve eğlenceli” anlamına gelecek biçimde

ex conversatione doctorum tacitam eruditionem, denique cui contraria sit rusticitas.” (Quint.**Inst.**6.3.17)

⁵⁸⁰ Ramage, “Urbanitas, Rusticitas, Peregrinitas: The Roman View of Proper Latin”, The University of Cincinnati (yayımlanmamış doktora tezi), 1957, s.124.

⁵⁸¹ Hendrickson, “A Witticism of Asinius Pollio”, **The American Journal of Philology**, Vol. 36, No. 1 (1915), s.71 : “*Latine loqui*”, “*sermo Latinus*”.

⁵⁸² Karş.: s.1.

⁵⁸³ “*In singulis intuendum est ut sint Latina, perspicua, ornata, ad id quod efficere volumus accommodata, in coniunctis, ut emendata, ut collocata, ut figurata.*” (Quint.**Inst.**8.1.1)

⁵⁸⁴ Ramage, **a.g.e.**, s.127-8.

⁵⁸⁵ Ramage, **Urbanitas: Ancient Sophistication and Refinement**, Norman, The University of Oklahoma Press for The University of Cincinnati, 1973, s.106, 150.

⁵⁸⁶ “*licet omnia Italica pro Romanis habeam.*” (Quint.**Inst.**1.5.56)

facetus ile birlikte kullanılmaktadır⁵⁸⁷. **Metamorphoses** eserinde ise **urbanitas**'a “nezaket” anlamını uygun görür. Aynı metinde, “zarif ve nükteli konuşmaya” (**sermo lepidus**) keyifli bir gönderme yapmaktadır⁵⁸⁸. Aynı eserin başka bir bölümünde “giyim ve dış görünüş itibarıyla bakımlı bir adam” için **vir ornatus** terimini seçmektedir⁵⁸⁹.

Gümüş Çağ sonrası İS. 3 ile 4.yy. arasında İmparator Diocletianus ve Constantinus dönemine ait **Scriptores Historiae Augustae** eserini yazmış tarihçilerden biri olarak Aelius Spartianus, “İmparator Hadrianus’un taşralı konuşma tarzı (**agrestius pronuntians**) yüzünden gençliğinde **Senatus**’ta zor duruma düştüğünü, sonradan gösterdiği çaba ve çalışma ile konuşmasına hem ustalık hem de akıcılık kazandırdığını,” belirtmektedir⁵⁹⁰. Düzgün bir telaffuz ve tonlamaya dönük olan ilginin belli ölçüde devam ettiğine bir diğer kanıt olarak, tarihçi Aelius Lampridius’un, “İmparator Commodus Antoninus’un konuşma tarzını incelikten yoksun (**sermo inconditus**) bulması” gösterilebilir⁵⁹¹. Bir başka bölümde Lampridius, İmparator Severus Alexander’in yerine geçen Maximinus Thrax’ın doğuştan asker, haşin ve kaba karakterini **asperitas** ve **rusticitas** sözcükleri ile tanımlamaktadır⁵⁹². Öte yandan tarihçi Trebellius Pollio’nun baba-oğul İmparator Gallienus’ları anlattığı bölümde; Dalmaçyalı bir komutanın, müttefiklerine verdiği desteği “büyük bir kıvrak zeka” (**urbanissime**) ve “sağduyu” (**prudentissime**) sözcükleri ile betimler⁵⁹³. Aynı eserde Flavius Vopiscus, İmparator Probus’u anlattığı

⁵⁸⁷ “*illas vero quae facetiae et urbanae sint animas.*” (Apul.**Pl.**2.14)

⁵⁸⁸ “*et more tuae urbanitatis fabulam illam tuam remetre, ut et filius meus iste Lucius lepidi sermonis tui perfruatur comitate.*” (Apul.**Met.**2.20)

(ve her zamanki nezaketinle başından geçen öyküyü bir kez daha anlat ki, oğlum Lucius senin o sevimli konuşmanın sıcaklığından keyif alsın.)

⁵⁸⁹ “*Vir, ut habitus et habitudo demonstrat, ornatus.*” (Apul.**Met.**1.20)

⁵⁹⁰ “*in qua cum orationem imperatoris in senatu agrestius pronuntians risus esset, usque ad summam peritiam et facundiam Latinis operam dedit.*” (Aelius Spartianus, “De Vita Hadriani” : **Scriptores Historiae Augustae** 3.1)

⁵⁹¹ “*vultu insubido, ut ebriosi solent, et sermone incondito.*” (Aelius Lampridius, “Commodus Antoninus” : **Scriptores Historiae Augustae** 17.3)

⁵⁹² “*simul quod successoris asperitas atque rusticitas Maximini, utpote hominis militaris.*” (Aelius Lampridius, “Alexander Severus” : **Scriptores Historiae Augustae** 63.2)

⁵⁹³ “*dux Dalmatarum, qui eos et urbanissime et prudentissime adiuvit.*” (Trebellius Pollio, “Gallieni Duo” : **Scriptores Historiae Augustae** 14.4-5)

bölümde, “yabanıl bir bölgeye ya korkuyla ya da medeni cesaretle (**per urbanitatem**) girilebileceğinden,” bahsetmektedir⁵⁹⁴.

Kullanım ve anlam yönüyle böylesi ilgi çekici örneklerle karşın İS. 2.yy.’dan itibaren **urbanitas** üzerine kuramsal çalışmaların genelde yeterli olmadığı⁵⁹⁵ ve kavramının gelişim sürecinin İS. 1.yy.’ın sonu itibarıyla tamamlandığı⁵⁹⁶ gözlenmektedir. **Urbanitas**, nüansları kesinkes ayırt edilemeyen ve ancak bağlamdan çıkarılabilen çok veçheli soyut bir kavram olarak, Cumhuriyet Çağı’nda daha ziyade “bir tür duyum, bilinç ya da sihirli bir öz nitelik”⁵⁹⁷ olarak değerlendirildi ve yaşandı. Gümüş Çağ’da ise, “kaybolmaya yüz tutan bir tür ayrıcalıklı olma hissi” olarak algılandı ve akademik bir mevzu şeklinde kayıtlara geçerek ders kitapları için bir konu başlığı haline dönüştü. Gerek Cicero gerekse Quintilianus’un “ideal bir vatandaşın, konuşmasına hakim, bilgili ve beşeri ilişkilerde etkin biri olması gerektiğine”⁵⁹⁸ inanmaları, bir anlamda iki yazın çağını birleştiren ortak noktalar. **Urbanitas**; özgürlük, yaratıcılık ve iyimserlik iklimiyle beslenir. Bu sebeple, Cumhuriyet Çağı’na özgü “forumlarda serbest konuşma ikliminin” gelişim dinamiğini yitiren ve bir bakıma “büyüyerek barbarlaşma” sürecine giren Roma’da, **urbanitas**’ın kendine yer bulması giderek zorlaşmaktaydı⁵⁹⁹.

Gümüş Çağ’da durum içinden daha da çıkılmaz bir hal alır. Sözcüklerin anlamı üzerinde denetimi yitirmek, hareket özgürlüğünü de yitirmek anlamına gelmektedir⁶⁰⁰. Giderek artan entelektüel yozlaşma ile Hristiyanlığın yükselişi eş

⁵⁹⁴ “*barbarorum, qui apud Isauros sunt, vel per terrorem vel urbanitatem loca ingressus est.*” (Flavius Vopiscus, “Probus” : **Scriptores Historiae Augustae** 16.5)

⁵⁹⁵ Ramage, **Urbanitas: Ancient Sophistication and Refinement**, Norman, The University of Oklahoma Press for The University of Cincinnati, 1973, s.151.

⁵⁹⁶ Ramage, “Urbanitas, Rusticitas, Peregrinitas: The Roman View of Proper Latin”, The University of Cincinnati (yayımlanmamış doktora tezi), 1957, s.145, 157.

⁵⁹⁷ Ramage, “Urbanitas: Cicero and Quintilian, a Contrast in Attitudes”, **The American Journal of Philology**, Vol.84, No.4 (Oct.,1963), s.411.

⁵⁹⁸ William H. Woodward, **Vittorino Da Feltre and Other Humanist Educators**, Cambridge, The University Press, 1912, s.36, 59, 67, 79 şurada: Nybakken, “Humanitas Romana”, **Transactions and Proceedings of the American Philological Association**, Vol. 70 (1939), s.413.

⁵⁹⁹ Ramage, **Urbanitas: Ancient Sophistication and Refinement**, Norman, The University of Oklahoma Press for The University of Cincinnati, 1973, s.151.

⁶⁰⁰ Slater, **Reading Petronius**, Baltimore & London, The Johns Hopkins University Press, 1990, s.46.

zamanlıdır⁶⁰¹. Kademeli olarak Hristiyanlığı benimseyen pagan bir dünyada boy gösteren yeni müritlerin basit, mütevazı, sofu ve münzevi halleri, ince zevk ve nükteyi önemseyen bir yaşam anlayışına taban tabana zıttır⁶⁰². Bu yeni gelişmeyi belli eden yorumlardan birisi Erken Hristiyanlık Dönemi yazarlarından Tertullianus'a aittir. **Apologeticum** eserinde Tertullianus, **urbanitas**'ı "şatafatıyla, aldatıcı ve hakikati tanımayı engelleyen" olumsuz bir özellik olarak tanımlamaktadır⁶⁰³. Keza İS. 4-5.yy.'da Hristiyanlık düşüncesinin gelişiminde önemli rolü olan kişiliklerden Augustinus, bir bakıma özgeçmiş sayılan büyük eseri **Confessiones**'te, **urbanitas** sözcüğünü olumsuz çağrışımlarla kullanır. Kendilerini "bozguncu" olarak adlandıran Kartacalı öğrencilerden bahsederken; bu gençlerin, uğursuz ve şeytani yönleriyle karakteristik **urbanitas** vasfı sergilediklerini iddia eder⁶⁰⁴. Yine bu bağlamda aynı eserde "kibarlık" belirten **elegans** ve **urbanus**'u, "boş kibiri" ifade eden **vanitas** ile ilişkilendirmektedir⁶⁰⁵. **Urbanus**'u **rusticanus**'un karşısı kıldığı bir diğer cümlede ise **urbanus** sözcüğünü özgün anlamına yakın kullanmıştır: "İfade şekli süslü de olsa yalın da olsa, bilgelik ve budalalık kendini her yerde belli eder; tıpkı işlemeli tabakta da sunulsa (**vasum urbanum**), basit çömlekte de sunulsa (**vasum rusticanum**), yemeğin özünün değişmeyeceği gibi."⁶⁰⁶

Buna karşın, yine aynı dönemin Hristiyan teolog ve tarihçisi Hieronymus, **Liber Isaiae Prophetarum**'da yer alan bir mektubunda (**Ep.57.12**), "soylu bir insan" (**vir nobilis**) olarak tanımladığı İsaiah'ın "akıcı söylevinden ve kabalıktan eser taşımayan kentli konuşma tarzından" bahsederken **urbanus** ve **rusticitas** sözcüklerine başvurmaktadır⁶⁰⁷. Hieronymus'un ifadelerinde sözcüklerin taşıdığı anlam, Cumhuriyet Çağı'ndaki özgün anlamlarıyla aynıdır. Öte yandan İS. 6-7.yy.'da yaşamış olan Gregorius Magnus'un, **Moralia** eserinde (10.360) **urbanitas**

⁶⁰¹ Sullivan, **The Satyricon of Petronius: A Literary Study**, Bloomington and London, Indiana University Press, 1968, s.254.

⁶⁰² Ramage, **a.g.e.**, s.152.

⁶⁰³ "qui iam *expolitos et ipsa urbanitate deceptos in agnitionem veritatis ocularet.*" (Tertullianus, **Apologeticum** 21.30)

⁶⁰⁴ "Eversores, hoc enim nomen scaevum et diabolicum velut insigne *urbanitatis* est." (Augustinus, **Confessiones** 3.3.6)

⁶⁰⁵ "*elegans et urbanus esse gestiebam abundanti vanitate.*" (Augustinus, **Confessiones** 3.1.1)

⁶⁰⁶ "Sed perinde esse sapientiam et stultitiam...verbis autem ornatis et inornatis sicut vasis *urbanis et rusticanis.*" (Augustinus, **Confessiones** 5.6.10)

⁶⁰⁷ "Ac primum de Isaia sciendum, quod in sermone suo disertus sit: quippe ut vir nobilis et *urbanae eloquentiae*, nec habens quidpiam in eloquio *rusticitatis admistum.*" (**Patrologia Latina** 28, 825)

terimini ele alışı Augustinus'tan da olumsuzdur. Gregorius burada **urbanitas**'ı açıkça, “doğru yoldan sapmış zihin” olarak değerlendirmekle⁶⁰⁸ kavram üzerine bu tezde aktardığımız en katı yorumlardan birini yapmış olmaktadır.

İS. 16.yy.'da Hristiyan hümanistlerin önde geleni olan Neo-Latin yazar Erasmus'un **Colloquia familiaria/In primo congressu 1.1**'de verdiği **urbanitas** tanımları, kavramın belki de en sade ve en rahat anlaşılır şeklidir: “*Urbanitatis est, salutare obvios, aut eos, qui nos adeunt, aut quos adimus ipsi colloquendi gratia...Urbanum est, addere cognationis aut affinitatis titulum, nisi quum habent aliquid odii*”. Erasmus, **urbanitas**'ı yalın biçimde, “yolda karşılaştığımız ya da sohbet maksadıyla yanına gittiğimiz kişileri esenlemek” olarak görür. Devamında da şunu ekler: “Sevdiğimiz birini, bir yakınımız ya da akrabamız olarak onurlandırmak **urbanus**'a yakışan nazik bir davranıştır”.

Bu tezin gelişme bölümünün buraya kadar olan ilk ana başlığında, **urbanitas** ve çeşitleri olan sözcüklerin semantik gelişimi üzerinde duruldu. Takip eden bölümde **urbanus** zihin yapısıyla beslenen ve ifadesini bulan yazın türleri incelenerek **urbanitas** ile satirik romanın kesişme noktaları araştırılacaktır.

⁶⁰⁸ “*dum mentis perversitas urbanitas vocatur.*” (Patrologia Latina 75, 947)

II. SATİRİK ROMAN TÜRÜNÜN BAŞLANGICINA ZEMİN HAZIRLAYAN ESKİÇAĞ YAZIN DİNAMİKLERİ

A. Satirik Roman'ın Satira Bileşeni

1. Eski Yunan'da Menippos Satirası ve Satirik Drama

Rohde, Ribbeck, W.Schmid, Hirzel ve J.Geffcken gibi bilim adamları **Satyricon**'u, "gelişerek romana dönüşmüş bir **Menippos satirası**" olarak kabul ederler¹. Hadas, **Satyricon**'u, "Eski Komedyak akımından **parabasis**², Kinik akımından ise küçültücü tenkit³ geleneğinin izlerini taşıyan" **Menippos satirası**'nın alternatif bir şekli olarak değerlendirir. Az ya da çok, günlük konuşma diliyle düzyazı olarak yazılmış ve şiir parçacıklarıyla süslenmiştir⁴. Napiorski'ye göre ise **Menippos satirası**, **Satyricon**'un yapısını tümüyle açıklamaz ama bir kaynak olarak fikir verebilir. Eser ile -bir yazın türü olarak- **Menippos satirası** arasındaki bağlantıyı, "kerameti kendinden menkul ahlakçı ya da filozof kimliğindeki karakterlerin, sözleriyle davranışları arasındaki farka dikkat çeken gülünçleme (parodi) tekniğini" kullanmasında bulur. Ayrıca **Menippos satirası**'nın tür özellikleri ile **Satyricon** arasında bazı benzerlikler saptar. Bunlar;

- a) komik etki yaratacak etimolojik ve filolojik uygulamalar
- b) gramer olarak hemen ayırt edilebilir teknik terim, tanımlama ve tamlamalar
- c) geçmiş çağlar hakkında ironiyle yapılan övgülerdir.

Menippos satirası'nın bir diğer özelliği olan "kendini bir bilim dalında uzman zanneden kişilerde kusur arama çabası" keza **Satyricon**'da tekrarlanan bir

¹ Perry, "Petronius and the Comic Romance", **Classical Philology**, Vol. 20, No. 1 (Jan., 1925), s.33.

² Arasöz (**Παράβασις**) : Şairin toplumsal ve siyasal meselelerle ilgili izleyicilere görüş belirttiği, oyunun konusuyla ilgili olmayan, oyunun ortasında yer alan ve oyunu ikiye bölen bölüm.

³ **diatribe** (**διατριβή**).

⁴ Hadas, **A History of Latin Literature**, New York, Columbia University Press, 1952, s.52, 258, 295, 406, 409.

temadır. Güvenilir sayılmayacak bir kaynağın aktarımı, ahlaki ya da didaktik bir gayeden yoksunluk, olaylara bakıştaki odaklanma eksikliği, okurun tutarlı bir öykü beklentisini boşa çıkaran “konudan sapmalar”, günün modası olan unsurlara sataşma, vaaz verenleri alaya alma, bu yazın türü ile eser arasındaki diğer ortak paydalardır⁵. **Menippos satirası**’nın gevşek yapısının sağladığı iki önemli kolaylık **Satyricon**’da da etkisini gösterir. Bunlardan ilki, “eserin dizgisiyle doğrudan ilişkili olmayan konuları sunabilme”, diğeri de “düzyazı ve manzum biçimlerin karışımı bir tür olmasından dolayı yazarın uygun bulduğu yere şiir ekleyebilmesidir”. **Satyricon** karakterleri arasında bir retorik öğretmeni ile bir şairin varlığı, eğitim sistemi ve edebiyat üzerine tartışmalar yapabilme kolaylığı sağlar. Dolayısıyla **Satyricon**’un, “genişletilmiş bir **Menippos satirası**” olduğunu iddia etmek mümkündür. Petronius, **Menippos satirası**’nda, kendi türünü geliştirmek için bir potansiyel görmüştür. Gülünçleme için büyük bir hareket alanı sağlayan bu tür, her çeşit sürprize olanak tanımaktadır⁶.

Öte yandan Eski Yunan Edebiyatı’nda tragedya ile komedyaya arasında yer alan, Romalı gramercilerin **genus satyricum** diye bahsettikleri “satirik dramının”⁷ yazınsal özellikleri de satirik romanın kökenlerini anlamaya ışık tutmaktadır. Bu yazın türünün amacı; tragedya’ya güldürü yoluyla ve yıkıcı biçimde hücum etmek, tragedya sayesinde oluşturulan ruh halini kasıtlı biçimde bozmak, zıtlıkları ve tutarsızlıkları komik ve absürd biçime sokmaktır. Bu tür sahne oyunları, Eski Yunanların bir parça şaşırtıcı olan öykülere yönelik düşkünlüklerine hitap eder. Tragedya’ya tutulan bir nevi komik aynadır. Bir yetişkin oyununu çocuk gözüyle izlemek gibidir. Tragedya’nın yarattığı kasvet ve gerilim yüklü havayı maskaralıklarla rahatlatma niyeti vardır. Bu oyunlardaki, -çoğu **Satyricon**’da da işlenen- temalar ve göze çarpan detaylar şöyle sıralanabilir: Misafirperverliğin süistimal edilmesi; mucizevi olaylar; komik biçimde abartılan masallar; mekan olarak seçilen egzotik yerler; kötü karakterin mağlubiyeti ya da ölümüyle mutlu sonlanan öyküler; hakiki ya da olası bir esirlik halinden kaçış, kurtuluş ve firarlar; iyi ve kötü olarak

⁵ Napiorski, “Petronius and the Greek Parodic Tradition”, University of Washington (yayımlanmamış doktora tezi), 1996, s.259, 262, 263, 265.

⁶ Astbury, “Petronius, P.Oxy.3010, and Menippean Satire”, **Classical Philology**, Vol.72, No.1 (Jan.,1977), s.26, 28, 30.

⁷ Corbett, **Petronius**, New York, Twayne Publishers Inc., 1970, s.38.

kutuplaşmaya hazır bir kurgu; sempatik ve antipatik karakterleri turnusol kağıdı gibi ortaya çıkaran testler; uygarlık ile barbarlık arasındaki çatışmayı anlatan kıssadan hisselerde iyi adamların çektiği çileler; obur, içkici, zampara, doymak bilmez karakterler; seyrek olmayan akşam ziyafetleri, içki alemleri, acayip cümbüşler, tıka basa yeme enstantaneleri⁸; doğadıışı ve olağanüstü varlıklar; folklorik ögeler; üçkağıtçı, düzenbaz, hilekar tipler; eğreti duran bir ciddiyet; eğlendirici bir gerçekdışılık hali; gereksinimlerini alelacele gidermeye çalışan, kendilerinden emin oldukları zamanda tembel ve küstah, olmadıkları zamanda ise ödle ve namert olan karakterler; tragedyalardaki fevkalade cesaret ve erdem gösterilerinin tersine, sergilenen daha olağan ve sıradan meziyetler; zaman zaman kullanılan müstehcen dil, abartılı davranışlar, soytarılıklar, küfürbazlıklar; mitolojik saptırmalarla yaratılan espriler; yoldan gelip geçenleri bir müsabakaya davet eden ya da kavgaya çağıran kötü adamlar; etrafa rahatsızlık ve zarar veren canavar, dev, gulyabani gibi grotesk ögeler; belli ölçülerde zulüm, gaddarlık, dehşet ve ürperti sahneleri; kanunlarla tanımlanmış uygar davranış kalıplarıyla ilgili çekinceler ve kişisel çıkarların ters yüz ettiği bir idealizm.

Satirik drama, karmaşık bir evren ile yüzleşme zorunluluğundan kaçıştır; trajik dünyayı dengeleyen güllük gülistanlık bir bakış açısıdır⁹. Her şeyden önemlisi “komedy gibi gerçek hayatın komik bir taklidi değil gülünç bir fantezisi”¹⁰. Bu edebi tür, Roma’da, **Atellanae fabulae** olarak kendini belli etmektedir. Diomedes, Varro’dan yaptığı tahmin edilen bir alıntıda, Yunan’a özgü **fabula Satyrica**’nın Latin Edebiyatı’ndaki karşılığını **Atellanae fabulae** olarak gösterir. Keza bu, Magna Graecia’daki Yunan kolonilerinde ortaya çıkan ve özellikle **Campania** bölgesindeki **Atella** kasabasında gelişen bir kaba güldürüdür¹¹. Alık taşralılar, çulsuz öğretmenler ve düzenbaz hukukçular bu tarzın vazgeçilmez karakterleridir¹². Haliyle **Campania**’nın, **Satyricon**’a fon teşkil eden bölgelerden biri olması şaşırtıcı gelmemektedir.

⁸ François Rabelais’nin **Gargantua** eseriyle adeta ete kemiğe büründürdüğü taslak özellikler.

⁹ Sutton, “The Satyr Play”, **The Cambridge History of Classical Literature 1 - Greek Literature**, ed. P.E.Easterling & E.J.Kenney, Great Britain, Cambridge University Press, 2003, s.353.

¹⁰ G.Çelgin, **Eski Yunan Edebiyatı**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1990, s.103.

¹¹ H.Keil, ed.**Grammatici Latini** (Leipzig, 1857), I, 482, 27 şurada: Corbett, **Petronius**, New York, Twayne Publishers Inc., 1970, s.38, dipnot 15.

¹² Corbett, **a.g.e.**, s.49.

2. Urbanitas Perspektifinin Bir İzdüşümü Olarak Romalı Satira

Duff, **satira**'yı, Latin Edebiyatı'nın en büyük kültür başarılarından birisi olarak göstermektedir. **Satira**'nın ruhu, evrenselliğine ve çıkış itibarıyla Eski Yunan'a çok şey borçlu olmasına rağmen, Eski Yunan Edebiyatı'nda bağımsız bir yazın türü haline gelememiştir. Dolayısıyla “bugünkü anlamıyla **satira** bir Romalı icadıdır,” demek yanlış sayılmamalıdır. Cumhuriyet Çağı'ndan İmparatorluk Çağı'na (2. yy.'a kadar) eser üretilmediği dikkate alınırsa, Roma'da hiçbir yazın türünün **satira** kadar uzun ömürlü olmadığı anlaşılır. Saf felsefe yerine yönetim felsefesi ile daha çok alakadar olan Romalılar için **satira** adeta “bir sosyal aygıt” işlevi görmüştür. **Satira**'da, **urbanitas** olarak da adını koyabileceğimiz “son derece Romalı bir sosyal bakış açısından” söz etmek mümkündür. **Satira**'nın Latin Edebiyatı'ndaki hayati önemi, günlük yaşama ve sosyal hayata dönük değerli tanıklığından ve güvenilir tasvirlerinden ileri gelir. “**Satira**'nın çekiciliğindeki sırrın bir benzerinin de roman türünde mevcut olduğunu” söyleyen Duff'ın, “**satira**'nın modern dönemde geniş ölçüde roman ile temsil edildiğini” de belirtmesi¹³ **Satyricon**'un ortaya çıkışına zemin hazırlayan Eskiçağ yazın dinamikleri arasında **Romalı satira**'yı gösterebilmemize olanak vermektedir.

Romalı satira, toplumca benimsenmiş eleştiri, takdir ve eğlence yöntemlerini kendi metinlerinde yaratıcı biçimde taklit edebilen bir türdür. Roma sosyal hayatını aktarırken, İÖ. 1 - İS. 2. yy. arasında Roma kültürünü şekillendirmiş olan kurumlara (tiyatro, arena, mahkeme ve okullar) özel bir ilgi gösterir. **Romalı satira** yazarı, Roma sosyal hayatının tüm günlük meselelerini belgelendiren bir sanatçıdır¹⁴. Nettleship, bir **satira** yazarını, “gerçekte olan bitenleri tüm samimiyetiyle resmeden bir kazazedenin günlüklerine” benzetir¹⁵. Bir **satira** yazarı değişik durumlara göre, değişik sosyal kimlikler takınır; tiyatrodaki oyuncu ya da seyirci, arenada savaşçı ya da

¹³ Duff, **Roman Satire : Its Outlook on Social Life**, Berkeley, University of California Press, 1936, s.6-11, 20, 21, 28.

¹⁴ Keane, **Figuring Genre in Roman Satire**, New York, Oxford University Press, 2006, s.1, 8.

¹⁵ Nettleship, **Lectures and Essays**, 2nd Series, s.29 şurada: Schraidt, “Literary and Philosophical Elements in the Satyricon of Petronius Arbiter”, **The Classical Journal**, Vol.35, No.3 (Dec.,1939), s.155.

kurban, mahkemede yargıç ya da sanık, okulda ise öğretmen ya da öğrenci rollerine girer ve üstlendiği bu roller sözel bir aktarımdan daha fazlasını içerir. Zira sınıf bilinci hayli yüksek Romalıları¹⁶ kendi dünyalarını kurma ve bu dünyanın içinde kendilerini tanımlama imkanı verir. Okurlarını acıları paylaşmaya ve komikliklere gülmeye davet ederek **urbanitas**'ın nüktedan kimliğini konuşturur; kültürel boyutu olan bir sorumluluğa girer. Toplumda sergilenen “günlük şovlar”, bir Romalının muhakeme süzgecinden geçirilerek açık edilir. **Satira** yoluyla incitmenin hedefinde, **urbanitas** ölçütlerinden sapmış olan davranışlar ve -bunların teşhiriyle- topluma telkinde bulunma niyeti vardır.

Satira, tıpkı tiyatro sanatı gibi, insan davranışlarını toplum önüne çıkarır. Gündeminde hem ahlak dersi verme ve hem de eğlendirme mevcuttur. Tiyatronun çok yönlü ve uyarıcı bir gücü olduğunu ilk fark edenler aslında **satira** yazarlarıdır. Tiyatronun Roma toplumunun algılarına yaptığı, tanımı zor ama güçlü etki, satirik betimlemelerde de kendini gösterir. Çünkü **satira** aynı zamanda “dramaturji ile de ilgilidir”. **Satira** yazarı, perde arkası bir metin yazarı olmanın yanında bazen ikinci benliğiyle bir tür aktör olarak da devreye girer. **Satira**'nın ele aldığı kimi konular, doğası itibarıyla dramatik yön taşır. İnsanların doğal davranışları ve etkileşimleri, festivallerde sunulan ve koreografiye uygun düşen eğlencelerden çok daha fazla bir seyir değeri taşır. Günlük yaşamın yeknesaklığı sırasında -hele ki açgözlülük, hırs ve tutku gibi güdülerle harekete geçilmişse- tiyatroyu hatırlatan gerçek sahneler yakalanabilir. Sosyal düzlemde tiyatro, bir yandan hayal gücüne hitap ederek gerçeklerden kaçışa hizmet ederken bir yandan da mevcut sosyal hiyerarşiyi pekiştirmeye dönük çalışır. Aynı şekilde **satira** yazarı, siyasi heyecanla yüklü ve rahatsız edici özelliğiyle Roma'daki okur algısına derinlemesine ilgi duyan ve sosyal sorunları dışa vuran kişidir. Romalı satirik akıl, okurun (ya da izleyicinin) psikolojisine nüfuz ederek onun estetik, etik ve siyasi açıdan karmaşık yönlerini ortaya çıkarmaya çalışır. Halkın rağbet ettiği beğenilere eleştirel yaklaşır. Hakikati, kurgusal ve öznel biçimde yorumlayarak hem kendinin hem de sosyal çevresinin korkularını yansıtır. Romalı değerler ile Romalı önyargıların birbiriyle kesiştiği anlatımlar yoluyla, günah keçisi olarak seçilen ve tehdit olarak yaftalanan taraf

¹⁶ Sullivan, “The Social Ambience of Petronius’ Satyricon and Fellini Satyricon”, **Classical Myth and Culture in the Cinema**, ed. M.M.Winkler, USA, Oxford University Press, 2001, s.268.

üzerinde sosyal bir baskı yaratır. Keane, bu tür bir kavga taktiğine “sessiz ya da nükteli şiddet” adını verir¹⁷. Keza Byrd’e göre **satira**, özünde agresif bir tür olmakla birlikte yeri geldiğinde ılımlı da hareket edebilir ve bu yönüyle bir akarsuya benzetilir. Aynı bağlamda, “Juvenalis’in **satira**’ları çağlayan gibi köpürürken, Horatius’unkiler sakın akan bir ırmak gibidir”¹⁸.

Öte yandan, nükteli şiddet yoluyla keyif yaratmak hassas bir konudur. Çünkü kusur ve kötülüklerin kamuoyunun çıkarı doğrultusunda açık edilmesi ile ortaya konan satirik şiddetin bir bedeli de vardır. Başkalarına ıstırap çektirerek eğlenmenin ayarını tutturamadığı takdirde bir **satira** yazarının **urbanitas** sınırlarını ihlal etme ihtimali yüksektir. Bu kırılgan türün muhtemel kuralları üzerine düşünerek doğasını araştıran Horatius¹⁹, **satira**’yı bir “öz savunma yöntemi” olarak tercih eder²⁰. Horatius’un “gülerek hakikati söylemek”²¹ şeklinde ifade ettiği bu olgu, Eski Yunan’da **spoudaiogeloion**²² diye adlandırılan ve “yarı şaka yarı ciddi bir tavırla” yapılan Kinik eleştiri üslubuna benzer²³. Eski Yunan Edebiyatı’nda gülünçlemenin felsefi tabanını kuran bu gelenek, Latin Edebiyatı’ndaki satirik ironinin de arka planını oluşturur²⁴. Hendrickson, bu ironiyi, “bir eliyle cömertçe sunarken diğer eliyle kasten ve hınzırca geri almak” olarak tanımlar²⁵.

Satirik yollu sosyal eleştirinin ahlaki de bir boyutu vardır²⁶. **Satira** yazarı, ahlaki geçerliliğini yitirmiş bir eğitim sisteminin toplum yapısında yol açtığı geniş

¹⁷ Keane, **a.g.e.**, s.9, 13, 17-20, 28, 36, 43, 44.

¹⁸ Byrd, “The Inexhaustible Variety of Life; Satire of the Nouveau Riche in Petronius' Satyricon, Moliere's Le Bourgeois Gentilhomme and Fitzgerald's The Great Gatsby”, Middle Tennessee State University (yayınlanmamış doktora tezi), 1996, s.3.

¹⁹ Horatius, **satira** ile yapılan anlatım çeşitliliğinin konuşmaya katacağı güçlü etkiden bahsederken **urbanus** sözcüğünü de kullanmaktadır:

“et sermone opus est modo tristi, saepe iocoso,
defendente vicem modo rhetoris atque poetae,
interdum **urbani**...” (Hor.S.1.10.11-3)

(Usturuplu bir konuşma kimi zaman sert, çoğu zaman nükteli,
kimi zaman savunma yapan bir söylevci gibi, kimi zaman ise şairane
ve ara sıra kibar bir kentli gibi olmayı gerektirir.)

²⁰ Keane, **a.g.e.**, s.47.

²¹ “*quamquam ridentem dicere verum quid vetat?*” (Hor.S.1.1.24-5)
(gülerek hakikati söylemekten sizi ne alıkoyabilir?)

²² **σπουδαῖον** (ciddi, itinalı) ve **γελῶιον** (gülünç, komik) sözcüklerinin birleşimi olan **σπουδαιογέλοιοι** sözcüğü.

²³ Keane, **a.g.e.**, s.105.

²⁴ Napiorski, **a.g.e.**, s.170-1.

²⁵ Hendrickson, **a.g.e.**, s.73.

²⁶ Keane, **a.g.e.**, s.107, 128, 134.

ölçekli hasara duyulan öfkeyi dillendirir. Kötülüğün baskın karakteri, ahlak eğitiminin söylemini bile değiştirebilir. Para ve servetin tek ilke ve en önemli güdü haline dönüşmesiyle²⁷ birlikte bürokrasinin de yoz ve aksak işleyişi sonucu bir **satira** yazarı, Roma kültürünün örgütlü parçası gibi hareket etmeye yönelir. **Satira**, Cumhuriyet Çağı'ndan İmparatorluk Çağı'na değin Romalının kendini tanımlamakta kullandığı en temel stratejilerden biridir. Fakat İmparatorluk Çağı'nda kuvvetlenen totaliter siyasi yapının edebiyata olumsuz etkisinden dolayı Cumhuriyet Çağı'na özgü, örneğin Lucilius'ta görülen hayat dolu **satira** yöntemleri de değişir. **Satira**'nın öykücü işlevini canlandıran ve güçlü biçimde geliştiren Iuvenalis, İmparatorluk Çağı Roması'nın günlük yaşamını hem yapıcı hem de yıkıcı biçimde dramlaştıran bir örnek yazardır²⁸. Tertemiz bir **satira** kuramına direnerek onu otantik bir **urbanitas** anlayışının dışına taşır. Kötümser havasıyla, kurbanlarına yönelttiği aşırı husumetle ve tiz retorikle kendi tarzını gösterir. Roma'daki genel yozlaşmanın aleyhtarlığını ayan beyan yapar. Başkalarının naif biçimde dışa vurduğu içerlemelere karşın o, bizzat öfke psikolojisini tatbik eder. Ahlaki çürümeyi korkunç bir şey olarak niteler. **Humanitas**'ı geçerli ve haklı bir ideal olarak görür; maddi hırs ve açgözlülüğün (**avaritia**) tehlikeli sonuçlarını tartışır. Nefse düşkünlük ve şehvetin (**gaudium**) verdiği tatminin kısa ömürlü olduğunu, haset dolu ya da tasalı bir hükümdarın gazabının korku ve yıkıma sebep olacağını izah eder²⁹.

İS. 4.yy.'da yaşamış olan gramerci Diomedes, **De Arte Grammatica**'nın III. kitabında **satira** için, "insani kusurlara saldırmak amacıyla Eski Komedy gelenekleriyle Romalılar tarafından yazılan şiir"³⁰ demeyi uygun görür. Roma'da **satira**'nın komedyadan etkilendiği görüşünün en önemli referans kaynağı Horatius'tur. Horatius'un kır yaşamına çekilirken, yanında kitaplarını götürdüğü yazarlardan özellikle Menandros ve Arkhilokhos'un³¹ ayırt edici özellikleri³²,

²⁷ "unde habeas quaerit nemo, sed oportet habere." (Iuv.14.207)

([buna] nasıl sahip olduğunu kimse sormuyor, yeter ki sahip ol.)

²⁸ A.e., s.11, 141.

²⁹ W.S.Anderson, "The Programs of Juvenal's Later Books", **Classical Philology**, Vol. 57, No. 3 (Jul., 1962), s.148-52, 157.

³⁰ "carmen apud Romans...ad carpenda hominum vitia archaeae comodiae caractere compositum." (şurada: Keane, a.g.e., s.14)

³¹ "Platona, Menandro...Eupolin, Archilochum, comites...tantos" (Hor.S.2.3.11-2)

Romalı satira ile Yunan komedyası arasındaki bağlantıyı doğrular. Horatius ılımlı bir üslupla ahlakçılığın önderliğini yaparken, Iuvenalis'in dizeleri okurlarını eğlendirmek ya da eğitmekten çok, ürkütür. Iuvenalis'in **satira**'ları, Keane tarafından "Horatius'un trajik versiyonu" olarak nitelendirilmektedir³³.

Tezin ilk bölümünde sadece atıfta bulunarak geçtiğimiz, Iuvenalis'in 5. **satira**'sındaki akşam yemeği³⁴ sahnesine yakından bakmamız, **Cena**'da bir benzerine rastlayacağımız arkadaşlık, efendi/yanaşma ve varsıllık/yoksulluk ilişkileri hakkında benzer yaklaşımları anlamamıza yardımcı olacaktır. Keza Morford'a göre "Augustus sonrası edebiyatta, yenilen yemeğin kendisi ile yemek sırasındaki sosyal ilişkiler birbirinin ayrılmaz parçalarıdır"³⁵. Iuvenalis'in en büyük kozu "oyunbazlık" (**lascivia**) değil de "yırtıcı infial" (**saeva indignatio**) olduğu için, Shero'ya göre Iuvenalis'in betimlediği şöenin genel havası diğerlerine göre daha hadisesiz, neşesiz ve hoşsohbet olmaktan uzaktır; retorik ve gelenekçi bir üslup taşır³⁶. Iuvenalis, türedi-zenginlerin sözünün geçtiği yeni düzen içinde az gelirli Roma vatandaşlarının aşağılanması, eskiden eş-dost olarak hürmet gören bu vatandaşlara yapılan soytarı ya da asalak muamelesini dert edinmiştir. Morford, söz konusu metni değerlendirdiği makalesinde; özgür bir Romalı vatandaşın sosyal konumunu, kentte bir yanaşma ya da dost olarak beliren yabancılara kaptırmakla kalmadığını, neredeyse öz saygısını da yitirdiğini söyler³⁷. Dostluğun yeni ölçütleri olan ikiyüzlülük ve çıkarıcılıkta bir **peregrinus** kadar mahir olmayışı yüzünden Romalı yoksul vatandaş gözden düşmüş, sonradan görme çevrelerin istismar hedefi haline gelmiştir. Roma vatandaşı bir yanaşma, şimdiye dek ne kadar uzun ve fedakarca hizmet vermiş de olsa; dostluk ilişkisinin temelini değiştiren yabancılar, efendilerini etkileme gücüyle ön plana çıkabilmişlerdir.

Romalı değerlerin yıpranmasını **peregrinitas**'a bağlayan düşüncenin destekçisi olan Iuvenalis, bu bağlamda lüks ve oburluk temalarına da vurgu yapar.

³² Arkhiolokhos **iambik** şiirin ve vezninin yaratıcısı olup alaycı dizeleriyle ünlüdür. Menandros ise Yeni Komedyak akımının en ünlü oyun yazarıdır.

³³ Keane, **a.g.e.**, s.15.

³⁴ Bkz.: s.28.

³⁵ Morford, "Juvenal's Fifth Satire", **The American Journal of Philology**, Vol. 98, No. 3 (Autumn, 1977), s.225.

³⁶ Shero, "The Cena in Roman Satire", **Classical Philology**, Vol. 18, No. 2 (Apr., 1923), s.139-40.

³⁷ Morford, **a.g.e.**, s.230.

Açlığını her nasılsa giderebilecek iken, ait olmadığı bir ortama gelmeye tenezzül eden düşüncesiz ve cüretkar bir Romalı konuğun³⁸, şölende bir tür hayvan muamelesi görmesinden³⁹ hoşnut değildir. Iuvenalis'in, böylesi davranışta ısrar eden vatandaşlara olan duygudaşlığı kademe kademe zayıflamaktadır. İçi boş bir çıkar ilişkisinde nitelikli dostluk imkansızdır. Iuvenalis, ekonomik koşulları birbirinden çok farklı vatandaşların ilişkisini ortaya koyarken, toplumdaki yerini öngöremeyen yanaşmaya da efendi kadar suç yükler. Çağ değişmektedir. Geçmiş dönemdeki yüce gönüllü efendilerin yanaşmalara tanıdığı biçimde bir konuşma ve hareket özgürlüğünü beklemenin artık bir anlamı yoktur. Böyle bir eğlence ya da şölen etkinliğinde, yanaşmanın aktif bir katılımcı olmasına izin verilmemektedir. İlişki biçimini belirleyen dürtüler; tamahkarlık, maddiyatçılık ve paradır. Çünkü yeni dönemde “paran oldukça arkadaş, kardeş ve yoldaşsındır”⁴⁰.

Halbuki Doğu eyaletlerinden gelen ve “Asia’nın gülü” diye adlandırılan pahalı yabancı köleler⁴¹ ya da **mimus** sanatçıları⁴² tüm ilgiyi üzerlerine çekebilmektedir. Aciz, şanssız ve sıradan bir özgür vatandaş gerek siyasi gerekse sosyal hayatta gözden çıkarılmıştır. Duff, köle sınıfının, **manumissio** yoluyla düzenli biçimde azatlılara eklemlenen ve artık inkar edilemeyecek bu hareketliliğini, “kentli bedene yabancı kan nakli” olarak yorumlamaktadır⁴³. Servet biriktirmeyi iyi öğrenmiş azatlı sınıfa karşı büyük bir hoşnutsuzluk içindeki Iuvenalis'i her şeye karşın “uslu bir kindar” olarak niteleyen Duff, Iuvenalis'in bu kinini “günahkardan ziyade günahın kendisine” yansıttığını düşünmektedir⁴⁴. Eski Roma erdemlerinin bir takipçisi olarak Iuvenalis, ahlaki kaygılarla yüklü klasik bir **urbanus**'tur ve Morford'a göre, “Roma toplumunun battığı çukura teessüf etmektedir”⁴⁵. Öte yandan Iuvenalis'in **satira**'larında zaman geçtikçe kusursuzlaşan entelektüel öz denetimine ve azalan önyargılara da dikkat çeken Singleton, bu durumu Horatius'un **urbanitas**

³⁸ “*audax conviva*” (Iuv.5.74)

³⁹ Iuv.5.155.

⁴⁰ “*quantus, ex nihilo, quantus fieres Virronis amicus!*” (Iuv.5.133-4)

“*o nummi, vobis hunc praestat honorem, vos estis fratres.*” (Iuv.5.136-7)

⁴¹ “*flos Asiae*” (Iuv.5.56)

⁴² “*saltantem spectes et chironomunta*” (Iuv.5.121)

⁴³ Duff, **a.g.e.**, s.159.

⁴⁴ **A.e.**, s.161.

⁴⁵ Morford, **a.g.e.**, s.225-44.

bakış açısına yaklaşma olarak yorumlar⁴⁶. Iuvenalis'in eleştirilerinin son dönemde daha az duygu ve heyecan yüklü, daha az suçlayıcı, daha az öfkeli ama daha felsefi, itidalli, ironik ve kibar oluşuna işaret eder⁴⁷. Petronius'u Iuvenalis ve Horatius ile kıyaslayan Duff, "hazla hissizleşmiş kendinden memnun hali ve Kinik aldırışsızlığıyla" Petronius'un, gerek Iuvenalis ve gerekse Horatius'tan ayrıldığına not düşer⁴⁸. Bu saptama aynı zamanda, İmparatorluk Çağı zarfında **urbanus** profilinin değişmeye yüz tutan değer yargılarının da habercisidir.

B. Satirik Roman'ın Roman Bileşeni

1. Eski Yunan Romanları ve Kentli Bilinci

İS. 101 yılına tarihlenen bir papirüs rulusunda "Ninos ve Semiramis" isimli bir aşk ve kahramanlık öyküsünden kalan iki fragmanın keşfedilmesi, romanın ciddi bir yazın türü olarak varlığının, bu tarihten bir hatta iki yüzyıl daha geriye gidebileceğini düşündürmektedir⁴⁹. Keza Hofmann, İÖ. 1.yy.'a tarihlenmiş üç adet papirüs fragmanında bulunan **Metiokhos ve Parthenope** eserine de değinerek, roman türünün İÖ. 2.yy.'ın sonu ya da İÖ. 1.yy.'ın başlarında ortaya çıkmış olabileceğini savunur. Ayrıca bu yüzden, İskenderiye'de yazın türlerini sistematize etmeye yönelik İÖ. 3 ile 2.yy. arasında yapılmış bir çalışmaya dahil olamadığını tahmin etmektedir⁵⁰.

Toprak sahibi olup kentte yaşayan, topraklarını çoğu zaman kiraya veren ya da kendisi adına işleyenlere bırakan burjuva sınıfı, Eski Yunan ideal aşk romanlarına konu olan bir topluluktur. Olay ya da öyküler; şekilci bir yaşam tarzını benimsemiş,

⁴⁶ Singleton, "Juvenal's Fifteenth Satire: A Reading", **Greece & Rome**, Second Series, Vol. 30, No. 2 (Oct., 1983), s.206.

⁴⁷ A.e., s.198, 202.

⁴⁸ Duff, **a.g.e.**, s.161.

⁴⁹ Perry, "Petronius and the Comic Romance", **Classical Philology**, Vol.20, No.1 (Jan.,1925), s.36 ;

Mendell, "Petronius and the Greek Romance", **Classical Philology**, Vol. 12, No.2 (Apr., 1917), s.161;

Abbott, "The Origin of the Realistic Romance Among the Romans", **Classical Philology**, Vol. 6, No.

3 (Jul., 1911), s.263-4.

⁵⁰ Hofmann, "Introduction", **Latin Fiction: The Latin Novel in Context**, ed. Hofmann, London, Routledge, 1999, s.3, 4.

tepkileri ve alışkanlıklarıyla hesaplı, davranışları protokol kurallarıyla sıkı sıkıya tayin edilmiş, son derece gelenekselleşmiş, kişiliklerin ağır basmadığı ortamlarda geçmekte ve beraberinde kültürlü bir azınlığın simgelerini sergilemektedir. Hali vakti yerinde ve tasasız insanlara özgü bir konu olarak kabul edilen “aşk”, söz konusu simgelerden birisidir. İyi terbiye almış olmanın sonuçlarından birisi olarak kimi zaman aşırıya varan alçakgönüllülük ve doğruculuk gibi kişilik özellikleri, her durumda ve ısrarla kendini göstermektedir. Çepeçevre bir centilmenlik ve saygın bir cömertliğin karışımı olan akılcı, ağzı sıkı, kuralcı, ılımlı, hoş ama göreceli olarak renksiz karakterler yer almaktadır. İdeal koşullar bozulduğu zaman etkinliği azalan, çileli hallerde muktedirliğini kaybeden soylular başrolde. Oyuncuların kesin hatlarla şekillendirilmesi, belirli bir tarzın içine sokulması ve anlatımda açılmaya değil abartıya kaçılması roman kahramanlarını gerçek olamayacak kadar hatasız tipler haline getirir⁵¹. Bu eserlerde kusursuzmuş gibi resmedilen bir başka öge de “köy yaşamıdır”. Toprakten geçim sağlamanın verdiği eziyet ihmal edilerek yapılan bu tarz sunuşları Morgan, “Disneyland uyarlaması pirüpak bir çiftlik hayatına” benzetir⁵².

Fantastik, mucizevi ve imgesel özellikler taşıyan kusursuz ve steril Yunan aşk romanlarının⁵³ dışında var olan “satirik, gerçekçi, burlesk, pikaresk veya komik türde Yunan romanlarının” ortaya çıkış zamanı da –tıpkı aşk romanları gibi- bir tartışma konusudur. 1971 yılında Peter Parsons tarafından yayımlanan, İS. 2.yy.’a tarihlenmiş ve **The Oxyrhynchus Papyri** olarak adlandırılan bir papirüs yaprağında⁵⁴ prosimetrik formda⁵⁵ bir Yunan romanı olduğu tahmin edilen fragmana rastlanmıştır. “**Iolaus** romanı” olarak adlandırılan bu bulguda, düzyazı içinde Eski Yunan şairi Sotades’in üslubuna benzeyen dizeler, ve fragman sonunda da

⁵¹ Ramage, **Urbanitas: Ancient Sophistication and Refinement**, Norman, The University of Oklahoma Press for The University of Cincinnati, 1973, s.15, 17, 18.

⁵² Morgan, “Nymphs, Neighbours and Narrators: A Narratological Approach to Longus”, **The Ancient Novel and Beyond**, ed. S.Panayotakis & M.Zimmerman & W.H.Keulen, Leiden, Brill Academic Publishers, 2003, s.187.

⁵³ Abott bunu “burjuvaya mahsus duygusal serüven romanları” olarak isimlendirir (Abbott, **a.g.e.**, s.264).

⁵⁴ P.Oxy.3010 (vol.42)

⁵⁵ Bkz.: s.3.

Euripides'in **Orestes** oyunundan bir dize bulunmaktadır⁵⁶. **Iolaus**'u "düzyazı ile şiiri birleştiren, komik ve gerçekçi bir roman" olarak tanımlayan Holzberg, bu özelliklerinden ötürü, söz konusu fragman ile **Satyricon** arasındaki önemli ilişkiye dikkat çeker⁵⁷. Keza Astbury de, fragmanın **Satyricon**'a olan benzerliğinden dolayı "prosimetrik formun Eski Yunan romanlarına yabancı olmadığı görüşünün fazlasıyla güçlendiğini," söylemektedir⁵⁸. Parsons'un bu fragmanı yayımladığı bilimsel makalesine "Bir Yunan Satyricon'u mu?"⁵⁹ başlığını uygun görmesi bu yakınlığa bir göndermedir. Perry, R. J. Gariépy'nin bir makalesine atfen, Roma'daki **casa Farnesina** isimli tarihi bir evdeki bazı duvar fresklerinde, **Satyricon**'dan önce yazılmış bir pikaresk romandan alınma sahneler bulunduğunu söylemekte ama bu bilginin kesin olmadığını da eklemektedir⁶⁰.

Ayrıca İÖ. 100 yılına tarihlenen ve Aristides isimli bir yazara ait olduğu anlaşılan⁶¹ kayıp eser **Milesiaka**'nın, zincirleme bir öykü derlemesi ya da kesintisiz bir roman olabileceğine ihtimal verilmektedir⁶². Şöyle ki Ovidius, **Tristia**'nın iki yerinde **Milesiaka**'ya gönderme yapar. Bunların ilkinde "Aristides'in, Miletos kentinin günahkar öykülerini bir araya getirdiğinden"⁶³, ikincisinde ise "Aristides'i çeviren Sisenna'nın öykülere eklediği uçarı anekdotlardan"⁶⁴ söz etmektedir. Mendell, Ovidius'un yaptığı ikinci göndermede geçen "**historia**" sözcüğünü "peş peşe gelen, aralıksız öyküler" olarak yorumlayarak **Satyricon** ile paralellik kurar. Zira Mendell'in iddiasına göre, eğer Aristides "küçük çaplı, tesadüfî ve bağlantısız öyküleri" kastediyor olsaydı **historia** yerine **fabula** sözcüğünü tercih etmesi beklenirdi⁶⁵. Hofmann, **Milesiaka**'daki güvenilir karakterlerin gerek Petronius'a gerekse Apuleius'a esin verdiğini, söz konusu iki yazarın "kahramanın ağzından

⁵⁶ Astbury, **a.g.e.**, s.22 ; Hofmann, **a.g.e.**, s.2 ; Schmeling, "Petronius and the Satyricon", **Latin Fiction : The Latin Novel in Context**, ed. Hofmann, London, Routledge, 1999, s.31.

⁵⁷ Holzberg, **The Ancient Novel: An Introduction**, çev.Christine Jackson-Holzberg, London, Routledge, 1995, s.62-3.

⁵⁸ Astbury, **a.g.e.**, s.31.

⁵⁹ Parsons, "A Greek Satyricon?", **Bulletin of the Institute of Classical Studies**, Vol.18, Issue 1, Dec.,1971, s.53.

⁶⁰ Robert, **Hermes**, XXXVI (1901), 364 ff. şurada: Perry, **a.g.e.**, s.39, dipnot 1.

⁶¹ Hofmann, **a.g.e.**, s.4.

⁶² Perry, **a.g.e.**, s.38.

⁶³ "Iunxit Aristides Milesia crimina secum." (Ov.Tr.2.413)

⁶⁴ "Vertit Aristiden Sisenna, nec obfuit illi, historiae turpis inservisse iocos." (Ov.Tr.2.443-4)

⁶⁵ Mendell, "Petronius and the Greek Romance", **Classical Philology**, Vol. 12, No.2 (Apr.,1917), s.163.

birinci tekil şahıs olarak anlatım şeklini” buradan aldıklarını⁶⁶ ve dahası buradaki bazı öyküleri kendi eserlerine ilâştirerek kullandıklarını iddia etmektedir. **Satyricon**’daki “Ephesoslu Dul Kadın” ve “Pergamonlu Genç” bölümlerini bu alıntılara örnek gösteren Hofmann, bu tarz uzun öyküleri “minyatür romanlar” ya da **novella** olarak niteler⁶⁷. Aynı şekilde Anderson, **Satyricon**’da kusursuzca işlenmiş beş öyküyü **novella** olarak adlandırırken, “ilk on altı kitap elimize eksiksiz ulaşıydu yirmi ile otuz arası **novella**’ya rastlamamız olasıydı,” öngörüsünde bulunur. Petronius’un “detayları geliştirmedeki belirgin ustalığına” vurgu yapan Anderson, **novella**’nın, güncel konuları ve günün gerçeklerini betimlemede yazara kolaylık sağladığı kanısındadır⁶⁸.

Ovidius, **Tristia**’da, Aristides tarzına başvuran isimler içinde, ”bayağı öykülerin yazarı Eubius”⁶⁹ ile “yatak öykülerini gizleme gereği duymayan **Sybaritica**’nın yazarı”⁷⁰ diye üstü kapalı olarak bahsettiği Hemitheon’u sayar. Perry bu tür kitapların edebiyata düşkün olanlardan ziyade, sıradan okurların elinde gezdiğini düşünmektedir⁷¹. Fakat Hofmann, Eskiçağ’da kitlesel bir okuryazarlıktan söz edilemeyeceğini belirterek okuma alışkanlığının her halükarda belli bir kesimle sınırlı kalacağını da hatırlatır⁷². Gümüş Çağ sonrası yazarların, Petronius ve Apuleius’tan zaman zaman küçümseyici bir tonda bahsettiklerine değinen Perry, Eski Yunan romanlarına atıfta bulunan tek tük eserlerden olan **Photios** ve **Suidas** ansiklopedilerinde Longos ve Khariton gibi tanınmış isimlere bile rastlanmadığını ve elde kalan el yazmaları sayesinde bu edebiyatçıları öğrendiğimizi söyler. Bu ilgisizliği doğrulayan bir diğer tespit olarak da, **Suidas**’ta erotik roman yazarı olarak

⁶⁶ Courtney’nin, “başkahramanın eserde önemli bir yer tuttuğu yapıtlar için birinci tekil anlatım biçiminin son derece uygun olduğunu ve bu sebeple pikaresk ve fantastik öykü türünde buna sıkça başvurulduğunu” söylemesi Hofmann’ın iddiasını desteklemektedir. (Courtney, **A Companion to Petronius**, New York, Oxford University Press, 2001, s.35)

⁶⁷ Hofmann, **a.g.e.**, s.4, 7.

⁶⁸ G.Anderson, “The Novella in Petronius”, **Latin Fiction: The Latin Novel in Context**, ed. Hofmann, London, Routledge, 1999, s.52, 60.

⁶⁹ “*Eubius, impurae conditor historiae*” (Ov.Tr.2.416)

⁷⁰ “... *qui composuit nuper Sybaritica*...

... *qui concubitus non tacuere suos.*” (Ov.Tr.2.417-8)

⁷¹ Perry, **a.g.e.**, s.39, dipnot 1.

⁷² Hofmann, **a.g.e.**, s.6.

adı geçen Ephesoslu Ksenophon'a diğer hiçbir Eskiçağ kaynağında rastlanılmamasını gösterir⁷³.

Milesiaka ile Latin romanlarının ilişkisine dair bir ipucu **Scriptores Historiae Augustae**'da, tarihçi Iulius Capitolinus tarafından İmparator Clodius Albinus'un hayatının anlatıldığı bölümde bulunur. Capitolinus burada "Apuleius'un yazdığı **Milesiaka** türünde soysuz Kartaca öykülerini okuduğu için Clodius hakkında, ardılı Septimus Severus'un ileri geri konuştuğunu," aktarmaktadır⁷⁴. Bu ifade aynı zamanda roman türünün o dönemdeki kötü ününe dair yaygın kanıyı da desteklemektedir. "Kurmaca anlayışına" karşı olumsuz bakışın kökenini aslında çok daha gerilere çekebilmek mümkündür. Aristoteles'in **Peri Poietikes**'inde, şiir ile tarih yazımı arasındaki farkların tartışıldığı bölüm, bunun somut işaretlerini vermektedir. Bu metinde⁷⁵ Aristoteles, "epizotlara⁷⁶ dayalı öyküleri, birbirlerini olasılık ya da zorunluluk yasalarına göre takip etmeyen bölümlerden oluştuğu için", basit öykü türleri⁷⁷ içinde en kötüsü olarak nitelemektedir. Ona göre, bu türde yazan şairler ya güçsüz oldukları için daha iyisini yazamamaktadırlar ya da aslında iyi şairdirler ama oyuncularını memnun etmek gayesi ile uzun yazmaya zorlanmışlardır. Dolayısıyla öyküler, olması gerekenden daha fazla uzatıldıkları için olayların doğal sırası da bozulmak durumundadır.

Yeni Komedy eserlerinde olduğu gibi Eski Yunan romanlarında da **philanthropia**⁷⁸ erdeminin işlendiği görülür. Örneğin, İS. 1.yy.'ın ortalarında Khariton, **Khaireas ile Kallirrhoe Üzerine** adlı eserinin 2.5.11. bölümünde bu temaya vurgu yaparken⁷⁹, aslında, eser boyunca kentli olma ile insancı olma

⁷³ Perry, **a.g.e.**, s.39, dipnot 1.

⁷⁴ "*maior fuit dolor, quod illum pro litterato laudandum plerique duxistis, cum ille neniis quibusdam anilibus occupatus inter Milesias Punicas Apulei sui et ludicra litteraria consenesceret.*" (Iulius Capitolinus, "Clodius Albinus" : **Scriptores Historiae Augustae** 12.12)

(Kültür ve edebiyata verdiği değerden dolayı övgüyü hak ettiğini düşünmeniz daha da acıklı bir durumdur. Çünkü kocakarı masallarıyla ve dostu Apuleius'un yazdığı şu **Milesiaka**'dakine benzer pespaye Kartaca öyküleriyle ömrünü geçiriyordu)

⁷⁵ Arist.**Po.**1451b.

⁷⁶ Bkz.: s.4

⁷⁷ "Basit öykünün" tanımı aynı metnin 1452a bölümünde yapılmakta olup "baht dönüşü ve tanınma tekniklerine başvurulmadan sürekli ve birlikli bir akış içinde ortaya çıkan öykü" diye verilmektedir.

⁷⁸ **Φιλανθρωπία** : İnsan sevgisi, insani duygular, sevecenlik, iyi kalplilik, iyi yüreklilik.

⁷⁹ "Bir Yunan; insan sevgisi özelliğiyle ayırt edilen bir kente mensup, eğitilmiş bir insandır." şurada: Ramage, **a.g.e.**, s.18.

niteliklerini birbiriyle kaynaştırmaktadır. Bu esirgemeci ve insancı iddiaya karşın, kentli Eski Yunan dünyasında, kendilerinden olmayan yabancıya karşı duyulan bir üstünlük hissinin izleri de yok değildir⁸⁰. Sosyal erdemleri aşırı ödüllendiren bu toplumun aynı zamanda bencilliğini de açık ettiği görülmektedir⁸¹. Prescott’a göre, yine de, bu bağlamda, Yeni Komedyayı “kölelere ve yabancılara hücum eden içgüdüsel bir damar” gibi görmek akılcı değildir⁸². Astbury’e göre; Eski Yunan romanlarında kurgulanan bu tepkisellik **satira** içermemekle birlikte taşrada yaşayanlara karşı da -tıpkı yabancılara olduğu gibi- olumsuz bir yaklaşımı düşündürmektedir⁸³. Toprakla haşır neşir insanlara yönelik kentli kibiri, kimi zaman romantik ve pastoral hayat fantezileriyle yalan ya da maskelenmiş olarak, kimi zaman da doğrudan kaba saba köylülük yaftalamalarıyla gerçek yüzünü sergilemektedir. Dostane olmayan bu tutum için Morgan, “şartlı sosyal refleks” deyimini kullanır⁸⁴. Dönem olarak Petronius’tan sonra yaşamış olmalarına rağmen Longos ve Heliodoros da, Yunan’a ait kentli bilinci hakkında belli bir fikir verebilmektedir. İS. 2 ya da 3.yy.’da Longos, **Daphnis ve Khloe için Pastoral** adlı eserinde, başkahramanları hakkında “taşraya yakışmayacak kadar narin”⁸⁵, Lykainion karakteri hakkında da “taşra için fazla göz kamaştırıcı”⁸⁶ nitelemesi yapmaktadır. Benzer şekilde, İS. 3.yy.’da yaşamış Heliodoros, **Aithiopia Öyküleri**’nde (7.10.3) “güzelliği takdir etme yetkinliğini taşralılardan beklememek gerektiğini,” söylemektedir⁸⁷.

2. Latin Edebiyatı’nda Roman’ın Erken Örnekleri ve Urbanitas ile Bağlantısı

Satyricon, sıkı yazınsal dokusu, zincirleme olaylardan oluşan formu, olağandışı içeriği ve metinler-arası yoğunluğu yüzünden nev’i şahsına münhasır (**sui**

⁸⁰ Ramage, **a.g.e.**, s.17-8.

⁸¹ Frank, **Aspects of Social Behaviour in Ancient Rome**, Martin Classical Lectures Volume II, New York, Cooper Square Publishers Inc., 1969, s.97.

⁸² Prescott, “The Comedy of Errors”, **Classical Philology**, Vol. 24, No. 1 (Jan., 1929), s.41.

⁸³ Astbury, **a.g.e.**, s.28.

⁸⁴ Morgan, **a.g.e.**, s.179.

⁸⁵ “**κρείττον ἄγρικήας**” (1.7.1) şurada: Morgan, **a.g.e.**, s.179.

⁸⁶ “**ἄγρικήας ἄβρότερον**” (3.15.1) şurada: Morgan, **a.g.e.**, s.179.

⁸⁷ Ramage, **a.g.e.**, s.166, dipnot 14.

generis) bir eser olarak kabul edilir⁸⁸. **Satyricon** ile aynı kategoriye konan diğer eserler; anonim bir eser olan **Historia Apollonii regis Tyri**, beş temel Eski Yunan romanı⁸⁹ ve Apuleius'a ait olan **Metamorphoses**'tir. Edebiyat tarihinde genellikle **satira** türü altında listelenen ve **Romalı satira** başlığıyla ilintili kitaplar arasına dahil edilen **Satyricon**, aynı zamanda, toplumdaki farklı ekonomik grupların etkileşimlerini inceleyen sosyal tarihçiler tarafından temel kaynak olarak kullanılabilir. Kitabın erişim alanı; rutin yaşantılar, alt-kültürler, gününbirlik hayat mücadelesi ve hayhuydur⁹⁰. **Satyricon**'u, Apuleius'un **Metamorphoses**'ine göre "daha özgün ve daha Romalı" olarak değerlendiren Duff, bu farkı keza "**Satyricon**'un içine işlemiş olan gerçekçilikle" açıklar. Ayrıca "sokak Latinesine" olan olağanüstü duyarlılığıyla Petronius'un dolambaçsız tarzına ve - Kinik geleneğe has- açık sözlülüğüne dikkat çeker. Çünkü temel dayanağı hakikat olan Kinik bir vaizin rağbet ettiği konular; toplumdaki kötülükler ve zenginlerin ölçsüz meşgaleleridir⁹¹. Frank'e göre, Roma'nın yerlisi olanlar, ticaret ya da para hareketleri yoluyla kar hedefli işlere nadiren merak duyardı; çünkü bu tür meslekler adeta "sosyal bir tabu idi". Roma'nın tutumlu olmayı ilke edindiği yıllarda **Senatus**, örneğin **Lex Fannia** (İÖ. 161) gibi sert bir yasayla "güç şartlar altında ziyafet masraflarına ve davetli sayısına sınır getirebiliyordu"⁹².

Cicero, bir konuşma konusu saptamak ve konuşmayı düzenlemek hakkında prensiplerini açıkladığı **De Inventione** eserinde, anlatım (**narratio**) biçimlerini üç ana bölüme ayırır. Bunlardan ilk ikisi vatandaşlık işlerini, siyasi ve hukuki konuşmaları ilgilendirirken üçüncüsü resmi konulardan bağımsız, zevk ve eğlence maksatlı anlatımı içerir. Sözel alıştırmalar yoluyla geliştirilen ve yazıya dökülen bu üçüncü başlık, faydasız bir uğraşı olarak görülmemektedir⁹³. Doğrudan kültür ve edebiyatla bağlantılı olan bu anlatım türünü, Cicero, kendi içinde yine üç gruba

⁸⁸ Schmeling, **a.g.e.**, s.28, 34, 35.

⁸⁹ Akhilleus Tatios, **Ta Kata Leukippon kai Kleitophonta** (Leukippos ve Kleitophon)
Longos, **Poimenika ta kata Daphnin kai Khloen** (Daphnis ve Khloe İçin Pastoral)
Heliodoros, **Ta peri Theagenen kai Kharikleian Aithiopika** (Aithiopia Öyküleri)
Ephesoslu Ksenophon, **Ta kata Anthian kai Habrokomen Ephesiaka** (Ephesos Öyküleri)
Khariton, **Ta peri Khairean kai Kallirrhoen** (Khaireas ile Kallirrhoe Üzerine)

⁹⁰ Schmeling, **a.g.e.**, s.28-31, 34.

⁹¹ Duff, **a.g.e.**, s.29, 104-5.

⁹² Frank, **a.g.e.**, s.71-2.

⁹³ "*Tertium genus est remotum a civilibus causis, quod delectationis causa non inutili cum exercitatione dicitur et scribitur.*" (Cic.**Inv.**1.27)

böler; **fabula**, **historia** ve **argumentum**. Destan ve tragedya eserlerinde olduğu üzere, gerçek olmayan ve gerçekleşmesi de mümkün olmayan şeylerin anlatımına **fabula** der⁹⁴. **Historia** ise geçmişte olmuş şeylerin ve yaşamlarımıza ait uzak hatıraların anlatımıdır⁹⁵. Tarih yazıcılığı ve azizlerin yaşam öyküleri⁹⁶ keza bu alt-gruba dahildir. **Argumentum** ise kurgusal olmakla birlikte meydana gelmesi mümkün olan olayların anlatımıdır⁹⁷. Gerçekçilikten kopmayan özellikleriyle komedy ve satirik roman buna örnek gösterilir. Keza Quintilianus da **argumentum** terimini “kurgusal ama komedy gibi hayatın içinden bir yaratım,” diye tanımlamaktadır⁹⁸.

Gayriresmi anlatım tarzı ile ilgili terimleri Macrobius’un da **Commentariorum in Somnium Scipionis Libri Duo** (Scipio’nun Rüyası Üzerine Yorumlar – İki Kitap) adlı eserinin 1.2.8 bölümünde ele aldığı görülmektedir. Macrobius, “uydurma sanatı” olarak nitelediği **fabula**’yı “izleyicilere sadece keyif veren” ve “hem keyif hem de ders veren” şeklinde ikiye ayırır. İlkine örnek olarak “Menandros ve benzerlerinin sahneye koyduğu komedy oyunlarını (**comoediae**)“, diğerine ise “Petronius’ta çokça görülen, aşıkların karıştığı, tesadüflerle örülü kurgu öykülerini (**argumentum**)” gösterir⁹⁹.

Bowie ve Harrison’un ortaklaşa yazdığı bir makalede, Eski Yunan düzyazı edebiyatının sadece küçük bir bölümünü oluşturan ve çöküş dönemini yansıtan roman türü eserler, “kenar süsü” olarak nitelenmektedir. Söz konusu romanlar, yine de, Latin Edebiyatı’na katkısından ötürü önemlidir. Latin romanları, İmparatorluğun yükselişinin vardığı son noktada, “Latin Edebiyatı’nda göreceli olarak az sayıda üretilen düzyazı eserlerinden geriye kalanlardır”. Latin romanlarını cazip kılan bir diğer sebep de, adeta bir yasak meyve misali, “genel kabul gören ve geleneklere uyan tüm türlerin dışında olmalarıdır”. O dönemin kuşağının “yıkıcı ve kural dışı itici güçlere” itibar ettiğini belirten makalenin devamında, “gizem dinleri, sembolizm,

⁹⁴ “*Fabula est, in qua nec verae nec veri similes res continentur.*” (Cic.*Inv.*1.27)

⁹⁵ “*Historia est gesta res, ab aetatis nostrae memoria remota.*” (Cic.*Inv.*1.27)

⁹⁶ Hofmann, a.g.e., s.6: “*historiographic and hagiographic fiction*”.

⁹⁷ “*Argumentum est ficta res, quae tamen fieri potuit.*” (Cic.*Inv.*1.27)

⁹⁸ “*...argumentum, quod falsum sed vero simile comoediae fingunt*” (Quint.*Inst.*2.4.2)

⁹⁹ “*Fabulae, quarum nomen indicat falsi professionem, aut tantum conciliandae auribus voluptatis aut adhortationis quoque in bonam frugem gratia repertae sunt. Auditum mulcent velut comoediae, quales Menander eiusve imitatores agendas dederunt, vel argumenta fictis casibus amatorum referta, quibus vel multum se Arbiter exercuit...*”

cinsellik anlayışı ve kadının toplumdaki yeri gibi konuların, güncel edebiyat zevkine, epik eserlerden, tragedyadan ya da tarih yazarlığından daha fazla hitap ettiği” öne sürülür. Dilbilim ve üslup yönüyle gösterişli detaycılık, dikkat çekici bir nüktedanlık, eski ve saygın edebi metinlere dair kapsamlı anıştırmalar Latin romanlarına damgasını vuran genel özelliklerdir. Yoğun rastlanan kılavuz temalar; tanrısal kıskançlık ve **Fortuna**’nın müdahaleleri, kadın figürünün müstehcenlik ve doyumsuzluk gibi satirik ve kusurlu kalıplarla ilişkilendirilişi, köy ve taşranın yabancı ve tekinsiz yerler olarak sunulduğu, güldüren ama aynı zamanda düşündüren kalenderlik ve oynaklıktır. Hedef alınan okur kitlesi, seçkin ve eğitilmiş sınıfın edebiyattan anlayan özellikle erkek üyeleridir. Bunun dışındaki müstakbel okurlar ise beğenileri daha az gelişmiş olan ve serseri bir yaşamın mevzularına ilgi duyabilecek olan tiplerdir¹⁰⁰.

Mendell, Platon’un felsefeyi halka sevdirmede “gülünçleme yöntemine ve günlük konuşma diline başvurduğunu” söylerken, **urbanitas** anlayışının Platon felsefesine aykırı olmadığını iddia etmektedir. Bunu söylerken nüktedanlığın, sahne oyunları (**ludicrum**) ve kara mizah (**sal niger**) şeklinde Diogenes ve öğrencileri tarafından da uygulandığını hatırlatır. Buna uygun olarak Latin romanlarında, doğrudan günlük konuşma dilinin ya da hayattan alınma taklitlerinin bulunduğunu belirtmektedir. İÖ. 2.yy.’da Roma’da Stoa öğretisini yaygın hale getiren **Menippos satirası** türünde düzyazı denemeleri, doğrudan ya da dolaylı şekilde bireysel düşünce ve inançları ifade etmeye yarar yenilikçi bir yazın türüdür.

Lucilius’a değin, kişisel yorum ve kuram geliştirme alanı büyük ölçüde felsefe ile sınırlıydı. Lucilius, kendisini geleneksel konularla kısıtlamayarak yetenek ve yaratıcılığının da yardımıyla yergi sanatında yeni bir çığır açtı. Öte yandan Horatius, hissi ve şirret olmayan, örtük, ahlakçı ama büsbütün cana yakın bir üslupla ve Platon’un eserlerinin simgesi olan sanatkarca bir diyalog örgüsüyle **satira** türünün gelişiminde önemli rol oynadı. Iuvenalis ise Roma’da ahlaki bir reformun samimi bir sözcüsü olarak etkili retoriği ve veciz tekniğiyle başarılı oldu. Mendell’in “popüler felsefe” olarak adlandırdığı bu gelenek, ona göre Petronius’un romanının da nüvesini

¹⁰⁰ E.L.Bowie & S.J.Harrison, “The Romance of the Novel”, **The Journal of Roman Studies**, Vol. 83 (1993), s. 159, 160, 161, 166, 168, 170.

teşkil etmektedir¹⁰¹. Slater, **Satyricon**'da, olsa olsa “retorik bir felsefeden” bahsedilebileceğini savunurken eserdeki sözde-entelektüel karakterlerin yapmacık kibarlıktaki konuşma tarzlarını buna dayanak gösterir¹⁰². Schraidt'e göre ise Petronius'un verdiği mesaj, “filozofların taktığı maskenin diğerlerinden daha sağlıklı olmadığı ve, felsefe yoluyla bayağı biçimde bir duygu sömürüsü yapıldığı” yolundadır¹⁰³. Connors'a göre de bu eserde “filozofların yapmacık konuşmaları, hayalci ve tepeden inme görüşleri, sağduyu ve nükte ile etkisiz hale getirilmektedir”¹⁰⁴.

Satyricon'u, “bir **Menippos satirası** prototipiyle başlanarak sonradan romana dönüşmüş bir eser” olarak kabul eden bir dizi bilim adamının¹⁰⁵ aksine Perry, bu eseri “Eski Yunan aşk romanlarından yola çıkılmış ve belli bir ölçüde **satira**'nın etkisinde biçimlenmiş” olarak görmekten yanadır. Perry bunu iddia ederken önemli bir noktayı da atlamamaya özen gösterir, zira Eski Yunan aşk romanları doğaüstü karakterler kullanarak olayları olduğundan daha ciddiye alma çabası içindedir¹⁰⁶. Halbuki **Satyricon** gerçekçidir¹⁰⁷, alaycıdır, kasvetlidir ve derinde kötümserdir. Schmeling'e göre “işiyile gücüyle meşgul insanlar, çalışıp didinen babalar, sadık ve iffetli anneler, şirin ve sevilesi çocuklar” **Satyricon**'un hiçbir yerinde yoktur. Normal koşullarda, aykırı öğeler merkezden dışlanırken burada “toplumun merkezi, aykırı öğeler tarafından dışarıda bırakılmıştır”¹⁰⁸. Bu bağlamda Hofmann'ın, **Satyricon**'u “ana akımdan uzakta, kıyıda ve uçlarda kalmış, çevresel, dışlanmış” olarak nitelenmesi ve eserin “kendi bağımsız alanını yarattığını” ima etmesi, doğru bir yorumdur¹⁰⁹. Perry'e göre Petronius, toplumun ıslahının artık mümkün olmadığına

¹⁰¹ Mendell, “Satire as Popular Philosophy”, **Classical Philology**, Vol. 15, No. 2 (Apr., 1920), s.154-7.

¹⁰² Slater, **Reading Petronius**, Baltimore & London, The Johns Hopkins University Press, 1990, s.210 : “*rhetorical philosophy*”.

¹⁰³ Schraidt, “Literary and Philosophical Elements in the Satyricon of Petronius Arbiter”, **The Classical Journal**, Vol.35, No.3 (Dec.,1939), s.160.

¹⁰⁴ Connors, **Petronius, the Poet: Verse and Literary Tradition in the Satyricon**, Cambridge, Cambridge University Press, 1998, s.16.

¹⁰⁵ Bkz.: s.96.

¹⁰⁶ Perry, **a.g.e.**, s.36.

¹⁰⁷ “Öyle görünüyor ki gerçekçi roman, Petronius'un bir buluşudur.” (Abbott, **a.g.e.**, s.270)

¹⁰⁸ Schmeling, “Petronius and the Satyricon”, **Latin Fiction : The Latin Novel in Context**, ed. Hofmann, London, Routledge, 1999, s.35.

¹⁰⁹ Hofmann, “Introduction”, **Latin Fiction: The Latin Novel in Context**, ed. Hofmann, London, Routledge, 1999, s.1 : “*fringe novels*”.

inandığı için, Roma’da tüm bu olup bitenleri kaygıya değer de bulmamaktadır¹¹⁰. Petronius’un bu ruh hali “bir dünya insanının evrensel ölçekte yaşadığı bir hayal kırıklığını” yansıtmaktadır¹¹¹. Petronius’un uç noktadaki gerçekçiliğini, Perry’nin, “büyük ölçüde Romalıya has bir özellik olarak” yorumlaması¹¹² ve bunun yanında Mendell’in, Petronius’u, “ulusal özelliklerini satirik yatkinlikle ve güleç mizahla gösteren hakiki bir Romalı sanatçı” olarak tanımlaması¹¹³, Petronius’un **urbanitas**’ı özümsemiş biri olduğu varsayımını destekler niteliktedir.

Sandy’e göre Petronius’un zengin nükte gücünü harekete geçiren en önemli dürtüler; kuşkuculuk ve zıtlasma hevesidir¹¹⁴. “Metin arasına metni bozan ve konuyu değiştiren eklemeler yaparak anlatma tekniği”, yani **interpolatio**, bu kuşkucu tavrı belli etmekte en akılcı yoldur¹¹⁵. Yazara bilgisini, yeteneğini ve gelişmiş zevk duygusunu sergileme fırsatı da sağlayan bu tür eklemeler; genellikle şiirler, folklorik öyküler, edebiyat eleştirileri ya da **mimus** gibi abartılı ve kaba güldürü öğeleriyle olur. Buna uygun olarak, **Satyricon**’daki kahramanlardan Agamemnon’un bir retorik öğretmeni, Eumolpus’un ise bir şair olduğu hatırlanmalıdır. Perry’e göre, eserde şiire bolca yer verilmesindeki **-interpolatio** dışındaki- gaye, “trajik olmaya yakın bir etki” bırakmak¹¹⁶, eserde zaman zaman artan şaka dozunu dengelemek ve gerçek hayatta meslektaşların bu yönde olası sataşmalarına karşı baştan önlem almaktır. Buna ilave olarak, sofist denemelerle ve satirik çağrışımlarla yüklenen eğitici ve ahlaki işlev de eseri “ucuz bir roman görüntüsünden” kurtarmaktadır. Perry, bir Romalının sanat çerçevesinde “çeşitlilik yoluyla değer katma ve fanteziler yoluyla da güzelleştirmeye olan” düşkünlüğünün **Satyricon**’dan anlaşılabilceğini söyler. Ona göre, Roma’nın özellikle ana dilinde ve resmi kurumlarında hissettirdiği “üstünlük kurma ve diyalektik bağ oluşturma içgüdülerini”, Latin romanlarında belli ölçüde bulmak mümkündür. Fakat eserlerdeki ağırlık noktasının -ana fikri etkilemeksizin- kolaylıkla

¹¹⁰ Perry, **a.g.e.**, s.35-6.

¹¹¹ **A.e.**, s.35, dipnot 1 : “*cosmic disillusionment of the man of the world*”.

¹¹² **A.e.**, s.47.

¹¹³ Mendell, “Petronius and the Greek Romance”, **Classical Philology**, Vol. 12, No.2 (Apr., 1917), s.172.

¹¹⁴ Sandy, “Petronius and the Tradition of the Interpolated Narrative”, **Transactions and Proceedings of the American Philological Association**, Vol. 101 (1970), s.470.

¹¹⁵ **A.e.**, s.469.

¹¹⁶ Perry, “An Interpretation of Apuleius' Metamorphoses”, **Transactions and Proceedings of the American Philological Association**, Vol. 57 (1926), s.257 : “*paratragic effect*”.

yer değiştirebilmesi; bütünlük, organizasyon, ahenk ve simetriyi bozmaktadır. Bundan dolayı, söz konusu Latin romanlarının, Augustus Çağı'nın kültürel ölçütlerini karşılayacak meşruiyete erişmemiş olması ihtimal dahilindedir¹¹⁷.

Bunların ışığında, Bizanslı yazar Iohannes Lydus'un bizzat Petronius'a dönük yüksek sesli eleştirisi hiç de şaşırtıcı gelmemelidir. İS. 550 yılına tarihlenen **De Magistratibus Populi Romani** eserinin 1.41.18-20 bölümünde Lydus, "yaptıkları yergilerin aşağılayıcı doğasından dolayı Turnus¹¹⁸ ve Iuvenalis ile birlikte Petronius'u da, **satira** türünün şanına zarar vermekle" suçlamaktadır. İS. 5.yy'ın Hristiyan teologu Marius Mercator ise; pagan İmparator Iulianus'u -söylev üslubu dolayısıyla- Martialis ve Petronius'a benzettiği **Liber subnotationum in verba Iuliani** isimli eserinde, bu iki edebiyatçıya tavrı almış görünmektedir. Martialis ve Petronius'u "tiyatronun değerini düşüren züppeye yakışır konuşma tarzlarından"¹¹⁹ ve "bir soytarı ya da bir **mimus** sanatçısına özgü açık saçık dillerinden"¹²⁰ ötürü kınarken, "edimleriyle tek başına bu sanatçıların arsız meziyetlerini aşan"¹²¹ İmparator Iulianus'a da kızmaktadır. Augustus Çağı'nda **urbanus** kimliğine has olan "zarifçe konuşmak" (**loqui eleganter**) özelliğinin, Erken Hristiyanlık dönemine ait bu metinde "züppe lisanı" (**lingua scurrilis**) ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Daha ileri dönemde, İS. 12.yy.'da, **urbanitas**'a yönelik olumsuz yaklaşımın bir başka benzer örneğine, İngiliz eğitimci, yazar ve din adamı Johannes Parvus'un¹²² **Policraticus** eserinin sırasıyla 3.8.4, 3.8.6, 3.8.7 ve 3.8.16. bölümlerinde rastlanmaktadır. Söz konusu bölümlerde tiyatroya olan aşırı ilginin insanların ruhlarını körelttiği, gerçek benliklerinden kopardığı ve hatta kendilerini düzgün biçimde ifade etmekten alıkoyduğu belirtilirken; ortaya çıkan bu günahkar yaşam biçimi, "Petronius'un kurguladığı melodram yüklü dünyanın gerçeğe yansıması hali"

¹¹⁷ A.e., s.246, 247, 252, 257-8.

¹¹⁸ Flavius Hanedanlığı (İS. 69-96) döneminde yaşamış ve günümüze sadece iki dizesi ulaşmış olan **satira** yazarı.

¹¹⁹ "*Eleganter, scurra, loqueris more tuo et more quo theatrum Arbitri Valeriique detrusti.*" (**Lib. Subnot. in Verba Iuliani**, V.1.Migne)

¹²⁰ "...in tanta linguae scurrilis, vel potius mimicae obscenitate." (**Lib. Subnot. in Verba Iuliani**, IV.1.Migne)

¹²¹ "...namque Martialis et Petronii solus ingenia superasti." (**Lib. Subnot. in Verba Iuliani**, IV.1.Migne)

¹²² John of Salisbury olarak da bilinir.

olarak yorumlanmaktadır¹²³.

Bu tezin gelişme bölümünün ikinci ana başlığı çerçevesindeki anlatım böylece tamamlanmış olup takip eden başlıkta eser incelemesi yapılacaktır.

¹²³ “...fere totus mundus ex Arbitri nostri sententia mimum videtur implere...Et quod deterius est, eo usque comediae suae insistunt ut in se cum opus fuerit redire non possint.”

(...Meşhur **Arbiter**’imizin dediğine bakılırsa neredeyse tüm dünyanın bir **mimus** oyunu sergilediği görülmektedir...Daha da kötüsü, sergiledikleri bu tiyatro her yönüyle o kadar sağlamdır ki lüzum hasıl olduğunda kendi gerçeklerine geri dönemezler.)

“Magnorum proinde virorum sensus saecularis haec expugnat comedia.”

(Aynı şekilde şu tiyatro, çağımızın büyük adamlarının zihinlerini de karıştırmıştır.)

“In eoque vita hominum tragediae quam comediae videtur esse similior quod omnium fere tristis est exitus.”

(İnsan yaşamı komedyadan daha çok tragedyaya benzer, çünkü hemen her şeyin sonu hüznölüdür.)

“... quod fere totus mundus, iuxta Petronium, exerceat histrionem.”

(...Petronius’un dediği üzere, neredeyse tüm dünya rol kesmektedir.)

III. URBANITAS'I ANLAMADA SATYRICON KARAKTERLERİ

A. Bir Urbanus Portresi Olarak Petronius

İS.18-20 yıllarında¹ Italia'nın Campania bölgesindeki varlıklı ticaret merkezi Cumae yakınlarında doğduğu tahmin edilen² Titus Petronius Niger, diğer adıyla **elegantiae Arbiter**³, Bagnani'ye göre, kafa dengi bir grubun (**cohors amicorum**) neşeli elebaşısı ve akıl hocası olmaktan öteye gitmeyen; fakat aynı zamanda beğenileri, bilgi ve deneyimleri ile dost çevresi tarafından hayranlıkla dinlenen bir saray adamıdır⁴. Yine Bagnani'ye göre Petronius'un asıl görevi; Nero'nun serseri bir yaşam tarzına duyduğu içgüdüsel ve rahatsız edici eğilimi ehilleştirip dikkatini daha güvenilir ve zararsız kanallara çevirmektir⁵. Corbett, Nero ile Petronius'un espri anlayışı ve ilgi alanları açısından ortak yönlerinin bulunması gerektiğine dikkat çekerek, bu düşüncesini “şayet Nero'nun sanatsal zevklerine ve meşguliyetlerine uymamış olsaydı, **Satyricon** ortaya çıkmazdı,” diyerek temellendirmektedir. Dahası Nero'nun da tıpkı Petronius gibi gerçeklerden kaçmayı seven bir doğası olduğunu, fakat Petronius'un aklı başında bir şekilde sıradan insanların dünyasında teselli ararken; İmparator'un, bir savaş arabası sürücüsü ya da bir aktör olarak kendine rol biçtiği deli bir dünyaya kaçış yaptığını belirtir⁶.

Nero'nun sarayındaki kültürlü, ince zevkli ve müşkülpesent bir dar çevreyi eğlendirmek için yazıldığı düşünülen **Satyricon**⁷, Rose'a göre, Petronius'u İmparator Nero'ya ulaştıran bir ruhsattır⁸. Kendiliğinden popüler hale gelen bu çalışmanın,

¹ Bagnani, **Arbiter of Elegance: A Study of the Life & Works of C.Petronius**, The Phoenix: Journal of the Classical Association of Canada, Supplementary Volume II, Canada, University of Toronto Press, 1954, s.48. ; Rose, **The Date and Author of the Satyricon**, Mnemosyne Bibliotheca Classica Batava : Supplementum v.16, Leiden, E.J.Brill, 1971, s.55.

² Bagnani, **a.g.e.**, s.56.

³ Bkz.: s.2.

⁴ Bagnani, **a.g.e.**, s.48.

⁵ **A.e.**, s.65.

⁶ Corbett, **Petronius**, New York, Twayne Publishers Inc., 1970, s.27, 51.

⁷ Bagnani, **a.g.e.**, s.66.

⁸ Rose, **The Date and Author of the Satyricon**, Mnemosyne Bibliotheca Classica Batava : Supplementum v.16, Leiden, E.J.Brill, 1971, s.46.

hiçbir yazın türüne uymayan yönüyle kafa karıştırmış olması muhtemeldir. **Satyricon**'u anlamadaki zorluklar büyük ölçüde özgünlüğünden kaynaklanır. Hatipler, tarihçiler, gramerciler ve eğitimcilerin hiçbiri tarafından tam anlamıyla sahiplenilmediği için, aykırı edebiyat kategorisine indirgenmiştir. Belki de bundan dolayı bütünüyle kopyalanmaya değer görülmediği için, eserin önemli bir kısmı günümüze ulaşamadı⁹. Drury, **Satyricon**'un yazıldığı tarihi, kabaca Nero döneminin¹⁰ ikinci yarısı olarak verirken¹¹; Rose, hem eserin yazım yılı hem de Petronius'un ölüm tarihi hakkında daha kesin konuşur. Eserin yazımına “en erken İS.63 yılının ikinci yarısında başlanmış olduğunu”, yazarın intiharının da “İS.66 yılının Eylül ayından önce ve büyük olasılıkla da Mart-Mayıs ayları arasında” olduğunu tahmin etmektedir¹².

Nero tahta geçtiğinde Petronius, **Senatus** sınıfının bir üyesiydi ve kayda değer derecede varlık sahibi biriydi¹³. Amcası Publius Petronius gibi, içlerinde **Senatus** mensupları olan tanınmış ve zengin bir ailenin çocuğuydu. Bu sebeple bizzat kendi yaşamında yer almış azatlılardan, eser karakterlerini tasarlarken yararlanmış olması mümkündür¹⁴. Bagnani'ye göre, devlet işlerinde ve sarayda görev almamış olsaydı talihi açık bir işadamı (**negotiator**) olması düşünülebilirdi. Saray protokolüne kadar yükselmesinde keskin nükte yeteneği, zekası, hoşsohbetliği, öykü anlatmadaki becerisi ve ilginç karakteri kadar maddi servetinin ve kişizadeliliğinin de rolü vardı¹⁵. Onda eksik olan şey, siyasi iktidar hırsı ve siyasi sorumluluk alma isteğiydi. Kalıcı bir siyasi kariyere ya da kamu hizmetine seçenек olabilecek söylev mesleğine, yeteneği olduğu halde ilgi duymadı. Sahip olduğu sanatçı coşkusu, en üst derece kültür, incelik ve zevk, beraberinde içe bakış gücü, Petronius'a İS.61 ya da 62 arası bir tarihte imparatorluk sarayında **Arbiter** olmanın yolunu açtı. Yaşadığı dönemin **urbanitas** bakış açısını sezmemizi sağlayacak kuvvetli izleri de bu görevi

⁹ Bagnani, **a.g.e.**, s. 27.

¹⁰ İmparator Nero İS. 54-68 yılları arasında hüküm sürmüştür.

¹¹ Drury, “Appendix of Authors and Works”, **The Cambridge History of Classical Literature II - Latin Literature**, ed. P.E.Easterling & E.J.Kenney, Great Britain, Cambridge University Press, 1982, s.889.

¹² Rose, **a.g.e.**, s.57-59.

¹³ Bagnani, **a.g.e.**, s.48.

¹⁴ **A.e.**, s.6, 49 : “*Gens Petronia*”.

¹⁵ **A.e.**, s.48, 60, 64.

sırasında bıraktı. Corbett'e göre, onu topyekün bir yozlaşmadan koruyan etken, sahip olduğu **urbanus** mizacıydı¹⁶.

Tacitus'un, **Annales** eserinde Petronius'a ayırdığı iki paragraf, yazarın kişiliği hakkında çıkarım yapabileceğimiz bilgiler içermektedir¹⁷. “Bir edebiyatçı hakkında yazılmış uzun sayılabilecek” bu bölüm için Bagnani; Tacitus'un **Satyricon**'u dikkatle incelemiş olduğunu, Petronius'un yazın gücünü önemseddiğini ve hatta Petronius'a gizli bir hayranlık duyduğunu düşünmektedir. Petronius'un, hem rahat yaratılışlı bir insan hem de sıkı bir eleştirmen oluşu, yeri geldiğinde resmi görevlerini de layıkıyla ve etkin biçimde yerine getirmiş olması¹⁸, Tacitus'un ilgisini çekmiş olmalıdır¹⁹. Zira Petronius'un eyalet valisi olarak atandığı Bithynia, verimli ve varlıklı olduğu kadar sorun yaratmaya da yatkın bir bölge olarak bilinir²⁰. Burası aynı zamanda Fırat Irmağı ve ötesine silah ve asker sevkiyatı sağlayan kritik bir ileri karakoldur²¹.

İmparator Nero'nun zevklerinin iyice bayağılaşması ve Muhafız Birliği komutanı (**praefectus Praetorii**) Gaius Ofonius Tigellinus'un saraydaki yükselişi, Petronius'un sonunu hazırlayan etkenlerdir. Petronius'un eğlence etkinliklerindeki becerisi ile kıskançlık ve rekabet hisleri tetiklenen Tigellinus, bunun üzerine İmparator'un arzu ve korkularını yönlendirmeye odaklandı. Piso komplosunda yer aldığı kabul edilen Flavius Scaevinus'un Petronius ile dostluğu, Tigellinus'a istediği fırsatı verdi. Bir köleyi rüşvetle ayarlayarak Petronius'un adını kasten bu komploya karıştırdı. Savunma hakkı elinden alınan ve hane halkının büyük bölümü tutsak edilen Petronius²², kendi hayatına son verirken bile bunu zarif bir hale sokmaya çalıştı. Bagnani'nin ifadesiyle, “artistik bir yaşama artistik biçimde son verdi”. Yine

¹⁶ Corbett, **a.g.e.**, s.16, 17, 23, 27.

¹⁷ Tac.**Ann.**16.18-9.

¹⁸ **Senatus**'a bağlı eyaletlerden olan Bithynia'daki eyalet valiliği ve sonrasında Roma'daki konsüllük görevleri kastedilmektedir. (“*proconsul tamen Bithyniae et mox consul vigentem se ac parem negotiis ostendit*,” Tac.**Ann.**16.18). Rose, Petronius'un devlet görevleri dönemini İS. 60-63 tarihleri arası olarak verir (Rose, **a.g.e.**, s.55).

¹⁹ Bagnani, **a.g.e.**, s.25.

²⁰ Sullivan, **Literature and Politics in the Age of Nero**, New York & London, Cornell University Press, 1985, s.159.

²¹ Rose, **The Date and Author of the Satyricon**, Mnemosyne Bibliotheca Classica Batava : Supplementum v.16, Leiden, E.J.Brill, 1971, s.58.

²² “*unde invidia Tigellini quasi adversus aemulum et scientia voluptatum potioem. Ergo crudelitatem principis, cui ceterae libidines cedebant, adgreditur, amicitiam Scaevini Petronio obiectans, corrupto ad indicium servo ademptaque defensione et maiore parte familiae in vincla rapta.*” (Tac.**Ann.**16.18)

Bagnani'ye göre Petronius'un ölüm şekli, yüce gönüllü bir Stoalı olan Tacitus'a oldukça ağırbaşlı gelmiş olmalıdır ki **Annales** 16.19'da bu olayı dokunaklı biçimde betimlemektedir²³. Highet, Petronius'un ölürken takındığı aldırışsız ruh halini, ona hakim olan **ataraksia**²⁴ ile açıklar²⁵. Rankin ise farklı bir yorumla; Petronius'un, "Stoalıların felsefî intihar anlayışını alaya aldığını" iddia eder ve onların azametli intihar yöntemlerini gülünçleyerek topluma "son bir şaka" daha yaptığını belirtir²⁶. Corbett, her iki düşünciyi de dikkate alıp uzlaştırarak, Petronius'un ölümünü "Epikürosçu tadında, Seneca'ya özgü bir Stoalı tarzı" olarak yorumlar²⁷.

Petronius, Helenistik Çağ'dan itibaren ele alınan kısır ve usandırıcı yazınsal ve siyasi konuşma başlıklarını, eğitim amacı güden söylevleri ve retorik okullarının farklı tartışma tekniklerini onaylamayan bir yazardır. Seneca Maior'un temsilcisi olduğu "retoriğe bağımlı eğitim sistemine" derin bir hoşnutsuzluk duyar²⁸. Dönemin retorik ve felsefe anlayışına, entelektüel yaşamın düşük seyrine itirazından dolayı kendine özgü bir "karşı-entelektüel" tavır geliştirmiştir²⁹. Hedefinde falcılar, kahinler, astrologlar, kılı kırk yaran alimler, para karşılığı ders verenler, hukuk adamları, filozoflar, azatlılar, yeni yeni palazlanan taşralı zenginler ve göçmenler vardır. Bu doğrultuda **Satyricon**'da, mistisizm sembolleri olan astroloji, kehanet, alametler, mucizeler, hayaletler ve kurt adamlar aracılığıyla sahte bilimlere, felsefeye, erken dönem Roma dinine ve Doğu kökenli gizem dinlerine tatlı sert göndermeler yapmaktadır. Bagnani'ye göre, ciddiyetin gereğinden fazla yüceltilmesini takdir eden birisi hiç olmamıştır. Arkaik soyluluğun çalım ve havalara da tepeden bakar. **Senatus**'un siyasi yaşamda faydasızlığına inanır. Dolu dolu yaşamayı seven, toleranslı ve eğlenceli, buna karşın gerçekçi olmayı da bilen biridir. Siyasi bir fanatik değildir³⁰. Keza, Rose'a göre de "siyaseten zararsız bir

²³ Bagnani, **a.g.e.**, s.25, 68.

²⁴ **ataraksia** : iç huzuru, ruh dinginliği, sakinlik.

²⁵ Highet, "Petronius the Moralizer", **Transactions and Proceedings of the American Philological Association**, Vol. 72 (1941), s.186.

²⁶ Rankin, **Petronius the Artist: Essays on the Satyricon and Its Author**, The Hague, Martinus Nijhoff, 1971, s.2.

²⁷ Corbett, **a.g.e.**, s.23 : "Senecan Epicurean-flavoured Stoicism".

²⁸ Bagnani, **a.g.e.**, s.8, 57, 67.

²⁹ Rankin, **a.g.e.**, s.3.

³⁰ Bagnani, **a.g.e.**, s.11, 12, 44, 45, 57.

edebiyatçıdır”³¹. Bagnani, onun, insan doğasından iyi anlayan biri ve adeta bir insan sarrafı olduğu kanısındadır. Can sıkıcı insanlarla yıldızı barışmamıştır. Bir anti-tez ustasıdır³². Rankin’e göre bir filozoftan ziyade bir sanatçıdır³³. Ayrıca resim ve heykel gibi görsel sanatlara olan ilgisinin fevkalade olduğunu düşünen Bagnani’ye göre Petronius, Eski Yunan sanatı hakkında toplumda yaygın klişeleri tekrar eden biri değildir. Üst düzeydeki sanat zevki sayesinde, Eski Yunan Edebiyatı kadar, hayal gücünün sınırlarını zorlayan zarif ve sofistike Eski Yunan Sanatı’na da değer vermiştir³⁴. Karakter yaratma gücü büyüktür. Şiire başvurduğunda³⁵ doğaüstü mekanizma ve simgeler kullanmayı tercih etmiştir. Petronius’ta, ne ezeli rakibi olan Seneca’nın yenilmez söylevi ne de yeni rakibi -ve aynı zamanda Seneca’nın yeğeni olan- Lucanus’un pısrıklığı hissedilmektedir³⁶. Seneca’yı soğuk ve yavan bir yazar ve aynı zamanda samimiyetsiz bir Stoalı düşünür olarak addetmiştir³⁷. Petronius’un üslup yönünden ünü parlak olmayan bir yol izlemiş olması, Seneca’nın geleneksel tercihleriyle hemfikir olmadığını doğrulamaktadır³⁸.

Durum böyleyken doğal olarak Seneca’nın Petronius algısı da olumlu olmaktan uzaktır. Petronius’un eğlence anlayışına ve dünyasına yönelik atıflarda bulunduğu **Epistulae Morales**’te (Ahlaki Mektuplar) bu aleyhte havayı sezinlemek mümkündür. “Kimi insanlar gündüze ayrı, geceye ayrı özgü olan işleri altüst ediyorlar,”³⁹ diyerek Petronius ve yakın çevresinin yaşam tarzını eleştirmektedir. Marcus P. Cato’nun bir özlü sözünden yola çıkarak “güneşin ne doğuşunu ne de batışını görürler,”⁴⁰ dediği bu gruba, baykuş çağrışımı yapan “gece kuşları gibi uğursuz”⁴¹ yakıştırmasında bulunur. Doğaya aykırı yaşayan insanların, başkalarına

³¹ Rose, **The Date and Author of the Satyricon**, Mnemosyne Bibliotheca Classica Batava : Supplementum v.16, Leiden, E.J.Brill, 1971, s.44.

³² Bagnani, **a.g.e.**, s.25, 59, 66.

³³ Rankin, **a.g.e.**, s.4.

³⁴ Bagnani, **a.g.e.**, s.58-61.

³⁵ Eserde Petronius’un da şiire döktüğü **Bellum civile** (İç savaş) ve **Troiae halosis** (Troia’nın zaptedilmesi) gibi temalar günlük hayatta küçük sohbet grupları arasında popülerdi.

³⁶ Bagnani, **a.g.e.**, s.45, 69.

³⁷ **A.e.**, s.60-1.

³⁸ C.Panayotakis, **Theatrum Arbitri: Theatrical Elements in the Satyricon of Petronius**, Mnemosyne Bibliotheca Classica Batava: Supplementum v.146, Leiden, E.J.Brill, 1995, s.196.

³⁹ “*Sunt qui officia lucis noctisque perverterint.*” (Sen.Ep.122.2)

⁴⁰ “*ut M. Cato ait, nec orientem umquam solem viderunt nec occidentem.*” (Sen.Ep.122.3)

⁴¹ “*tam infausti ominis quam nocturnae aves sunt.*” (Sen.Ep.122.3)

iyi yaşamının sırlarını öğretmeye kalkışmalarından yakını⁴². Tartışmaya açtığı söz konusu gece etkinliklerini açık, keskin ve usta diliyle şöyle betimlemektedir:

“Ruhları uyusur, körleri kışkandıracak kadar körleşir⁴³ (...) Ruh nasıl olur da ışıktan yüz çevirecek kadar ve tüm yaşamını geceye aktaracak kadar düzensizleşebilir? Ahlaki her kusur doğayla çatışır, kurulu tüm düzeni terk eder. Sefahat şunu ister; aykırı işlerden zevk almak, doğruluktan ayrılmak ve dahası ondan olabildiğine uzaklaşmak, ta ki onun tam karşısında konumlanana dek⁴⁴ (...) Her şeyi, doğanın adetlerine karşı olacak şekilde düzenlediler, en sonunda doğadan tamamen koptular. ‘Gün mü aydınlandı, öyleyse uyku zamanımız gelmiştir. Herkes uykuya mı yatıyor, öyleyse biz de çıkıp etrafı gezelim, spor yapalım ve sonra da öğle yemeğimizi yiyelim. Gün tamamen ısıdı mı; hadi akşam yemeğine. Milletin yaptığını yapmayalım biz. Eski ve sıradan bir yaşam tarzı, murdardır. Avam işler terk edilsin. Bize has ve bize yakışır bir sabah olsun⁴⁵”.

Bu metinde uzun bir ahlak dersine kalkıştığı görülen Seneca, Petronius’un “avam, ahaliye dair, alelade” olarak kabul ettiği şeyler için **populus, publicus, vulgaris** sözcüklerini kullanmaktadır. Öte yandan Seneca’nın kendi düşünce evreni ile gerçek hayatındaki edimleri arasındaki tutarlılık şüphe götüren bir konudur⁴⁶ ve bu tezin alanı dışında bulunduğu için sadece not edilmekle yetinilecektir. Seneca anlatımlarının bizi özellikle ilgilendiren yönü, Petronius’un “kentli” (**urbanus**) ve “bilirkişi” (**arbiter**) kimliği hakkında ipuçları veriyor olmasıdır. Petronius ve dostlarını hedef alarak yaptığı “**turba lucifugarum**” (Sen.Ep.122.15) benzetmesindeki **lucifugus** sözcüğü, “ışıktan sakınan” anlamıyla bir “yarasayı” hatırlatmakla birlikte aynı zamanda “halkın gözünden uzak duran” anlamını da taşır⁴⁷. Corbett, **-Satyricon**’daki gerçekçiliğinin aksine- Petronius’u, “günlük hayatın

⁴² “*Hos tu existimas scire quemadmodum vivendum sit, qui nesciunt quando?*” (Sen.Ep.122.3)

⁴³ “*ille in se stupet, ille caligat, invidet caecis.*” (Sen.Ep.122.4)

⁴⁴ “*quomodo haec animo pravitas fiat aversandi diem et totam vitam in noctem transferendi? Omnia vitia contra naturam pugnant, omnia debitum ordinem deserunt; hoc est luxuriae propositum, gaudere perversis nec tantum discedere a recto sed quam longissime abire, deinde etiam e contrario stare.*” (Sen.Ep.122.5)

⁴⁵ “*Cum instituerunt omnia contra naturae consuetudinem velle, novissime in totum ab illa desciscunt. Lucet: somni tempus est. Quies est: nunc exerceamur, nunc gestemur, nunc prandeamus. Iam lux propius accedit: tempus est cenae. Non oportet id facere quod populus. Res sordida est trita ac vulgari via vivere. Dies publicus relinquatur. Proprium nobis ac peculiare mane fiat.*” (Sen.Ep.122.9)

⁴⁶ Russo, Seneca’nın psikolojisine bir tür Jekyll-Hyde kişiliği atfetmektedir. (**Ludus de morte Claudii**, ed. Carlo F.Russo, Biblioteca di Studi Superiori, Filologia Latina III, Florence, 1948, s.9 şurada: Bagnani, a.g.e, s.38, dipnot 35)

⁴⁷ **Oxford Latin Dictionary**, 1968, s.1045: “avoiding the public eye”.

sıkıntılarında, yükünden ve gerçeklerinden kaçan biri” olarak tanımlar. Tiranların prangalarıyla kısıtlanan bir dünyada ortaya çıkan bu ruh halinin, gerek dost gerekse eğlence tarzı seçiminde bilinçli olarak müşkülpesent bir yol izlemeyi gerektirdiğini belirtir. Dolayısıyla Corbett; halkın rağbet ettiği eğlenceler olan at yarışları, gladyatör dövüşleri, vahşi hayvan tuzaklama, suçluların ve Hristiyanların açık alanlarda infazı, tiyatro oyunları, cambazlık gösterileri, **gymnasium** ve güreş okulları gibi etkinliklere Petronius’un katıldığına ihtimal vermemektedir⁴⁸.

Petronius ile Apuleius’u birlikte değerlendirirken Frank, her iki eserin de (**Satyricon** ve **Metamorphoses**) sosyolojik ağırlığı olabileceğini düşünmektedir⁴⁹. Fakat şu var ki, Apuleius konu dışına çıktığında ortaya çıkan metin “Cupido ve Psyche” romantizmini içerirken, Petronius’ta bunun karşılığı “Pergamonlu Genç” ve “Ephesoslu Dul Kadın” gibi müstehcen yan öykülerdir⁵⁰. Neticede ikisi de şaheser olmakla birlikte moral yönüyle birbirine denk düşmeyen tercihler söz konusudur. Bunun açıklaması, Petronius’un roman kahramanlarının ahlaki zayıflıkları sebebiyle iflah olmaz tipler oluşudur⁵¹. Boswell’in “terbiye ve ahlak kurallarını anlatan tüm yapıtların -en fazla- her altmış ya da yetmiş yılda bir yeniden değerlendirilmesi gerektiğini” söylemesi⁵², değer yargılarının zamanla kaçınılmaz olarak yıprandığını anlatmaya dönüktür. Bu sebeple, Petronius’un **Satyricon**’u yazarken ahlaki bir gaye güdüp gütmeyeceği de ayrı bir tartışma konusudur.

Her şeye karşın Bagnani’ye göre Petronius, hakiki Romalı kökeninden gurur duyan birisidir⁵³. Benzer şekilde Sage, Attika üslubunun Petronius üzerindeki etkisini değerlendirdiği makalesinde, Petronius’un yazınsal yönden gelenekçi yanına dikkat çekmektedir. Bu gelenekçiliğin göstergeleri olarak da, Petronius’un “Thukydides, Hyperides, Horatius, Vergilius gibi Attika üslubuyla anılan klasik yazarları model almasını; geçmiş dönemin edebiyatına yönelik güçlü sempatisini; yazın

⁴⁸ Corbett, **a.g.e.**, s.17-8.

⁴⁹ Frank, **Aspects of Social Behaviour in Ancient Rome**, Martin Classical Lectures Volume II, New York, Cooper Square Publishers Inc., 1969, s.viii.

⁵⁰ Petronius’un bu öyküleri ilk kez Bithynia’daki eyalet valiliği sırasında dinlemiş olduğu sanılmaktadır (Bagnani, **a.g.e.**, s.64, dipnot 71).

⁵¹ Bagnani, **a.g.e.**, s.12, 13.

⁵² J.Boswell, **The Life of Samuel Johnson**, 3 April 1773 (ed.Hill-Powell, 2.212) şurada: Bagnani, **a.g.e.**, s.13, dipnot 42.

⁵³ Bagnani, **a.g.e.**, s.44.

etkinliklerinde sıkı bir eğitim ve uygulamaya önem verdiğine dair ipuçlarını; doğal ve dolaysız anlatımını; en basit yöntemlerle sonuca gitmesini ve edebiyat eleştirilerinde Attika üslubunun kullandığı teknik sözcüklere başvurmasını” sıralar⁵⁴. Attika üslubunu benimsemiş birinin standardı, kültürlü bir insanın konuşma dilidir⁵⁵. Petronius, sokak ağzına başvurmuş ise, yaptığı şey bir taklittir ve Romalıya özgü **decorum** öğretisi uyarınca konuya uygun düşeceğini düşündüğü bir üsluptur⁵⁶. Eğitimli bir konuşmada günlük dilden yapılan alıntılar ile hakiki argo dil birbirinden farklı şeylerdir⁵⁷. Petronius’un, gelenekçi ve ataerkil kabulleri destekleyen bir bakış açısına sahip olduğunu iddia eden bir diğer araştırmacı Hallett, makalesini sonuçlandırırken, **Satyricon**’un “kadın düşmanı” bir yanı bile olabileceğine hükmeder. Petronius’u, Horatius ve Iuvenalis gibi, kadın/erkek cinselliğine dair ölçüsüzlükleri ifşa ederek kural oluşturucu işlev üstlenen **satira** yazarlarına benzetir⁵⁸. Corbett, **Satyricon**’daki yol arkadaşlarının, “kadın milletiyle” kalıcı bir ilişkiye girmekten kaçınmalarına dikkat çeker⁵⁹.

Arrowsmith, Petronius’un **Satyricon**’da “düzensiz, anarşik ve tehlikeli olanı tartışmaya açtığını” savunur. Yazarın gözlem gücünü de öne çıkaran Arrowsmith’e göre Petronius, “maddi savurganlığı ve aşırılığı, ölümü unutma yolu olarak gören zihniyeti” yermektedir. Keza Arrowsmith’in “lüks sendromu” diye isimlendirdiği tıka basa tatmin⁶⁰, öldüresiye yemek, cinsellik ve boş konuşma doğallıktan uzaklaşmaya, merhametsizliğe ve tükenişe gider. Döngüsel biçimde duyuların hissizleşmesine sebep olur. Dildeki şatafat da maddi aşırılıklar gibi bir tür hastalıktır ve bu sebeple retorik dil erksizdir. **Satyricon**’da katı ve dürüst bir tinsel denetim

⁵⁴ Sage, “Atticism in Petronius”, **Transactions and Proceedings of the American Philological Association**, Vol. 46 (1915), s.53-4.

⁵⁵ A.e., s.52.

⁵⁶ Zeitlin, “Petronius as Paradox: Anarchy and Artistic Integrity”, **Transactions and Proceedings of the American Philological Association**, Vol. 102 (1971), s.645.

⁵⁷ Wilkinson, “Cicero and the Relationship of Oratory to Literature”, **The Cambridge History of Classical Literature II - Latin Literature**, ed. P.E.Easterling & E.J.Kenney, Great Britain, Cambridge University Press, 1982, s.243.

⁵⁸ Hallett, “Resistant (and Enabling) Reading: Petronius’ Satyricon and Latin Love Elegy”, **The Ancient Novel and Beyond**, Mnemosyne Bibliotheca Classica Batava: Supplementum v.241, ed. S.Panayotakis & M.Zimmerman & W.H.Keulen, Leiden, Brill Academic Publishers, s.343.

⁵⁹ Corbett, a.g.e., s.50.

⁶⁰ “Puer...catellam nigram atque indecenter pinguem prasina involvebat fascia panemque semissem ponebat super torum atque hac nausea recusantem saginabat.” (Petr.64)

(Bu çocuk, aşırı besili kara köpeğe yeşil renkli bir kurdela bağlamaya çalışıyor ve yarım ekmeği sedirin üzerine koyup kendisine direnen köpeğin ağzına mide bulandırıcı biçimde tikiyordu.)

çabasının hissedildiğini düşünen Arrowsmith, Petronius'u, "pagan tarzı yaşamın son büyük şahidi ve pagan ahlakçılığının son kalesi" olarak değerlendirirken Petronius'un ruhunu pagan ruhu ile eş değer görmektedir⁶¹. Duff, "nezaket kurallarının ustası"⁶² nitelemesi ile Petronius'un **urbanus** kimliğine vurgu yapmakta, Rankin ise "**spoudaiogeloion**"⁶³ tekniklerinin ustası" diyerek Kinik ve satirik yönüne işaret etmektedir⁶⁴. Schraidt, "keyfini kontrol edebilecek kadar da keyfini bilen birisi," sözüyle yazarın "öz denetim" özelliğine temas eder⁶⁵. Rose, "Petronius'un kusurlu hayatları mükemmel betimleyebilmesinin kendi kişiliğinin de kusurlu olduğu anlamına gelmeyeceğini, bunun yazınsal bir tavır ve taktikten ibaret olduğunu" düşünür⁶⁶.

Esasen **satira**'ya olan düşkünlüğüyle bilinen ve kendisine yönelik sözlü ve yazılı taşlamalara müsamaha gösterdiği söylenen "sanatkar" (**artifex**) lakaplı Nero için, Piso komplosu sonrası alevlenen bir korkudan bahsetmek mümkündür. Bu korku daha sonra topluma yayılarak her çeşit insan hakkında her çeşit iftiranın gündeme gelmeye başlamasına sebep olmuştur⁶⁷. Bunun bizi ilgilendiren sonucu; en büyük merakı sadece atlardan ibaret Tigellinus⁶⁸ tarafından Petronius'un hem yerinden hem de hayatından edilmesidir. Tigellinus hakkında Iuvenalis'in aktardığı aşağıdaki uyarı, bu kudretli devlet adamının karakteri hakkında da bir fikir verecektir. Tigellinus'a dair ileri geri kinayeli bir söz söylemenin doğurabileceği korkunç sonuçlar hakkında Iuvenalis şöyle demektedir:

"Pone Tigellinum, taeda lucebis in illa qua stantes ardent qui fixo guttore fumant."

(Iuv.1.155-6)

⁶¹Arrowsmith, "Luxury and Death in the Satyricon", **Arion**, Vol.5, No.3 (Autumn, 1966), s.307, 310, 311, 319, 328-31.

⁶²Duff, **Roman Satire : Its Outlook on Social Life**, Berkeley, University of California Press, 1936, s.84.

⁶³Bkz.: s.101.

⁶⁴Rankin, **a.g.e.**, s.5.

⁶⁵Schraidt, "Literary and Philosophical Elements in the Satyricon of Petronius Arbiter", **The Classical Journal**, Vol.35, No.3 (Dec.,1939), s.160.

⁶⁶Rose, **The Date and Author of the Satyricon**, Mnemosyne Bibliotheca Classica Batava : Supplementum v.16, Leiden, E.J.Brill, 1971, s.57.

⁶⁷Sullivan, **Literature and Politics in the Age of Nero**, New York & London, Cornell University Press, 1985, s.35, 154, 155.

⁶⁸Corbett, **a.g.e.**, s.20, 21, 25.

(Tigellinus’u bir düşün; çıra gibi yanan kalasların içinde boğazları sıkılı halde dumanı tüten insanlar gelsin aklına.)

B. Bir Satirik Roman Olarak Satyricon

İmparatorluk Dönemi Roması’nda alt-kültürlerin aldatmacalarla örülü yaşamlarından kesitler sunan **Satyricon**, Sullivan’a göre, üstün sanatsal özellikleriyle zamanın eskitemediği bir yapıttır⁶⁹. Eserin çıkış noktasının “geçmişi klasikleştirerek yüceltmek” olduğunu savunan Sullivan, kitaptaki müstehcen motiflerin -yaygın düşüncenin aksine- yeni bir çığır açacak aşırılıkta değil, geleneksel olduğu kanısındadır⁷⁰. Bacon ise, **Satyricon**’da hicvedilen hastalıklı duyuları, keyifsiz bir nefse düşkünlük, doyurulamayan tatminsizlik, tasasız ve korkusuz bir çürüme hali olarak belirler. Gerçek anlamda sevinç yok gibidir. Gözlenen neşe, samimi bir mutluluğun ifadesi değildir. Karakterler zindelikten yoksundurlar, hayat dolu değildirler, iyi ve kötü algılarını kaybetmişlerdir⁷¹. Aynı şekilde Arrowsmith’in iddiası da, görünürdeki neşenin ve komik karmaşanın altında esaslı ve ciddi bir tavır yatmakta olduğudur⁷². Bu roman bilinçli bir biçimde, yozlaşmış bir toplumu tanıtmaktadır. Toplum eleştirisi açıktan açığa yapılmamış da olsa resmedilen berbat manzara mesaj telkin etmektedir. **Numen**’lerin yaydığı parlıltı, basitliğin tanrısallığı ve Epikurosçu **askesis**⁷³ ilkesi, içgüdüsel ve doymak bilmez bir oburluğun kurbanı olmaktadır⁷⁴.

Highet, bu eseri, “Roma gece yaşamının düşsel ve dev bir belgeseli” olarak değerlendirmektedir⁷⁵. Çarpık yaşamların iticiliğini, tehlikelerini ve yol açtığı suçları

⁶⁹ Sullivan, “Petronius, Seneca, and Lucan: A Neronian Literary Feud?”, **Transactions and Proceedings of the American Philological Association**, Vol. 72 (1941), s.467 ; Sullivan, **Literature and Politics in the Age of Nero**, New York & London, Cornell University Press, 1985, s.178.

⁷⁰ Sullivan, **The Satyricon of Petronius: A Literary Study**, Bloomington and London, Indiana University Press, 1968, s.233.

⁷¹ H.Bacon, **Virginia Quarterly Review** (1958), 276 ff. şurada: Walsh, “Was Petronius a Moralist?”, **Greece & Rome**, Second Series, Vol. 21, No. 2 (Oct., 1974), s.183.

⁷² Arrowsmith, **a.g.e.**, s.310-1.

⁷³ **ἄσκησις** : çilecilik.

⁷⁴ Arrowsmith, **a.g.e.**, s.312.

⁷⁵ Highet, “Petronius the Moralism”, **Transactions and Proceedings of the American Philological Association**, Vol. 72 (1941), s.190.

sergilemek için yazıldığını düşünmektedir. Eser ilginç, esprili ama şok edicidir. Highet, temel sav olarak; Petronius'un Epikürosçu ahlak anlayışıyla hareket ettiğini ve akli başında insanları dengesiz ve huzursuz bir yaşamdan uzak tutmak amacı güttüğünü savunur. Ele alış biçiminde her zaman şakacılık güdüsüne rastlansa da, Highet, Petronius'un "görgü kuralları, eğitim ve estetik" gibi konularda iyileştirme heveslisi de olduğunu düşünür. Çünkü **Satyricon**'daki "sosyal yergi" şüphe götürmez derecede **satira** tarzındadır. Örneğin Trimalchio'nun edimleri tuhaf olmakla kalmayıp özensiz ve kusurludur. Öyle ki yaptığı her şey yanlış olmaya ve zevk sahibi insanları ürkütmeye mahkumdur. Giderek bir nefret nesnesi haline dönüşen bir figürdür. Eserde bir "gusto özeniyle" detaylandırılan ve yorumsuz geçilip fark edilmesi okurdan beklenen yanlışlıklar; gerek Petronius'un gerekse okurlarının, sohbet ve görgü kurallarına hakim [biri **urbanus**] olduklarının baştan kabulü anlamına da gelmektedir. Bu ön kabul doğrultusunda **urbanitas** ölçütlerini feci şekilde ihmal ve ihlal eden Trimalchio alaya alınmaktadır. Romanın daimi karakterleri ise baldırı çıplak tiplerdir. Olayların gelişimi, onları okura sevdirmeye yönelik değildir. Serüvenleri hep fiyasko ile sonuçlanır. Budalalıklarının bedelini ölümle değil ayıplanma, aşağılanma ve gülünç duruma düşme ile öderler. Kendi hataları yüzünden başları belaya girer. İçine düştükleri zor durum yazar tarafından doğrudan kınanmaz. Karakterler kendi kendilerini suçlarlar, hayal kırıklıklarını kendileri itiraf ederler⁷⁶.

Arrowsmith'e göre de bu eserin varlık sebebi; satirik gözle detaylı bir eleştiri yapmak⁷⁷ ve aynı zamanda dilin büsbütün heyecan veren keyfini yaşatmaktır⁷⁸. **Satyricon** sırf güldürme adına yazılmış olsaydı bunu **mimus** ya da epigram türü ile yapmak daha uygun düşerdi. Ya da sadece hakikatleri ifşa etmek için yazılmış olsa didaktik şiiri kullanmak daha yerinde olurdu. Dolayısıyla Petronius'un kapsamlı bir **Menippos satirası** yazma zahmetine katlanmasını, Highet, "iki kutubu birleştirmek" yani ciddiyet içinde şaka yapmak ve bilgeliğin yanına kahrkahanın gücünü eklemek hedefiyle açıklar⁷⁹. Corbett, **mimus** karakterlerinin "akrobatlar, dansçılar, cariyeler, sahte doktorlar, büyücüler, iksirciler, üvey anneler, kıskanç metresler, dolandırıcılar,

⁷⁶ A.e., s.176, 178, 179, 181, 183, 184, 186.

⁷⁷ Arrowsmith, a.g.e., s.305.

⁷⁸ A.e., s.319 : "the sheer electrical joy of language".

⁷⁹ Highet, a.g.e., s.188-9.

serüvenciler” gibi itibarsız, ahlaksız ve geveze tipler arasından seçildiğini ve şölen yemeklerinin **Romalı satira** için geleneksel ve alışlageldik bir mizansen olduğunu belirtirken⁸⁰, Courtney de şölen hikayelerinden “mini bir yazın türü” olarak bahsetmektedir⁸¹. Corbett ayrıca, **satira** türünün komedya ve **mimus**’tan entelektüel yanıyla farklılaştığını tespit eder. “Romalının sürekli kusur bulan güçbeğenir mizacının” Petronius’un **Satyricon**’unda -her ne kadar denetimli ve ölçülü de olsa- satirik alaycılığıyla kendini gösterdiğini söyleyen Corbett, böylelikle **urbanitas**’a da atıfta bulunmaktadır⁸².

Öte yandan eserin ahlakçı bir misyon taşımadığını iddia eden karşı grup içindeki araştırmacılardan Walsh, **Satyricon** için, Roma’nın ahlaken örselenişini betimleyen bir çözümleme değil, “katışıksız bir **extravaganza**”⁸³ demekten yanadır. Çünkü bu kadar eğlenceli bir eserin aynı zamanda ıslah edici olmayı hedeflemesi ona göre biraz abartılı bir yorumdur. **Satyricon** aracılığıyla, “sosyal hayatta kibarlık”, “yazılı kültürde beğeni”, “yaşam ve ölüme daha akılcı yaklaşım” olarak sıralanabilecek üç ögenin, yazınsal eğlenceyi arttırmada bir “teslis” (üçlü birlik) gibi ilan edildiğini düşünmektedir. Eserin baskın özelliği olarak, edebi yönden eğlenceli oluşunu gösterir. Yazarın keyifle teknik ustalığını konuşturduğu alan, eserin yazınsal biçimindeki çeşitliliktir⁸⁴. Zeitlin’e göre de **Satyricon**’da eski göreneklere uygun bir ahlakçı gaye aramak verimsiz bir çabadır⁸⁵. **Satyricon**, kaypak ve vicdani çelişkilere boğulmuş karakterler aracılığıyla, insanın gerçek mizacı ve güdülerinin dışardan görüldüğü gibi olmadığını anlatan bir eserdir. Ona göre eserdeki ana fikir de; bu dünyanın anlaşılması zor, anarşik, amorf ve hayret verici aykırılıklarla dolu bir yer olduğudur⁸⁶. Bir diğer yandan Corbett, **Satyricon**’u, “coşku, taşkınlık, heyecan ve atak hayalgücü” yönleriyle, Plautus’un eserlerine benzettirmektedir⁸⁷.

⁸⁰ Corbett, **a.g.e.**, s.39, 40.

⁸¹ Courtney, **A Companion to Petronius**, New York, Oxford University Press, 2001, s.109,

⁸² Corbett, **a.g.e.**, s.34, 39, 40.

⁸³ Süslü, kaotik, eğlenceli, pahalı ve serbest yapısıyla bilinen müzikli bir görsel etkinlik; fantastik bir sanat yapımı.

⁸⁴ Walsh, “Was Petronius a Moralist?”, **Greece & Rome**, Second Series, Vol. 21, No. 2 (Oct., 1974), s.187, 189, 190.

⁸⁵ Zeitlin, “Petronius as Paradox: Anarchy and Artistic Integrity”, **Transactions and Proceedings of the American Philological Association**, Vol. 102 (1971), s.676.

⁸⁶ **A.e.**, s.633, 642, 667, 668.

⁸⁷ Corbett, **a.g.e.**, s.59.

Petronius'un anarşist bir sanatçı karakteri olduğunu savunan Zeitlin'e göre **Satyricon**, "radikaldir, ümitsiz derecede uyumsuzdur ve yazın türleri hakkındaki tüm formülleri, reçeteleri ve klasik kuramları çiğneyen bir anti-klasiktir". Geleneksel yazın ölçütlerinin toplumda kabul görmesi, bir anlamda, sosyal normlara uyum ve bağlılığın ifadesi demektir. Bu tespit, özellikle Roma gibi, birçok yönden girift olarak kurumsallaşmış, yüksek düzeyde organizasyona gereksinim duyan, gelenek bağı kuvvetli bir toplum için geçerlidir. Latin Edebiyatı'nın -özellikle Augustus'tan beri- devletin sosyal ve kültürel siyasetine ilişitirilmiş olarak saray ve üst sınıflar tarafından resmi himaye sistemi ile para karşılığı desteklenmesi, sanatsal içeriğin bir program dahilinde kurumsallaştırılmaya çalışılması ve toplum ideallerine dayanak olması, bir devlet stratejisidir. Zeitlin, geline bu noktada **Satyricon**'un ortaya çıkışını, devletin giderek baskıcı olmaya başlayan ideoloji ve öğretilerine karşı örtük bir tepki olarak yorumlamaktadır. Petronius, anlamlı yöntemler ve araçlarla düzeni bozma ihtiyacı duyar. Yaşadığı dönemin hakikatini, kural dışına çıkarak göstermek ister. Mevcut yazın türleri, kendini ifade etme ihtiyacına cevap veremeyince çareyi; entrikalar, saçmalıklar, tersine çevrilen roller ve kafa karışıklıkları gibi yaratıcılık imkanlarını genişletecek komik manevralar aramakta bulur. Geleneksel yazın yöntemlerinin esnemeye yatkın olmayan özelliklerinden dolayı, "kurgusal anlatım" ve bunun daha hacimli, yoğun ve açık-uçlu hali olan "roman" türü Petronius'un işine yarar. Akışkan ve her şeyle girebilen bu düzensiz tarz, dünyadaki düzensizliğin bir aynası olarak işlev görür⁸⁸.

Roman türü, yaşamın çetrefilliklerini anlatabilme gücünü kullanırken; **satira**, meseleleri basite indirgeyip tenkit etmeye yarar⁸⁹. Satirik romanın bünyesindeki bu tertibi⁹⁰, Sullivan, Petronius'un keyfince bir türden diğerine geçerek teknik beceri ve nükte gücünü sergilediği "yazınsal fırsatçılık" olarak değerlendirir⁹¹. Slater, Petronius'un, lafı gediğine koymak adına roman karakterinin özelliklerini bile feda

⁸⁸ Zeitlin, **a.g.e.**, s.634, 638, 642, 645.

⁸⁹ M.Hodgart, **Satire** (New York and Toronto 1969) 214. şurada: Zeitlin, **a.g.e.**, s.643, dipnot 26.

⁹⁰ Connors'ın, taşıdığı pikaresk özelliklerden dolayı **Satyricon**'u, yazın türü itibarıyla, zaman zaman "satirik suç romanı" olarak nitelemesi yine eserin karma yapısına bir göndermedir. (Connors, **Petronius, the Poet: Verse and Literary Tradition in the Satyricon**, Cambridge, Cambridge University Press, 1998, s.18,19,147)

⁹¹ Sullivan, **The Satyricon of Petronius: A Literary Study**, Bloomington and London, Indiana University Press, 1968, s.266-7.

edebildiğini söyler⁹². Zeitlin'e göre, yüksek bir beceriyle üst düzeyde uygulanabildiği takdirde gülünçleme, başka yollarla mümkün olmayan şeyleri de ifade etmeye yarar⁹³. Herhangi bir sanat dalının, gülünçleme tekniği ile resmi kısıtların ötesine taşınabilmesi, ifade özgürlüğünün sıkıntılı olduğu devirde bir **urbanus**'un motivasyon kaynağını da göstermektedir. Aynı şekilde, Kiremidjian'a göre; geçiş, dönüşüm ya da gelgit dönemi yaşayan bir uygarlıkta, gülünçleme başlıca ifade aracı haline gelmektedir⁹⁴. Bunun ışığında Zeitlin, **Satyricon**'a, "içine gülünçleme ilıştırılmış roman" demenin yanlış olmadığını savunur⁹⁵.

Öte yandan Rexroth, "edebiyat tarihinde bir benzeri daha olmayan melankoli" diye adlandırdığı **Satyricon**'un olağandışı yapısını, "tüm Eski Yunan ve Roma edebi türlerinin radikal bir ironiye indirgenmiş kümesi"⁹⁶ olarak tanımlar. Frye bu ironinin "hileler, kurnazlıklar, tesadüfler, hadiseler ve hezeyanlarla bir karmaşa yaratılarak ve hatta sağduyu üzerine şüphe düşürülerek" başarıldığını savunur⁹⁷. George'a göre, bu eserde "çok katmanlı" bir ironiden söz etmek gerekir⁹⁸. Miller'a göre de **Satyricon**, "inanılması güç, acayip, saçma, düşsel, uçuk kaçık ve ihtimal-dışı her şeyin olabileceği" bir metindir⁹⁹. Slater açısından "ezkaza olaylar ve gelişigüzelik", **Satyricon**'un en belirgin özelliğidir¹⁰⁰. Eserde yer alan "kaderin mucizevi cilveleri"¹⁰¹ ifadesi ona göre tam da bu özelliği yansıtmaktadır. Courtney açısından **Satyricon**, "deneyimsel, sezgisel ve keşife dayalı okumayı"¹⁰² özendiren bir yapıt olma özelliğiyle dikkat çekicidir.

Herkesin kendi yerini ve amaçlarını bildiği bir toplum hiyerarşisinin artık dağıldığı, sosyal bütünlüğün parçalandığı ve bireysel tecrübenin öncelik kazandığı Nero döneminde, **urbanitas** idealinin yediği darbelerin ipuçları **Satyricon**'da

⁹² Slater, **Reading Petronius**, Baltimore & London, The Johns Hopkins University Press, 1990, s.46.

⁹³ Zeitlin, **a.g.e.**, s.648.

⁹⁴ G.D.Kiremidjian, "The Aesthetics of Parody", **Journal of Aesthetics and Art Criticism**, 28 (1970), s.242 şurada: Zeitlin, **a.g.e.**, s.649.

⁹⁵ Zeitlin, **a.g.e.**, s.649.

⁹⁶ Rexroth, "Petronius, the Satyricon," **Classics Revisited** (New York 1969), s.101 şurada: Zeitlin, **a.g.e.**, s.650.

⁹⁷ N.Frye, **Anatomy of Criticism**, (1957, reprint. New York 1968), s.234 şurada: Zeitlin, **a.g.e.**, s.659.

⁹⁸ George, "Style and Character in the Satyricon", **Arion**, Vol. 5, No. 3 (Autumn, 1966), s.351.

⁹⁹ Stuart Miller, **The Picaresque Novel** (Cleveland 1967), s.10 şurada: Zeitlin, **a.g.e.**, s.652.

¹⁰⁰ Slater, **a.g.e.**, s.36.

¹⁰¹ "O lusum fortunae mirabilem!" (Petr.12)

¹⁰² Courtney, **a.g.e.**, s.12.

bulunabilmektedir. Köklerden kopma hali ve inanç çözümleri; sinik, bireyci, asosyal, hatta anarşist ve nihilist yaklaşımlarla kendini belli etmektedir. Çok uluslu, kalabalık ve karmaşık toplum yapısıyla Roma’da bu dönem, belli bir sosyal çevreye aidiyet duygusunun zayıfladığı ve insan ilişkilerinde güven bunalımının yaşandığı bir zamandır. Zeitlin’e göre **Satyricon**, Nero döneminin korku, anarşi, siyasi kaos ve vehim dolu Roması’nın bir nevi “küçük evrenidir”.

Düşünce ve eylemlerde özgürlük iddiasıyla öne çıkanları yok eden paranoyak, kaprisli ve dengesiz bir İmparator’un keyfi yönetimine karşı en sert olmasa da en aykırı yazınsal deneme, **urbanus** sezgilerinden vazgeçmeden alışlagelmişin dışına çıkan¹⁰³ Petronius ve onun simge eseri **Satyricon** sayesinde gerçekleşir. Rose, **Satyricon**’un, “genel olarak kentli bir nüans ile Roma’nın düşük hayatını resmettiğini” söylerken **urbanitas** bakış açısını kastetmektedir. Ona göre, Campania bölgesinde yaşayan alt sosyal tabakanın alışkanlıkları ve dili hakkında **Satyricon**’un içerdiği detaylar, yazarın gözlemciliğine de delalettir. Rose ayrıca bir aristokratın, virane semtlerin yaşam tarzıyla bizzat iç içe olmasının şaşırtıcılığını vurgulamaktadır. Tecrübe ettiği bu bayağılıklarda yazarın esasen kusur bulmak niyetinde olmadığını, sadece edebi malzeme ve eğlence aradığını düşünmektedir¹⁰⁴.

Nero döneminin düzyazı ve şiir dünyası, bir kısmı Cumhuriyet Çağı’nın son dönemlerinden sarkan romantik siyasi simgelerle doludur. Örneğin, ifade özgürlüğünün ve kentli olmanın çağrışımlarıyla yüklü, felsefi ve yazınsal bir kavram ya da kavram kümesi olan **libertas** da -tıpkı **urbanitas** gibi- İmparatorluk Çağı’nda değişime maruz kalan bir kavramdır¹⁰⁵. Hakkaniyetsiz bir hükümdarın yönetimindeyken bir **urbanus**’un gerçek özgürlüğü bulabileceği ve sığınabileceği yegane yer forumlar değil “kendi aklıydı”. Augustus’un danışmanı olan Maecenas’ın kültür adamlığı dönemindeki müsamahakarlık gitmiş, onun yerini Nero’nun dayattığı estetik zevklere uyma baskısı almıştı. Artık sanat sürecine doğrudan müdahale söz konusuydu. Nero’nun kişisel ve siyasi yönden koyu tarafgirliği yüzünden; edebiyatın

¹⁰³ Zeitlin, **a.g.e.**, s.683-4.

¹⁰⁴ Rose, **The Date and Author of the Satyricon**, Mnemosyne Bibliotheca Classica Batava : Supplementum v.16, Leiden, E.J.Brill, 1971, s.41-3.

¹⁰⁵ Sullivan, **Literature and Politics in the Age of Nero**, New York & London, Cornell University Press, 1985, s.148-9.

kişisel güç ve nüfuz kazanma yolu olarak alenen onursuzca kullanımı, kötü niyetli bir kişiye, hasmını dilediği gibi karalama fırsatı veriyordu¹⁰⁶.

Rudich'e göre, kişisel ideallerle maddi gereksinimler arasındaki dinamik gerilim, psikolojik ve siyasi bir yönelime de zemin hazırlar. Bu, en olumlu biçimde edebiyatla dışa vurulabilen çetrefilli bir zihin halidir. Vicdan ile şuurun kesişmesinden doğar ve belli bir seviyede eğitim ve birikim ile harekete geçebilir. Bu sebeple de, kabul edilsin ya da edilmesin, özgürlük, yalnızca yüksek kültür kapsamında anlaşılabilen ve takdir edilebilen bir olgudur. Ve yine bu yüzden eğitilmiş kesimin uzmanlık alanına girer. Dolayısıyla Roma üst sınıfı, sosyal yapmacıklık ve çıkarlarını acımasızca takip etmek gibi nahoş özelliklere sahip bir zümre olmakla birlikte, kalıcı bir insani değer olarak “özgürlüğün anlamını aramaya” her daim ilgi duymuş¹⁰⁷, **urbanitas** ideali ile yaşamına yeni bir boyut katmıştır.

Corbett, İS. 1.yy'da “kamu ahlakının öldüğüne” hükmederken, Nero'yu dikkate almaktadır¹⁰⁸. Fark edilen bir muhalif davranış karşısında, herhangi bir zamanda herhangi bir kişiye yöneltilebilen vatana ihanet ithamı (**maiestas**), o sıralar yönetimin meşrulaştırdığı bir yöntemdi. İmparator Nero'yu “megalomanyak”, hükümdarlık yıllarını ise “değer bunalımı ve tedhiş dönemi” olarak niteleyen Rudich, Nero'nun, geleneksel ahlakçılığın kalesi olan kurumları ısrarlı biçimde çürüten siyasetine ve kişisel tutumuna dikkat çeker. Ulusal geleneklerin (**mos maiorum**) yaşadığı kriz, dönemin inanç ve değer sistemini kökünden etkiledi. Sosyal hayatın yasal (**de iure**) ve bilfiil (**de facto**) yönleri arasındaki büyük ayrım, beraberinde, sözler (**verba**) ile edimler (**acta**) arasında da bir sapma yarattı, ve bunun somut halleri hem müşterek hem de bireysel davranışlarda ortaya çıktı. Sözcük anlamı “gerçek duygularını ve maksadını saklama” ya da “göstermelik kayıtsızlık” olan **dissimulatio**, Rudich'e göre, toplumdaki etkileşimin tüm aşamalarında kendini gösterdi. Bunun daha açık ifadesi, “duygu karmaşası ile anlam bulanıklığı” ve “düş ile vehim” arasında gidip gelen tekinsiz ve çatışık bir ruh halidir. Kişinin zihninde çatışıp duran düşünsel, duygusal ve içgüdüsel kuvvetlerin yarattığı “zihinsel bir

¹⁰⁶ A.e., s.180-1.

¹⁰⁷ Rudich, **Political Dissidence Under Nero: The Price of Dissimulation**, New York & London, Routledge, 1993, s.xii-xiv.

¹⁰⁸ Corbett, a.g.e., s.60.

entropidir”¹⁰⁹. Bu atıl kuvvet, kendini zararsızca idame ettirebildiği gibi, sinir krizi ya da kişilik bölünmesiyle bir “öz yıkıma” da sebep olabilir. Zira bilinç seviyesinde kontrol edilebilse de, bir alışkanlığa dönüştüğü takdirde bilinçaltına girerek hem düşünsel hem de duygusal dengeye etki eder. Dolayısıyla, olay çift taraflıdır. Gerçek dünya ile uzlaşma isteği savunma mekanizmaları yoluyla kendini haklı çıkararak kolaylaşabilirken, vicdan azabı ile sürüncemede de kalabilir. Kamuoyunun beklentileriyle (**existimatio**) zıt düşerek çatışma ihtimali, kişiyi kaygı ve eylemsizlik içinde sıkıntılı bir denge arayışına sürükleyebilir ki bunun varacağı nokta “iradenin felce uğramasıdır”¹¹⁰. Bundan dolayı Roma’da eğitilmiş sınıfın zihnine ve duyarlılıklarına uygulanan zapturapt ve “retorikleşmiş akıl” adeta temel bir kültürel koşul oldu¹¹¹. Retorikleşmiş akıl, “gerçekliğe ya da sahteliğe aldırış etmeksizin ve tutarlılık da aramaksızın, alaycı ya da ahlakçı söylemlerle, yazılı ya da başka biçimlerde, insanın içindeki kötülükleri dökmeye yani bir tür cin çıkarmaya yarayan ve kişinin felsefi kanaatlerini zayıflatan bir zihin karışıklığı halidir”¹¹².

“Doğrudanlıktan ve doğallıktan uzak” ama dönemin insan ilişkilerinde etkin bir “uzlaştırıcı” işlev gören bu “indirgemeci tavrın”¹¹³ edebiyata yansması ise bir yandan üsluba aşırı özen, ama öte yandan içerik, öz, sağduyu ve duygusal gereksinimlerden kopuş şeklinde olmuştur¹¹⁴. Totaliter bir toplumun zihin yapısını gösteren “kem tefsir” (**interpretatio prava**) ve “zarar verme kastı” (**animus nocendi**), yazılan şeylerin kontrol edilemeyen alt-metnini de belalı bir soruna dönüştürmüştür¹¹⁵. Herhangi bir metin ya da sözlü ifade, ister resmi bir konuşma isterse sıradan bir sohbet olsun, teorik olarak suçlanmaya açıktı¹¹⁶. Şifrenin ne

¹⁰⁹ Sistemde düzensizlik arttıkça biriken faydasız enerji.

¹¹⁰ Rudich, **Political Dissidence Under Nero: The Price of Dissimulation**, New York & London, Routledge, 1993, s.xiv, xvii, xxii, xxiii, xxxii.

¹¹¹ **A.e.**, s.xxxi.

¹¹² Rudich, **Dissidence and Literature Under Nero: The Price of Rhetoricization**, New York & London, Routledge, 1997, s.7.

¹¹³ **A.e.**, s.8.

¹¹⁴ Rudich, **Political Dissidence Under Nero: The Price of Dissimulation**, New York & London, Routledge, 1993, s.xxx, xxxi.

¹¹⁵ **A.e.**, s.xxxii.

¹¹⁶ Rudich, **Dissidence and Literature Under Nero: The Price of Rhetoricization**, New York & London, Routledge, 1997, s.15.

olduğu, şifre kırıcıların önyargılı bakışlarıyla tanımlanıyordu¹¹⁷. İşte **Satyricon**, dönemin Roması'na hakim bu şizofren ruh halini göz önüne alan, muhalif ve kentli bir sanatçı aklının geliştirdiği, kinayeli ve kaçamak bir tepkinin ürünüdür. Rudich'e göre bu eser bir "sosyal komedyadır"¹¹⁸. Baskı ile denetim kurulan ortamda, baskıyı kırmanın yolu düzensizlik içinde aranmaktadır. Petronius'un "komik bir **mimus** metni yazarmışçasına" düzensiz bir yazın türünü tercih etmesi¹¹⁹ ve eserdeki olayları anlatan kişi olarak kendini değil de bir **persona**'yı (yani eserin başkahramanı olan Encolpius'u) seçmiş olması, yaşanan genel psikolojik baskıyı açıklayabilmektedir¹²⁰. Petronius, hoş olmayan doğruları nükteli biçimde konuşabilmeyi, korku ve tiksinti verici gerçekleri şakayla yumuşatıp kibar bir sohbet ortamına uyarlayabilmeyi, "masumiyet ve saflık maskesi" altına sığınarak başarabilmiştir¹²¹. "Kendinde kusur aramanın" olağan bir davranış kalıbına dönüşmesi¹²², yıldırı ve şüpheden dolayı sosyal piramidin en tepesindeki insanlarda giderek büyüyen olağanüstü bir gerilime işaret etmektedir¹²³. Rankin'e göre, yaşadığı topluma duygusal yakınlığını ve bağlılığını yitirmiş bir entelektüel ve saray sanatçısı olarak Petronius'un **satira** dışında bir şey yazması çok zordu¹²⁴.

Tacitus dışında Petronius'u anmış olan bir diğer tarihçi Plutarkhos, **Ethika** eserinin (Latincesi ile **Moralia** olarak tanınır) bir dalkavuşu bir dosttan ayırmanın yollarını anlattığı bölümünde¹²⁵ Nero'nun hovardalık ve savurganlığına, Petronius'un kılı kırk yaran argümanlarla tutumluluğu savunarak muhalefet ettiğini söylerken, Petronius'u gerçek bir dost olarak nitelemektedir¹²⁶.

¹¹⁷ R.Mac Mullen, **Enemies of the Roman Order**, Cambridge, Mass., 1966, s.41 şurada: Rudich, **Dissidence and Literature Under Nero: The Price of Rhetoricization**, New York & London, Routledge, 1997, s.13.

¹¹⁸ Rudich, **Political Dissidence Under Nero: The Price of Dissimulation**, New York & London, Routledge, 1993, s.154.

¹¹⁹ Perry, **The Ancient Romances: A Literary-Historical Account of Their Origins**, Volume 37, Berkeley, University of California Press, 1967, s.204.

¹²⁰ Rankin, **a.g.e.**, s.37-9.

¹²¹ **A.e.**, s.6.

¹²² Rudich, **Dissidence and Literature Under Nero: The Price of Rhetoricization**, New York & London, Routledge, 1997, s.15.

¹²³ Rudich, **Political Dissidence Under Nero: The Price of Dissimulation**, New York & London, Routledge, 1993, s.xxix.

¹²⁴ Rankin, **a.g.e.**, s.1.

¹²⁵ Πῶς ἂν τις διακρίνοιε τὸν κόλακα τοῦ φίλου (*Quomodo adulator ab amico internoscatur*).

¹²⁶ "τέκνων ἢ τοῦς ἀσώτους αὐτὸν πάλιν καὶ πολυτελεῖς εἰς μικρολογία καὶ ῥυπαρίαν ὀνειδίζουσιν ὥσπερ Νέρωνα Τίτος Πετρώνιος" (Plu. **Moralia**, 60e).

İskenderiye hazinesinden aldığı mali destekle ülkesinde yabancı grupların güçlenmesine göz yuman Nero'nun¹²⁷, Romalı muhaliflerini idare tarzı “onları utandırmak, düşmanlaştırmak ya da resmi olarak arkadaşlıktan feragat yoluyla (**amicitiam renuntiare**)” başlarını belaya sokmaktır¹²⁸. Toplum nasıl ki **dissimilatio** yoluyla kendini örtbas edebiliyorsa, Nero da sinsi davranmaya son derece muktedir karakteriyle gazezini gizlemeye karar verip kabahatlinin üstüne daha sonra çullanmayı tercih edebiliyordu¹²⁹. Petronius da bu kindarlıktan payını alanlardan biri oldu. Rankin'e göre; İmparator Nero, Tigellinus'un da etkisiyle, önyargılı bir okuma sonucu **Satyricon**'un kendisini istismar için yazılmış olduğuna kanaat getirmiş, utanç verici (**probosum**) ve iftiracı (**famosum**) bir eser olarak yorumlayarak¹³⁰ Petronius'u kara listeye almış ve yazarın intiharına zemin hazırlamıştır.

C. Satyricon'da Urbanitas'ın Ufkuna Giren Terimler

Tezin birinci bölümünde **urbanitas** kavramını kronolojik olarak belirginleştirirken, **urbanitas**'a dair **Satyricon**'da yer alan terimleri daha sonra ele alacağımızı belirtmiştik¹³¹. Kaynak eseri çalışmaya başladığımız bu kısımda bunun zamanının geldiğini düşünmekteyiz.

Satyricon'da bizzat **urbanitas** ve **urbanus** ile birlikte bundan türeyen sözcüklerin on iki kez geçtiği görülmektedir. Sırasıyla ve içerdikleri anlam itibarıyla bu sözcükler şöyledirler:

“‘Rogo’ inquam, ‘mater, numquid scis ubi ego habitem?’ delectata est illa **urbanitate** tam stulta et: ‘Quidni sciam?’ inquit, consurrexitque et coepit me praecedere.” (Petr.7)

(‘Ey anacığım, yaşadığım yeri biliyor musun?’ dediğimde, gösterdiğim **kibarlıktan** ve böylesi saflıktan memnun kalarak ‘Bilmez miyim?’ dedi ve oturduğu yerden doğrularak bana yol gösterdi.)

¹²⁷ Frank, **a.g.e.**, s.48.

¹²⁸ Rudich, **Political Dissidence Under Nero: The Price of Dissimulation**, New York & London, Routledge, 1993, s.xxvii, xxix.

¹²⁹ **A.e.**, s.xxx.

¹³⁰ Rankin, **a.g.e.**, s.5.

¹³¹ Bkz.: s.69.

“Subinde ut in locum secretiorem venimus, centonem anus **urbana** reiecit et: ‘Hic’ inquit,
‘debes habitare.’” (Petr.7)

(Ve sonra gizli bir yere geldiğimizde, bu **şakacı** yaşlı kadın perdeyi çekti ve ‘Burada yaşıyor olmalısın’ dedi.)

“Nolite perturbari. Nec accusat errorem vestrum nec punit, immo potius miratur, quis deus
iuvenes tam **urbanos** in suam regionem detulerit.” (Petr.16)

(Telaşlanmayın. Kabahatinizden ötürü sizi ne suçluyor, ne de cezalandırıyor. Daha ziyade bu **kibar** gençleri hangi tanrının buralara sürüklediğini merak ediyor.)

“Complosit illa tenerius manus et ‘O’ inquit ‘hominem acutum atque **urbanitatis vernaculae**
fontem.’” (Petr.24)

(Ellerini hafifçe çırpı ve ‘Her yerinden **Roma kibarlığı** akan ey zeki adam!’ dedi.)

“Ingerebat nihilo minus Trimalchio lentissima voce: ‘Carpe, Carpe.’ Ego suspicatus ad
aliquam **urbanitatem** totiens iteratam vocem pertinere, non erubui eum qui supra me
accumbebat, hoc ipsum interrogare.” (Petr.36)

(Trimalchio, her şeye karşın, son derece azimli bir sesle ‘parçala, parçala!’ deyip duruyordu. Defalarca tekrarlanan bu lafın bir tür **nükteli ifade** olduğunu tahmin edip yanımda oturan kişiye bunu sormaktan çekinmedim.)

“Laudamus **urbanitatem mathematici**” (Petr.39)

([Trimalchio’nun] astroloji **kültürünü** takdir ediyoruz.)

“Vinum..., **in suburbano** nascitur eo, quod ego adhuc non novi.” (Petr.48)

(Şarabım..., **taşrada** hala adını bile bilmediğim bir yerde üretiliyor.)

“Cum dixisset Agamemnon: ‘Pauper et dives inimici erant,’ ait Trimalchio ‘Quid est
pauper?’ ‘**Urbane**’ inquit Agamemnon et nescio quam controversiam exposuit.” (Petr.48)

(Agamemnon ‘yoksullar ve zenginler eskiden birbirlerine düşmandı’ dediğinde, Trimalchio ‘yoksul da ne demek?’ diye atıldı. Agamemnon ise ‘**İyi espriydi**’ diye karşılık verip, ne olduğunu bilmediğim bir münazara konusunu izah etti.)

“et ‘Aquam foras, vinum intro’ clamavit. Excipimus **urbanitatem** iocantis.” (Petr.52)

(ve ‘suyu buradan götürün, yerine şarapları getirin’ diye seslendi. Şakacı adamın **esprisini** anlamıştık.)

“donec consumpta frigidissima **urbanitate** rediit ad carmina sua.” (Petr.109)

(fazlasıyla bayat **esprilerini** bitiren [Eumolpus], şiirlerine geri döndü.)

“Sin autem **urbanioris** notae homines sustinetis semper mentiri, recta ad lucrum curritis.”

(Petr.116)

(**Daha uygar** insanlar olarak bilinen sizler, şayet her zaman yalan söylemeye katlanabiliyorsanız, servete koşturuyorsunuz demektir.)

“Dignus amore locus: testis silvestris aedon atque **urbana** Procne.” (Petr.131)

(Mekan, aşk için biçilmiş kaftandı: vahşi bülbül ile **uysal** kırlangıç buna şahitler.)

Taşıdığı “kibarlık, nezaket, sevecenlik” anlamlarıyla **urbanitas**’ı doğrudan ilgilendiren bir kavram ve anlayış olan **humanitas**’ın eserde yedi kez kullanıldığı görülmektedir:

“gratias agens **humanitati** nostrae” (Petr.31)

(sevecen davranışımıza teşekkür ederek)

“Hanc **humanitatem** insecutae sunt matteae.” (Petr.65)

(Bu **kibar gösterinin** ardından iştah açıcı şeyler dağıtıldı.)

“timebam ne tam grande munus suspectam faceret **humanitatem** meam.” (Petr.86)

(bu süslü hediyenin, **nezaketimi** kuşkulu hale getireceğinden korkuyordum.)

“mensam quam **humanitate** posuissem, contumelia tollerem.” (Petr.93)

(büyük bir **nezaketle** kurduğum sofrayı, küfürle kaldırırken)

“primum ipsa porrexit ad **humanitatem** invitantis.” (Petr.111)

(ilk önce, davet edenin **kibarlığına** boyun eğdi.)

“aut praeteriens aliquis tralaticia **humanitate** lapidabit.” (Petr.114)

(ya da yanımızdan geçen biri geleneksel bir **insancılıkla** üstümüzü taşlarla örtecek.)

“Rescribe modo blandius dominae, animumque eius candida **humanitate** restitue.”

(Petr.129)

(Evin hanımına güzelce tekrar yaz şimdi ve samimi bir **nezaketle** onun duygularını onar.)

Ovidius’un **urbanus** yerine kullanmayı tercih ettiği¹³² **cultus** ve türevi sözcükler **Satyricon**’da on kez kullanılmış olup¹³³ “dış görünümde düzgünlük,

¹³² Bkz.: s.63.

¹³³ “cultum” (Petr.32, 85) ; “culti” (Petr.47) ; “cultas” (Petr.71) ; “cultu” (Petr.83, 89, 137) ; “cultissima” (Petr.88) ; “incultis” (Petr.99) ; “haud inculta” (Petr.139).

seçkinlik, özen ve işlenmişlik; giyim, kılık, kıyafet, takı, süs, kişisel eşya” gibi karşılıklarıyla **urbanitas**’ın ilgi alanı içindedir. **Cultus**’u hatırlatan bir diğer sözcük **habitus** ise “hal, hareket, görünüm” anlamıyla bir kez geçmektedir¹³⁴. “Doğuştan Romalı” veya “Roma’nın yerlisi” olarak tanımlayabileceğimiz **vernaculus** sözcüğü iki kez geçmektedir¹³⁵.

“Hoşluk, çekicilik, tatlılık” anlamına gelen **suavitas** da **urbanitas**’ın ufkuna düşen bir kavram olup bununla ilgili sözcükler sekiz kez yer bulmuştur¹³⁶. Benzer şekilde **suavitas**’ı hatırlatan ve “keyifli, neşeli, memnun, sevinçli olma hali, canlılık” gibi çağrışımlar yapan **hilaritas** yirmi kez geçmektedir¹³⁷. Eserde sıkça rastlanan (on iki kez) sözcüklerden birisi de “görünüm itibarıyla güzellik” anlamında kullanılan **forma**’dır¹³⁸. Buna benzer olarak “güzellik, süs ve yakışık alma” anlamındaki **decor** sözcüğü üç kez¹³⁹ kullanılmıştır.

Urbanitas’a dair diğer önemli kavram ya da sözcükler arasında sayabileceğimiz **frugalitas** (tutumluluk, özveri, kanaatkarlık, nefse hakimiyet)¹⁴⁰ altı kez; **lepos** (hoşa gitme, çekicilik, nükte)¹⁴¹ ve **sapor** (tat, lezzet, beğeni, incelik)¹⁴² üçer kez; **facundia** (konuşmada akıcılık ve zarafet)¹⁴³, **liberalitas** (incelik, cömertlik)¹⁴⁴, **elegans** (ince zevkli, titiz, müşkülpesent)¹⁴⁵ ikişer kez; **indulgentia** (hoşgörü, şefkat, ruhen yumuşaklık)¹⁴⁶, **nobilitas** (yetkinlik)¹⁴⁷, **gravitas** (vakar,

¹³⁴ “*habitu*” (Petr.9)

¹³⁵ “*vernaculae*” (Petr.24, 38).

¹³⁶ “*suave*” (Petr.33, 39) ; “*suaviter*” (Petr.59, 65, 71, 75) ; “*suavius*” (Petr.61, 64).

¹³⁷ “*exhilaratus*” (Petr.13) ; “*hilarior*” (Petr.18, 132) ; “*hilaritatem*” (Petr.23, 49, 60, 132) ; “*hilares*” (Petr.39, 59, 102) ; “*hilaris*” (Petr.52) ; “*hilaria*” (Petr.61, 64) ; “*hilaritate*” (Petr.61, 109) ; “*hilaritas*” (Petr.74, 85, 110, 113) ; “*hilaris*” (Petr.92).

¹³⁸ “*formae*” (Petr.109, 138) ; “*formam*” (Petr.75, 93, 110, 126, 126, 127, 128) ; “*forma*” (Petr.94, 105, 112).

¹³⁹ “*decorem*” (Petr.110) ; “*decoro*” (Petr.110) ; “*dedecoris*” (Petr.119).

¹⁴⁰ “*frugalitatis*” (Petr.5, 84) ; “*frugalissimum*” (Petr.75) ; “*frugalitas*” (Petr.75, 115, 116)

¹⁴¹ “*leporem*” (Petr.36, 63, 131).

¹⁴² “*saporis*” (Petr.3) ; “*saporem*” (Petr.5, 141)

¹⁴³ “*facundia*” (Petr.83) ; “*infacundus*” (Petr.112).

¹⁴⁴ “*liberalitati*” (Petr.47) ; “*liberalitatem*” (Petr.141).

¹⁴⁵ “*elegantias*” (Petr.34) ; “*elegantes*” (Petr.60).

¹⁴⁶ “*indulgentiae*” (Petr.47).

¹⁴⁷ “*nobilitate*” (Petr.105).

ciddiyet, ağırbaşlılık)¹⁴⁸, **iustitia** (adalet, dürüstlük, doğruluk)¹⁴⁹ ve **facetus** (kibar, nükteli)¹⁵⁰ ise birer kez kullanılmıştır.

Terminolojik olarak kayda değer bir husus, **scurra** ve **perurbanus** sözcüklerine eserde hiç yer verilmemiş olmasıdır. Bunun olası sebebi, **urbanitas**'ın İmparatorluk Çağı'nda geçirmekte olduğu kavramsal değişim yüzünden, **urbanus** sözcüğünün "beyefendiliğin" yanında "şımarıklık, züppelik, aşırı rahatlık, aylaklık, saygısızlık ve bilgichlik" gibi –normalde **scurra** ve **perurbanus** ile ifade edilmesi gereken- anlamları da içeriyor olmasıdır. Hatta Rose, bunu doğrulayan bir yorumla, Petronius'un **bonitas**, **frugalitas** ve **bona mens** gibi sözcükleri ağırbaşlı bir bağlamda kullanmadığını; sözcüklerdeki imaların, kahramanların yapmacıklığını daha çok vurgulamaya yaradığını söyler¹⁵¹.

Urbanitas ile ilgili bir karşıt-kavram olarak bu tezde üzerinde özellikle durduğumuz **rusticus** sözcüğüne **Satyricon**'da sekiz kez¹⁵² rastlanmakla birlikte bu sözcüklerin genellikle "köylü" özne olarak kullanıldığı ve sadece aşağıdaki örnekte "köylü tarzı" (**rusticitas**) kastedildiği görülmektedir:

"Gallum enim gallinaceum, penthiacum et eiusmodi nenias rustici faciunt: mei coci etiam vitulos aeno coctos solent facere." (Petr.47)

(Sözelimi horoz, kümes hayvanı, et sote ve buna benzer kolay şeyleri **köylüler** pişirir.
Benim aşçıları ise bronz bir kazan içinde bütün bir danayı haşlamaya alışıktır.)

Rusticus'un eş anlamlısı **agrestis**'e ise iki kez başvurulmuş olup¹⁵³ bu kullanımların hiçbiri **rusticitas**'a kavramsal bir gönderme yapmaz.

Urbanitas'a karşıt bir diğer kavram olarak **peregrinus**, eserde altı kez¹⁵⁴ kullanılmış olup, -birisi hariç- hepsi "yabancı kişi" anlamındadır. Sadece aşağıdaki cümlede **peregrinitas** yani "yabancı tarzı" iması sezilmektedir:

¹⁴⁸ "gravitatem" (Petr.52).

¹⁴⁹ "iustitia" (Petr.124).

¹⁵⁰ "facetissima" (Petr.104).

¹⁵¹ Rose, **The Date and Author of the Satyricon**, Mnemosyne Bibliotheca Classica Batava : Supplementum v.16, Leiden, E.J.Brill, 1971, s.72, 80.

¹⁵² Petr.12 (iki kez) ; Petr.13 ; Petr.14 ; Petr.15 (iki kez) ; Petr.45 ; Petr.47.

¹⁵³ Petr.7 ; Petr.135.

¹⁵⁴ Petr.55 ; Petr.80 ; Petr.91 ; Petr.102 ; Petr.110 ; Petr.127.

“numquid et barbam *peregrina* ratione figurare?” (Petr.102)

(Alışık olmadığımız tarzda sakal traşı olabilir miyiz?)

Peregrinus’a koşut bir sözcük olan **barbarus** ise eserde iki kez yer almakta olup “kusurlu, kaba, sert konuşma” anlamındadır ve bundan dolayı **peregrinitas** ile doğrudan bağlantılıdır:

“errantis *barbariae* aut adiectum aut deminutum clamorem” (Petr.68)

(Yabancılarla özgü konuşma kusuru olarak ses tonunu ya gereğinden fazla yükselterek ya da alçaltarak)

“Is ut rabiosa *barbaraque* voce in ebrios fugitivosque diu peroravit.” (Petr.96)

(Öfkeli ve yabanıl bir sesle sarhoşlara ve kaçaklara uzun bir nutuk attı.)

D. Satyricon Karakterlerinin Urbanitas Işığında

Çözümlemeleri

1. Bir Anti-Kahraman Örneği *Encolpius*, ve Dostları *Ascyltos* ile *Giton*

Rankin’e göre **Satyricon**, bütünüyle kural dışına çıkan ve kendine yabancılaşmış “anomik” bir toplumu betimlemek üzere kurgulanmıştır¹⁵⁵. Latin Edebiyatı’nın “insan malzemesi bakımından en ilginç eserlerinden birisi” olarak nitelediği **Satyricon** için Rankin ayrıca, “heyecan verici maddi imkanlar ile erk sahibinin çizdiği çerçevede yürüyen sanatsal ve kültürel faaliyetin yüzeyselliği arasında bölünmüş bir entelektüel yaşamın ikilemini açığa çıkaran eser” yorumunu yapmaktadır. Petronius moralsiz, bunalımlı, topluma bağlılığı azalmış ya da toplumdan kopmuş insanlara empati duymaktadır. Entelektüel sahtekarlıklardan menfaat sağlayan bir anlayışa karşı çıkan bir sağduyuyu ifade eder; kültürel zeminde değer ölçütleri göstermeye çalışır. Ondaki Romalılık tavrı, özellikle felsefi ve retorik pozları ve gariplikleri küçümseyerek, insan davranışlarındaki gülünç saçmalıkları açık ederek; ama bunu didaktik bir şevkle ya da belirgin bir protestoyla veya fesatçılıkla değil nüktedanlıkla yaparak kendini gösterir. Petronius’un yarattığı

¹⁵⁵ Rankin, a.g.e., s.3.

karakter portresinin gücü, her bir karakterin kullandığı dil ve konuşma tarzı ile yakından ilişkilidir. Petronius, özgün düşüncelerini tüm karakterlere işleyerek kendi tarz ve yaşam felsefesinin farklı yönlerini yansıtmaktadır¹⁵⁶.

Bir anlatım yolu olarak başvurulmuş “içsel monolog” tekniği, karakterlerin akıllarından geçen özerk düşünceleri ve belli bir konunun zihinlerinde yaptığı çağrışımları doğrudan, anlık ve üzerinde düzeltme yapılmadan sunma imkanı vermektedir. Çağın yazınsal ilacı olan gülünçlemede Petronius’un tarzı doğrudan düşmanlık değil, nüktedir. Petronius’un, karakterlerin dengesizliğini tekrar tekrar ve ustalıkla işleyebilmesinde, çağdaşı olduğu kent sakinlerinin hem psikolojilerine hem de kişilik özelliklerine aşina olması ve “mektepli retoriğin” sultasından kendini kurtarmış olması önemli rol oynar. Yeni ve farklı bir şey üretebilmek, insan doğasını ve duygularını detaylı bir duyarlılıkla ele alabilmek için dönemin cansız sanat formlarının sınırlarını zorlamak gerekmektedir. Bu sebeple, çürümekte olan retorik üsluba isyan edip, -bir **urbanus** olarak gerçek hayatta itibar etmemesi gereken-sokak ağzını **Satyricon**’da kullanır. Bundan gayesi, yazınsal alışkanlıkları değiştirmek ve gelecek görmediği yapmacık ve biçimsel anlayıştan kaçınmaya çalışmaktır¹⁵⁷. Eser kahramanları, sosyal sınıflarını belli eden anlam yüklü sözcüklerle kendilerini ifade ederler. **Apophoreta** adı verilen kelime oyunundan örnekler sergileyerek Roma’nın argo esprilerini kayıtlara geçirir¹⁵⁸. İkincil karakterlerin sohbetlerinde dahi, sözcüklerin ötesinde yaşamları hakkında bir derinlik bulunur. Encolpius, **Satyricon**’un başkahramanı olmasının yanında romanı nakleden karakter olduğu için zaman zaman yazarın da rolünü üstlenir ve ironik biçimde entelektüel sıkıntıların sözcüsü haline dönüşür¹⁵⁹.

Satyricon’da neredeyse tüm karakterlerin belirgin ortak özelliği; istikrarsız, kararsız, dengesiz, güvenilmez, değişken mizaçları ve “atomların boşluktaki hareketlerini” andıran¹⁶⁰, **mimus** oyuncularını gibi telaşlı, koşuşturmacı, firari halleridir. “Plansız hareket etmeleri, eylemlerinin denetimini kendi ellerinde tutamayışları, zorlu dünya halleri ve sürekli talihsizlikler sonucu saygınlıklarını

¹⁵⁶ A.e., s.7, 12, 15, 17, 18, 31.

¹⁵⁷ A.e., s.69, 73, 74, 75, 78, 79.

¹⁵⁸ Corbett, a.g.e., s.65.

¹⁵⁹ Rankin, a.g.e., s.12, 18, 19.

¹⁶⁰ A.e., s.39, dipnot 37.

kaybetmeleri”, onları birleştiren noktalar¹⁶¹. Kısa bir **mimus** sahnesinde oyuncu sayısı genellikle üçtür¹⁶². Aynı şekilde **Satyricon**’u oluşturan olaylar zincirinde, sahneler çoğu zaman üç karakter etrafında gelişmektedir¹⁶³:

Encolpius-Ascyltos-Agamemnon,
Encolpius-Ascyltos-Giton,
Encolpius-Giton-Eumolpus,
Quartilla-Psykhe-Pannykhis,
Encolpius¹⁶⁴-Kirke-Khrysis,
Encolpius-Oenothea-Proselenos.

Benzer bir yaklaşımı olan Rimell, Encolpius’u, “ipleri Petronius’un elinde olan aptal bir kuklaya” benzetir¹⁶⁵. Muziplik, soytarılık, kendini alaya alma, kendini kınama ve cezalandırma, değersizlik, sakarlık, duygusal kırılmalık, kolaylıkla etkilenme, ızdırap, yapmacıklık ve bönlük gibi karakter özellikleri sergilemek isteyen yazarın başvurduğu sestir¹⁶⁶. Encolpius entelektüel körlüğünü sosyal hayatta yönünü kaybederek ve ne yapacağını bilemeyerek dışa vuran bir karakterdir. Kırılmalılığın marazi bir görüntüsüdür. İktidarsızlığı, acizliği ve yetersizliği ile kusurlu bir kimliktir. Kafası karışık, benlik bilinci bulanık, içe bakışı ise huzursuzdur¹⁶⁷. Amatör oyuncularını andıran melodram yüklü ve aşırı duygusal tavırlar, hayatının bir parçasıdır. İkiyüzlülük hastalığının en iyi betimlendiği örnekler, eserin 92. ve 96.bölümlerinde yer alır. Burada Encolpius, yeni yol arkadaşı Eumolpus’un başına gelen talihsizliklerden hoşnut görünmektedir:

“Haec Eumolpo dicente mutabam ego frequentissime vultum, iniuriis scilicet inimici mei hilaris, commodis tristis. Utcunque tamen, tanquam non agnoscerem fabulam, tacui...”
(Petr.92)

¹⁶¹ A.e., s.13-4.

¹⁶² C.Panayotakis, a.g.e., s.1.

¹⁶³ A.e., s.10 : “The triangular pattern of the *Dramatis Personae*”.

¹⁶⁴ Encolpius bu sahnede “Polyaenus” adını kullanır.

¹⁶⁵ Rimell, **Petronius and the Anatomy of Fiction**, Cambridge, Cambridge University Press, 2002, s.11, 19, 40.

¹⁶⁶ A.e., s.19, 117, 142, 157, 159.

¹⁶⁷ A.e., s.59, 60, 157, 158, 159.

(Eumolpus bunları söylerken, benim çehrem de olabildiğince sık değişiyordu; düşmanımın uğradığı haksızlıklar bana neşe, kazançları ise hüznü veriyordu. Her neyse, meseleyi bilmiyormuşum gibi sustum...)

“Favebamque ego vapulanti...Ego durante adhuc iracundia...Ego autem alternos opponebam foramini oculos iniuriaque Eumolpi | velut quodam cibo me replebam | advocacionemque commendabam.” (Petr.96)

(Eumolpus’a atılan sopaya sevinliyordum ... Hala yatışmamış olan öfkemle ... Diğer yandan ise bir o gözümü bir diğer gözümü kapının deliğine dayayarak –sanki bir yemekle açlığımı gideriyormuş gibi- Eumolpus’un gördüğü adaletsizliği savunmayı onaylıyordum.)

Eserin başlangıcında Encolpius ile Ascyltos, aralarında geçen bir konuşmada, kendilerinden *“tanquam scholasticus”*¹⁶⁸ olarak bahsederler. Bu terimden, o ortamda “öğrenciymiş gibi” davrandıkları yani entelektüel taklidi yaptıkları anlaşılmaktadır. Panayotakis’in “gösteriş peşinde sözde-entelektüel”¹⁶⁹ olarak tanımladığı bu yapmacık profil, bir **perurbanus** tanımına iyi uymaktadır. Rimell’a göre Encolpius ihmalkar, kayıtsız, savruk ve edilgen ama belli bir öğrenim almış bir gençtir¹⁷⁰. Slater’a göre Encolpius, faydacı hedefler doğrultusunda bir **scholasticus** kimliği yüklenmeye çalışan biridir¹⁷¹. Benzer şekilde Conte, Encolpius’u tanımlarken **“scholasticus** olmaya özenen ama bunu beceremeyen genç” demektedir. Eninde sonunda her türlü dalavereye başvurabilecek kadar ahlaken zayıf karakteriyle bir **“anti-model”** olarak görmektedir¹⁷².

Kafa karışıklığı, sosyal açıdan yolunu kaybetmişlik, düzensizlik, kuralsızlık, şiddet, kimlik kaybı, dünya ile iletişim kopukluğu, topluma yabancılaşma, kültürel çözülme ve toplumsal düzensizlikten ileri gelen bunalım belirtileriyle kendini ortaya koyan “zihinsel anomi”, Rankin’e göre, en iyi biçimde Encolpius’ta gözlemlenmektedir. Encolpius yeri yurdu olmayan, düş kırıklığı içinde gezen bir avaredir, varacağı bilindik bir yer yoktur, Odysseus’takine benzer bir “yuvaya dönüş” sebebinden yoksundur. Geçmiş zaman ile yaşadığı çağ arasına sıkışmış birisidir. Belli düzeydeki eğitimiyle kazanmış olduğu şeyler onu **urbanus** bir

¹⁶⁸ Petr.10.

¹⁶⁹ C.Panayotakis, **a.g.e.**, s.3 : *“pretentious pseudo-intellectual”*

¹⁷⁰ Rimell, **a.g.e.**, s.201.

¹⁷¹ Slater, **a.g.e.**, s.246.

¹⁷² Conte, **The Hidden Author: An Interpretation of Petronius’ Satyricon**, Berkeley, University of California Press, 1996, s.31.

karakter yapabilecek iken, amaçları arasında bir ayrım gözetemeyişi, duyguları tarafından –ama romantik olmaktan uzak biçimde- sürüklenmesine sebep olmaktadır. Histerik bir çaresizlik ve intihar eşiğinden, aşırı bir neşe ve temelsiz bir iyimserliğe geçebilmektedir. İnanç, vicdan, bilinç, adalet duygusu ve derin düşüncenin merkezci kuvvetini¹⁷³ yitirmiş; daimi bir iç çekirdeği olmayan; sağlam bir özden yoksun; endişelerle dalgalanan bir insandır. Yaşamını sürdürebilmek için itibar yönüyle alçalmaktan kaçınmaz. Ara sıra yağmacı, ara sıra da asalakça hareket etmek zorunda kalır. Yaşamı, gelişerek değil gerileyerek, kötüleşerek ters yönde seyir izler. Anlık ya da kısa süreli keyif dürtülerini harekete geçirmeye yarar sınırsız sayıda davranış kalıbına başvurabilen birisidir¹⁷⁴. Onur kırıcı, ayıp, egoist, döneke ve aldırıışsız davranışları kolayca benimseyebilen bir karakterin “anti-kahraman” olarak nitelenme nedeni de budur. Duygularıyla davranışları arasında genellikle bir ayrışım görülür¹⁷⁵. Kendine anlamlı bir benlik kazandırmak için rol yaparak ya da kendiliğinden gelişen taklitlerle¹⁷⁶ başkalarının düşünce yapısına eklenir.

Encolpius Roma kentinde doğmamıştır. İsmine bakarak kökeninin, tıpkı diğer iki arkadaşı Giton ve Ascyltos gibi, Italia’da yerleşik Yunanca konuşan bir halktan geldiğini söylemek mümkündür. Courtney, Encolpius’un isminin sözlük anlamını “candan ve yakın arkadaş” olarak verir¹⁷⁷. Latincedeki **puer delicatus**’a yakın gördüğü bu sözcüğün aynı zamanda oldukça yaygın bir köle ismi olduğunu -Priuli’yi kaynak göstererek- belirtmektedir¹⁷⁸. Keza eserde, Encolpius’un geçmişinde kölelere has bir meslek olan gladyatörlükle gönülsüz de olsa uğraştığına dair ifadeler vardır¹⁷⁹. Courtney’e göre ise Quartilla haricinde¹⁸⁰ eserde adı geçen önemli

¹⁷³ Rankin, **a.g.e.**, s.19 : “centripetal force”.

¹⁷⁴ **A.e.**, s.19, 20.

¹⁷⁵ Slater, **a.g.e.**, s.126.

¹⁷⁶ George, **a.g.e.**, s.350.

¹⁷⁷ Courtney, **a.g.e.**, s.42.

¹⁷⁸ S.Priuli, **Ascyltos** (Brussels 1975), s.47, 64 şurada: Courtney, **a.g.e.**, s.42, dipnot 46.

¹⁷⁹ “[Ascyltos:] ‘Non taces’ inquit ‘gladiator obscene, quem de ruina harena dimisit?’” (Petr.9)
(‘Sen hiç susmaz mısın, arenanın kovduğu ahlaksız gladyatör?’)

“[Encolpius:] harenae imposui.” (Petr.81)

(Arenada hile yaptım.)

¹⁸⁰ Courtney, Kajava’nın Romalı kadın ön adları üzerine yaptığı bir çalışmaya dayanarak, Quartilla’nın üst sınıf Romalı hanımefendilerle ilişkilendirilebilir bir isim olduğunu düşünmektedir. (M.Kajava, **Roman Female Praenomina**, Rome, 1994, 131 n.231 şurada: Courtney, **a.g.e.**, s.40, dipnot 36).

karakterlerin Yunanca isimler taşıması, bunları illa Yunan kökenli ya da Helenistik yapmaya yetmez. Çünkü Encolpius'un yolu uzaklara düştüğünde, “bir Yunan kentinin han köşelerinde ¹⁸¹ sahipsiz ve sürgün durumda kalmaktan dolayı” isyan etmesini¹⁸² ve bu kentten “yabancı bir diyar” olarak bahsedişini dikkat çekici bulmaktadır¹⁸³. Encolpius ‘un o dönemde sayıca kalabalık olan “eğitim görmüş azatlı” sınıfından geldiği fikrine katıldığını ama bunların etnik kökenleri hakkında yetersiz veri ile sonuca varmanın doğru olmadığını düşünür¹⁸⁴. Sullivan’a göre **Satyricon**’daki hemen tüm özel isimlerin Yunanca’dan seçilmesi, Petronius tarafından Romalı okuyucunun zihninde köle çağrışımı uyanması için kasıtlıca yapılmıştır. Sullivan ayrıca Yunanca isimlerin sembolik gücünün standart Latince isimlerden daha fazla olduğunu düşünmektedir¹⁸⁵.

Encolpius’un üzerinde tanrısal bir lanetin sebep-sonuç ilişkisi olduğu görülmektedir. İşlenen günahın ne olduğu kitabın eldeki bölümlerinden anlaşılamamakla birlikte, bu günahın Priapus’a karşı işlendiği bellidir. Tanrıça Venus’un oğlu Priapus bir bereket tanrısı olup, kırgın olduğu Encolpius’un yolculuklarını yakından ve uğursuzca takip etmektedir. İS.1.yy’ın Roma dünyasında popüler olan Doğu kökenli bereket kültlerine ait tanrılar¹⁸⁶ gücendirildikleri takdirde, insanları kötü talih ve iktidarsızlıkla cezalandırmaktadırlar¹⁸⁷.

¹⁸¹ Söz konusu kentin **Campania** bölgesinde yer alan **Puteoli** olduğu tahmin edilmektedir. (Courtney, **a.g.e.**, s.40, dipnot 37)

¹⁸² “*exul, in deversorio Graecae urbis iacerem desertus?*” (Petr.81)

¹⁸³ “*in loco peregrino destituit abiectum.*” (Petr.80)

¹⁸⁴ Courtney, **a.g.e.**, s.40-1.

¹⁸⁵ Sullivan, **The Satyricon of Petronius: A Literary Study**, Bloomington and London, Indiana University Press, 1968, s.227.

¹⁸⁶ Corbett, **a.g.e.**, s.49.

¹⁸⁷ “*Me quoque per terras, per cani Nereos aequor, Hellespontiaci sequitur gravis ira Priapi*” (Petr.139)

(Hellespontuslu Priapus’un korkunç öfkesi hem karada hem de ak saçlı Nereus’un denizlerinde beni izledi.)

“*Non solum me numen et implacabile fatum persequitur.*” (Petr.139)

(Tanrısal istenç ve amansız yazgı bir tek benim peşimi bırakmadı.)

“*virium perdidit... Veneficio contactus sum.*” (Petr.128)

(gücümü yitirdim...büyü ile etki altına girdim.)

“*Funerata est illa ... qua quondam Achilles eram.*” (Petr.129)

(Bir zamanlar, sayesinde kendimi Achilles gibi hissettiğim bedenim ... takatten kesildi.)

“*Proditionem feci, hominem occidi, templum violavi.*” (Petr.130)

(hainlik yaptım, adam öldürdüm, tapınakların kutsallığını ihlal ettim.)

“*occidisti Priapi delicias.*” (Petr.137)

([Oenothea:] ‘Priapus’un kıymetlisini öldürdün’.)

Eski Yunan ve Roma dünyasında “günah keçisi” kullanmak bilindik bir uygulamadır. **Satyricon**’da kadın öfkesiyle sık sık başı derde giren Encolpius’un maruz kaldığı genel davranış biçimi, fiili saldırı ve sefil bir aşağılanmadır. Bunun en iyi örnekleri, Priapus rahibeleri Quartilla¹⁸⁸ ve Oenothea¹⁸⁹ ile yaşadığı olaylarda görülür. Kaba kuvvetle örselenen bir zavallı olarak karşılaştığı güçlüklerden kaçmak isterken karşısına çıkan bütün toplum kurallarını çiğnemek zorunda kalır¹⁹⁰. Connors aynı şekilde, Petronius’un yarattığı “kuralsız bir dünyadan” bahsederken “eser karakterlerinin, sosyal hiyerarşi sınırlarını sürekli ihlal ettiklerini,” söylemektedir¹⁹¹. Encolpius’taki hayal kırıklığı ve mutsuzluk hali marazidir. Tahammülü zor duygusal olaylarla karşılaştığında -tıpkı Giton gibi- aklından geçen ilk şey intihar etmektir. Toplumla şiddetli uyumsuzluk yaşayan ve kendini güvensiz hissedenden anomik (yönelimsiz) kişi, kavgacı enerjisini dışarıya dökemeyip kendi içine hapsettiğinde, intihara yatkın dengesiz bir kişiliğe bürünür. Encolpius buna rağmen kendine zarar verme niyetinde ikna edici değildir. İntihar niyeti, ahlaki şantaj ve duygu sömürsünden öteye gitmeyerek dramatik, kitabi ve abartılı düzeyde kalır¹⁹². Çünkü intihar tehditini gerçekleştirebileceği Stoalı ya da Kinik bir inancı yoktur.

“*quam male est extra legem viventibus.*” (Petr.125)

(yasadışı yaşayanlar için [hayat] ne kötü.)

“*Effugi iudicium...hospitem occidi.*” (Petr.81)

(Adaletten kaçtım...ev sahibimi öldürdüm.)

¹⁸⁸ “‘*Rogo*’ inquam ‘*domina, si quid tristius paras, celerius confice; neque enim tam magnum facinus admisimus, ut debeamus torti perire.*’” (Petr.20)

(‘Eğer bizim için daha da umarsız bir hazırlığınız varsa sayın bayan’ dedim, ‘çabukça halledin; biz işkence ile öldürülecek kadar büyük bir suç işlemedik’.)

¹⁸⁹ “*Nec me contumeliae lassant: quod verberatus sum, nescio; quod eiectus sum, lusum puto. Modo redire in gratiam liceat.*” (Petr.138)

(Hakaretler[in] beni bezdirmiyor, yediğim sopaları unuttum gitti, kapı dışarı edilişimi bir oyun olarak düşünüyorum. Lütfuna yeniden layık olmama izin versen keşke.)

¹⁹⁰ Rankin, **a.g.e.**, s.67.

¹⁹¹ Connors, **Petronius, the Poet: Verse and Literary Tradition in the Satyricon**, Cambridge, Cambridge University Press, 1998, s.12.

¹⁹² “*ego suspendio vitam finire constitui.*” (Petr.94)

(Kendimi tavana asarak hayatımı sonlandırmaya karar verdim.)

“*Fulminatus hac pronuntiatione... sine gladio in lectulum decidi, et attulissem mihi damnatus manus.*” (Petr.80)

(Bu söz üzerine yıldırım çarpmışa döndüm...kılıcım olmaksızın yatağa yığıldım ve kendi ellerimle canıma kastetmenin eşğine geldim.)

“*Ego mori debeo, qui amicitiae sacramentum delevi.*” (Petr.80)

([Giton:] ‘Benim ölmem gerekiyor, dostluk yeminini bozduğum için’.)

“*erras...Encolpi, si putas contingere posse, ut ante moriaris. Prior coepi; in Ascylii hospitio gladium quaeivi. Ego si te non invenissem, periturus per praecipitia fui.*” (Petr.94)

Takındığı trajik ve bedbaht görüntü yüzünden gülünç durumlara düşer¹⁹³. Yüzleşmesi gereken bir sorun olan ve aynı zamanda **urbanitas**'ın "öz denetim ve itidal" ölçütüne de ters düşen duygusal aşırılıklar hayatını daha da güçleştirir. Kötü talihine hayıflanır. Bunalımlı bir çaresizliğin yarattığı öfke patlamaları bir süre geçtikten sonra sönüverir. Rankin burada sorunun kaynağını yozlaşmaya yüz tutan "yazılı kültür" geleneğinde arar. Rankin'e göre, hakikat ile ilişkisini uzunca bir süredir koparmış olmakla birlikte Roma'daki eğitilmiş insanlar arasında prestijini ve psikolojik ağırlığını hala devam ettiren ama toplum genelinde artık tahammülsüzlük duyulan yazılı kültürün kurbanlarından birisi de Encolpius'tur. Encolpius gibilerinin kaderi, kendilerini ciddiye almayarak yaşamı değersizleştirmeleri ya da acı çektikleri halde hiçbir seviyede ciddiye alınmamalarıdır. Encolpius, etrafındaki olaylara etkin biçimde bağlanmakta öznel bir başarısızlık göstermektedir¹⁹⁴. Kararsızlığa, dayanıksızlığa, gevşekliğe, tökezlemeye, eksikliğe, kifayetsizliğe, pot kırmaya ve hata yapmaya eğilim¹⁹⁵ onu, toplumun gözü önünde kendini sürgün etmeye, kasırganın ortasında bir sığınak aramaya iter. Toplumun üstünkörü bakışlarından ve endişeli bekleyiş halinden kurtulmaya çabalar. Belli bir eğitimi de olsa, kimi durumlarda saf tavır takınmaya kendini zorunlu hisseder. Arzu ettiği bir sosyal grup içinde yaşamını emniyetle sürdürebilmek adına; analitik, eleştirel ve huzur bozabilecek girişim isteklerini bastırmak zorunda kalır. Sergilediği naif nüktedanlık, onun saf biri olduğu anlamına gelmemektedir¹⁹⁶.

Encolpius'u "lumpen bir entelektüel" olarak niteleyen Slater'a göre¹⁹⁷ söz konusu karakter, "iyi bir Romalı olmanın gerektirdiği sosyal, parasal ve ahlaki yükleri ve yükümlülükleri üstünden atmaya çalışan biridir". Eğitimi "Roma'nın erk sahibi sınıfına kaynaşmak ve burada aşama göstermek için" kullanmaktadır. Roma sosyal hiyerarşisi içinde hapsediği dışlanmış gruplardan kendini kurtarma çabasıdadır. Slater'in bir tür "sosyal tulûat" olarak nitelediği bu davranış tarzı

([Giton:] 'Benden önce ölmeyi başarabileceğini düşünüyorsan yanıyorsun Encolpius. Bunu ilk ben düşündüm ve Ascylos'un odasında kılıcı aradım. Seninle karşılaşmamış olsaydım, uçurumdan atlayıp ölecektim'.)

¹⁹³ Slater, **a.g.e.**, s.129.

¹⁹⁴ Rankin, **a.g.e.**, s.23-4, 46-8, 50.

¹⁹⁵ "Fateor me...saepe peccasse." (Petr.130)

(Sık sık yanlış yaptığımı itiraf ediyorum.)

¹⁹⁶ Rankin, **a.g.e.**, s.80, 83.

¹⁹⁷ Slater, **a.g.e.**, s.147 : "Lumpenintelligentsia".

“koşulları kendi lehine çevirme ve eldeki imkanları kendi planına uydurma gayreti” olarak tanımlanır¹⁹⁸. Encolpius’un “yürürlükteki eğitim sistemine muhalif ve retoriğe hevesli bir asi genç” tavrı takınarak Agamemnon’un dikkatini çekmesi ve karşılığında bir “gölge kişilik ya da yanaşma (**umbrae**)” olarak Trimalchio’nun akşam yemeğine davet edilme fırsatı kazanması, rol yapma becerisine ve göstermelik aydını temsil eden **perurbanus** kimliğine başarılı bir örnektir¹⁹⁹.

Corbett bu noktada, “kültürlü sohbetiyle masayı lütuflandırmak üzere **scholasticus**’lara şölen daveti yapmanın” o dönemin adetlerinden olduğunu belirtmektedir. Öte yandan **Cena**’daki “eğitimli” katılımcıların, şölen geleneğinin bir gayesi olan entelektüel sohbeti tırmandırmaya muktedir olmadıkları ve kültürel bir katkı sağlayamadıkları da eserin akışından bellidir²⁰⁰.

George’a göre Encolpius, başkalarının söz ve davranışlarını papağan gibi yinelemekte, ilgili ilgisiz laf kalabalığına başvurmaktadır²⁰¹. Corbett, sosyal konumunun üstüne çıkmaya çabalayan, aldığı eğitime karşın edebiyat ya da hukuk gibi bir alanda kariyer yapma iradesinden yoksun bir karakter olarak gördüğü Encolpius’u “başına buyruk ve doğuştan maskara” diye niteler²⁰². Courtney’e göre Encolpius “kritik anlarda ya da çıkmaza saplanıldığında gerçeklikle bağlantıyı koparıp demagoji ve retorikle tavrı koyma alışkanlığındadır”²⁰³.

Encolpius, ahlaki ve entelektüel yönüyle övgüye değmeyecek, töre dışı ve espritüel bir bilgiçtir. Arrowsmith daha somut bir ifadeyle, **Satyricon**’daki sözde-entelektüel karakterlerin sorununun “züppelik, asalaklık, simbiyotik yaşam”; tüccar-azatlılarınkinin ise “ağzı bozukluk ve hoyratlık” olduğunu söyler. Entelektüel geçinenler “kutsala saygısızlık yapar ve kültürü kirletirler”, azatlılar ise “dili bozarlar”. Maddi servetin tek ölçüt olduğu bir dünyada “kültür, salt bir cila olarak kalır”. Azatlıların gizliden gizliye nefret ettikleri **urbanitas** varlığına, ikiyüzlü

¹⁹⁸ A.e., s.33, 48.

¹⁹⁹ “*ut foris cenares, poetam laudasti...quia tanquam scholastici ad cenam promisimus, non perdamus noctem.*” (Petr.10)

([Ascylos’tan Encolpius’a] ‘Dışarıda iyi bir akşam yemeği için Agamemnon’u övdün...Bir öğrenciyim gibi şölene gelmeye söz verdik madem, gecemizi berbat etmeyelim’.)

²⁰⁰ Corbett, a.g.e., s.48, 52.

²⁰¹ George, a.g.e., s.350, 353.

²⁰² Corbett, a.g.e., s.68.

²⁰³ Courtney, a.g.e., s.221.

entelektüeller de her fırsatta ihanet ederler²⁰⁴. Eserdeki aydın pozlu karakterler, “Roma’nın hükmettiği ama birleştiremediği ayrışık bir dünyanın kararsız gezginleridir”. Kalpleri cansızdır; sevgileri ve neşeleri gönülden değildir, sadece bir tavırdan ibarettir²⁰⁵. Çünkü samimi sevgi ve neşenin kaynağı “gerçekliktir”²⁰⁶, bu gerçekliğin düşünsel simgesi ise “konuşma dilidir”²⁰⁷.

Mos maiorum’un ve aile bağlarının kuvvetli olması bireyin üzerine bir uzlaşma yükü bindirir. Fakat toplumun sıkı kısıtlamaları kimi zaman bireyden katlanabileceğinden daha fazlasını talep eder. İnsani zayıflıklar olağandışı alışkanlıklar yoluyla çıkış yolu bulabilir, ama toplum içindeki saygınlığın zarar görmemesi için bunların gizli tutulması gerekir. Buna uygun olarak **Satyricon**’da gizlilik, sır tutma, ikiyüzlülük, şaşırtmaca gibi öğeler sıkça görülmektedir²⁰⁸. Öyle ki Corbett’e göre, eser kahramanları kimi sahnelerde insafsız bir ikiyüzlülük yarışında gibidirler. Okur kimin daha ikiyüzlü olduğuna karar vermez hale gelir²⁰⁹. Nero döneminin güvensiz ve çelişkili dünyasında açık yüreklilik imkansızdır. Encolpius’a ya da başka bir karaktere atfedilen ikiyüzlülük ya da benzeri özellikler aslında birçok yönüyle kişiler-üstüdür²¹⁰. Encolpius ile Giton ve Ascyltos arasında (bu tezin alt başlığında “Encolpius’un dostları”²¹¹ şeklinde bir ifadeyi uygun görmüş de olsak) gerçek anlamda bir dostluktan söz etmek mümkün değildir. Çünkü burada tanık olunan daha ziyade “zoraki bir yoldaşlık” (**comitas**) ilişkisidir. Öte yandan eserin muhtelif yerlerinde kahramanların, aralarındaki dostluğu **frater** (kardeş) sözcüğü ile tanımladıkları görülür²¹². Corbett, bu arkadaş grubu için “avare çömezler”²¹³ terimini kullanır. Rankin’e göre, **Satyricon**’da yer alan ihanet sahneleri Petronius’un dostluk, dürüstlük ve inanç hakkında büyük tereddütleri olduğunu düşündürmektedir²¹⁴. Petronius, hiçbir şeyin güvenilir olmadığı ve sadakatın var olmadığı bir dünya

²⁰⁴ Arrowsmith, **a.g.e.**, s.320.

²⁰⁵ Helen H.Bacon, The Sibyl in the Bottle, **Virginia Quarterly Review** 34 (1958), s.267, 276 şurada: Arrowsmith, **a.g.e.**, s.324.

²⁰⁶ Arrowsmith, **a.g.e.**, s.326.

²⁰⁷ Schraidt, **a.g.e.**, s.158.

²⁰⁸ Rankin, **a.g.e.**, s.32-3.

²⁰⁹ Corbett, **a.g.e.**, s.78.

²¹⁰ Rankin, **a.g.e.**, s.37-9.

²¹¹ Bkz. : s.141.

²¹² Petr.9 ; Petr.80.

²¹³ Corbett, **a.g.e.**, s.47.

²¹⁴ Rankin, **a.g.e.**, s.86.

yaratıp toplumda gördüğü çılgınlığa ve şiddetli yeise ayna tutmaktadır²¹⁵. **Satyricon**'da baştan sona kakhaha vardır. Fakat bu, keyifle olmaktan ziyade korkuyla yankılanan bir kakhahadır²¹⁶.

Encolpius'un konuşmaları adeta dikişle tutturulmuş pasajlardan oluşmuş gibidir. Herhangi bir tartışma esnasında Encolpius, mantıksal bir tutarlılık aramaya yanaşmaz²¹⁷. Söyledikleri, en nihayetinde kelepirci bir nutuktan ibarettir. Kullandığı dil "türev bir dildir" ve konuşmasının tonu bir anda şiddetlenebilir. Conte, böylesi bir konuşma tarzını "faydasız bir tekrara" benzetir²¹⁸. Rimell, Encolpius'un paradoksal karakterine değinirken, azatlı kesiminin bütününe Petronius tarafından paranoya ve paradoks ile gülünleştirildiğini savunur²¹⁹.

Petronius, iflah olmaz alaycılığını **Satyricon**'daki "acıması melodram" sahneleriyle gerçekleştirir²²⁰. Trajik eziyetlere hazırlıklı olmalarına rağmen roman karakterleri, gerçeklerle yüzleşmekte başarılı olamazlar. Melodram kisvesine girmiş gerçeğe kolayca tav olurlar²²¹. Panayotakis'e göre "hiddet ve gücenme gibi yoğun duygulanımlar her seferinde melodramatik bir uzlaşmaya boyun eğerek sonlanır"²²². Courtney, Encolpius'un psikolojik dünyasını, sık sık değişen ruh hallerinden ötürü "mani-depresif" olarak niteler. Asabiyet ve ürkeklik arasındaki gidiş gelişlerine ve sık sık -eserde en az sekiz kez- gözyaşlarına boğulmasına dikkat çeker. Kendinden daha güçlü bir kişilikle karşılaştığında itaatkar ve edilgen kalışına vurgu yaparak dostlarıyla birlikte sürdüğü yaşamın amaçsızlığını, verimsizliğini, faydasızlığını, yasadışılığını ve toplumda kendilerine yer bulamayışlarını vurgular. Bu insanları bir tür "posa" olarak değerlendirir²²³. Sık sık yollarını yitirip başladıkları noktaya dönerler ve bir çember içinde debelendiklerinden mesafe katedemezler²²⁴. Edebiyat ve sanatla hayatlarını kazanamayınca muktedir yaltaklanmayı seçerler.

²¹⁵ A.e., s.51.

²¹⁶ Slater, a.g.e., s.82.

²¹⁷ Conte, a.g.e., s.64.

²¹⁸ A.e., s.45, 47, 65, 66.

²¹⁹ Rimell, a.g.e., s.184.

²²⁰ Conte, a.g.e., s.105.

²²¹ A.e., s.110.

²²² C.Panayotakis, a.g.e., s.122.

²²³ Courtney, a.g.e., s.50.

²²⁴ A.e., s.227-8.

Yemek, para ve cinsellik “aykırı-anlatımın” sembolleridir²²⁵. Hoyrat ve çirkin bir karakterin yönetiminde iken yemek bir tiksintiye²²⁶, para bir yüke, cinsellik ise bir işkenceye dönüşerek itibarsızlaşmanın vasıtaları olur²²⁷. Entelektüeller için belli başlı sembol -en azından kağıt üstünde- kültür ve edebiyat iken azatlılar için bu simgeler mülkiyet, nadide şaraplar ve egzotik yiyeceklerdir. Hali vakti yerinde ama cahil azatlılar için kitap bir tür dekor işlevi görmekte, edebiyat onlara “asalet” kazandırmaktadır²²⁸. Encolpius da katışıksız bir entelektüel olmadığı için durumu çok farklı değildir. Aldığı eğitimi yaşamda karşılaştığı sorunları yararçı biçimde çözmekte kullanarak ya da onun kapasitesini aşacak durumları önceden sezip bunu duygusal tepkiye dönüştürerek araçsallaştırmaktadır²²⁹.

Bu arkadaş grubunun²³⁰ ikinci üyesi Giton, yaşça diğerlerine göre daha genç oluşu ve dış görünümüyle ayırt edilir²³¹. Önce Encolpius ile Ascylos, daha sonra ise Encolpius ile Eumolpus arasındaki tartışmaları körükleyen nankör ve muzır bir karakterdir. Encolpius’u adeta bir “**exclusus amator**”²³² durumuna düşürmekten gizli bir keyif alır. Yaşamının bir dönemini **ergastulum**’da²³³ geçirmiş olması Giton’un köle geçmişine kanıttır²³⁴. Panayotakis, dış görünüm itibarıyla çekiciliği ve kurnazlığı dolayısıyla Giton’a, Latin Tiyatrosu’nda zinayı konu alan **scaenicum adulterium** adlı oyunlardaki “**cultus adulter**”²³⁵ rolünü yüklemektedir. Giton, Ascylos’u kullanarak Encolpius’un kıskanç doğasıyla oynamayı sever. Aklına estiğinde ya da işine geldiğinde bu ikiliyi birbirinden ayıran ya da tekrar bir araya

²²⁵ Conte, **a.g.e.**, s.110 : “*counter-narrative*”.

²²⁶ Normal olarak bir akşam yemeğinin son faslı olması gereken “tatlının” (**mattea**) servis edilişi sırasında şöenin bitmekte olduğunu sanıp umutlanan Encolpius’un, sonradan yemeğin devamı ile bu umudunun boşa çıkması. (Petr.65)

²²⁷ Conte, **a.g.e.**, s.113, 181.

²²⁸ **A.e.**, s.176, 177, 182.

²²⁹ Courtney, **a.g.e.**, s.50.

²³⁰ Aksi söylenmedikçe “Encolpius, Giton, Ascylos” kastedilmektedir.

²³¹ “*comula ista besalis*” (Petr.58)

(Şu bukleli ve gösterişli saçlar)

“*puer...annorum circa XVI, crispus, mollis, formosus, nomine Giton*” (Petr.97)

(yaklaşık 16 yaşında, kıvrıkcık saçlı, adı Giton olan zarif ve güzel yüzlü bir çocuk.)

“*Giton mirabili forma*” (Petr.105)

(Hayret verici güzellikte dış görünüşü ile Giton.)

²³² “dışlanmış aşık” (C.Panayotakis, **a.g.e.**, s.126)

²³³ Roma’da kölelerin gönderildiği bir tür tutukevi ya da ıslahevi.

²³⁴ Petr.81

²³⁵ “cazibeli sevgili” (C.Panayotakis, **a.g.e.**, s.133)

getiren en büyük sebeptir. Hayatta kalmasını sağlayan bir benmerkezciliğe ve uysal bir arsızlığa sahiptir. Dostluk onun gözünde “işine yaramadığında üzerinden çıkartılıp atılacak yelek gibi bir nesnedir, bir sahne kıyafetidir”²³⁶. Sosyal çıkarları yüzünden Encolpius ve Ascyltos’un bir mülküymüş gibi hareket eder, onlara mıknaş gibi yapışır. Kölelerin ve azatlıların sosyal konumlarını daha kolay yükseltebildiği ve güç kazandığı o çağda, -geçmişte bir köle olan Trimalchio örneği- sınıf atlayacak bir beceriye sahip olmadığı gibi, ona bu imkanı verecek ehil ellerde de değildir.

Encolpius’a benzer şekilde, Giton’un da başlıca özelliği edilgenliğidir. Kararlı insanlar karşısında çok geçmeden etkiye açık ve itaatkar hale bürünür. Acınacak kadar bönleşir, aklı felce uğramış gibi yavaşlar. Ruhsal bir acizlikten muzdariptir. Karakter olarak Encolpius’un yaşça küçük bir modelidir²³⁷.

Petr.80’de, Oedipus’un iki oğlunun (Eteokles ve Polyneikes) Thebai kentinin tahtı için yaptığı düelloya referansı, Giton’un, Sophokles’i ve eseri **Antigone**’yi tanıdığına işarettir. Keza Petr.128’de Sokrates’in Alkibiades’e duyduğu platonik aşka atıfta bulunması, Platon’u ve **Symposion**’u da (217-9) bildiğini gösterir. Dolayısıyla Giton’un, Yunan klasikleri hakkında fikir sahibi olması, belli bir eğitim almış olduğunun göstergesidir. Gerçekleri söylemekten ısrarla kaçınması, biçimsel konuşma şekli, sessiz inatçılığı, gözü yaşlı pozları ve göstermelik ağırbaşlılığı, Giton’un kişiliğinin dramatik yanlarıdır. Latin komedyalarının genel özelliklerinden olan “köle karakterin taklitçi alçakgönüllülüğü ve tuzakçı zihniyeti” burada kendisini göstermektedir. Entrika, komplo, hile, yalan, kandırmaca ve saklı hazine temaları, karşılıklı rol değişimleri, hızlı ve paralel gelişen olaylar²³⁸, ucuz melodramlar (kendini hadım etme tehditi gibi²³⁹), abartılı vücut dili ve övgüler, yaygın -ama bayat- özlü ifadeler, aptalca şakalar, kaba espriler, yarım bilgelik, banal ahlakçılık, sahte ölümler (**mimica mors**), zina (**adulteria**), düzmece evlilikler (**nuptiae**), deniz kazaları (**naufragia**), kurnazca tuzaklar (**fallaciae**), zehirleme vakaları (**veneficia**),

²³⁶ Conte, **a.g.e.**, s.82.

²³⁷ George, **a.g.e.**, s.349, 354.

²³⁸ C.Panayotakis, **a.g.e.**, s.14, 25, 27, 28.

²³⁹ “Giton ... *admovit novaculam infestam, minatus se abscisurum tot miseriarum causam, inhibuitque Tryphaena tam grande facinus non dissimulata missione.*” (Petr.108)

(Giton, tekinsiz usturayı hareket ettirerek bu büyük dertlerin sebebinden kendini kurtarma tehdidinde bulundu. Tryphaena da, onu azat edeceğini açık ederek, bu iddialı manevrayı engelledi.)

jest ve mimikle yapılan psikolojik savaşlar ve karikatürize edilen kavgalar²⁴⁰ Latin komedyalarında -Giton gibi- sadakatsız, güvenilmez ve grotesk kişilikleri açığa çıkarır. Panayotakis bu bağlamda, Petronius'un eser boyunca, "fiyaka atmaya çalışan sıradan karakterleri nükteli biçimde işleyerek naif ve avam bir tiplere yaptığını" savunur. Femininlik, batıl inançlara düşkünlük, gösteriş budalalığı, ait olmadığı bir sosyal sınıfın parçasıymış gibi tavır takınma ya da bu yolda ümitsizce çabalama gibi keyfiyetler Petronius için "güldürünün başlangıç noktalarıdır". Avam (**vulgaris**) bir karakterin yergiye açık nitelikleri, gelişmiş nükt anlayışı olarak da tanımladığımız **urbanitas**'ı ortaya çıkaran ve uygulamaya döken kaçırılmaz fırsatlardır²⁴¹.

George, Giton'un eser boyunca toplam on bir kez söz aldığını ve bunlardan sadece bir tanesinin normal bir sohbet sayılabileceğini belirtir. Onun diğer konuşmalarını söylev alıştırma ve epigramlara benzetir. İfadelerini yoğun biçimde kitabi, dramatik, ruhsuz, tatsız, sıkıcı ve çocuksu bulur. Retorik konuşma dramatik olmayı da beraberinde getirmektedir. Her şeyi siyah-beyaz görme eğilimi, alıngan ve çitkırıldım yapısı, olgunlaşmamış sosyal kişiliği, feminen nazlılığı, monoton konuşma ritmi, öz eleştiriden ve öz disiplinden yoksun oluşu Giton'un belirgin karakter özellikleridir²⁴².

Giton'un da tıpkı Encolpius gibi geniş bir "poz dağarcığı" vardır²⁴³. Encolpius eserde arkadaşının ılımlı karakterinden "son derece utangaç bir çocuk"²⁴⁴ ya da "son derece yumuşak huylu, yufka yürekli bir çocuk"²⁴⁵, işlek zekasından ise "tam tamına Odysseus'a benzeyen kurnazlığıyla onu bile aştı,"²⁴⁶ diye söz eder. Sonradan esere katılan karakter Eumolpus ise aynı biçimde onun cazibesini "güzellikle aklın ender bir karışımı"²⁴⁷ olarak tanımlar.

Buna karşın grubun üçüncü üyesi Ascylos, daha ziyade düşüncesiz ve saldırgan bir karakterdir. Bu ismin "tasasız" anlamına gelen bir sıfat olan ὁσχυλτος

²⁴⁰ C.Panayotakis, **a.g.e.**, s.xviii, 32, 34, 40, 45, 47, 70, 73, 75, 119-21, 127, 129.

²⁴¹ **A.e.**, s.61, 66, 106, 107, 109.

²⁴² George, **a.g.e.**, s.339-42, 348.

²⁴³ "Giton praecipue ex dolore in rabiem effertus tollit clamorem." (Petr.94)

(Giton, garip bir şekilde, eleminden çılgınlığa geçerek bir yaygara kopardı.)

²⁴⁴ "Gitona, verecundissimum puerum." (Petr.25)

²⁴⁵ "Giton, mitissimus puer." (Petr.93)

²⁴⁶ "Ulixem astu simillimo vicit." (Petr.97)

²⁴⁷ "Raram fecit mixturam cum sapientia forma." (Petr.94)

sözcüğünden geldiği tahmin edilmektedir ve esasen Ascylos'un karakterine de uygun düşmektedir²⁴⁸. Kızgın bir anında Encolpius'un abartıyla belirttiği üzere "Ascylos, tüm haksızlıkların planlayıcısıdır"²⁴⁹. Cabbarlığa ve maçoluğa yatkın biri olmasına karşın diğer arkadaşları gibi kontrolsüz bir duygusallık ya da duygu patlamaları yaşamaz²⁵⁰. Giton ile tartışması sırasında yaptığı yazınsal gönderme²⁵¹ ve retorik öğretmeni Agamemnon'un sohbetine yaptığı eleştiri²⁵², onun da -Encolpius ve Giton gibi- belli bir öğrenim gördüğüne işarettir. Walsh, Ascylos'un retorik özelliklerini incelediği çalışmasında "yaratıcı biçimde dizilen simetrik, komik ve çetrefilli hakaretlere" dikkat çeker²⁵³. Geçmişinde -Encolpius gibi- bir gladyatör hatta sabıkalı bir meyhane gediklisi olabileceğini düşündüren kaba bir fiziksel gücü vardır. Encolpius'un düşman ve gaddar bir gölgesi gibi hareket eder²⁵⁴. Hoyratlık, terbiye yoksunluğu, zevksizlik, serserilik gibi **decorum**'a aykırı özellikleriyle, o da diğer yol arkadaşları gibi **urbanitas** ölçütlerini ihlal eden bir karakterdir.

Corbett bu üçlünün itibarsız bir yaşam sürdürdükleri halde **Cena**'daki tüccar-azatlılar karşısında kendilerini entelektüel yönden daha üstün hissettiklerini; benzer şekilde azatlıların da bu karşılaşmadan rahatsız olduklarını söyler. Bununla birlikte Ascylos ve Giton'un, Trimalchio'nun tatsız şakalarından keyif alırken Encolpius'tan böyle bir tepki gelmediğini söyleyerek bunu, Encolpius'un yaşça daha büyük ve "diğerlerine göre beğeni açısından daha titiz" oluşuyla açıklar²⁵⁵. Diğer yandan George da genel kanıya uygun olarak bu üçlünün söylemini yapmacık bulmakta ve abartılı üslup ve inceliği sosyal basamakları tırmanmak için kullandıklarını düşünmektedir. Dil ve nezaketteki bu abartı, öykündükleri sosyal sınıfa hoş görünmek için yapılan bir sosyal gösterişin sonucudur²⁵⁶. "Açlıktan nefesleri kokacak kadar" düşük bir yaşam sürdükleri bizzat Ascylos'un ağzından

²⁴⁸ Courtney, **a.g.e.**, s.42.

²⁴⁹ "Ascylos, omnis iniuriae inventor." (Petr.79)

²⁵⁰ Courtney, **a.g.e.**, s.49, 51.

²⁵¹ "Si Lucretia es... Tarquinium invenisti." (Petr.9)

(Sen kendini Lucretia sanıyorsan, Tarquinius'u buldun şimdi.)

²⁵² "An videlicet audirem sententias, id est vitrea fracta et somniorum interpretamenta?" (Petr.10)

(Boş gevezelik ve rüya yorumlarından ibaret beylik laflar mı dinleseymdim?)

²⁵³ Walsh, **The Roman Novel: The "Satyricon" of Petronius and the "Metamorphosis" of Apuleius** (Cambridge, 1970) s.87 şurada: C.Panayotakis, **a.g.e.**, s.16.

²⁵⁴ Rankin, **a.g.e.**, s.22-4.

²⁵⁵ Corbett, **a.g.e.**, s.66.

²⁵⁶ George, **a.g.e.**, s.345-6.

öğrenilmektedir²⁵⁷. Bu muhtaçlığın onları entelektüel ikiyüzlülüğe ittiği, Ascylos ile Encolpius arasında geçen aynı diyalogdan anlaşılmaktadır. Burada Encolpius, - Agamemnon'un söylevini hep birlikte dinlerlerken- kendisine haber vermeden Forum'u terk eden Ascylos'a öfkelenmektedir. Bu durum üzerine Ascylos, Encolpius'u, "kendisinden daha utanmaz olmakla" suçlar. Bu suçlamasına dayanak olarak da "Encolpius'un bir öğün yemek uğruna kendini Agamemnon'a beğendirme çabasını" hatırlatır²⁵⁸. Bu yanıt üzerine Encolpius'un kendini savunmayıp tam tersi işi pişkinliğe vurarak kabullendiği görülür. Dolayısıyla burada, aslında çok da derin olmayan eğitim ve kültür birikimlerini, rol icabı sırf bir koz olarak kullandıkları ortaya çıkar²⁵⁹. Bu sözde-entelektüel tavır ve halleriyle ikisi de apaçık bir **perurbanus** profili çizmektedir.

Ascylos'un ikiyüzlü karakterini bariz biçimde belli eden bir diğer olay, kent pazarında geçer. Çaldıkları pelerinin burada asıl sahipleri tarafından fark edilmesi ile patlak veren tartışma büyüyerek mahkemeye intikal edecek hale gelince Ascylos, yaptıkları soygunu²⁶⁰ ve bu soygundan kâr beklentisini²⁶¹ unutarak ironik biçimde adalet sistemindeki aksaklıklardan ve paranın çürütücü gücünden yakınmaya başlar. Bu ifadeler Nero döneminin **declamatio** tarzını yansıtmaları bakımından, ahlakçılık taslayan ama işlevsiz bir belagat olarak kayda geçer:

*"Quid faciant leges, ubi sola pecunia regnat,
aut ubi paupertas vincere nulla potest?
Ipsi qui Cynica traducunt tempora pera,
non nunquam nummis vendere vera solent.
Ergo iudicium nihil est nisi publica merces,
atque eques in causa qui sedet, empty probat."* (Petr.14)

(Ne işe yarar yasalar, sadece paranın hükmettiği)

²⁵⁷ "*Quid ego...facere debui cum fame morerer?*" (Petr.10)

(Açlıktan ölüirken ne yapmam gerekiyordu?)

²⁵⁸ "*Multo me turpior es tu hercule, qui ut foris cenares, poetam laudasti.*" (Petr.10)

²⁵⁹ "*Ex turpissima lite in risum diffusi pacatius ad reliqua secessimus.*" (Petr.10)

(Bu son derece çirkin münakaşadan sonra kahkahalara boğulduk ve barış içinde diğer işlerimize koyulduk.)

²⁶⁰ "*Cum ergo et ipsi raptum latrocinio pallium detulissemus...*" (Petr.12)

(Bu sebeple, bizzat hırsızlıkla ele geçirdiğimiz pelerini pazara taşıdığımızda...)

²⁶¹ "*Exhilaratus ego...quia praedam videbam.*" (Petr.13)

(Ganimeti gördüğüm için neşelendim.)

ve yoksulların bir şey kazanamadığı bir yerde?
Kinik felsefenin bohçasını taşıyanların bazen bizzat
parayla gerçekleri satmayı adet etmeleri, rastlanmayan bir şey değildir.
Bundan dolayıdır ki bir hukuki dava, bir resmi açık arttırmadan öteye geçmez
ve atlı sınıfına mensup yargıç koltuğundaki o kişi, önceden satın alınmış davaları onaylar.)

Metnin devamında haydutluğun aslında Roma'nın her kademesine yayıldığı da sezilir. Keza kavgalı taraflar kendi aralarında anlaşmaya yanaşsalar da bu kez, adaletin koruyucusu olması beklenen resmi görevliler yani gece bekçileri ortadaki metalara el koyma fırsatını kollamaya başlarlar²⁶².

Ascyltos'un eserden çıkışı²⁶³ okurların hazırlıklı olmadığı bir gelişmedir. Çünkü Ascyltos'un, Encolpius ve Giton arasında bozulmaya yüz tutan muhabbeti yenileyen son yapıcı çabalarını dikkate almış bir okuyucu, bu dostluğun devam edeceği beklentisine kapılır. Corbett, Petronius'un kurguda yaptığı bu ani değişikliği eseri sıkıcılıktan kurtarma girişimi olarak görür²⁶⁴. Ascyltos'un yerini, kimi daha olumlu kimi ise daha olumsuz kişilik özellikleriyle, ikinci sınıf bir yaşlı şair olan ve bir edebiyat koruyucusundan yoksun yaşayan Eumolpus doldurur.

2. Eserin Mahlası Olarak *Trimalchio* ve Hane Halkı

Kişinin karakteri ile konuşma tarzı arasındaki ilişki retoriksel kuramın can damarı olduğu için; Gümüş Çağ'da Quintilianus'un “**Latinitas** ile **urbanitas**’ı temelde aynı görme eğilimini” onayladığımızda **Latinitas**’ın ana öğeleri olan “dilbilgisi, söz dağarcığı ve cümle yapısı” ölçütlerinin bize bir konuşmacının sosyal ve coğrafi geçmişi hakkında ipucu verdiğini de kabul ediyoruz demektir²⁶⁵.

Trimalchio ve hane halkı, bir önceki alt başlıkta incelediğimiz Encolpius ve dostlarına göre daha pozitif bir dünyanın mensubudurlar. Trimalchio için önemli olan

²⁶² “*advocati tamen nocturni, qui volebant pallium lucri facere, flagitabant uti apud se utraque deponeretur ac postero die iudex querellam inspiceret.*” (Petr.15)

(Buna karşın, pelerinden menfaat sağlamak isteyen gece bekçileri tüm malların kendilerine bırakılmasını ve yargıcın şikayeti ertesi gün ele almasını talep ediyorlardı.)

²⁶³ Ascyltos, 98.bölümden sonra eserde bir daha gözükmez.

²⁶⁴ Corbett, **a.g.e.**, s.84-5.

²⁶⁵ George, **a.g.e.**, s.336-8, 348.

“edimdir”. Kendi düşüncelerini enine boyuna inceleme yani içe bakış gibi bir kaygısı yoktur. Şölendeki özensiz dinamizmi ve fiyakası, orada hazır bulunan Encolpius ve Agamemnon gibi sözde-entelektüellerin protestocu edilgenliğine göre çok daha öne çıkmaktadır²⁶⁶. İnce, bilgili ve saygın bir açık sözlülüğe ters düşen pişkin, taşkın, müstehcen samimiyeti ve sulu dobralığı ile Trimalchio, **urbanitas** ölçütlerinin dışına çıkan bir karakterdir. Cicero’nun **De Oratoria**’da hatırlattığı üzere, söylenen her komik söz nükte sınıfına girmez²⁶⁷. Bu bağlamda Trimalchio’nun da bir nüktedan sayılması mümkün değildir.

Nesnellik adına terazinin bir yanına Trimalchio’nun cehaletini ve görgüsüzlüğünü, diğer yanına da bitmek bilmez enerjisini ve psikolojik dayanıklılığını koymak gerekmektedir. Asia’dan²⁶⁸ Italia’ya **barbarus** bir köle olarak gelen birinin²⁶⁹, güvenilirliği ve becerikliliği sayesinde önce **manumissio** ile özgürlüğünü kazanması, efendisinden iyi bir miras devralması, iş hayatına girerek - başlangıçta iyi gitmeyen koşullara ve maddi kayıplarına karşın- şarap ticaretiyle servet yapması, bir talih ve başarı öyküsüdür. Zira Antik Çağ’da özellikle deniz ticareti her zaman risk taşıyan bir iştir²⁷⁰. Yıllarca efendiye kulluk etmenin ve bağımlı yaşamının, kendi karakterine sadakat, sabır ve direnç gibi özellikler kazandırdığı yadsınamaz²⁷¹. Bunun yanı sıra Trimalchio, içinde bulunduğu koşullardan en yüksek faydayı sağlamayı öğrenmiş biridir. Zenginliği dolayısıyla çevrede yaygın bir ünü vardır²⁷². Statü olarak yükselişinde o dönemin sosyal

²⁶⁶ Rankin, **a.g.e.**, s.24-5.

²⁶⁷ “*Atque hoc etiam animadvertendum est, non esse omnia ridicula faceta.*” (Cic.**de Orat.**2.251)

(Ve hatta şuna da dikkat edilmeli ki gülünç olan her şey nükte sayılmaz.)

²⁶⁸ **Provincia Asia**: Eski Pergamon Krallığı toprakları üzerinde kurulan, Roma’nın Anadolu’daki ilk eyaleti.

²⁶⁹ “*Tam magnus ex Asia veni, quam hic candelabrus est.*” (Petr.75)

(‘Asia’den geldiğim vakit, şurada duran şamdandan bir farkım yoktu’.)

²⁷⁰ Rose, **The Date and Author of the Satyricon**, Mnemosyne Bibliotheca Classica Batava : Supplementum v.16, Leiden, E.J.Brill, 1971, s.31.

²⁷¹ Corbett, **a.g.e.**, s.58.

²⁷² “*Quid? vos? inquit ‘nescitis, hodie apud quem fiat? Trimalchio, lautissimus homo.*” (Petr.26)

(‘Ne? Bugün kimle olacağımızı bilmiyor musunuz?’ dedi.’Trimalchio, şu son derece gönençli adam’.)

“*Ipse nescit quid habeat, adeo saplutus est...Ipse Trimalchio fundos habet, qua milvi volant, nummorum nummos. Argentum in ostiarii illius cella plus iacet, quam quisquam in fortunis habet.*” (Petr.37)

hareketliliğinin ve sosyal hiyerarşide yükselmeye yatkın olanakların önemli bir payı görülür. Trimalchio'nun yaşadığı varsayılan yere uzak olmayan Ostia'nın; Augustus döneminde refah içinde yaşayan bir liman kenti olduğu, İmparatorluğun her bölgesinden insanları cezbediği ve ayrıca buradaki azatlı nüfusun toplumda yüksek yerlere gelebildiği bilinmektedir²⁷³.

Trimalchio, satirik bir portre olması dolayısıyla hücumu açık bir hedeftir. Övünmeye ve pohpohlanmaya düşkün birisidir. Yakışsız tavır ve davranışları olan tahammülü zor bir adamdır. Buna karşın kişiliğinde belli bir “dolaysızlık” da vardır. Kölelerini söz ve davranışla incitmekten sakınmaz²⁷⁴, aklına estikçe sert kurallar da koyar²⁷⁵. Yine de insanlıktan çıkmış bir zalim olduğu söylenemez. Çünkü ceza vermekten kendini geri çekmeyi bildiği ve suç işleyen köleleri bağışladığı da görülür²⁷⁶. Bir zamanlar kendisinin de bir köle olduğunu hem kendine hem de

(‘Öyle zengindir ki servetinin haddi hesabını kendi bile bilmez...Öyle arazileri vardır ki bir uçtan diğerine sadece bir kuş uçabilir, paraya para demez. Kapıcısının bir göz evinde, bir insanın hayatı boyunca kazanabileceğinden daha fazla para yatar’.)

“*Tanta est animi beatitudo.*” (Petr.38)

(‘Ne büyük bir ruh saadeti!’)

“*Nec est quod putes illum quicquam emere. Omnia domi nascuntur.*” (Petr.38)

(‘Onun bir şeye para verdiği aklına gelmesin. Evindeki her şey kendi üretimidir’.)

²⁷³ Rankin, **a.g.e.**, s.25-6.

²⁷⁴ “*aquam poposcit ad manus, digitosque paululum adpersos in capite pueri tersit.*” (Petr.27)

(ellerini yıkamak için su istedi, azıcık ıslattığı parmaklarını kölenin kafasına silerek kuruladı.)

“*Ex quota decuria es?*’ Cum ille se ex quadragesima respondisset, ‘Empticius an’ inquit ‘domi natus?’ ‘Neutrum’ inquit cocus ‘sed testamento Pansae tibi relictus sum.’ ‘Vide ergo’ ait ‘ut diligenter ponas; si non, te iubebo in decuriam viatorum conici.’” (Petr.47)

(‘Kaçınıcı mangedansın sen?’, o da ‘kırkınıcı’ diye cevap verince tekrar sordu, ‘Seni satın mı almıştım yoksa bu evde mi doğmuştun?’. ‘Hiçbiri’ dedi aşçı, ‘Pansa’nın vasiyetiyle size bırakılmıştım’. ‘Öyleyse bak’ dedi Trimalchio, ‘işini özenle yapacaksın, aksi halde ayak işleri mangesına postalanmanı emredeceğim’.)

“*puer calicem proiecit. Ad quem respiciens Trimalchio ‘Cito’ inquit ‘te ipsum caede, quia nugax es.*” (Petr.52)

(Köle çocuk elindeki kupayı düşürdü. Ona dik dik bakan Trimalchio ‘Derhal’ dedi ‘yıkıl git karşımdan, çünkü sersemim tekisin sen’.)

“*Plane qualis dominus, talis et servus.*” (Petr.58)

(‘Şüphesiz, evin efendisi nasılsa kölesi de öyledir’.)

²⁷⁵ “*Quisquis servus sine dominico iussu foras exierit, accipiet plagas centum.*” (Petr.28)

(Efendisinin buyruğu olmaksızın dışarı çıkan bir köle yüz değnekle cezalandırılacaktır.)

²⁷⁶ “*Quid ergo est? dono vobis eum.*” (Petr.30)

(‘Ne yapalım madem? Onu size bağışlıyorum’.)

“*Tandem ergo exoratus a nobis missionem dedit puero.*” (Petr.52)

(İsrarla rica etmemiz sonucunda nihayet köle çocuğa af çıktı.)

“*in vicem enim poenae venit decretum Trimalchionis, quo puerum iussit liberum esse.*” (Petr.54)

(Nitekim Trimalchio ceza vermek yerine köle çocuğu azat etmeye karar verdi.)

çevresine hatırlatmayı bilir²⁷⁷. Bire bir günlük teması olduğu hane halkından olan bu kölelere gösterdiği merhameti ve cömertliği, öte yandan, kır evinde çalışan kölelerden esirgediği de anlaşılmaktadır²⁷⁸. Kölelik müessesesini sorgulamak aklından geçmez. Bu tarz bir “sınırlı sempati” Antik Çağ’da görülen yaygın bir efendi tavrıdır.

Kölelerini eğlencenin içine oyuncu olarak dahil etmesi Trimalchio’nun sakarlıklarına yenilerini ekler ve ortamdaki kargaşayı arttırmaktan başka bir işe yaramaz²⁷⁹. Panayotakis’e göre Trimalchio’nun kölelerine davranış biçimi, örneğin öfke halinden bir anda yumuşak bir tebessüme geçişi²⁸⁰, kibirli bir tatmin içermektedir. Baskın bir efendinin savunmasız kölelerine gösterdiği Seneca’ya özgü alicenaplıktan eser yoktur²⁸¹. Trimalchio sosyal yapmacıklığının bir göstergesi olarak saçma davranışlarına iliştilmiş güdük bir sağduyu taşır²⁸². Seneca, **Epistulae Morales**’te kölelerin çok zalimce ve vahşice muamele gördüklerini, hakaretlere uğradıklarını söylemektedir²⁸³. Seneca ayrıca, efendi ile kölenin günlük yaşam ilişkisinin iyilik dolu ve dostça olmasını diler. Ailenin kararlarına, kanaatlarına ve sohbetlerine kölelerin de katılmasına izin verilmesini salık verir²⁸⁴. Adaletli

²⁷⁷ “‘*Servi homines sunt et aequae unum lactem biberunt, etiam si illos malus fatus oppressit. Tamen me salvo cito aquam liberam gustabunt. Ad summam, omnes illos in testamento meo manu mitto...Et haec ideo omnia publico, ut familia mea iam nunc sic me amet tanquam mortuum.*’” (Petr.71)

(‘Köleler de insandır ve onlarla aynı sütü içmişizdir, kader yüzlerini güldürmemiş de olsa. Benim sağlığında çok geçmeden özgürlük pınarından tadacaklardır. Demem o ki vasiyetimle onların tümünü azad ediyorum...Bunu ilan etmemin sebebi, beni artık ölmüşüm gibi sevmelerini istememdir’.)

²⁷⁸ “‘*Eodem die Mithridates servus in crucem actus est, quia Gai nostri genio male dixerat.*’” (Petr.53)

(‘Efendimiz Gaius’un soyu hakkında ileri geri konuştuğu için aynı gün köle Mithridates çarmıha gerildi’.)

²⁷⁹ “‘*Subito intraverunt duo servi, tanquam qui rixam ad lacum fecissent; certe in collo adhuc amphoras habebant...neuter sententiam tulit decernentis, sed alterius amphoram fuste percussit.*’” (Petr.70)

(Birdenbire iki köle girdi içeriye, sanki çeşme başında kavgaya tutuşmuşlardı; zira o sırada boyunlarında su testisi taşıyorlardı...ikisi de hüküm verenin kararına rıza göstermedi ve birbirlerinin testisine sopayla vurdular.)

²⁸⁰ “‘*Quid? Oblitus?*’ Trimalchio exclamat, ‘...*Despolia*. Non fit mora despoliatur cocus atque inter duos tortores maestus consistit...Trimalchio, qui relaxato in hilaritatem vultu...’” (Petr.49)

(‘Ne? Unuttun mu?’ diye haykırdı Trimalchio, ‘...Kamçılayın’. Hiç zaman geçirilmeksizin adamın elbisesi çıkarıldı ve aşçı iki işkencecinin arasında endişeyle dikildi...Sakinleşen Trimalchio neşeli bir çehreyle...)

²⁸¹ C.Panayotakis, **a.g.e.**, s.82.

²⁸² Rankin, **a.g.e.**, s.80-1.

²⁸³ “‘*de usu servorum disputare, in quos superbissimi, crudelissimi, contumeliosissimi sumus.*’” (Sen. **Ep.** 47.11)

²⁸⁴ “‘*Vive cum servo clementer, comiter quoque, et in sermonem illum admitte et in consilium et in convictum.*’” (Sen. **Ep.** 47.13)

davranmanın gereğine dikkat çekerek her haneyi “bir küçük devlete” benzetir²⁸⁵. Geçmişte ataların, efendi-köle ilişkilerinden doğan kin ve aşağılamaların üstesinden gelmiş olduklarını vurgular²⁸⁶. Seneca’nın bu yaklaşımı bir **urbanus**’u Trimalchio’dan ayıran zihin yapısını da ortaya koymaktadır.

Trimalchio, ilgi alanına girmeyen konulara tamamen duyarsız kalan bir karakterdir. Sadece gözünün önündeki meselelerle meşguldür. Çünkü algıları seçici ve kısa sürelidir. Bireysel iş ilişkilerine ve ticari faaliyetlere odaklanmış bir insanın duruşunu yansıtır. Dikkatini dağıtan dış etkenler olduğu zaman öfke nöbetlerine girer. Aynı anda birden fazla şeyi kavrayamaz. Acil meseleler onun için bir ölüm-kalım meselesidir. Davranışlarında katıksız bir enerjinin savrukluğu vardır. Eylemleri ve tutkularıyla kıran kırana bir hayat yaşar²⁸⁷.

Slater, Trimalchio’yu, bir varyete gösterisi düzenleyen şen-şakrak bir yönetmene benzetir²⁸⁸. İlgi odağı olmaya meraklıdır. Maddi yönden kendi kendine yetebilme özelliğini vurgulamayı çok sever. Onu terk etmeye hiç gereksinim duymayacak olan hane halkı ve yandaşlarıyla birlikte “krallığını” ilan etmiştir²⁸⁹. Akşam yemeğini yılın sadece [son] iki gününde ev dışında yeme alışkanlığı²⁹⁰, “müstakil bir dünya kurma” tercihini doğrulayan bir beyandır²⁹¹. Rimell, **Cena**’daki ortamı “Trimalchio’nun saldırgan ve narsist arenası”, “mutfak gösterisi”, “tıksinti verici bir yemekli balo”, “etobur bir Nemesis”, “bir ziyafet dehşeti”, “yaşam ile ölümün, özgürleşme ile tuzağa düşmenin bir karmaşası” ve “sosyal iletişimin çığırından çıktığı bir yemek odası evreni” gibi ifadelerle adlandırır²⁹². Keza Trimalchio’nun konağını “penceresiz büyük bir mutfak”, “labirent”, “dolambaçlı bir yeryüzü cehennemi”, “ölümcül yeraltı dünyası”, “zindan” ve “davetlilerin adeta kapana kısıtıldığı bir yamyam mağarası” gibi terimlerle betimler²⁹³. **Cena**’yı da “zaman kısıtından bağımsız, sonsuz bir gecede cereyan eden ve karakterlerin sahte

²⁸⁵ “*ius dicere permiserunt et domum pusillam rem publicam esse iudicaverunt.*” (Sen. **Ep.** 47.14)

²⁸⁶ “*omnem invidiam maiores nostri dominis, omnem contumeliam servis detraxerint?*” (Sen. **Ep.** 47.14)

²⁸⁷ Rankin, **a.g.e.**, s.26, 27, 28, 82.

²⁸⁸ Slater, **a.g.e.**, s.71 : “*jovial impressario*”.

²⁸⁹ **A.e.**, s.56, 66, 80.

²⁹⁰ “*III. et pridie kalendas Ianuarias C. noster foras cenat.*” (Petr.30)

²⁹¹ Slater, **a.g.e.**, s.57.

²⁹² Rimell, **a.g.e.**, s.9, 39, 41, 53, 56, 59.

²⁹³ **A.e.**, s.92, 129.

tavırlar, sahte kılıklar ve sahte kimliklerle etkileşim içine girdikleri uzun bir dramaya” benzetir ve adına da “paranoya tiyatrosu” der²⁹⁴. R.M.Newton, **Cena**’daki hamam sahnelerini²⁹⁵ “cehennem banyosu” olarak adlandırmaktadır²⁹⁶.

Satyricon’a genel olarak nüfuz etmiş olan ortam entelektüellikten ve açıklıktan uzaktır. Rimell bu “daimi alacakaranlık ve loş atmosferi” eser kahramanlarının günlük yaşamdaki örtbas ve hasıraltı çabalarıyla ilişkilendirir²⁹⁷. “Gece”, “karanlık” ve “belirsizlik” çağrışımı yapan sözcük ve ifadeler üzerinde özellikle durur²⁹⁸.

Rankin’e göre hasta bir toplumun belirtileri, “bariz bir israf, sığ bir kültür ve büyük bir servet” öğeleriyle Trimalchio’nun kişiliğinde somutlaşmaktadır²⁹⁹. **Saturnalia** bayramlarında süs olsun diye balmumu ya da kilden yapılan ve sahte yemeklerden farkı ilk bakışta anlaşılmayan öğünleri hatırlatan bu şölen³⁰⁰, deli bir karnaval atmosferi içinde geçer³⁰¹. Arrowsmith burada geçen ”konfor”, “yemek” ve “ölüm” gibi ana temalarla, “cinsel tatmin ve iktidarsızlık” gibi alt temaları, Roma toplumunun çürüme ve çöküş göstergeleriyle, vatandaşlık geleneklerindeki bozulma ile ilişkilendirmektedir. Tertullianus’tan esinlenerek³⁰², Romalı kimliğinin “yaşayan

²⁹⁴ A.e., s.44, 60, 183.

²⁹⁵ Petr.72-3.

²⁹⁶ R.M.Newton, “Trimalchio’s hellish bath”, **Classical Journal** 77 (1982), 318 şurada: C.Panayotakis, a.g.e., s.106.

²⁹⁷ Rimell, a.g.e., s.34-6.

²⁹⁸ “*anfractus obscurissimos*” (Petr.8)

(kapkaranlık dolambaçlı yollar)

“*Quasi per caliginem*” (Petr.9)

(Yarı karanlıkta)

“*nocturne percussor*” (Petr.9)

(geceleri ortaya çıkan katil)

“*deficiente die*” (Petr.12)

(gün batımında)

“*obscuritas temporis*” (Petr.12)

(havanın kararması)

“*advocatus nocturnus*” (Petr.15)

(gece bekçisi)

“*nocturnas religiones*” (Petr.17)

(gece ritüelleri)

“*usque in lucem*” (Petr.73)

(gün ışıyana değin)

²⁹⁹ Rankin, a.g.e., s.80-1.

³⁰⁰ “*mirabor inquam nisi omnia ista de fimo facta sunt aut certe de luto. Vidi Romae Saturnalibus eiusmodi cenarum imaginem fieri.*” (Petr.69)

³⁰¹ Slater, a.g.e., s.75.

³⁰² Bkz.: s.94.

bir ölüye” döndüğünü iddia eder³⁰³. Bu doğrultuda, **Cena** sahneleri bir sosyal gösteriş ve blöf şaheseridir. Trimalchio’nun teşhirciliğine ve cahil cesaretine vurgu yapmak üzere tasarlanmıştır. Ev sahibinin, sahip olduğu mülklerin azametini ve çeşitliliğini anlatması, misafirler için her defasında etkileyici olacaktır. **Satyricon**, bir para babasının bir geceliğine kapattığı çalgılı-içkili gazinoda yaşanabileceklerin canlandırılmasına benzer.

Aynı şekilde Slater, **Cena**’daki bu ortamı “sözcüklerin, seslerin ve imgelerin kakofonisi” olarak niteler. **Urbanitas**’ın gereği olan “ahenkten” bahsetmek mümkün değildir. Sergilenen aşırılıkla uyandırılan nefret, okuyucuya, “dengeli ve ölçülü” olma yolunu da gösterir³⁰⁴. Rose, **Satyricon**’da “davetlilerin hamamda terledikten sonra soğuk suyun içinden geçirildikleri” sahneyi³⁰⁵ aşırılık ve zıtlıkların basit ama isabetli bir örneği olarak görür³⁰⁶. Çünkü nükteli gerçekçilik, burada faciaları ve zıtlıkları maskaralığa dönüştürmektedir. Panayotakis bununla ilgili olarak, hamam sahnelerinin (**aquae caldae**), Latince oynanan oyunlarda (**fabula togata**) yinelenen bir tema olduğunu not düşmektedir³⁰⁷.

Bu cümbüş sırasında Trimalchio, kendi reklamını yaparak, kökeninden ve geçmişinden gelen kompleksi belli etmektedir. Şölende gücünü kutsamaya dönük önceden ayarlanmış propagandalar, tertipler ve etkinlikler cereyan eder. Rankin, bu sahneleri “acıklı bir kaba güldürü”³⁰⁸ olarak niteler. Eserde Trimalchio, ölümünden sonrası için planladığı cenaze törenini ve kendi adına inşa ettireceği mezar anıtı, tüm savurgan ve gereksiz detaylarıyla kendini acındırarak ve eskatolojiyi³⁰⁹ tuhaf biçimde saptırarak anlatmaktadır. Yaşadığı derin ölüm korkusu, ölümü kabullenmekte zorlanması ve zaman saplantısı, onu gerçek bir entelektüelden ayırmaktadır³¹⁰. Corbett’e göre akşam yemeği “bir Romalıya zamanın en son hatırlatılacağı”, başka bir ifadeyle “bir Romalının ölümü en son hatırlamak isteyeceği bir vesiledir”³¹¹. Eserde ölüme yapılan atıflar, özellikle “masanın etrafında gezdirilen iskelet”

³⁰³ Arrowsmith, **a.g.e.**, s.308-10.

³⁰⁴ Slater, **a.g.e.**, s.84-5.

³⁰⁵ “*Itaque intravimus balneum, et sudore calfacti momento temporis ad frigidam eximus.*” (Petr.28)

³⁰⁶ Rose, “The Petronian Inquisition: An Auto-Da-Fe”, **Arion**, Vol. 5, No. 3 (Autumn, 1966), s.285.

³⁰⁷ C.Panayotakis, **a.g.e.**, s.124.

³⁰⁸ Rankin, **a.g.e.**, s.13 : “*tragi-farce*”.

³⁰⁹ Ölüm ve dünyanın sonu gibi meselelerle ilgilenen bir teoloji dalı.

³¹⁰ Rankin, **a.g.e.**, s.44, 46.

³¹¹ Corbett, **a.g.e.**, s.53.

sahnesi³¹², Rankin'e göre, geleneksel bir toplumun usul usul ölümünü tarif etmektedir³¹³. Sullivan, bu sahne ile ilgili olarak, Petronius'un satirik ve eğlenceli bir gözlemle, yaşadığı dünyanın görünen yüzünün altındaki "kafatasını" yani korkunç gerçeği gösterdiğini söylemektedir³¹⁴. Ayrıca Sullivan, beşeri meselelerin değişkenliğine ve belirsizliğine dair Trimalchio'nun iç bayıltıcı vecize ve şiirlerini³¹⁵ bir "**carpe diem** gülünçlemesi" olarak yorumlamaktadır³¹⁶. Benzer şekilde Horsfall, Trimalchio ve diğer azatlıların **carpe diem** görüntüsü altındaki melankolik, sık ve sorumsuz tavırlarını "banal bir hazcılık" olarak görür³¹⁷. Sözü edilen **carpe diem** sahneleri şunlardır:

"*Eheu nos miseros, quam totus homuncio nil est.*

Sic erimus cuncti, postquam nos auferet Orcus.

Ergo vivamus, dum licet esse bene." (Petr.34)

(‘Ah zavallı bizler, şu insanoğlu nasıl da bir hiç.

Yeraltı dünyası bizi alıp götürdüğünde hepimiz bir olacağız.

Madem yaşıyoruz, izin verildikçe iyi yaşayalım.’)

"*Quod non expectes, ex transverse fit*

et supra nos Fortuna negotia curat.

quare da nobis vina Falerna, puer." (Petr.55)

(‘Ummadığın şeyler kıyısından köşesinden oluverir

Tepemizdeki Fortuna boş durmaz çünkü

Öyleyse bize Falernum şarabı getir, ey köle çocuk!’)

"*Quare tengomenas faciamus. Vita vinum est.*" (Petr.34)

(‘Sünger gibi içelim. Şarap hayattır.’)

"*Trimalchio 'Ergo' inquit 'cum sciamus nos morituros esse, quare non vivamus?'*" (Petr.72)

³¹² "*larvam argenteam attulit servus sic aptatam, ut articuli eius vertebraeque luxatae in omnem partem flecterentur.*" (Petr.34)

(Kölenin biri, eklemleri ve oynak omurgası her yöne hareket edebilen ve eğilip bükülebilen gümüşten yapılmış bir iskelet getirdi.)

³¹³ Rankin, **a.g.e.**, s.45.

³¹⁴ Sullivan, **a.g.e.**, s.256-7.

³¹⁵ Barnes, Trimalchio'nun bu kısa dizelerini **elegia** şiirinin bir çeşitlenmesi olarak tanımlar ve "**Trimelegiacs**" olarak isimlendirir. (E.J.Barnes, "The Poems of Petronius" (diss.), University of Toronto, 1972, s.304 şurada: Slater, **a.g.e.**, s.161, dipnot 10).

³¹⁶ Sullivan, **a.g.e.**, s.132.

³¹⁷ Horsfall, "The Uses of Literacy and the Cena Trimalchionis: II", **Greece&Rome**, Second Series, Vol.36, No.2 (Oct.1989), s.199-200.

(‘Öyleyse’ dedi Trimalchio ‘fani olduğumuzu biliyoruz madem, niye doya doya yaşamıyoruz?’)

“*Itaque tangomenas faciamus et usque in lucem cenemus.*” (Petr.73)
(Öyleyse şişenin dibine vuralım ve gün ışıyana kadar yiyelim.)

“‘*Suadeo*’ inquit Trimalchio ‘*cenemus; hoc est ius cenae.*’” (Petr.36)
(‘Sizi yemeğe davet ediyorum’ dedi Trimalchio ‘işte yemeğin geleneği budur.’)

“*Aliquamdiu Trimalchio camellam grandem iussit misceri <...> potiones... ‘Si quis’ inquit ‘noluerit accipere, caput illi perfunde. Interdiu severa, nunc hilaria.’*” (Petr.64)
(Bir süre sonra Trimalchio büyük bir kap içinde şarap karılmasını buyurdu... ‘Eğer içmeyi reddederlerse başlarından aşağıya dökün. Gündüzün ciddi işler, geceleyin ise coşku.’)

“‘*Tamen*’ inquit Trimalchio ‘*quid habuistis in cena?*’ ‘*Dicam*’ inquit ‘*si potuero; nam tam bonae memoriae sum, ut frequenter nomen meum obliviscar... In prospectu habuimus ursinae frustum, de quo cum imprudens Scintilla gustasset, paene intestina sua vomuit; ego contra plus libram comedi, nam ipsum aprum sapiebat.*’” (Petr.66)

(‘Peki’ dedi Trimalchio ‘sen şimdi bize [dünkü] şölende ne yiyip içtiğini bir anlat’,
‘Anlatayım dilim döndüğünce’ dedi [Habinnas], ‘kendi adımla unutsam bile bu konuda hafızam iyidir...Hatırlıyorum, ayı etinden bir parça vardı, Scintilla bilmeden ağzına attığında neredeyse kusuyordu; bense bir **libra**’dan fazla yedim, yaban domuzu tadındaydı çünkü.’)

Metnin ilerleyen bölümlerinde felsefenin ağızlara pelesenk olan kof ve basmakalıp şeklinden duyulan sıkıntıyı hissetmek mümkündür. Çünkü aynı iç ses (yani Petronius), Encolpius’a “şimdi de filozofların işini ellerinden alıyordu,”³¹⁸ dedirterek Trimalchio’nun cahil cesaretini iğnelemektedir. Horsfall’a göre, bir sohbet konusu olarak Yunan felsefesinin yemek masalarında ortaya çıkması her ne kadar bu seviyede bir şölen için beklenenden fazla görünse de, dönemin Roması’nda olağandışı bir durum sayılmamalıdır. Trimalchio’nun yemeğinde popüler bilgelikten yankılar duyulmakla birlikte bu insanlar bir “düşünür” değildir. Hayatlarını bilgelikle değil kurnazlıkla kazanmışlardır. Çoğunun geçmişte bir temel eğitim alıp almadığı bile belirsizken, iyi eğitilmiş bürokratlarla maddi yönden eşit duruma gelmişlerdir. “Geleneksel Roma aristokrasisinin filozoflara karşı önyargısının Trimalchio tarafından sahiplenilmesi”, Petronius’un çeşitli kinayelerle okuyucuya yaptığı bir

³¹⁸ “*Iam etiam philosophos de negotio deiciebat.*” (Petr.56)

muzipliktir³¹⁹. Azatlı kesimin bilgi dağarcığı esasen “kehanet, metafizik ve hurafeden” oluşmaktadır. Batıl inançlarını günlük yaşamın merkezine yerleştirmiş insanlarda pozitif bilim merakı eğreti durmaya mahkumdur. Örgün eğitimi yetersiz kalan insanlarda ortaya çıkan bilgi boşluğunu beylik söylemler doldurur. Buna koşut olarak, örneğin “yıldız falcılığı”, Trimalchio’nun büyük ilgi gösterdiği bir alandır. O dönemde yaygın olan bu uğraşı Corbett’e göre “bir sıradanlık işaretidir”³²⁰. Horsfall ise daha anlayışlı bir yorumla “bir tüccarın meslek yaşamında başarı için talihe ihtiyaç duymasının onu falcılara danışmaya ve onlara inanmaya sevk ettiğini” söylemektedir³²¹. Eserde bunun izleri yeterince görülmektedir:

“Haec dicente eo gallus gallinaceus cantavit. Qua voce confusus Trimalchio vinum sub mensa iussit effundi lucernamque etiam mero spargi. Immo anulum traiecit in dexteram manum et ‘non sine causa’ inquit ‘hic bucinus signum dedit; nam aut incendium oportet fiat, aut aliquis in vicinia animam abiciet. Longe a nobis.’” (Petr.74)

(O bunları söylerken bir horoz ötüverdi. Bu sesle şaşkına dönen Trimalchio masanın altına şarap dökülmesini ve hatta kandillere serpilmesini buyurdu. Yüzüğünü sağ eline geçirdi ve ‘sebepsiz yere ötmez bu şamatacı’ dedi. ‘Ya bir yerde yangın çıkmış olmalı ya da bu yakında birisi dünyadan göçecek. Aman bizden uzak dursun.’)

“Rogo vos, oportet credatis, sunt mulieres plussciae, sunt nocturnae, et quod sursum est, deorsum faciunt’...Miramur nos et pariter credimus, osculatique mensam rogamus nocturnas, ut suis se teneant, dum redimus a cena.” (Petr.63-4)

(‘İnanınız ki her şeyi bilen cadılar vardır, bunlar geceleri çıkarlar ve ortalığı birbirine katarlar’...Dehşete kapıldık ve o derece de inandık. [Tanrılar bizi korusun diye] masayı öptük ve yemekten dönerken bu gece yaratıkları evlerinde kalmış olsun diye dua ettik.)

“In cancro ego natus sum. Ideo multis pedibus sto, et in mari et in terra multa possideo; nam cancer et hoc et illoc quadrat.” (Petr.39)

(‘Yengeç burcuyum ben. Üzerinde durabildiğim bir sürü ayağım var, denizde ve karada bir sürü mülk sahibiyim; çünkü yengeç burcu her iki ortama da uyum gösterir.’)

“cum conaremur in triclinium intrare, exclamavit unus ex pueris, qui super hoc officium erat positus: ‘Dextro pede!’” (Petr.30)

³¹⁹ Horsfall, “The Uses of Literacy and the Cena Trimalchionis: II”, **Greece&Rome**, Second Series, Vol.36, No.2 (Oct.1989), s.200-1.

³²⁰ Corbett, **a.g.e.**, s.55.

³²¹ Horsfall, **a.g.e.**, s.202.

(Tam yemek odasına girmeye hazırlanıyorduk ki bu iş için oraya dikilmiş olan köle çocuklardan birisi ‘önce sağ ayak!’ diye çılgılığı bastı.)

Petronius’un hurafelerle ilgili -yukardaki metinlerde de hakim olan- bu alaycı üslubu, büyük olasılıkla Priapus ritüelleri de dahil olmak üzere, Doğu kültürlerine dair kuşkucu tavrını yansıtmaktadır³²². Trimalchio’nun sığ küstahlığı, mezar taşının üzerine yazdırmayı düşündüğü epigramı etrafıyla paylaşınca komik biçimde açığa çıkar. Mezar taşında şöyle yazmasını istemektedir: “Hiçbir felsefe dersi almayıp, kendini sıfırdan yaratmıştır.”³²³ Trimalchio’nun ölüm korkusu³²⁴ ve kaderin değişkenliğiyle alakalı olan “zaman takıntısı”, şölen ilerledikçe çığrından çıkan bir duygusallığa bürünür:

“Horologium in triclinio...ut subinde sciat quantum de vita perdiderit!” (Petr.26)
(Yemek odasındaki saat sayesinde hemen oracıkta ömründen ne kadar eksildiğini anlıyordu.)

“duae tabulae in utroque poste defixae, quarum altera...qui dies boni quique incommodi essent, distinguente bulla notabantur.” (Petr.30)
(kapı aralığının her iki yanına birer levha yerleştirilmişti, bunlardan birisinde uğurlu ve uğursuz günler ayrı ayrı boncuklarla işaretleniyordu.)

“quod vobis non dixerim, et nunc mi restare vitae annos triginta et menses quattuor et dies duos.” (Petr.77)
(‘aslında size söylememem lazım ama geriye sadece otuz yıl dört ay iki günlük ömrüm kaldı.’)

“Spero” inquit “futurum ut aequae me mortuum iuvet tanquam vivum.” (Petr.78)
(‘Umuyorum ki’ dedi ‘bu şeyi mezarımdayken, yaşarken sevdiğim kadar çok seveceğim.’)

“Ego gloriosus volo efferri, ut totus mihi populus bene imprecetur” (Petr.78)
(‘Mezarıma ihtişamlı şekilde taşınmak isterim, tüm halk benim için hayırlı dualar ederken.’)

“Fingite me” inquit “mortuum esse. Dicite aliquid belli.” (Petr.78)
(‘Öldüğümü hayal ediniz’ dedi ‘ve güzel şeyler söyleyiniz.’)

“Stiche, profer vitalia, in quibus volo me efferri.” (Petr.77)
(‘Ey Stichus! İçinde götürülmeyi istediğim şu kefeni getir.’)

³²² Corbett, a.g.e., s.70.

³²³ “ex parvo crevit...nec unquam philosophum audivit.” (Petr.71)

³²⁴ Ölümü temsil eden yeraltı tanrısının (**Orcus**) adı dört yerde geçmektedir. (Petr.34, 45, 46, 62)

Rimell, Trimalchio'nun zaman takıntısına "köle mazisi" ile açıklama getirmektedir. Azat edildikten sonra dizginlerinden boşalarak özgürlüğün tadını alan Trimalchio, geçmişte kaybettiği zamanı telafi etme telaşıyla imtiyaz ve eğlence peşindedir. Patolojik bir sabırsızlık ve ivedilikle kendini yeniden inşa etmeyi dert edinmiştir. Bu ruh halinin bir sonucu da ölüm korkusuyla sersemleşme ve paranoyadır. Sürekli tartışmaya ve patlamaya hazır baskılanmışlık, kuruntulu bir itiraz, savunma, yalvarma, rica, bahane üretme ve teşhircilik gözlenir. Mutlak ve delicesine bir denetim arzusu vardır³²⁵. Rimell azatlıların belki de "özgürlüğün gerçek değerini en iyi bilen" sosyal kesim olduklarını vurgulayarak tüketim çılgınlıklarına, açığa çıkan yabani ve şiddetli enerjiye ve davranışlarındaki abartılı rahatlığa açıklama getirmeye çalışır. Ona göre **libertas**'ı maddi gereksinimlerin uç sınırlarında yaşamak, özgürlüğü pratikte kontrolsüz bir güce, bir **hybris**'e ve bir yıkıma dönüştürebilir³²⁶. Halbuki **urbanitas**'ın özgürlük anlayışı her türlü taşkınlığı protesto eder .

Trimalchio'nun yemek sırasında saplantıyla ele aldığı "zaman", "ölüm", "görsel ve sözel otobiyografi" gibi kılavuz temalar en sonunda bir kısır döngü yaratarak, Encolpius'u bunaltır³²⁷. Kendi ifadesiyle söylemek gerekirse, ortam "mide bulandırıcı" bir hal alır³²⁸. Kapana kısılmışlık düşüncesiyle kendisini ve dostlarını "garip bir labirentin içindeki zavallılar gibi" hisseder³²⁹. Tıpkı ölümler diyarına inen Aeneas misali "girdikleri aynı kapıdan çıkıp gitmelerine de bir türlü izin yoktur"³³⁰. Panayotakis bu bölümü yorumlarken söz konusu koşturma için, "Trimalchio'nun labirent tarzı evinden komik derecede patetik bir firar" ifadesini kullanır³³¹. Encolpius'un giydiği, aynı zamanda Trimalchio'nun eşi Fortunata'nın ayağında da görülen Yunan ayakkabısı (**phaecasia**)³³², bir erkek için yakışık almamaktadır.

³²⁵ Rimell, **a.g.e.**, s.184-9.

³²⁶ **A.e.**, s.87, 97, 190.

³²⁷ Slater, **a.g.e.**, s.61,77,78,80.

³²⁸ "*Ibat res ad summam nausea.*" (Petr.78)

³²⁹ "*homines miserrimi et novi generis labyrintho inclusi.*" (Petr.72)

³³⁰ "*Nemo unquam convivarum per eandem ianuam emissus est; alia intrant, alia exeunt.*" (Petr.72)

³³¹ C.Panayotakis, **a.g.e.**, s.110.

³³² Petr.67, 82.

Panayotakis buna atıfta bulunarak, Encolpius'u, "Aeneas'ın kadınsı ve korkak sürümü" olarak niteler³³³.

Schnur'un, "ilkel açgözlülüklerine gömülü"³³⁴ diye nitelediği Trimalchio ve etrafındaki tüccar-azatlı grup³³⁵, kentli olmanın karşı önermesini temsil ederler. Konuşmalarındaki dilbilgisi yanlışlıkları³³⁶, **Graecismus** göstergesi olan yabancı kökenli sözcükler³³⁷, uydurma sözcükler³³⁸, yaygın halk tabirleri ve argo ifadelerle³³⁹ birlikte davranışlardaki hırçınlık, masum gibi duran bir kendini beğenmişlik³⁴⁰, konuklardaki asalaklık ve art niyetli dedikodu damarı³⁴¹ **urbanitas** idealinin onaylamadığı öğelerdir. Keza Courtney, azatlı konuşmalarında **urbanitas**'a tezat olan aykırılıkları aşağıdaki sözcük, sözcük grupları ya da cümlelerin bolluğu ile açıklamaktadır³⁴²:

a) Eski Yunanca sözcükler ya da Eski Yunanca ile karışmış melez Latince sözcükler,

b) Argo ifadeler ve aforizmalar,

c) Köle geçmişli belli eden -örneğin, efendinin zekaca üstünlüğüne gönderme yapan- ifadeler,

d) Sözdizimsel (sentaktik) ve yapıbilimsel (morfolojik) yönden incelişsiz ve ağızda kekremesi bir tat bırakan sözcükler,

³³³ C.Panayotakis, **a.g.e.**, s.116-7.

³³⁴ H.C.Schnur, "The Economic Background of the Satyricon", *Latomus* 18, 1959, 790 ff. Meiggs 70 şurada : Rankin, **a.g.e.**, s.44.

³³⁵ "Reliquos autem collibertos eius cave contemnas. Valde sucossi sunt. Vides illum qui...De nihilo crevit." (Petr.38)

(‘Fakat Trimalchio’nun diğer azatlı arkadaşlarını küçümseyim deme sakın. Çok varlıklıdır. Şu gördüğün mesela...Sıfırdan var etti kendini.’)

³³⁶ "malus fatus" (Petr.42,71) ; "Ita meos fruniscar" (Petr.44) ; "ubique medius caelus est" (Petr.45)

³³⁷ "topanta" (Petr.37) ; "sophos" (Petr.40) ; "staminatas duxi" , "bacalusias consumpsi" (Petr.41) ; "laecasin" (Petr.42) ; "zelotypus" (Petr.45) ; "cicaro" (Petr.46) ; "madeia perimadeia" (Petr.52) ; "deurode" (Petr.58).

³³⁸ "miscix", "burdubasta" (Petr.45)

³³⁹ "discordia, non homo" (Petr.43) ; "nos coleos haberemus" , "pannos meos comedi" (Petr.44) ; "sic vita truditur" , "dices hic porcos coctos ambulare" (Petr.45) ; "Manus manum lavat" (Petr.46).

³⁴⁰ "Oro te, sic felicem me videas, narra illud quod tibi usu venit." (Petr.61)

([Trimalchio:] ‘beni daha mutlu görmek istiyorsan, rica ederim, başına gelen bir olayı anlat.’)

³⁴¹ Rankin, **a.g.e.**, s.13 ; Sullivan, **a.g.e.**, s.127, 140, 141, 146.

³⁴² Courtney, **a.g.e.**, s.94, 225.

e) “Cümlelerin anlamını bozmaksızın öge atlama” ya da “bazı sözcükleri dinleyicinin tamamlamasına olanak bırakarak atlama” olarak bilinen eksiltili (eliptik) cümleler,

f) Dolaylamaya ve laf kalabalığına başvurulmuş yapılan geçiştirmeler ve bu doğrultuda kurulan dolambaçlı ve kaçamak cümleler.

Bu topluluğun, sohbet sırasında, toplumsal bir kültürel krizin farkında olduklarını gösteren bir söz ya da imaya rastlanmamaktadır. Sakar bir enerjiyle sosyal ve ekonomik bir yayılma ya da yükselme isteği dışında belirgin bir izlenim yaratmamaktadırlar. Kültürel kriz bu ortamda sadece “Petronius’un kısmen öteki benliğini temsil eden” Encolpius gibi sözde-entelektüeller için bir mesele olabilir³⁴³. Arrowsmith’e göre de **Satyricon**, Joyce’un **Ulysses**’te olağanüstü bir başarıyla betimlediğine benzer bir kültürel kriz belgeselidir³⁴⁴.

Cena’da cereyan eden olaylar ve konuşmalar, satirik bir nükte anlayışıyla çelişkilerin gösterilmesi çabasıdır. Petronius’un için için **urbanitas**’ın doğrularını hatırlatma isteğini yerine getirmektedir. Trimalchio’nun “bilgiyi ve bilgeliği” sırf gösteriş aracı olarak kullanması ve bu uğurda acınası başarısızlığı; şölen sırasında yaşadığı ve yaşattığı sayısız fiyasko kaos, kusur, beceriksizlik, tuhafılık ve zevksizlikler ile sahnelenmektedir. Horsfall’a göre şöledeki haliyle “sanat”, Trimalchio’nun takıntılı karakterini vurgulamaya yarayan bir vasıta³⁴⁵. Kitaplar, yemek odaları için bir aksesuar işlevi görmekten öteye gitmemektedir. Trimalchio’nun bilim, sanat ve edebiyat merakının ve allâmeliğinin temelsizliğini göstermesi dolayısıyla aşağıdaki örnekler çarpıcıdır:

“*in domusionem tamen litteras didici. Et ne me putes studia fastiditum, II bybliothecas habeo, unam Graecam, alteram Latinam.*” (Petr.48)

(‘Okuma yazmayı, özel işlerimi çekip çevirebilmek için öğrendim. Sanmayın ki bilimsel çalışmaları hor görüyorum. Biri Yunanca diğeri de Latince iki tane kitaplığım var benim.’)³⁴⁶

³⁴³ H.C.Schnur, “The Economic Background of the Satyricon”, **Latomus** 18, 1959, 790 ff. Meiggs 70 şurada : Rankin, **a.g.e.**, s.44-5.

³⁴⁴ Arrowsmith, **a.g.e.**, s.330.

³⁴⁵ Horsfall, “The Uses of Literacy and the Cena Trimalchionis: II”, **Greece&Rome**, Second Series, Vol.36, No.2 (Oct.1989), s.198.

³⁴⁶ Roma’da Latince ve Yunanca kitapların ayrı tasnif edildiği yer sadece büyük halk kütüphaneleri olduğu için Trimalchio’nun bu ifadesinde “sanal bir emperyal statü” iddiası sezilmektedir. (R.J.Starr,

“*Quod autem...putamus secundum litteras difficillimum esse artificium?*” (Petr.56)
(‘Edebiyattan sonra en zor ikinci mesleğin hangisi olduğunu düşünüyoruz?’)

“*Oportet etiam inter cenandum philologiam nosse.*” (Petr.39)
(‘Yemek arasında bile edebiyat çalışmayı unutmamak lazım.’)³⁴⁷

“*et cum Homeristae Graecis versibus colloquerentur, ut insolenter solent, ille canora voce Latine legebat librum.*” (Petr.59)
([Oyuncular] Homeros’tan bölümleri, alışıldığı üzere kurlsızca Yunanca’dan oynarlarken, o da kitaptan Latincesini monoton bir sesle okuyordu.)³⁴⁸

“*narra tu mihi, Agamemnon, quam controversiam hodie declamasti?... Dic ergo, si me amas, peristasim declamationis tuae.*” (Petr.48)
(‘Söyle bakayım Agamemnon, bugün hangi münazara çalışmasını yaptın?...Beni seviyorsan şu çalışmanı bana bir özetle.’)

“*Solebam haec ego puer apud Homerum legere.*” (Petr.48)
(‘Ben çocukken Homeros’tan dizeler okumaya alıştım.’)

“*Ita*” inquit Trimalchio “*non oportet hunc casum sine inscriptione transire*” statimque *codicillos poposcit.*” (Petr.55)
(‘Öyleyse bu olayı kayda geçmemek olmaz’ dedi Trimalchio ve derhal kağıt kalem istedi.)³⁴⁹

“*Solus sum qui vera Corinthea habeam... Et ne me putetis nesapium esse, valde bene scio, unde primum Corinthea nata sint.*” (Petr.50)
(‘Hakiki Korinthos işi tabak bir tek bende var...Ama sanmayın ki ben kıt kafalıyım, Korinthos işi bir tabağın ilk kez nasıl üretildiğini gayet iyi bilirim.’)

“*In argento plane studiosus sum. Habeo scyphos urnales plus minus C...meum enim intelligere nulla pecunia vendo.*” (Petr.52)

“Trimalchio’s Libraries”, **Hermes** 115.Bd., H.2 (2nd Qtr.,1987), s.252-3 şurada: Slater, **Reading Petronius**, Baltimore & London, The Johns Hopkins University Press, 1990, s.67, dipnot 37.

³⁴⁷ Bu ifadenin hemen öncesinde Trimalchio’nun Vergilius’tan yaptığı alıntıya (“*Sic notus Ulysses?*” Verg.A.2.44) dikkat çeken Horsfall, **Aeneis**’in ikinci kitabının o dönemde Roma eğitim müfredatında en yoğun işlenen metinlerden birisi olduğunu belirtir. (Horsfall, “The Uses of Literacy and the Cena Trimalchionis: I”, **Greece&Rome**, Second Series, Vol.36, No.1, Apr.,1989, s.79)

³⁴⁸ Homeros okumaları Yunan dünyasında akşam yemeklerine ait bir etkinlik olmayıp halka açık eğlencelerde yapılır. Dolayısıyla **Cena**’daki bu gösteri sosyal bir gaf sayılmaktadır. (Horsfall, “The Uses of Literacy and the Cena Trimalchionis: I”, **Greece&Rome**, Second Series, Vol.36, No.1, Apr.,1989, s.80)

³⁴⁹ Bu ifadede Trimalchio’nun, aslında iyi bir eğitim ve kültür gerektiren, “doğaçlama şiir yazmaya” öykündüğü anlaşılmaktadır. (Horsfall, “The Uses of Literacy and the Cena Trimalchionis: I”, **Greece&Rome**, Second Series, Vol.36, No.1, Apr.,1989, s.79)

(‘Ben gümüş eşyalara tutkunum şüphesiz. Sayısı aşağı yukarı 100 tane olan şarap kaselerim var...Sanat uzmanlığımı hiçbir paraya satmam.’)

Şölen sırasında Yunanca oynanan pasajların Trimalchio tarafından eş zamanlı olarak Latince okunmasını Corbett, “Yunan ve Asia kökenli topluluğun, kendilerini Italia’daki egemen güç olan Romalı kimlikle olabildiği kadar yakın kılma arzusu” olarak yorumlar³⁵⁰. Rimell’a göre de bu durum, Trimalchio’nun “güya yetkin Romalılığını”, başka bir ifadeyle, öykündüğü **urbanus** kimliğini insanların gözüne sokma çabasıdır³⁵¹. Gümüş Çağ’da **urbanitas** artık doğuştan kazanılan bir yeti olarak görülmemektedir. Trimalchio’nun huzursuzca çabası **urbanitas**’a duyduğu kompleksli özentinin³⁵² de dışı vurumudur. Eski Yunan yapıtlarını Latince okumayı tercih etmenin “görgü ve kibarlık” göstergesi olarak algılanmasını ilgi çekici bulan Corbett’e göre bu durum bir tür “kraldan çok kralcılıktır”. Çünkü kişizade Romalıların bile kendi kültürlerinden üstün tuttuğu Eski Yunan edebiyatının (özelde Homeros külliyatının) bizzat Yunan ya da Asia kökenliler tarafından küçümseniyor olması ruhsal bir karmaşadan kaynaklanmaktadır. Ona göre Petronius, Trimalchio vasıtasıyla insan doğasının genel ve kırılgan bir özelliği olan “egemen güç ile iyi geçinme arzusunun” altını çizmektedir³⁵³.

Şölen sırasında Vergilius’tan alıntılar yapılmasını yorumlayan Horsfall’a göre Petronius, Iulius-Claudius soyunun egemenliği sırasında eğitim sisteminin bir nevi kutsal kitabı olan **Aeneis** üzerine sıradan insanların da konuşabildiğini göstermektedir. Vergilius temalı ve herkese açık okuma toplantıları düzenlemek ya da ciddi yemek masalarında Vergilius ile ilgili konular tartışmak o sıralar bir modadır. Pompeii’deki gerek salaş duvar yazılarında gerekse Gymnasium’un revaklarında yer alan ve -göreceli olarak- kültürlü kesime hitap eden duyurularda Vergilius alıntılarına rastlamak olasıdır. Dolayısıyla Vergilius hakkında bilgi sahibi olmak için illa okul eğitimi almış olmak gerekmemektedir³⁵⁴. Panayotakis’e göre düşük düzeyli dramatik oyunlar icra ederken araya Vergilius dizeleri karıştırmak

³⁵⁰ Corbett, **a.g.e.**, s.66.

³⁵¹ Rimell, **a.g.e.**, s.199.

³⁵² Courtney bu özentiyi **hyperurbanism** adını vermektedir. (Courtney, **a.g.e.**, s.94)

³⁵³ Corbett, **a.g.e.**, s.66.

³⁵⁴ Horsfall, “The Uses of Literacy and the Cena Trimalchionis: I”, **Greece&Rome**, Second Series, Vol.36, No.1 (Apr.,1989), s.78-9.

uygunsuzcadır ve Trimalchio örneğinde de Vergilius’a hakiki bir saygı, takdir ve anlayış söz konusu değildir. Çünkü **Cena**’da sahne sanatlarıyla ilgili her şey Trimalchio’nun zevksizliğini yansıtmaktadır³⁵⁵. Bu bağlamda kulaktan dolma genel kültürüyle Trimalchio konuklarına hava atarken mitolojik söylenceleri de birbirine karıştırır. Slater’a göre bu tafralar, kırık dökük mitoloji bilgisini göstermek içindir³⁵⁶. Rimell ise daha renkli bir benzetmeyle “**Cena**’nın egzantrik orkestra şefi Trimalchio, Homeros’un eserlerini yeni baştan yazmakta, mitolojik karakterlerin rol dağılımını yeniden yapmaktadır,”³⁵⁷ der. **Cena**’da bu temayla ilgili konuşmalar arasında kayda değer olanlardan bazıları şunlardır:

“‘Rogo’ inquit ‘Agamemnon mihi carissime, numquid duodecim aerumnas Herculis tenes.’”

(Petr.48)

(‘Canım Agamemnon rica ediyorum’ dedi ‘Herakles’in on iki zorlu görevini bana anlatabilecek misin?’)

“‘Nam Sibyllam quidem Cumis ego ipse oculis meis vidi in ampulla pendere.’” (Petr.48)

(‘Nitekim Cumae’da iken Sybilla’nın bir testi içinde sallandığını bizzat kendi gözlerimle gördüm.’)

“‘Cum Ilium captum est, Hannibal, homo vafer et magnus stelio...’” (Petr.50)

(‘Troia zaptedildiği sırada Hannibal, hani şu kurnaz ve büyük bir kalleş olan adam...’)

“‘quemadmodum Cassandra occidit filios suos...’” (Petr.52)

(‘Kassandra’nın kendi çocuklarını nasıl öldürdüğü...’)

“‘ubi Daedalus Niobam in equum Troianum includit...’” (Petr.52)

(‘Daedalos’un Niobe’yi Troia atının içine hapsettiği yerde...’)

“‘Diomedes et Ganymedes duo fratres fuerunt. Horum soror erat Helena. Agamemnon illam rapuit.... Ita nunc Homeros dicit, quemadmodum inter se pugnent Troiani et Parentini.’”

(Petr.59)

(‘Diomedes ile Ganymedes iki erkek kardeş, Helen ise onların kızkardeşi. Agamemnon, Helen’i kaçırdı...Homeros’un dediği gibi, Troia ile Parentium birbirleriyle böyle savaştı.’)

³⁵⁵ C.Panayotakis, **a.g.e.**, s.100.

³⁵⁶ Slater, **a.g.e.**, s.68.

³⁵⁷ Rimell, **a.g.e.**, s.111.

Ev sahibinin varlığında gerçek düşüncelerini dışa vurmaktan çekinen misafir azatlıları daha yakından tanıyabilmek, ancak kendi aralarındaki sohbetlere kulak vermekle mümkün olur. Ticaret pratiğinin acımasız, yanardöner ve bencil kurallarıyla belli bir yaşam tecrübesi kazanmış, para delisi olmuş ve çoğunlukla Asia kökenli bu insanlarda³⁵⁸ doğal olarak Trimalchio'yu hatırlatan çizgiler vardır. Onlar için maddi zenginlik ve servet, hayran olunacak bir şeydir³⁵⁹ ve “en iyi olandır”. Bu yolla toplumda kendine bir saygınlık edinmeyi başarmış olan Trimalchio, yanaşmaların gözünde “ete kemiğe bürünmüş bir kahramandır”³⁶⁰. Şölenlerdeki toplulukta tahsil görmeyi sırf yararlı sebeplerle önemseyen, yarı cahil, ciddiyetsiz ve çelişkili bir bakış açısı sezilmektedir. Çünkü terbiyeli ve ince bir tarzın ağırbaşlılığı ve yüceliğinden habersizdirler. Yine bu insanların sıkı bir disiplin ve program görmemiş, sağlam bir felsefi temel almamış, gelişmiş beğenin gerekli önşartlarını bilmeyen çocukları da bir an evvel Forum'da konuşabilmenin hayali içindedirler³⁶¹. İş yaşamının gereği olarak sayısal beceri ve rakamdan anlayabilme, yazınsal kültürden daha önemlidir. Böyle bir dünya “fayda ölçüsü” ile çerçevelenmiştir. Sayısal değerleri para birimlerine ve ağırlık ölçülerine çevirebilme, 100'ün katlarıyla işlem yapabilme, faiz hesaplarına yatkınlık, çabuk ve sağlam ezber birer övünç meselesidir. Aritmetik, yükselmenin ve gönencin sırrıdır. Okur-yazarlığın sadece uygulamayla sınırlı kalması yeterlidir. Bir yeti kazanca dönüştürülebildiği ölçüde yararlıdır. Köleleri eğitmenin bile asıl gayesi onları kültürel olarak zenginleştirmek değil piyasa değerlerini yükseltmektir. Cehalet, varsılığa ulaşmada aşılabilir bir engel olmasa da, belli bir sosyal statüye ulaşmak için en azından okuma-yazma bilmek vatandaştan beklenen bir niteliktir³⁶². Yine eserden alınan aşağıdaki satırlar tüm bu yargıları doğrulamaktadır:

³⁵⁸ Horsfall, “The Uses of Literacy and the Cena Trimalchionis: I”, **Greece&Rome**, Second Series, Vol.36, No.1 (Apr.,1989), s.75.

³⁵⁹ Trimalchio'nun gözdesi ve evlatlığı olan Kroisos'un isminin (“*ad delicias suas respexit, quem Croesum appellabat,*” Petr.64) Karun zenginliğini çağrıştırması, Trimalchio'nun maddiyatçı dünya anlayışını da vurgulamaya yöneliktir. (Courtney, **a.g.e.**, s.108)

³⁶⁰ Slater, **a.g.e.**, s.64-5.

³⁶¹ Schraidt, **a.g.e.**, s.158-9.

³⁶² Horsfall, “The Uses of Literacy and the Cena Trimalchionis: II”, **Greece&Rome**, Second Series, Vol.36, No.2 (Oct.1989), s.203, 205.

“*cicaro meus... iam Graeculis calcem impingit et Latinas coepit non male appetere... Est et alter non quidem doctus... volo illum ad domusionem aliquid de iure gustare. Habet haec res panem. Nam litteris satis inquinatus est... Litterae thesaurum est, et artificium nunquam moritur.*” (Petr.46)

([Ekhion:] ‘benim oğlan...artık Yunanca’yı koşturuyor ve Latince’ye de hevessiz değil...Diğer çocuğum ise tahsilli değil...fakat mülkümü çekip çevirebilsin diye hukuktan biraz anlasın istiyorum. O işte ekmek var. Edebiyata yeterince bulaştı çünkü...Kültür bir hazinedir, ama meslek hiçbir zaman ölmez.’)

“*Ego nemini invideo, si quid deus dedit.*” (Petr.38)
(‘Tanrı’nın verdiği bir şeyse eğer, kimseyi kıskanmam ben.’)

“*‘nunquam’ inquit ‘didicit, sed ego ad circultores eum mittendo erudibam.*” (Petr.68)
(‘Hiç okula gitmedi’ dedi Habinnas, ‘ben de onu işportacıların yanına göndererek eğitiyordum.’)

“*Non didici geometrias, critica et alogias nenias, sed lapidarias litteras scio, partes centum dico ad aes, ad pondus, ad nummum.*” (Petr.58)
(‘Geometriyi, edebiyat eleştirisini ya da mantık safsatalarını öğrenmedim ama büyük harfleri pekala bilirim, her türlü para ve ağırlık birimleriyle hesap yapabilirim.’)

“*etsi timeo istos scholasticos, ne me rideant.*” (Petr.61)
([Nikeros:] ‘şu mektepli dostlarının bana gülmelerinden korkuyorsam da.’)

Buna karşın, azatlı grup içinde işleri yolunda gitmemiş olanlar da vardır. Bu talihsiz insanların kendi aralarındaki konuşmaları, Trimalchio gibi zafer sarhoşu insanlarda görülmeyen bir somutluktur ve doğrudan yaşamsal sorunları içerir. İhmal edilmişlerin (**populus minutus**) kısık sesidir. Yaşama tutunabilmek için mücadele veren insanların ekonomik ve güvenlik endişeleri ile birlikte ülkenin karanlık yüzünü yansıtmaktadır. Maddiyata dayalı ihanetleri, kirli ilişkileri ve zenginlikten şırmamış insanları lanetleyip eski günlere şiddetle özlem duyan bu anlatımlar, aynı zamanda Petronius’un eleştirel bakışını gösterdiği için önemlidir:

“*Nunquam autem recte faciet, qui cito credit, utique homo negotians.*” (Petr.43)
([Phileros:] ‘Diğer yandan çabuk inanan biri, özellikle bir tüccarsa, hiçbir zaman doğru bir iş yapamayacaktır.’)

“*ubi semel res inclinata est, amici de medio.*” (Petr.38)

(‘Bir kere işler bozulmaya görsün, dostlar ortadan kaybolur.’)

“*interim nemo curat, quid annona mordet. Non me hercules hodie buccam panis invenire potui. Et quomodo siccitas perseverat. Iam annum esuritio fuit. Aediles male eveniat, qui cum pistoribus colludunt 'Serva me, servabo te.' Itaque populus minutus laborat; nam isti maiores maxillae semper Saturnalia agunt.*” (Petr.44)

([Ganymedes:] “Bu arada piyasanın el yaktığını kimse umursamıyor. Hercules aşkına, bugün bir lokma ekmek bulamadım. Üstelik nasıl bir kuraklık bastırmıştı. Kıtık bir yıl sürdü. Fırıncılarla gizli kapaklı iş çevirip, ‘kolla beni kollayayım seni’ diyen devlet görevlilerinin sonu kötü olsun. İhmal edilen halk sıkıntı çekiyor ama şu kodamanların gırtlakları hiç boş durmuyor.”)

“*O si haberemus illos leones, quos ego hic inveni, cum primum ex Asia veni. Illud erat vivere...itaque illo tempore...asse panem quem emisses, non potuisses cum altera devorare. Nunc oculum bublum vidi maiorem. Heu heu, quotidie peius. Haec colonia retroversus crescit...Nunc populus est domi leones, foras vulpes.*” (Petr.44)

([Ganymedes:] ‘Asia’ dan buraya ilk geldiğimde rastladığım o cesur insanlar keşke şimdi de olsalardı. Ben ona yaşamak derdim işte...Zaten o sıralar başaklar sarıydı. Bir meteliğe aldığın ekmeği başkasıyla yemeye kalksan yine de bitiremezdin. Şimdi ise aynı ekmek bir öküz gözünden daha ufak. Ne yazık ki her geçen gün daha kötü durum. Bu kent büyüyor büyümesine ama, geriye doğru...Artık insanlar evde aslan, dışarıda ise tilki.’)

“*Quod ad me attinet, iam pannos meos comedi, et si perseverat haec annona, casulas meas vendam. Quid enim futurum est, si nec dii nec homines huius coloniae miserentur?... Nemo enim caelum caelum putat, nemo ieiunium servat,...sed omnes opertis oculis bona sua computant...Agri iacent.*” (Petr.44)

([Ganymedes:] ‘Bana gelince, az önce evdeki paçavrayı kemirdim ve mahsül böyle giderse şu küçük kulübelerimi de satacağım. Eğer tanrılar ve bu kentin insanları merhamet etmezlerse ileride ne olacak?... Kimse göksel tanrıların kutsallığına inanmıyor, kimse perhiz yapmıyor,... ama herkes cin gibi malının hesabını yapıyor...Tarlalar can çekiyor.’)

Seviyesi düşük sahne sanatlarının, çirkinlik derecesinde tuhaf müzikli gösterilerin, ve arena dövüşleri gibi avam eğlencelerin toplumda büyük ilgi gördüğü **Cena**’daki diyaloglardan anlaşılmaktadır. Şölende profesyonel dansçıların (**puellae Gaditanae**) yer almaması ayrıca bir kalitesizlik göstergesidir. Çünkü servis yapan köleler aynı zamanda dans da ederek onların yerini tutmaya çalışmaktadır. Sirk havasında akrobasi gösterilerine şahit olunur:

“*duo esse in rebus humanis, quae libentissime spectaret, petauristarios et cornicines; reliqua animalia acroamata tricas meras esse. Nam et comoedos’ inquit ‘emeram, sed malui illos Atellaniam facere, et choraulen meum iussi Latine cantare.’*” (Petr.53)

(‘büyük bir keyifle izleyebileceğim iki sosyal eğlence kaynağı vardır; cambazlar ve borazancılar. Diğer eğlentiler ise safi saçmalıktır. Nitekim bir keresinde Yunan komedya kumpanyası satın almıştım’ dedi ‘fakat onların Latince oyunlar sergilemelerini tercih ettim ve müzisyenden Latince şarkılar istedim.’)³⁶³

“*puer Alexandrinus...lusciniæ coepit imitari clamante Trimalchione subinde: ‘Muta.’ Ecce alius ludus.*” (Petr.68)

(İskenderiyeli bir köle bülbül taklidi yapmaya başladı ve peşinden Trimalchio’nun sesi duyuldu: ‘[melodiyi] değiştir!’ İşte size yeni bir oyun.)

“*Haec ut dixit, ad symphoniam quattuor tripudiantes procurrerunt superioremque partem repositorii abstulerunt.*” (Petr.36)

([Trimalchio] bunları söyler söylemez, dört kişi dans ederek koroya doğru koştu ve büyük servis tepsisinin kapağını alıp götürdü.)

“*Processit statim scissor et ad symphoniam gesticulatus ita laceravit obsonium, ut putares essedarium hydraule cantante pugnare*” (Petr.36)

(Kasap derhal geldi ve koroya jest ve mimikleriyle eşlik ederek eti öyle bir parçaladı ki sanırsın savaş arabasındaki bir asker marş söyleyerek cenk ediyordu.)

“*nequissimus servus...ultimo etiam in medium processit et modo harundinibus quassis choraulas imitatus est.*” (Petr.69)

(beceriksiz köle en nihayet odanın ortasına kadar ilerledi ve elindeki değneği sallayarak flütçü taklidi yaptı.)

Gözlerinde büyüttükleri bir meslek olan gladyatörlük aynı zamanda bıkıtıcı bir gevezelik konusudur. Gladyatör oyunları aslında dönemin iyi eğitilmiş insanları arasında bile ilgi gören avam bir eğlence tarzıdır³⁶⁴:

“*Et ecce habituri sumus munus eccellente in triduo die festa; familia non lanistia, sed plurimi liberti.*” (Petr.45)

³⁶³ Zenginlerin, yemek eğlentileri için bir tiyatro topluluğuna sahip olması olağandışı olmamakla birlikte buradaki aykırılık, Trimalchio’nun gösterileri Latince yaptırarak sergilediği komik şövenizmdir. (Horsfall, “The Uses of Literacy and the Cena Trimalchionis: I”, **Greece&Rome**, Second Series, Vol.36, No.1 (Apr.,1989), s.80-1).

³⁶⁴ Sullivan, **a.g.e.**, s.220.

(‘ve işte üç günlük festival boyunca harika bir gösteriye tanık olacağız; topluluğun içinde usta gladyatörlerle birlikte en çok da azatlı var.’)

”*Dedit gladiatores sestertiaros iam decrepitos, quos si sufflasses, cecidissent; iam meliores bestiarios vidi.*” (Petr.45)

(‘Ahı gitmiş vahı kalmış gladyatörleri getirdi, üflesen düşeceklerdi; halbuki ben çok daha iyi hayvan dövüşçüleri gördüm.’)

“*Interrogare ergo atriensem coepi, quas in medio picturas haberent. ‘Iliada et Odyssian’ inquit ‘ac Laenatis gladiatorium munus.’*” (Petr.29)

(Ortadaki bölümde hangi resimlerin olduğunu görevliye sormaya başladım. ‘**Ilias** ve **Odyseia** destanından’ dedi ‘ve bir de Laenas’ın gladyatör gösterisi.’)

“*Nam Hermerotis pugnās et Petraitis in poculis habeo.*” (Petr.52)

([Trimalchio:] ‘Üzerine Hermeros ile Petraitis’in dövüşlerinin işlendiği kadehlerim var.’)

“*Aedificas monumentum meum, quemadmodum te iussi? Valde te rogo, ... Petraitis omnes pugnās.*” (Petr.71)

([Trimalchio:] ‘Mezar taşıma sana buyurduğum biçimde inşa ediyorsun değil mi? Senden iyi bir iş bekliyorum, ... Petraitis’in tüm dövüş sahnelerini.’)

Petronius’un döneminde popüler olan **mimus**’un bir yazın ya da sanat dalı olarak tartışmalı olduğu bilinmektedir. **Mimus** o haliyle 20.yy.’ın fars, melodram, pembe dizi gibi türlerine denk tutulabilir. **Mimus** motifleri özellikle **Cena** bölümünü neredeyse bütünüyle kaplamaktadır. Konukları eğlendirmek için başvuru olan şakalar, esprili aldatmacalar, şaşırtmacalar hep **mimus**’u anımsatır niteliktedir. Courtney’e göre **mimus** zaten “bir tür hile kalıbıdır”³⁶⁵. Encolpius ve dostlarının Trimalchio’nun evinden firar etmeleriyle birlikte **Cena**’nın aniden bitişini Panayotakis, **mimus** türünün kendine has bir özelliği olarak açıklamaktadır³⁶⁶. Sullivan’a göre, avam eğlence tercihleri Trimalchio’nun düşük mizah anlayışını ve zevksizliğini doğrulamaktadır. Petronius’un kuşkucu ve fırsatçı nüktedanlığıyla yönlendirilen³⁶⁷ ve yazarın satirik değirmenine su taşıyan bu **mimus** sahneleri, aynı zamanda geleneksel **gravitas** ve **urbanitas** ölçütlerine zıt düşen durumları da teşhir etmektedir.

³⁶⁵ “*paradigm of deceit*” (Courtney, **a.g.e.**, s.162)

³⁶⁶ C.Panayotakis, **a.g.e.**, s.108.

³⁶⁷ Sullivan, **a.g.e.**, s.221, 223, 231.

Panayotakis'e göre, "sahne sanatları ve müzik, Trimalchio için günlük olayları yorumlamada kullandığı bir tür sabit cevap anahtarlarıdır"³⁶⁸. Hane halkının ortak çabası, bu yemeği bir müzikal ve abartılı bir sahne şovuna çevirmektedir. Şölen dikkatle planlanmıştır ve bir orkestra düzeniyle yürütülmektedir³⁶⁹. Azatlılar arasında geçmişte müzikle uğraşmış olanlar vardır. Kölelerin iyi niyetle fakat yalan-yanlış söylediği şarkılar bir türlü susmak bilmeyen bir fon müziği etkisi yaratmaktadır. Sonuç olarak bu sahne³⁷⁰ detone ve yabancı sesleriyle, kötü tınlarıyla zevksiz bir gösteridir:

"Atque ipse etiam taeterrima voce...canticum extorsit." (Petr.35)

(Ve son derece berbat sesi ile bizzat...şarkıyı katletti.)

"Servus qui ad pedes Habinnae sedebat, iussus, credo, a domino suo proclamavit subito canora voca...Nullus sonus unquam acidior percussit aures meas; nam praeter errantis barbariae aut adiectum aut deminutum clamorem miscebat Atellanicos versus, ut tunc primum me etiam Vergilius offenderit." (Petr.68)

(Habinnas'ın ayağının dibinde oturan köle, sanırım efendisinin emriyle bir anda şakımaya başladı...Hiçbir ses kulağımda bundan kötü tınlamamıştı; yabancı ağızların bir yanlışı olan vurgudaki fazlalık ya da eksiklik bir yana, bu çocuk, dizelerin arasına Latin komedyası karıştırıyordu. Öyle ki Vergilius dinlemek bile beni ilk kez rahatsız etti.)

"ingeniosus cocus...tremula taeterrimaque voce cantavit." (Petr.70)

(uyanık aşçı...titrek ve son derece rezil bir sesle şarkıya başladı.)

"Deinde ut lassatus consedit...et coepit Menecratis cantica lacerare." (Petr.73)

(Daha sonra yorulunca olduğu yere çökreldi...ve Menekrates'in dizelerini mahvetti.)

"Ego experiri volui, an tota familia cantaret. Paratissimus puer non minus me acido cantico excepit, et quisquis aliquid rogatus erat ut daret...pantomimi chorum, non patris familiae triclinium crederes." (Petr.31)

(Tüm hane halkının müzik yeteneğini sınamak istedim. Daha dünden hazır çocuk acı bir sesle beni yanıtladı ve kimden bir şey istense aynısını yaptı...Sanırsın ki burası evin efendisinin yemek odası değil de müzikli bir tiyatroydu.)

³⁶⁸ C.Panayotakis, **a.g.e.**, s.106.

³⁶⁹ Horsfall, "The Uses of Literacy and the Cena Trimalchionis: II", **Greece&Rome**, Second Series, Vol.36, No.2 (Oct.1989), s.197.

³⁷⁰ "Convertit ad hanc **scaenam** Trimalchio vultum" (Petr.33)
(Trimalchio yüzünü bu sahneye çevirdi.)

“*puer speciosus...poemata domini sui acutissima voce traduxit.*” (Petr.41)

(gösterişli bir köle, tiz sesiyle efendisinin dizelerine karşılık verdi.)

“*Plausum post hoc automatum familia dedit et 'Gaio feliciter' conclamavit.*” (Petr.50)

(bunun üzerine tüm köleler düğmeye basılmış gibi alkış koparıp ‘Gaius çok yaşa!’ diye bağıldılar.)

“‘*Tibi dico*’ inquit ‘*Plocame, nihil narras? Nihil nos delectaris? Et solebas suavius esse, canturire belle deverbis, adicere melica.*’” (Petr.64)

(‘Sana diyorum Plokamos’ dedi ‘hiçbir şey anlatmıyorsun. Bizi hiç eğlendirmiyorsun. Eskiden daha hoşsohbet biriydin, diyalogları güzelce okur, arasına lirik bir şeyler ekledin.’)

Trimalchio’nun evinde nesneler ve ruh halleri, çarpıcı biçimde ve alabildiğine değişmektedir³⁷¹. Corbett, **Cena**’yı, “sürpriz güldürü öğeleriyle ilgiyi ayakta tutan hızlı çekim bir öykü” olarak nitelerken bu hareketliliğe işaret eder. Ona göre Petronius, azatlıları kullanarak “Yunancık” (**Graeculus**) karakterinin iyimserlikle kötümserlik arasındaki gelgeç hallerini yansıtmaktadır³⁷². Trimalchio’nun düşünce ve tavırlarındaki sık ve sürekli değişimle birlikte, bu devinimin özürlü ve rahatsız edici doğası kendini sık sık açık eder³⁷³. Rimell, azatlı karakterlerin bu hercaiğini “değişken ve çoklu kimlikleriyle” açıklar³⁷⁴ ve eserin bütününe “hiperaktif bir kurguya” benzetir. Her şey tesadüf ve talihe bırakılmış gibidir; bir sonra neler olacağını kimse tahmin edemez³⁷⁵.

Eserde Trimalchio için kimi zaman doğrudan “tiran”³⁷⁶ ya da “ruhu çürümüş”³⁷⁷ gibi aşağılayıcı sıfatlar seçilirken, kimi zaman da ima ile “kültürlü, bilge, yüce gönüllü, zarif, muhterem” gibi sözcükler kullanılır. Böyle durumlarda

³⁷¹ Sullivan, **a.g.e.**, s.151.

³⁷² Corbett, **a.g.e.**, s.53, 61.

³⁷³ “*Ac ne sic quidem putidissimam eius iactationem licuit effugere.*” (Petr.73)
(Onun son derece yapmacık hareketlerinden burada da kurtuluş yoktu.)

³⁷⁴ Rimell, **a.g.e.**, s.16.

³⁷⁵ **A.e.**, s.176, 191.

³⁷⁶ “*Nos libertatem sine tyranno nacti...*” (Petr.41)

(Başımızdaki tiranın yokluğunda özgürlüğümüzü ele geçirince...)

³⁷⁷ “*Trimalchionis delapsus est. Conclamavit familia, nec minus conviviae, non propter hominem tam putidum...sed propter malum exitum cena.*” (Petr.54)

(Trimalchio kayıp düştü. Tüm ev ahalisi çılgınlığı bastı, konuklar da öyle...böylesi ruhu çürümüş birine üzüldüklerinden değil, şölenin erken bitmesinden.)

Petronius'un **urbanitas**, **humanitas** ve **liberalitas** gibi "incelik, kibarlık, şefkat, insancılık" vurgulayan bu kavramlara sinsice başvurmuş olduğu bellidir:

"Laudamus urbanitatem mathematici." (Petr.39)

([Trimalchio'nun] astroloji kültürünü takdir ediyoruz.)

"Excipimus urbanitatem iocantis." (Petr.52)

(şakacı Trimalchio'nun esprisini anlamıştık.)

"Hanc humanitatem insecutae sunt mattheae, quarum etiam recordatio me...offendit."

(Petr.65)

(Bu kibar gösterinin ardından iştah açıcı şeyler dağıtıldı, öyle ki inanın bana hatırladıkça hala tiksiniyorum.)

"Gratias agimus liberalitati indulgentiaeque eius." (Petr.47)

(Onun cömertliğine ve hoşgörüsüne teşekkür ediyoruz.)

"Laudatus propter elegantias dominus." (Petr.34)

(Zarafetinden dolayı takdir edilen ev sahibi.)

"'Sophos' universi clamamus." (Petr.40)

(‘İşte bilge adam’ diye hep beraber tezahürat yapıyoruz.)

"et nihil amplius interrogavi, ne viderer nunquam inter honestos cenasse." (Petr.41)

(daha fazla da bir şey sormadım, muhterem insanlar arasında hiç yemek yememiş gibi görünmeyeyim diye.)

"Et haec quidem tolerabilia erant, si non fericulum longe monstrosius effecisset, ut vel fame perire mallems." (Petr.69)

(Tüm bunlara katlanılabılırdı, eğer o uzun tuhaf tepsinin içindekiler bize aç kalıp ölmeyi yeğletmeseydi.)

Eserde geçen ve ahlak dersi verme özelliği taşıyan meseller³⁷⁸ "hayvan öykünceleri" diyebileceğimiz **fabula**'lara dayanır. Hayvanlar aleminden yapılan bu eğretilmeler, belli belirsiz Pythagorasçılığı akıllara getirmektedir³⁷⁹:

³⁷⁸ Horsfall, "The Uses of Literacy and the Cena Trimalchionis: I", **Greece&Rome**, Second Series, Vol.36, No.1 (Apr.,1989), s.83 :

"murem cum rana alligata" (kurbağaya sarılmış fare) (Petr.56) ;

"mus in matella" (kavanozdaki fare) (Petr.58) ;

"asinus in tegulis" (çatıdaki eşek) (Petr.63) ;

“‘*Nam mutae bestiae laboriosissimae boves et oves.*’” (Petr.56)
(‘Sesi çıkmayan hayvanlardan en çok iş göreni öküz ve koyunlardır.’)

“‘*[Apes] autem pungunt, quia ubicunque dulce est, ibi et acidum invenies.*’” (Petr.56)
(‘[Bal arıları] ise iğnelerini batırır; her nerede tatlı bir şey varsa orada acıyı da bulursun.’)

Sullivan, **Cena** ve Trimalchio’yu tasarladığında Petronius’a esin verenin, Horatius’un **Sermones** 2.8’deki Nasidienus karakteri olabileceğini düşünmektedir. Nasidienus ile Trimalchio’yu kıyaslarken her ikisi için de “övüngen müsrif” ve “**urbanus** olmayan” sıfatlarını kullanmaktadır³⁸⁰. Aynı şekilde, Seneca’nın **Epistulae Morales**’inde (27.5-8) yer alan Calvisius karakteri ile Trimalchio arasındaki benzerlikleri araştırırken, ekonomik yaşamda hızlı gelişim gösteren ve sınıf atlayıp peşi sıra kibiri kabaran zümreye dönük önyargıya dikkat çeker. Ayrıca Petronius’ta kent insanına özgü olan “sosyal hiyerarşiyi kabul ve koruma” tavrını tespit eder ve bu tür bir püritenliği, Cato Maior’un temsilcisi olduğu sosyal ahlakçı tutuma bağlar³⁸¹. Petronius’un Gümüş Çağ’ın dil ve temalarına olan genel itirazını (söylevin ve düzyazının şiir üzerindeki etkisine³⁸² ya da konuşma alıştırmalarında suni konuların seçilmesine³⁸³ gösterdiği tavır gibi), yazınsal gelenekçiliğinin doğal bir sonucu olarak görür³⁸⁴. Sullivan ayrıca böyle bir gelenekçiliğin, entelektüellikle ve çok yönlülükle çatışmasının gerekmediğini de belirtmektedir. Trimalchio ve çevresinin sohbetindeki dil, özgünlüğü itibarıyla Pompeii ve Herculaneum’daki duvar yazılarıyla teyit edilebilen **sermo plebeius**’u açıkça yansıtmaktadır. Dolayısıyla Petronius, İS. 1.yy.’ın ortalarında kuraldışı konuşma tarzları yüzünden

“*inflat se tanquam rana*” (kurbağa gibi şişiniyor) (Petr.74).
³⁷⁹ Horsfall, “The Uses of Literacy and the Cena Trimalchionis: I”, **Greece&Rome**, Second Series, Vol.36, No.1 (Apr.,1989), s.83 ; Horsfall, “The Uses of Literacy and the Cena Trimalchionis: II”, **Greece&Rome**, Second Series, Vol.36, No.2 (Oct.1989), s.200.
³⁸⁰ Sullivan, **a.g.e.**, s.128.
³⁸¹ **A.e.**, s.131, 133, 232.
³⁸² “*Credentes facilius poema exstrui posse, quam controversiam sententiolis vibrantibus pictam...Non enim res gestae versibus comprehendendae sunt, quod longe melius historici faciunt.*” (Petr.118)
(Şiir yazabilmeyi, parlak vecizelerle renklendirilen münazaradan daha kolay zannediyorlar ... Tarihsel olaylar da şiir içermemelidir, bu işi tarih yazıcıları çok daha iyi yaparlar.)
³⁸³ “*rerum tumore...nihil ex his, quae in usu habemus, aut audiunt aut vident.*” (Petr.1)
(konuların abartılmasından dolayı...pratikte faydalı olan hiçbir şeyi duymuyor ve görmüyorlar.)
³⁸⁴ Sullivan, **a.g.e.**, s.165, 167, 180, 238.

“avam” olarak addedilen toplum kesiminin beğenilerini de kayıtlara geçirerek³⁸⁵, **rusticitas** ve **peregrinitas** kavramlarını fark ettirmeye yardımcı olabilecek inandırıcı örnekler sunmaktadır.

Conte’ye göre Trimalchio “aşırı endişelerle yüklü zevksiz bir karakter”, **Cena**’daki görece eğitilmiş davetliler ise “azatlıların dünyasındaki sözel saldırganlığın korunmasız kurbanlarıdır”. Hakaret ve hırçınlıkla dolu kaba sohbetlerde kolaylıkla yükselen gerilim sadece Trimalchio’nun müdahaleleriyle düzelebilmektedir. Aslında **Cena**’da entelektüel kisveyle bulunanların gerçek nitelikleri bile başlı başına Trimalchio’yu bir Nasidienus yapmaya ve bu ziyafeti Maecenas’ın kilerle kıyaslayabilmeye engeldir³⁸⁶. Benzer biçimde Courtney, şölende uyguladığı baskıdan ve genel bir sohbet ortamına izin vermemesinden dolayı Trimalchio’yu Nasidienus’tan ayırır. Davetlilerin konuştuktan sonra sessizliğe bürünmeleri dolayısıyla Courtney, **Cena**’daki ortamı; Horatius’un **Sermones**’indeki **Cena Nasidieni**’den ziyade, Platon’un **Symposion**’undaki şölen sahnelerine benzetir³⁸⁷. Buna rağmen Nasidienus’un şöleninin de Trimalchio’nunki gibi “bir kaçış, bir firar havası içinde”³⁸⁸ sonuçlanmasına dikkat çeker³⁸⁹.

Courtney’in “felsefi bir şölen gülünçlemesi”³⁹⁰ olarak nitelediği **Cena**’da zaman zaman karşı karşıya gelen ve birbirleriyle gaf yarıştıran iki cephe de azatlılardan oluşmaktadır. Bir grubu tüccar-azatlılar, diğer grubu ise entelektüel-azatlılar temsil eder. Rose’a göre, Helenistik sanata ve kültüre hayran olan Petronius’un eserindeki sosyal hicivin hedefi Yunanlardan ziyade Asia kökenlilerdir³⁹¹. Çünkü aşırı süslü Doğu üslubunun katışıksız Latince’ye (**sermo purus**) nüfuzu hoş karşılanmamaktadır³⁹². Aynı doğrultuda George, azatlıların kuralsız konuşma özelliğinin gizlenemez bir durum olduğu kanısındadır. Cümleler daha uzundur, ve söz dizimi bakımından daha karışık ve derme çatmadır. Dil

³⁸⁵ A.e., s.140, 165.

³⁸⁶ Conte, a.g.e., s.125-6.

³⁸⁷ Courtney, a.g.e., s.104-5.

³⁸⁸ “*quem nos sic fugimus ulti, ut nihil omnino gustaremus.*” (Hor.S.2.8.93-4)
(Hiçbir şeyi beğenmemişiz gibi, intikam duygusuyla orayı öylece terk ettik.)

³⁸⁹ Courtney, a.g.e., s.122.

³⁹⁰ A.e., s.104.

³⁹¹ Rose, “The Petronian Inquisition: An Auto-Da-Fe”, **Arion**, Vol. 5, No. 3 (Autumn, 1966), s.296.

³⁹² Rose, **The Date and Author of the Satyricon**, Mnemosyne Bibliotheca Classica Batava : Supplementum v.16, Leiden, E.J.Brill, 1971, s.15.

farklılıkları aynı zamanda sosyal sınıfları ve sosyal mesafeyi de belirler³⁹³. Bodel'a göre ise **Cena**'da azatlılara atfedilen olumsuzlukların hepsini tipik özellikler olarak görmemek gerekir. Bunlar Roma'nın geleneksel aristokrasisinin bakış açısıyla okurun nefretini uyandırmak için kasten tasarlanmış karakterlerdir. Petronius, yaratacağı satirik etkiyle aşağılama niyetini okuyucu ile paylaşmak istemektedir³⁹⁴. Petronius, öyküyü anlatan Encolpius aracılığıyla hem gözlemci hem de katılımcı olarak, zaman zaman kendi gerçek kimliğini (**propria persona**) belli etmekten hoşlanır. George'a göre Petronius, ince estetik duyarlılıklarda "eğitilmiş Encolpius" olarak devreye girmektedir³⁹⁵. Trimalchio'nun dünyası, Petronius'un kültürlü okuyucuları için küçümseyerek izleyecekleri bir neşe kaynağıdır. Şölenlerdeki taşkın konuşmalar sıkıcı ya da anlaşılabilir değildir. Dilin saflığını bozan hatalar düşük mizahla karıştırılıp cilalanır. Baştan savma eğitim görmüş ya da hiç görmemiş insanlara özgü argo Latince'den kesitler sunulur. Petronius, detaycılığının ve gerçekçiliğe gösterdiği özenin marifetiyle abartır, şişirir ve karikatürize eder³⁹⁶. Onun bu detay düşkünlüğü, üsluba dönük "çok yönlülüğü" ve yaratıcı dürtüsü bir **satira** yazarının ötesine geçip onu bir roman yazarı yapmıştır³⁹⁷.

Horsfall'a göre, **Satyricon**'daki karakterler klasik dilbilgisi, söz dizimi ve yapı bilgisi kurallarını umarsızca çiğnerler³⁹⁸. Cümle yapıları genellikle zayıftır. Üstünkörü düşünerek konuştukları için, ifadelerinin anlaşılması kimi zaman zordur³⁹⁹. Yapılan canlandırma gerçekte var olandan yapılmıştır; salt imgelem ile üretilmiş bir uydurmaya ya da saptırmaya değildir. Okuyucuya Roma'nın "yeraltı kültürünü" tanıtmak arzusundadır. Konuşma dili, karakterleri tanımlayan bir aygıt işlevi görür⁴⁰⁰. Von Albrecht'e göre "sokak dili, Petronius'un elinde bir anlatım

³⁹³ George, **a.g.e.**, s.343, 344, 346.

³⁹⁴ J.Bodel, "Freedmen and the Satyricon of Petronius" (diss.) Ann Arbor, 1984, s.40-71; **Petronian Society Newsletter** 18 (1986), 10 şurada : Horsfall, "The Uses of Literacy and the Cena Trimalchionis: I", **Greece&Rome**, Second Series, Vol.36, No.1 (Apr.,1989), s.75.

³⁹⁵ George, **a.g.e.**, s.354.

³⁹⁶ Horsfall, "The Uses of Literacy and the Cena Trimalchionis: I", **Greece&Rome**, Second Series, Vol.36, No.1 (Apr.,1989), s.74-6.

³⁹⁷ George, **a.g.e.**, s.354, 356.

³⁹⁸ Horsfall, **a.g.e.**, s.74-6.

³⁹⁹ Schraidt, **a.g.e.**, s.156.

⁴⁰⁰ Horsfall, **a.g.e.**, s.74-6.

teknikine dönüşmüştür⁴⁰¹. Azatlıların bir kısmı Yunan kökenli olmalarından ya da Doğu Akdeniz ülkeleriyle yoğun ticari ilişkiler sürdürmelerinden dolayı çift dillidirler. Bu durum yeni bir anlatım teknikine olanak vermektedir. Petronius'un eser kahramanlarına konuşturduğu dili **Graecismus**⁴⁰² sarmıştır. Bir hesaba göre **Satyricon** lügatçesinin %10'unu Eski Yunanca kökenli sözcükler oluşturur⁴⁰³.

Benzer biçimde Marmorale, eserde, köle ve azatlıların konuşmalarında geçen dilbilgisi kurallarına aykırı, argo, taşralı ya da avam dilden 154 tane dikkate değer örnek yer aldığını belirtir⁴⁰⁴. Bu sözcüklerin bir kısmı eskiden beri benimsenmiştir, bir kısmı ise Latince'ye -o dönemde- yeni girmiştir. Slater'a göre "farklı dil dizgelerinin karışımına"⁴⁰⁵ rastlanan **Satyricon**'da dil, "bir sosyal statü göstergesidir". Azatlıların yaptığı gramer yanlışları (**soloecismus**)⁴⁰⁶ bunu açık etmektedir⁴⁰⁷. Tatum'a göre Petronius'un tip yaratmaktaki becerisi o kadar belirgindir ki konuşma biçimlerinden karakter yapıları anlaşılır. Böylesi bir gerçeğe uygunluk ve inandırıcılık, örneğin Apuleius'un romanında görülmez⁴⁰⁸. Aynı bağlamda Auerbach, "roman kahramanlarını yüksek üsluba başvurmadan kendi jargonlarıyla konuşturabilen ve bu suretle günlük yaşamı sosyolojik arka planı ile başarıyla taklit edebilen Petronius'un", Eskiçağ yazınında gerçekçiliğin en uç noktasına ulaştığını söyler⁴⁰⁹. Slater, Petronius'un anlatımındaki farklı dil dizgelerini sosyolojik koşullarla değerlendirir. Eğitimsiz insanlarla görece eğitim görmüşlerin, konuştukları dil bakımından karşı karşıya getirildiğini belirtir. Davranış ve duyulanış biçimindeki farklılıklar konuşulan dilde kodlanmıştır. Yine Slater'a göre,

⁴⁰¹ M. von Albrecht, **Meister romischer Prosa** (Heidelberg, 1983), s.155,163 ; H.Petersmann, **ANRW** 2.32.3, s.1695-6 şurada: Horsfall, "The Uses of Literacy and the Cena Trimalchionis: I", **Greece&Rome**, Second Series, Vol.36, No.1 (Apr.,1989), s.76.

⁴⁰² Bkz.: s.5

⁴⁰³ M.Coffey, **Roman Satire** (London, 1976), s.199 ; A.Ernout, **Aspects du vocabulaire Latin** (Paris,1954), s.81-84 şurada: Horsfall, "The Uses of Literacy and the Cena Trimalchionis: I", **Greece&Rome**, Second Series, Vol.36, No.1 (Apr.,1989), s.77.

⁴⁰⁴ Marmorale, **La Questione Petroniana**, 1948, s.195-7 şurada : Rose, **The Date and Author of the Satyricon**, Mnemosyne Bibliotheca Classica Batava:Supplementum v.16, Leiden, E.J.Brill, 1971, s.12:

"154 noted instances of solecisms, vulgarisms, rusticisms and plebian usages".

⁴⁰⁵ Slater, **a.g.e.**, s.141 : "heteroglossia".

⁴⁰⁶ Bkz.: s.51.

⁴⁰⁷ Slater, **a.g.e.**, s.142.

⁴⁰⁸ Tatum, **Apuleius and The Golden Ass**, Ithaca N.Y., Cornell University Press, 1979, s.147-9.

⁴⁰⁹ E.Auerbach, **Mimesis: The Representation of Reality in Western Literature**, çev. W.R.Trask, Princeton University Press, 1953, s.31-3 şurada: Slater, **a.g.e.**, s.143.

Trimalchio'nun yemek masasını çeviren azatlıların her biri "kendi başına tecrit edilmiş bir ada gibidir". **Cena** bölümü, **sermo urbanus** ile **sermo plebeius** arasındaki, daha yalın bir ifadeyle "incelikli yazın diliyle günlük sokak dili arasındaki ayrımı" göstermeye yarar. Azatlılarda gözlenen **urbanitas**'a aykırı konuşma tuhaflıkları münferit sözcüklere dayandığında bunun eğitim eksikliğinden mi yoksa Latince'nin ana dilleri olmayışından mı (**peregrinitas**) kaynaklandığını anlamak zordur⁴¹⁰.

Corbett'e göre Petronius, yaşadığı dönemin toplumuna ve siyasi kusurlarına keskin eleştiri getirmekle birlikte Trimalchio'ya tamamen anlayışsız yaklaşmamaktadır. Trimalchio ve hanesi, avam zevke hitap eden bir eğlence anlayışıyla dolu olarak kendilerini eğlendirebilmekte, Yunan veya Asia kökenli azatlı sınıfın canlı bir portresini sunmaktadırlar. Ayrıca standartlara aykırı gramer ve söz dizimleri yönüyle bu bölüm, Latince dil ve kültür çalışması için değerli bir belge teşkil etmektedir⁴¹¹. Bu bağlamda Slater, "söz dağarcığı, deyimler, isimlerin cinslerindeki ve çekim eklerindeki sapmalar, cümle kuruluşları, konuşmadaki vurgu, ahenk, ses uygunluğu" gibi konularda **Satyricon**'un zengin bir bilgi içerdiğini söylemektedir⁴¹². Örneğin, Latince'de **neutrum** olan sözcüklerin günlük konuşma dilinde cinsini değiştirerek **masculinum** ya da **femininum** cinsinden bir isim olarak varlık gösterdiğine dair bir genel tespit⁴¹³ bu eserde doğrulanmaktadır⁴¹⁴. Yine eserde görülen konuşma diline has bir başka tuhaflık, tumturaklı son eklerle ("**-ax**", "**-osus**" ve "**-arius**" gibi) türetilen sıfatlardır⁴¹⁵. Bunun yanı sıra küçültücü ya da önemsizleştirici son eklerin yaygın kullanımı da söz konusudur⁴¹⁶. Söz dizimindeki kuralsızlıklar arasında **accusativus** kullanma eğilimi de sayılabilir⁴¹⁷. Ayrıca dolaylı

⁴¹⁰ Slater, **a.g.e.**, s.142-8.

⁴¹¹ Corbett, **a.g.e.**, s.52-3.

⁴¹² Slater, **a.g.e.**, s.145-8.

⁴¹³ M.Smith, **Petronii Arbitri Cena Trimalchionis**, Oxford, ed.1975, s.221 şurada: Slater, **a.g.e.**, s.148.

⁴¹⁴ "**caelum**" yerine "**caelus**" (Petr.39,45); "**fatum**" yerinde "**fatus**" (Petr.42,71,77) kullanımları.

⁴¹⁵ "**abstinax**" (Petr.42), "**salax**" (Petr.43), "**nugax**" (Petr.52); "**sucossus**" (Petr.38), "**dignitossus**" (Petr.57), "**puellarius**" (Petr.43), "**dupunduarus**" (Petr.58), "**catenarius**" (Petr.72), "**micarius**" (Petr.73).

⁴¹⁶ "**virguncula**" (Petr.18, 20), "**casula**" (Petr.44, 46), "**statunculum**" (Petr.50), "**glebula**" (Petr.57), "**lamellula**" (Petr.57), "**sponsiuncula**" (Petr.58), "**amasiuncula**" (Petr.75), "**sarcinula**" (Petr.10, 81, 99).

⁴¹⁷ "**Ita meos fruniscar**" (Petr.44) örneğinde **frunisci** fiilinin etkilediği sözcük ablativus haliyle "**meis**" olmalıydı.

cümlelerde **accusativus cum infinitivo** yapısı yerine **quia** veya **quod** kullanımına rastlanır⁴¹⁸. Böylesi aykırı kullanımlar Latince'nin Geç Dönemi'nde yaygınlaşmıştır. Azatlı sohbetlerine kısa ve kesik konuşma hakimdir; bağlı yan cümleler fazla görülmez⁴¹⁹. Resmi konuşmalarda ya da yazışmalarda özenle kaçınılan, öte yandan alt-kültürün özdeğeri olan atasözlere, deyimlere⁴²⁰ ve basmakalıp ifadelere⁴²¹ bu sohbetlerde bolca yer verilir. Beylik sözler özgün düşüncüyü kovma özelliğiyle, eğitimsiz ve kolaycı kafaların tercihi olmaktadır⁴²². Corbett'e göre "ağızdan makinalı tüfek ateşi gibi çıkan ahlak dersleri ve kıssadan hisseler, sokak Latincesi'nin yaşam kaynaklarıdır"⁴²³. Bu bağlamda Schraidt, azatlı kesimin işi koyu bir gösterişe vurmasının sebebinin "konuştukları dile hakim olmadıklarının bilincinde olmalarına" bağlıdır⁴²⁴. Bilmeyen insan, bilir gibi görünmenin abartılı çabasına girmektedir.

Eserde Trimalchio'yu fiziksel ayrıntılarıyla betimleyen sahneler, **urbanitas** idealine, kibarlığa ve gerçek kişizadeliğe aykırılıkları anlatan canlı bir ders gibidir. Trimalchio'nun gafları şölene ayak basmasıyla birlikte başlar ve gelişir. Dişlerini gümüş bir kürdanla karıştırır halde şölene geldiğinde "yemeği başlatabilmek ve konukları daha fazla bekletmemek adına, istemeden de olsa, oynadığı bir oyunu yarım bıraktığını, keyfinden fedakarlık yaptığını ama öte yandan bu oyunu yemek salonunda sürdürmek de istediğini"⁴²⁵ söyleyerek bir ev sahibinden beklenmeyecek bir kabalıkla şölenni açar. Konukların sosyal seviyeleri itibarıyla sunduğu nadide

⁴¹⁸ "*dixi quia mustella comedit*" (Petr.46) dolaylı haber cümlesi, kurallı haliyle "*dixi mustellam comesse*" olmalıydı.

⁴¹⁹ Slater, **a.g.e.**, s.149.

⁴²⁰ "*colubra restem non parit.*" (Petr.45)

(yılan ip doğurmaz / yilandan yılan doğar.)

"*Dies...nihil est. Dum versas te, nox fit.*" (Petr.41)

(Gündüz vakti bir hiçtir. Kafanı çevirdiğinde bir bakmışsın gece olmuş.)

⁴²¹ "*udi tamquam mures*" (Petr.44)

(lağım fareleri gibi sırsıklam)

"*urceatim plovebat.*" (Petr.44)

(bardaktan boşanırcasına yağıyordu.)

⁴²² Slater, **a.g.e.**, s.150.

⁴²³ Corbett, **a.g.e.**, s.59.

⁴²⁴ Schraidt, **a.g.e.**, s.156.

⁴²⁵ "*Ut deinde pinna argentea dentes perfodit, 'Amici' inquit 'nondum mihi suave erat in triclinium venire, sed ne diutius absentivos morae vobis essem, omnem voluptatem mihi negavi. Permittetis tamen finiri lusum.'*" (Petr.33)

şarabı haketmediklerini belirterek onları ayrıca alenen ve bizzat aşağılar⁴²⁶. Yemek sırasında sindirim sorunlarından yakılarak⁴²⁷ patavatsızlık eder. Hane halkından evin köpeği kadar bile ilgi görmediğine sızlanıp çocuk gibi davranır⁴²⁸. Dış görünüm olarak, al renkli bir pelerin içinden yumurta gibi çıkan kazıtılmış kafasıyla, boynunun etrafına sarılmış ve uçları oraya buraya sallanan erguvan çizgili kumaştan atkısıyla, sol elinin serçe parmağında altın suyuna batırılmış kocaman yüzüğüyle, yüzük parmağının son boğumunda som altından ve üzeri demirden yıldızlarla bezeli diğerinden daha küçük ikinci yüzüğüyle, sağ kolunda altın olduğu anlaşılan bileziğiyle ve parlak metal yaprakları olan fildişi halkasıyla⁴²⁹ giyim bakımından ince zevkten mahrum ve varsıllığını konuşturmaya çalışan yaşlı bir adamdır⁴³⁰. Hamam sefası sonrası üşütüp hasta olmamak gayesiyle normal bir havlu ya da bornozla kurulanmak yerine “yün giysi ya da kaba çuha” diyebileceğimiz bir **gausape**’ye sarılması⁴³¹, Panayotakis’e göre “gösterişe dönük ve kadınsılık da içeren bayağı bir davranıştır”⁴³². Kırmızıya düşkünlüğü, sarıldığı bu kaftansı giysinin renginin de -banyo öncesi ve sonrası giydiği diğer giysiler gibi- al renkli olmasından anlaşılabilir. Trimalchio’nun üstündeki ve çevresindeki hemen her şeyin parlak renkli (lâl, kızıl kahverengi, kiraz kırmızısı, yeşil), tuhaf ve pahalı oluşuna değinen Corbett, Petronius’un müzikle birlikte yaptığı renk vurgusuna dikkat çekmektedir⁴³³.

⁴²⁶ “*Verum Opimianum praesto. Heri non tam bonum posui, et multo honestiores cenabant.*” (Petr.34)

(‘Size sunduğum şarap hakiki Opimius’tur. Dünkü yemekte bu kadar iyisini sunmamıştım, konuklarım daha itibarlı insanlardı halbuki’.)

⁴²⁷ “*Ignoscite mihi*’ inquit ‘*amici, multis iam diebus venter mihi non respondit. Nec medici se inveniunt.*” (Petr.47)

(‘Af buyurun dostlar’ dedi, ‘midem uzun süredir düzgün çalışmıyor. Doktorlar da bir şey bulamıyor.’)

⁴²⁸ “*ingentis formae adductus est canis catena vinctus... ‘Nemo’ inquit ‘in domo mea me plus amat.*” (Petr.64)

(iri kıyım bir köpek, zincirine bağlı olarak getirildi...’bu evde beni şundan daha çok seven yoktur’ dedi, Trimalchio.)

⁴²⁹ “*Pallio enim coccineo adrasum excluserat caput circaque oneratas veste cervices laticlaviam immiserat mapam fimbriis hinc atque illinc pendentibus. Habebat etiam in minimo digito sinistrae manus anulum grandem subauratum, extremo vero articulo digiti sequentis minorem, ut mihi videbatur, totum aureum, sed plane ferreis veluti stellis ferruminatum. Et ... dextrum nudavit lacertum armilla aurea cultum et eboreo circulo lamina splendente conexo.*” (Petr.32)

⁴³⁰ “*videmus senem calvum, tunica vestitum russea.*” (Petr.27)

(Al renkli bir tünik giymiş kel kafalı bir yaşlıyı fark ediyoruz.)

⁴³¹ “*Hinc involutus coccina gausapa...*” (Petr.28)

⁴³² C.Panayotakis, **a.g.e.**, s.59.

⁴³³ Corbett, **a.g.e.**, s.54.

Trimalchio şölende baş köşeye kurularak konuklarına, aralarındaki sosyal mesafeyi hissettirmeye çalışır. Encolpius'un bunu, eski köye yeni adet (**mos novus**) olarak görmesinde bir alay sezinlenmektedir⁴³⁴. Sonradan görme ev sahibi⁴³⁵ zenginliğe giden yaşam öyküsünden aşağıdaki anekdotları anlatırken, **urbanitas**'ı hiçe sayarak ve yerleşik görgünün nüanslarını ters yüz ederek dönemin köşe dönme ci ruhunun sefaletini⁴³⁶ de göstermektedir:

“‘ego quoque tam fui quam vos estis, sed virtute mea ad hoc perveni... ‘Bene emo, bene vendo’... Taceo, quia non sum de gloriosis.’” (Petr.75)

(‘Ben de eskiden tıpkı sizlerin şimdi olduğunuz gibiydim ama erdemlerim sayesinde buraya kadar geldim...İyi fiyata alıp iyi fiyata satıyorum ben...Burada susuyorum, çünkü böbürlenmek bana göre değil.’)

“‘Nemini tamen nihil satis est. Concupivi negotiari...quicquid tangebam, crescebat tanquam favus. Postquam coepi plus habere, quam tota patria mea habet...coepi libertos faenerare.’” (Petr.76)

(‘Yine de hiçbir şey kimseye yetmez. Ticaret yapmaya karar verdim...Neye dokunsam bal peteği gibi büyüyordu. Tüm sülalemin sahip olduğundan daha fazlasını kazanınca...azatlılara para vererek tefeciliğe başladım.’)

“‘Cito fit, quod di volunt. Uno cursu centies sestertium⁴³⁷ corrotundavi.’” (Petr.76)

(‘Tanrılar istedi mi çabucak oluyor. Bir seferde yüzbin **sesters**’in yüz katını topladım.’)

“‘Et ego, homo dipundiarius, sestertium centies accipere potui.’” (Petr.74)

(‘Ben ki beş para etmez adamın tekiydim, yüzbin **sesters**’in yüz katını kazanmayı başardım.’)

“‘Quod si contigerit fundos Apuliae iungere, satis vivus pervenero. Interim dum Mercurius vigilat, aedificavi hanc domum. Ut scitis, casula erat; nunc templum est. Habet quattuor cenationes, cubicula viginti.’” (Petr.77)

(‘Bir de arazilerimi Apulia’yı içine alacak kadar genişletebilirim, hayattaki en büyük isteğime varmış olacağım. Bu arada tanrı Mercurius’un göz kulak olmasıyla şu evi yaptırdım. Bildiğiniz gibi eskiden bir kulübecikti, şimdi ise adeta bir tapınak. Dört yemek odası, yirmi de yatak odası var.’)

⁴³⁴ “‘nam iam omnes discubuerant praeter ipsum Trimalchionem, cui locus **novo more** primus servabatur.’” (Petr.31)

⁴³⁵ Sullivan, **a.g.e.**, s.56 : “nouveau riche”.

⁴³⁶ Schraidt, **a.g.e.**, s.158.

⁴³⁷ **Sestertium**’un karşılığı 100,000 **sesters** olarak verilmektedir. (Oxford Latin Dictionary, 1968, s.1749: “a hundred thousands sesterces”).

“Credite mihi: assem habeas, assem valeas; habes, habeberis. Sic amicus vester, qui fuit rana, nunc est rex.” (Petr.77)

(‘Bana inanin ki paranız varsa kıymetiniz vardır; ancak varlıklıysan dikkate alınacaksınız. Eskiden bir kurbağadan farksız olan şu dostunuz artık bir kraldır.’)

“nummularius, qui per argentum aes videt.” (Petr.56)
(‘Sarraf, gümüş paranın içindeki bakırı fark edendir.’)

“Deorum beneficio non emo, sed nunc quicquid ad salivam facit, in suburbano nascitur eo, quod ego adhuc non novi. Dicitur confine esse Tarraciniensibus et Tarentinis. Nunc coniungere agellis Siciliam volo, ut cum Africam libuerit ire, per meos fines navigem.”
(Petr.48)

(‘Tanrıların sayesinde [şaraba] para vermiyorum, şu anda ağzınızın suyunu akıtan ne varsa, taşrada hala adını bile bilmediğim bir yerde üretiliyor. Tarracina ile Tarentum arasında bir yermiş diyorlar. Artık Sicilya’yı da arazilerime katmak istiyorum, böylece kendi topraklarımdan yolculuk ederek Kuzey Afrika’ya geçmem serbest olsun.’)

Rose yukardaki son alıntıyı, Trimalchio’nun, “sahip olduğu toprakları Roma’nın bir minyatürü olarak düzenleme ve Nero’yu kendine model alma” arzusu olarak yorumlamaktadır. Rose’a göre Petronius’un gerçek niyeti, “sözcüklerle anlatılamayacak bir zevksizliğin ve zevküsefa adamı gibi görünmeye çalışan bir azatlının hazin çabasının komik bir resmini çizmektir”⁴³⁸. Bagnani ise **Satyricon**’un, belli bir sosyal sınıfa ya da toplum kesimine değil “her halükarda toplumun geneline yönelik bir yakınma maksadıyla” yazıldığını düşünme eğilimindedir⁴³⁹.

Encolpius şölenin yapılacağı yemek odasının girişindeki duvarlarda bir dizi resim görür. Bunlardan birinde Minerva’nın önderliğinde uzun saçlı haliyle ve elinde asa ile Trimalchio’nun Roma’ya muzaffer girişi resmedilmektedir⁴⁴⁰. Panayotakis’e göre bu betimleme, Yunanistan seferi sonrası Nero’nun Roma’ya girişiyle benzerlik taşımaktadır. Trimalchio kendini sahne oyunculuğuyla ifade etmeye meyillidir ve bunu “teşhir, kibir ve hurafelere” dayandırarak abartılı, tuhaf ve zevksiz biçimde yapmaktadır⁴⁴¹.

⁴³⁸ Rose, **The Date and Author of the Satyricon**, Mnemosyne Bibliotheca Classica Batava : Supplementum v.16, Leiden, E.J.Brill, 1971, s.78-9.

⁴³⁹ Bagnani, **a.g.e.**, s.67.

⁴⁴⁰ “Trimalchio capillatus caduceum tenebat Minervaque ducente Romam intrabat.” (Petr.29)

⁴⁴¹ C.Panayotakis, **a.g.e.**, s.61-2.

Konstan'a göre maddiyatçı anlayışın yıkıcı olan yönü, geleneksel bağları ve minnet duygusunu zayıflatarak kuru bir erk ve servet tutkusu aşılmasıdır⁴⁴². Ticari işleri aciliyet gösteriyormuş gibi bir hava yaratmasına karşın, muhasebecinin yemek salonuna gelivermesinin ardından Trimalchio'nun hazırcevap tutum takınması, tümüyle bir mizansen izlenimi vermektedir:

“‘*Quid?*’ inquit Trimalchio ‘*quando mihi Pompeiani horti empti sunt?*’ ‘*Anno priore*’ inquit *actuarius* ‘*et ideo in rationem nondum venerunt.*’ Excanduit Trimalchio et ‘*Quicunque*’ inquit ‘*mihi fundi empti fuerint, nisi intra sextum mensem sciero in rationes meas inferri vetuo.*’” (Petr.53)

(‘Ne, dur bakayım!’ dedi Trimalchio, ‘Pompeii bahçelerini ne zaman satın aldık?’. ‘Bir yıl önce’ dedi muhasebeci, ‘bu yüzden kayıtlara girmediler henüz’. Tepesi atan Trimalchio ‘her kim benim adıma bir çiftlik alır da altı ay içinde bana bildirmezse, o mülkün hesaplarıma girmesini kabul etmeyeceğim’ dedi.)

Panayotakis, Trimalchio'nun **urbanitas**'a aykırı hal ve hareketlerinden bahsederken “zevksiz mizah anlayışına, bunu ukalaca teşhir edişine ve kullandığı kaba dile (**sermo vulgaris**)” dikkat çeker. Keza bir an öfkeli olan yüz hatları, hemen sonra sürpriz bir şekilde yumuşayabilmektedir. Takındığı nezaket tüm yapmacıklığıyla bir komedy oyuncusunun spontaneliğini hatırlatmaktadır⁴⁴³. Cahilliğiyle caka satması⁴⁴⁴, etrafındaki yordakçılarla (Damas, Seleukos, Phileros, Ekhion, Nikeros, Plokamos, Hermeros) gönlünü hoş tutması, eğitilmiş köpeklerin vahşi kavgasını keyifle izlemesi, ilgi toplamak için yalandan ortalığı velveleye vermesi, sahne gösterilerine yapay ve komik müdahaleleri, uygunsuz isteklerini ağzından kaçırarak gevezeliği, bayağı tarzındaki açık sözlülüğü, yaşına ve sosyal hayattaki konumuna aykırı davranışları, **urbanitas** ilkelerini çiğneyen tutum ve edimlerdir⁴⁴⁵.

⁴⁴² Konstan, **Roman Comedy**, New York, Cornell University Press, s.45.

⁴⁴³ C.Panayotakis, **a.g.e.**, s.79-81.

⁴⁴⁴ St.Jerome (Sanctus Hieronymus), **Epistulae**'daki şu sözünde, doğruluğunu ve değerini sorgulamaksızın abartılı ve coşkulu konuşmalardan etkilenen, aldanmış, yanlış yönlendirilmiş, anlamadığı halde hayret eden avam tabakanının ve eğitimsiz toplumların budalılığını da eleştirmektedir: “*Nihil tam facile, quam vilem plebiculam et indoctam contionem linguae volubilitate decipere, quae, quidquid non intellegit, plus miratur.*” (52.8.3)

⁴⁴⁵ C.Panayotakis, **a.g.e.**, s.83, 84, 89, 90, 92, 93, 95.

Trimalchio ve diğer azatlıların gösteriş uğruna felsefe ve edebiyata dair patavatsızlıklarının ve kifayetsizliklerinin hicvedilmesi bir **urbanitas** tarzıdır. Eski Yunanca ile Latince'nin birbirine karıştığı bir dünya tiyatrosu (**theatrum mundi**) şekline bürünen **Cena**'da “zevksizlik ile yapmacıklı incelik” birbirini izlemektedir⁴⁴⁶. Bodel bu sahneleri “satirik sempozyum” olarak adlandırır⁴⁴⁷. Anlatım boyunca mizah kisvesi altında nesnelerin görüldüğü gibi olmadığını sezdirenen rahatsız edici bir duygu vardır. Aptalca alışkanlıklarıyla zevk ve zarafeti tahrif eden, ruh derinliğinden yoksun, sosyal konumları oynak, saygınlık için para peşinde çırpınan bir zümrenin “satirik panoraması” sunulmaktadır⁴⁴⁸. Elit kesimin çocuklarına eğitimlerinin son aşamasında bağınaz retorik çalışmaları ile deneyim kazandırılmaktadır⁴⁴⁹. Retoriğe başvurmadan konuşulamaz hale geldiği için düşünsel etkinlik neredeyse felç olmuştur. Fikir ve söylev birbirinden ayırt edilemez haldedir⁴⁵⁰. Petronius, çağının retorik sanatında gözlemlediği çöküntüyü, Encolpius ile Agamemnon arasında geçen bir diyalogda şöyle aktarmaktadır: “*Ben gençlerin okullarda aptallaştığı kanısındayım çünkü hiçbirisi gerçeğe ilgili şeyleri duymuyor da, görmüyor da...Bunlarla (safsatalarla) beslenen insanlar akli başında düşünemezler*”⁴⁵¹.

Slater'a göre geleneksel yazın türlerinin “gerçeği biçimlendirme, kontrol etme, şifreleme ve şifre çözme gücü azalmıştır”⁴⁵². Bu yüzden, ölçütleri hatırlatma yöntemi olarak “bitmek bilmez bir gülünçlemeye” başvurulmaktadır. Bu gülünçleme “dualar, beddualar, anlaşmalar, sözleşmeler, günah çıkarmalar, hüküm vermeler, yeminler gibi hukuki ve dinsel dil dizgeleri” kullanılarak başarılr⁴⁵³. Gülünçleme tekniğiyle bir kültürün sadece değer yargıları değil gösterge dizgeleri de sorgulanabilir ya da tersine çevirilebilir⁴⁵⁴. Sanatın **Satyricon**'da görsel bir dil olarak kullanıldığını da ekleyen Slater'a göre, “bu eserde sanat, hakikat üzerinde sihirli bir denetim aracıdır”. Petronius, ona göre, Trimalchio yoluyla okurun duygusal ve

⁴⁴⁶ Zeitlin, **a.g.e.**, s.662.

⁴⁴⁷ Bodel, “The Cena Trimalchionis”, **Latin Fiction: The Latin Novel in Context**, ed. Hofmann, London, Routledge, 1999, s.39.

⁴⁴⁸ Zeitlin, **a.g.e.**, s.660, 664.

⁴⁴⁹ Slater, **a.g.e.**, s.19.

⁴⁵⁰ Zeitlin, **a.g.e.**, s.675.

⁴⁵¹ “*Et ideo ego adulescentulos existimo in scholis stultissimos fieri, quia nihil ex his, quae in usu habemus, aut audiunt aut vident... Qui inter haec nutriuntur, non magis sapere possunt.*” (Petr.1-2)

⁴⁵² Slater, **a.g.e.**, s.16-7.

⁴⁵³ **A.e.**, s.204-5.

⁴⁵⁴ **A.e.**, s.236.

düşünsel tepkileriyle oynayarak bir tür büyü yapan ve **phantasia**'nın⁴⁵⁵ etkisinden faydalanan, ama bunu yaparken gerçeklerden kopmayan bir yazardır. Çünkü Petronius'un gerçekçiliği onun en başta gelen yazınsal meziyetidir⁴⁵⁶.

Trimalchio'nun eşi olan ve ismi "talihli, zengin kadın" anlamına gelen Fortunata, varlıklı olduğu kadar idareli, akıllı ve ne yaptığını bilen bir ev kadınıdır⁴⁵⁷. Zor zamanlarda göstermiş olduğu fedakarlık, dayanışma ve sadakat ile eşiyle birlikte parlak günlere ulaşmalarında pay sahibidir⁴⁵⁸. Fortunata'nın becerisi Trimalchio'nun aklını okumaktan ve onu yönetmekten geçmektedir⁴⁵⁹. Geçmişte Doğu eyaletlerinde bir varyete sanatçısı olarak çalışmış olması muhtemeldir⁴⁶⁰. Kullandığı ad, tipik bir köle ismini çağrıştırmaktadır. Trimalchio ile söz kavgaları bazen uç noktalara varır⁴⁶¹. Ayrıca karısıyla olan ilişkilerinde kararlı bir tavır gösteremediği de anlaşılmaktadır. Encolpius'un gözlemine göre "Fortunata'dan korkmakla birlikte kimi zaman da kendi doğasına uyarak davranmaktadır"⁴⁶². Fortunata, Trimalchio'yu fazlasıyla hatırlatan biçimde, "tepkileriyle rolünü abartan biridir"⁴⁶³. Benzer şekilde,

⁴⁵⁵ **φαντασία** : hayal gücü, imgeleme yetisi, muhayyile.

⁴⁵⁶ Slater, **a.g.e.**, s.218-9, 221, 226-30.

⁴⁵⁷ "Uxor Trimalchionis, Fortunata appellatur, quae nummos modio metitur... Trimalchionis topanta est...haec lupatria providet omnia et ubi non putes. Est sicca, sobria, bonorum consiliorum tantum auri vides." (Petr.37)

(‘Trimalchio’nun eşi, Fortunata olarak bilinir, çuvala parayı çekip çevirir...Trimalchio’nun her şeyidir...bu şeytan gibi zeki kadın her şeyi sezer, hem de aklına gelmeyecek zamanda. Üstelik şaşmazdır, akli başındadır ve öyle parlak fikirleri vardır ki.’)

⁴⁵⁸ "Hoc loco Fortunata rem piam fecit; omne enim aurum suum, omnia vestimenta vendidit et mi centum aureos in manu posuit. Hoc fuit peculii mei fermentum." (Petr.76)

(‘O sırada Fortunata hayırlı bir iş yaptı; tüm mücevherlerini, giysilerini sattı ve elime yüz altın para saydı. Bu da benim servetimin mayası oldu.’)

⁴⁵⁹ "Ad summam, mero meridie si dixerit illi tenebras esse, credet." (Petr.37)

(‘Velhasıl o kadın öğle vakti havanın karardığını söylese, Trimalchio buna da inanır.’)

⁴⁶⁰ "Nemo...vestrum rogat Fortunatam meam, ut saltet? Credite mihi: cordacem nemo melius ducit." (Petr.52)

(‘Fortunata’mın dans etmesini aramızda benden başka isteyen yok mu? Sizi temin ederim ki ondan daha iyi ip dansı yapan yoktur.’)

"Quid enim?" inquit 'ambubaia non meminit se de machina.' (Petr.74)

(‘Niçin hatırlamaz’ dedi ‘sahnede dans eden bir revü kızı olduğunu?’)

⁴⁶¹ "nolo, statuam eius in monumento meo ponas, ne mortuus quidem lites habeam." (Petr.74)

(‘Öldükten sonra da onunla kavga etmek istemediğim için yontusunu benim mezarıma koymamanızı dilerim.’)

⁴⁶² "Nihil autem tam inaequale erat; nam modo Fortunatam verebatur, modo ad naturam suam revertebatur." (Petr.52)

⁴⁶³ "Trimalchio contra offensus convicio calicem in faciem Fortunatae immisit. Illa tanquam oculum perdidisset, exclamavit manusque trementes ad faciem suam admovit...gemere ac flere coepit." (Petr.74)

“tuhaf karışımı parlak renkler ve akla ziyan sayıda değerli takılarıyla” Fortunata’nın giyim zevki de eşininki gibi tartışmalıdır. Kalite ve zarafetten ziyade görsel abartıya önem verdiği anlaşılır. Derdi, kendisine yakışanı bulmak değil ayırım yapmaksızın bedeninin her bir santimini süsle örtmektir⁴⁶⁴.

Yemeğe sonradan katılan -Trimalchio’nun taş ustası olan ayyaş arkadaşı- Habinnas ve eşi Scintilla’nın halleri de kibarlık içermemektedir. Örneğin Scintilla’nın, boynunda taşıdığı ve “mutlu adam” adını verdiği altın bir kutudan iki uzun küpeyi sırayla çıkararak Fortunata’ya göstermesi⁴⁶⁵ bir görgüsüzlüktür. Diğer yandan Habinnas’ın, kendi eşine cinsiyetçi sözler sarf etmekle kalmayıp⁴⁶⁶ ev sahibinin eşine de el şakaları yapması⁴⁶⁷, hoyratlığın ve laubaliliğin bariz dışavurumlarıdır. Scintilla isminin anlamı “kıvılcım” olup bir ev hayvanı için uygundur ve dolayısıyla bir köle adı olması muhtemeldir. Gerek Scintilla gerekse Fortunata, evlilikleri sayesinde sınıf atlayıp burjuvalığa yükselen kadınlardır. Eserdeki diğer kadınlar tehditkarlıkları ve cinsel baskınlıklarıyla kadınsılığın diğer kutbunu temsil ederken, söz konusu iki kadın görece tehlikesiz sayılabilecek tiplerdir. Fortunata ve Scintilla, sonradan para ve güç kazanmış adamlarla evlendiklerinden ve -olasılıkla- kölelikten geldiklerinden, aldatılma korkusu ile kendilerini güvensiz hissederler. Eşlerinin vefasızlığı ve eşleri sarhoşken maruz kaldıkları eşek şakaları sebebiyle bu iki kadını birbirine yakınlaştıran belli bir dert ortaklığı ve dedikodu bağı vardır.

Konukları şaşırtmak amacıyla yapılmış, şekilden şekle giren tuhaf ve fantastik yemekler bir süre sonra usandırmaya başlar ve Encolpius’un ifadesiyle “bunları yemektense insan aç kalmayı yeğler,” duruma gelir⁴⁶⁸. Rimell’a göre “lezzet

(Fortunata’nın hakareti karşısında incinen Trimalchio, karısının suratına bir kadeh fırlattı. O da gözü çıkmış gibi çılgık atıp, titreyen ellerini yüzüne getirdi...feryat edip ağlamaya başladı.)

⁴⁶⁴ C.Panayotakis, **a.g.e.**, s.96, dipnot 196.

⁴⁶⁵ “*Scintilla, quae de cervice sua capsellam detraxit aureolam, quam Felicionem appellabat. Inde duo crotalia protulit et Fortunatae in vicem consideranda dedit.*” (Petr.67)

⁴⁶⁶ “*Mulieres si non essent, omnia pro luto haberemus; nunc hoc est caldum meiere et frigidum potare.*” (Petr.67)

(Kadınlar olmasaydı her şey sıradan olurdu; yani şimdi onlar için ter döküyoruz ama karşılığı soğuk bir teşekkürden ibaret.)

⁴⁶⁷ “*Habinnas furtim consurrexit pedesque Fortunatae correptos super lectum immisit.*” (Petr.67)

⁴⁶⁸ “*Et haec quidem tolerabilia erant, si non fericulum longe monstrosius effecisset, ut vel fame perire mallems.*” (Petr.69)

ve nefaset, mide ekşimesini ve bulantıyı muaf kılmamakta; yemeklerin görüntüdeki çekiciliği ile zehirleyici nüvesi bir arada bulunmaktadır”⁴⁶⁹. Panayotakis’e göre “gösteriş düşkünü yoz bir Romalının” sergilediği aşırılık öyle ileridir ki, okuyucu bir aşamadan sonra bu görgüsüzlüğe isyan etmeyi bırakıp eğlenme psikolojisine geçer⁴⁷⁰. Corbett’e göre Petronius, “görgüsüz koşullarda düzenlenen ve yürüyen bir eğlencenin, sona yaklaştıkça ne kadar çirkinleşebileceğini göstermektedir”. **Cena**’yı okuyucuyu bezdiresiye hatta kusturasıya kadar uzatmasının sebebi, “insanın ikiyüzlülükte sınır tanımayacağını” ısrarla göstermektir. Çünkü Trimalchio’nun misafirperverliğinin bedeli, “kötü ve tatsız son gelene kadar ona katlanmak zorunluluğudur”⁴⁷¹. Zeitlin bunu “ölüm, iktidarsızlık ve yolunu kaybediş imgeleri vasıtasıyla dönemin kültürel başarısızlığının ve tükenişinin iması” olarak yorumlamaktadır⁴⁷².

3. Retorik Öğretmeni *Agamemnon* ve Şair *Eumolpus*

Agamemnon, eserde bir retorik okulunun öğretmeni olan ve olasılıkla burayı da yöneten bir karakterdir. Menelaos isimli bir yardımcısı olması Agamemnon’un bir azatlı olabileceğine işarettir. Çünkü Romalıların, kölelerine birbirleriyle eşleşen isimler vermekten hoşlandığı bilinir. Courtney bu bağlamda, Agamemnon ile Menelaos’un aynı efendi tarafından azat edilmiş eski iki köle olduğu kanısındadır⁴⁷³. Slater yüklenilen bu isimlere bakarak, eski efendinin, Troia Savaşı’nın kahramanı Atreusoğullarına öykünmesini acınası bir durum olarak niteler⁴⁷⁴.

Agamemnon, **Satyricon**’un hemen başında, Encolpius ile güzel konuşma sanatı üzerine yaptığı tartışmada kendini gösterir. Encolpius eserde nadiren gözlenen sağduyulu haliyle, dönemin konuşma alıştırmaları tekniklerine akılcı eleştiriler yöneltmekte ve eğitimi yönünü belli etmektedir. Sullivan bu sahneyi, Petronius’un

⁴⁶⁹ Rimell, **a.g.e.**, s.139.

⁴⁷⁰ C.Panayotakis, **a.g.e.**, s.96, 97, 102.

⁴⁷¹ Corbett, **a.g.e.**, s.73-4.

⁴⁷² Zeitlin, **a.g.e.**, s.674.

⁴⁷³ Courtney, **a.g.e.**, s.54.

⁴⁷⁴ Slater, **a.g.e.**, s.32.

kendi görüşleri olarak yorumlamanın mümkün olduğunu düşünür⁴⁷⁵. Burada Petronius'un -Encolpius vasıtasıyla- öne sürdüğü iddialar **urbanitas** bilincinin kaygılarıdır. Söz konusu kaygılar, "güzel konuşma sanatının bozulmasında retorik öğretmenlerinin büyük sorumluluğu, gayriciddi ve değersiz ifadelerin sık kullanımı yüzünden alaycı ve küçültücü konuşmanın yüreklendirilmesi, Asia'dan Atina'ya gelen boş ve ölçüsüz gevezelik yüzünden güzel konuşma sanatının temel kurallarının sekteye uğrayıp etkisini yitirmesi" olarak sıralanmaktadır⁴⁷⁶. Agamemnon, Encolpius'un bu iddialarına karşılık, ilk olarak, "genç bir adam olmasına rağmen avam zevklerine (**publicus sapor**) uymayan kibar konuşma tarzından dolayı"⁴⁷⁷ onu takdir ederek **urbanitas**'a bir gönderme yapar. Daha sonra da tartışma konusuna açıklık getirerek zengin sofralarında yer kapma sevdasına düşen öğretmenlerin çıkarları gereği dalkavukça davrandıklarını, çocukların eğitiminde ebeveynlerin etkisinde kaldıklarını ve katı disiplinden taviz verdiklerini kabul eder⁴⁷⁸. Agamemnon, "öğrencilerin okulda oyun havasına kapılıp ciddiyetten uzaklaştıkları, gençlerin forumlarda konuşma yapmaya kalktıklarında gülünç duruma düştükleri ve daha kötüsü, insanların ilerleyen yaşlarında, yanlış biçimde eğitilmiş olduklarını kabul etmekten kaçındıkları" kanısındadır⁴⁷⁹. Başarı için "aklın ilkelerini" (**sapientiae praecepta**), "Lucilius'a özgü alçakgönüllülüğü" (**Luciliana humilitas**), "öz denetimli davranışları ve alışkanlıkları" (**mores frugalitatis**), "Sokrates'in öğretileriyle yoğrulmayı" (**Socratico plenus grege**) ve "Cicero'nun tumturaklı sözlerini" (**grandia Ciceronis verba**) salık verir⁴⁸⁰. Bu tezin, **urbanitas**'ın edebi

⁴⁷⁵ Sullivan, **a.g.e.**, s.54.

⁴⁷⁶ "*Pace vestra liceat dixisse, primi omnium eloquentiam perdidistis. Levibus enim atque inanibus sonis ludibria quaedam excitando effecistis, ut corpus orationis enervaretur et caderet...ventosa istaec et enormis loquacitas Athenas ex Asia commigravit...semelque corrupta regula eloquentia stetit et obmutuit.*" (Petr.2)

⁴⁷⁷ "*Adolescens... sermonem habes non **publici saporis** et, quod rarissimum est.*" (Petr.3)

⁴⁷⁸ "*Sicut ficti adulatores cum cenas divitum captant, nihil prius meditantur quam id quod putant gratissimum auditoribus fore: nec enim aliter impetrabunt quod petunt, nisi quasdam insidias auribus fecerint.*" (Petr.3)

(Samimiyetsiz dalkavuklar gibi zenginlerin sofralarında yer kaparlar; ilk yaptıkları şey, davetlilerin en hoş bulacakları şeyleri düşünmektir. Çünkü zihinlere bu tuzakları kurmaksızın başka türlü istediklerini elde edemeyeceklerdir.)

"*Parentes obiurgatione digni sunt, qui nolunt liberos suos severa lege proficere.*" (Petr.4)

(Çocuklarının katı kurallarla gelişimini istemeyen ebeveynler kınanmayı hak etmektedirler.)

⁴⁷⁹ "*pueri in scholis ludunt, iuvenes ridentur in foro, et quod utroque turpius est, quod quisque perperam didicit, in senectute confiteri non vult.*" (Petr.4)

⁴⁸⁰ Petr.4-5.

metinler yoluyla kavramsal olarak açmlandığı ilk bölümünde de aynı öğelerle karşılaşmış olması, Petronius'un zihin yapısının **urbanitas** ile birlikteliğini doğrular niteliktedir.

Şölenlerin gedikli misafiri olan Agamemnon'un **Cena**'daki azatlı-tüccar topluluğa kendi adına söyleyebileceği fazla bir şeyi yoktur. Buna kalkışabileceği elverişli herhangi bir fırsat yakaladığında ise Trimalchio tarafından sahte bir nükteyle sözü kesilmekte ve izleyicileri "gölmekten kırıp geçiren" Trimalchio, Agamemnon'un zayıf çabalarını da boşa çıkarmaktadır. Kültürel uyumsuzluğun keskin olduğu bu koşullarda, yarı-entelektüel de olsa eğitilmiş birinin ya da güzel sanatlarla geçinen bir sanatçının komik duruma düşmesi, dışlanması ve hayal kırıklığı yaşaması içler acısı bir durumdur.

Panayotakis, eğitim sisteminin çöküşü tartışmasında aşırı eleştirel bir rol takınan Agamemnon ve Encolpius için, "genç öğrencilerin seviyesini yükseltmeyi dert edinen ciddi entelektüellerin bir parodisi" yorumunu yapmaktadır. Sahnenin "eğlence, şaka ve şokla" şekillenen gösteriş yanının altını çizerek, kahramanların kişilikleri hakkında büyük psikolojik çıkarımlar "yapmamayı" önerir⁴⁸¹. Keza bu tartışma, içeriği çok daha eskiye dayanan ve Petronius'un döneminde artık gücünü ve geçerliliğini yitirmiş olan yararsız bir tekrar konusudur. Panayotakis'e göre; karşılaştıkları insanların özelliklerine göre kendi kişiliğini beceriyle uyarlayabilmeleri, hem Agamemnon'u hem de Encolpius'u bir pandomim sanatçısına ya da bir profesyonel dalkavuğa yaklaştırmaktadır⁴⁸². Panayotakis'in sözünü ettiği "profesyonel dalkavuk", **perurbanus** olarak kabul edebileceğimiz bir tiptir.

Agamemnon'u **urbanitas** idealinden uzaklaştıran ikiyüzlülüğü, "eğitim sistemindeki sorunların çözümü olarak düşündüğü ciddi tavrı kendi yaşamında göstermemesi" ile anlaşılmaktadır. Zira zenginlerin şölenlerine davet edilmenin inceliklerini iyi bilmektedir. Şölende de Trimalchio'nun göstermelik bilgeliğini överek bir bakıma kendi zekasını hor görmeyi tercih eder. Trimalchio'nun tüm tuhaf heves ve kaprislerini sineye çekerek onun yapmacık tavırlarını ve zevksiz sahne gösterilerini alkışlar. Rimell benzer şekilde, **Satyricon**'daki maddeci, bedensel ve

⁴⁸¹ C.Panayotakis, **a.g.e.**, s.9, 51.

⁴⁸² **A.e.**, s.4.

tensel vurgular ile kahramanların argo, zevksiz ve incelikten yoksun özellikleri arasında bağ kurar. Eserin “temel fiziksel arzuların yol açtığı yanlış anlamaları, yanlış yorumlamaları, acıları, sıkıntıları ve insanı küçük düşüren öz denetim yitimlerini” konu aldığı düşüncesindedir. Eser boyunca, tıpkı yemek yeme isteği gibi, edebiyat etkinliği de zorunlu hatta zorlayıcı bir havadadır. Nero döneminin yemeğe takıntılı “aydınları” edebiyatı adeta “tüketmektedirler”. Edebiyat ve bilgi; bir meslek, toplumsal bir yarar ya da zevk sınırlarının dışına çıkıp hırçın bir tüketim aracına dönüşmüştür. Entelektüel birikim, bir akşam yemeği karşılığında kullanılan bir meta ya da besin işlevi görmektedir⁴⁸³. Tüketilir ve atılır. Ortam şiddete, tehlikeye, aldatmaya ve münasebetsizliğe eğilimlidir⁴⁸⁴. Yemek ve cinsellik iştahı beraberinde israf, tatminsizlik ve yozlaşmayı besler, ve en sonunda delilik ya da çatışmayı doğurur. Rimell, “masraflı yiyeceklerle ve sırf hazcı tavırla bedenın tıka basa doyurulması ile klasik yazın eserlerinin hararetle hatim edilmesi” arasında paralellik görerek “edebiyat ile fiziksel gereksinimleri” mecazi olarak birbirine yaklaştırır. **Satyricon**’da Agamemnon’un yansıttığı, “Romalı okur-yazar takımının neredeyse patlayasıya kadar bilgi yüklemesi yapmak zorunda olduğu” algısını buna delil gösterir. Keza o dönemin öğrencilerinin de karşı karşıya kaldığı durum, edebiyatı özümsemek değil adeta “yemek yer gibi yutmak” ve bunun sonucu “yürüyen bir ansiklopediye” dönüşmektir. “Bilgiye boğulmak ile bilgi körlüğüne kapılmak” arasında ince bir çizgi olduğunu düşünen Rimell, belleğe gayesizce yığılan bilginin bir yük teşkil edeceğini ve bu yüzden insanı güçlü kılacak yerde güçten düşüreğini söylemektedir⁴⁸⁵. Courtney ise Agamemnon ile ilgili bir not düşerek, onun da ikiyüzlülükten muzdarip birisi olmasına karşın, entelektüel geçinen diğer karakterlere göre daha akli başında ve bilinçli konuştuğunu savunmaktadır⁴⁸⁶.

Cena’nın bitimiyle Agamemnon, -elimizde kaldığı kadarıyla- eserde bir daha görünmez.

Eumolpus, **Satyricon**’un ilerleyen bölümlerinde Ascyrtos’un yerini alan ve yaptığı gülünçlüklerle Eski Komediya geleneğini ve **mimus** türünü hatırlatan yaşlı bir

⁴⁸³ Rimell, **a.g.e.**, s.11-2, 17, 22, 49.

⁴⁸⁴ **A.e.**, s.72-3.

⁴⁸⁵ **A.e.**, s.94-6, 131-2, 143, 197.

⁴⁸⁶ Courtney, **a.g.e.**, s.215.

şair⁴⁸⁷, aynı zamanda bir eğitmen ve gözetmendir⁴⁸⁸. Geçmişte bir **quaestor**'un çocuğuna eğitim vermek üzere Pergamon'a maaşlı olarak gitmiş olduğu anlaşılmaktadır⁴⁸⁹. Encolpius'a tezat ya da üstün kişilik yönleri bulunur. Encolpius sözel değerinde hiçbir şey üretmezken, Eumolpus uzun uzun terennüm etmeye bayılır. Okuduğu şiirler ahali tarafından yavan ve sıkıcı da bulunsa, sert tepki de görse, Eumolpus hevesini yitirmemeye kararlıdır⁴⁹⁰. Melankolik bir gururla kendini savunur. Corbett, Eumolpus'un sık sık halk tepkisine maruz kalışını, "şairlere tüm kötülüklerin anası muamelesi yapmanın İS. 1.yy.'daki mizah anlayışının genel bir özelliği oluşu" ile açıklar⁴⁹¹.

Diğer yol arkadaşları gibi o da kılık kıyafet itibarıyla pejmürde de olsa⁴⁹² ve çehresiyle harap görünse de, kültür yönüyle kayda değer bir şeyler aktaran bir ak saçlıdır⁴⁹³. Bu özellikleriyle, eli sonradan para görenlerin nefret etmeye alışık oldukları türden bir edip görüntüsünü kolaylıkla vermektedir⁴⁹⁴. Yaptığı atılganlıklarda ise bir gaye ve ihtiyat payı genellikle vardır⁴⁹⁵. Zor durumlarda sahte erdem gösterileri ya da yalanlarla insanları aldatarak hayatını idame ettirmeye

⁴⁸⁷ "‘Ego’, inquit, ‘poeta sum.’" (Petr.83)

⁴⁸⁸ "‘Ego paedagogus et custos’" (Petr.94)

⁴⁸⁹ "‘In Asiam cum a quaestore essem stipendio eductus, hospitium Pergami accepi... ego coeperam studia eius ordinare, ego docere ac praecipere.’" (Petr.85)

(Bir **quaestor** tarafından maaş karşılığı Asia'ya götürüldüğümde, Pergamon'u geçici mesken kabul ettim...Öğrencimin çalışmalarını yoluna koymaya, onu eğitmeye ve yönlendirmeye başlamıştım.)

⁴⁹⁰ "‘saepius poetice quam humane locutus es.’" (Petr.90)

(‘İnsan aklıyla değil de şair aklıyla konuştun.’)

“relictoque Eumolpo -nam in balneo carmen recitabat-” (Petr.91)

(Eumolpus’u orada terk ettikten sonra, -çünkü o hamamda hala şiir okumakla meşguldü-)

“Nam et dum labor...paene vapulavi, quia conatus sum circa solium sedentibus carmen recitare, et postquam de balneo tanquam de theatro eiectus sum.” (Petr.92)

(‘Ama yıkanırken neredeyse dayak yiyecektim...Çünkü kurna etrafında oturanlara şiir okumaya çalıştım ve daha önce tiyatrodan kovulduğum gibi hamamdan da kovuldum.’)

“Invenimus Eumolpum sedentem membranaeque ingenti versus ingerentem. Mirati ergo, quod illi vacaret in vicinia mortis poema facere.” (Petr.115)

(Eumolpus’u oturduğu yerde büyük bir parşömene dizeler aktarırken bulduk. Ve neticede, ölümün yanıbaşındayken bile kendine şiir yazabilecek zamanı ayırabilmesine şaşırdık.)

⁴⁹¹ Corbett, **a.g.e.**, s.48, 79.

⁴⁹² “tam male vestitus” (Petr.83)

⁴⁹³ “senex canus, exercitati vultus et qui videretur nescio quid magnum promittere, sed cultu non proinde speciosus.” (Petr.83)

⁴⁹⁴ “ut facile appareret eum ex hac nota litteratum esse, quos odisse divites solent.” (Petr.83)

⁴⁹⁵ “Epicurus amare iussit, et hoc vitam dixit habere tēloç.” (Petr.132)

([Eumolpus:] ‘Sevmeyi buyurdu Epikuros ve bunun yaşamın amacı olduğunu söyledi.’)

“prudentialior Eumolpus convertit ad novitatem rei mentem.” (Petr.117)

(daha tedbirli olan Eumolpus, durumun tuhaflığına dikkat yöneltti.)

çalıştığı olur. Örneğin, Encolpius ve Giton ile birlikte Kroton'a geldiklerinde kendini büyük bir servet sahibi, dostlarını da köleleriymiş gibi beceriyle tanıtarak miras avcılarının sırtından geçinmeyi başarır. İ.S.1.yy'da yaygın bir uygulama ve "sosyal bir şer" olan **captatio** (miras avcılığı), Petronius'a, **satira** için iyi bir tema teşkil etmektedir⁴⁹⁶. Dostları bitkin, bitik, yılgın ve dermansız tipler iken; Eumolpus babacan görünümlü, şen, kaygısız, ümitli ve akli entrikalarla dolu biridir⁴⁹⁷. Dünyayı olabildiği kadar rahat yaşanması gereken bir yer olarak görmesiyle ve hayatı basite indirgeyen haliyle bir Epikürosçuyu andırdığı söylenebilir. Encolpius ya da Ascylos gibi arzularının kurbanı olmaz, çünkü isteklerini kişisel amaçları için yönlendirebilen açıkgoz biridir⁴⁹⁸.

Veciz konuşmayı seven, mizahtan anlayan, canlı bir adam⁴⁹⁹ ve bir edebiyatçı olmasına rağmen bazı belirgin olumsuz karakter özellikleri Eumolpus'u, bir **urbanus** olarak tanımlamaya engeldir. Keza George, Eumolpus ve Agamemnon'u birer **bona mens**⁵⁰⁰ hayranı olarak görmekle birlikte "onlardan ciddi bir eğitim ya da yazın eleştirisi beklemenin, Trimalchio'dan bir **urbanitas** modeli çıkarmak ya da şehvetli rahibe Quartilla'dan kusursuz bir dini ritüel beklemek kadar mümkün olabileceğini" söylemektedir⁵⁰¹. Keza eserdeki bayağı karakterlere mahsus ahlaksızlık ve ikiye bölünmüşlüğü benzer bir örneği, Eumolpus'un bir hanımefendi olarak bilinen Philomela'nın kızı ile ilişkiye girdiği sahnedir⁵⁰². Başta onurlu biri zannedilen anne Philomela'nın aslında sadece "dindarlık tasladığı" anlaşılır.

Öte taraftan Arrowsmith'in de işaret ettiği üzere Eumolpus'u ilgilendiren esas sorun, "tumturaklı ve rahatına düşkün konuşma tarzını, geleneksellik ve kibarlığın bir parçası sanmasıdır". Bu haliyle Eumolpus, geleneksel kültürün sahte yüzünü temsil etmektedir⁵⁰³. Slater, Eumolpus'u bir "şair bozuntusu" ve "Encolpius kadar sahte bir entelektüel" olarak değerlendirir. Ona göre Eumolpus, "bir **urbanus**'un

⁴⁹⁶ Rose, **The Date and Author of the Satyricon**, Mnemosyne Bibliotheca Classica Batava : Supplementum v.16, Leiden, E.J.Brill, 1971, s.32.

⁴⁹⁷ "Facite ergo me dominum, si negotiatio placet." (Petr.117)
(‘Ticaretten hoşlanıyorsanız, beni patronunuz yapın.’)

⁴⁹⁸ Rankin, **a.g.e.**, s.29-31.

⁴⁹⁹ George, **a.g.e.**, s.347.

⁵⁰⁰ İyi niyet, güzel düşünce.

⁵⁰¹ George, "Petronius and Lucan *De Bello Civili*", **The Classical Quarterly** 24 (1974), s.132-3
şurada: C.Panayotakis, **a.g.e.**, s.8, dipnot 32.

⁵⁰² Petr.140.

⁵⁰³ Arrowsmith, **a.g.e.**, s.321.

kibar konuşma tarzı ile kendisine ait olmayan şairane üslup arasında bölünmüş biridir”⁵⁰⁴. Corbett de “Eumolpus’un bir **scurra** ile ortak yanının daha fazla olduğunu” belirtirken doğaçlama yalan söyleyebilme yeteneğine işaret eder⁵⁰⁵. Eumolpus, şair kimliğine kendini fazlaca kaptırarak öz denetimini yitirdiği zaman - tıpkı Trimalchio gibi- alay konusuna dönüşmektedir. Şiirin dürtülerinden kurtulduğu anlarda ise kendini dinleyiciye göre uyarlayabilen karakteriyle ciddiyetsiz ve teklifsiz olabilmektedir⁵⁰⁶. Slater, Encolpius ve diğer dostları gibi Eumolpus’ta da gözlenen, koşullara göre davranış değiştirebilme gücüne “kendini kurgulaştırma” adını verir⁵⁰⁷. Eğitilmiş konuşmanın, sonradan kazanılan ve sosyal sınıf şartlarının biçimlendirdiği bilinçli bir süreç olduğunu düşünen Slater’in bu yargısı⁵⁰⁸, Quintilianus’un **urbanitas** üzerindeki tezlerini de hatırlatmaktadır. Şu da var ki Eumolpus’un “sosyal sesi” ile “eğitilmiş sesi” birbirinden kolaylıkla ayırt edilebilirken, Trimalchio için aynısını söylemek mümkün değildir. Çünkü Trimalchio’da bu iki ses, içinden çıkılamayacak kadar birbirine geçmiştir. Buna dayanarak da Trimalchio’nun **rusticus** ve **peregrinus** özelliklerinden izler taşıyan bir karakter, Eumolpus’un ise bir **perurbanus** olduğunu iddia edebilmekteyiz.

Eumolpus doğaçlama yeteneği ve zeka kıvraklığı sayesinde kendini toparlamanın yollarını bulabilen birisidir⁵⁰⁹. Horsfall’a göre, gülünçleme yeteneği ve sözel gelişmişliği ile farklılaşmaktadır⁵¹⁰. Her ne kadar birinci şahıs anlatıcı olduğu için teknik olarak **Satyricon**’un her bir sözcüğü Encolpius’a ait görünse de, Slater, Encolpius’tan sonra Petronius’un sesini en fazla yansıtan karakterin Eumolpus olduğu kanısındadır⁵¹¹. Keza eserde **urbanitas**’ın ilgi alanına giren “güzel ve doğru konuşma, nüktedanlık, sanat ve felsefe sevgisi, yazınsal **decorum**” gibi konular hakkında Petronius’un sanatsal yargılarının Eumolpus aracılığıyla aktarıldığı bölümler vardır:

⁵⁰⁴ Slater, **a.g.e.**, s.95, 99, 153.

⁵⁰⁵ Corbett, **a.g.e.**, s.99.

⁵⁰⁶ Slater, **a.g.e.**, s.94, 100-1.

⁵⁰⁷ **A.e.**, s.133 : “self-fictionalization”.

⁵⁰⁸ **A.e.**, s.156.

⁵⁰⁹ Slater, **a.g.e.**, s.102, 162.

⁵¹⁰ Horsfall, “The Uses of Literacy and the Cena Trimalchionis: I”, **Greece&Rome**, Second Series, Vol.36, No.1 (Apr.,1989), s.83.

⁵¹¹ Slater, **a.g.e.**, s.152-3.

“*Eumolpus tanquam litterarum studiosus.*” (Petr.102)

(Tam tamına edebiyata düşkün biri olarak Eumolpus.)

“*dicta voluit in calvos stigmososque iaculari.*” (Petr.109)

(Kel kafalı ve damgalı suçluları nükteli sözlerle alaya aldı.)

“*Eumolpus...homo dicacissimus carminibus vindicaret.*” (Petr.113)

(Eumolpus... son derece nükteli bir adam olarak dizeleriyle öç alabiliyordu.)

“*Eumolpus autem dum epigramma mortuo facit...*” (Petr.115)

(Öte yandan Eumolpus, merhum için bir epigram yazarken...)

“*Iocari ego senem poetica levitate credebam.*” (Petr.117)

(Yaşlı adamın⁵¹² şairlere özgü bir incelikle latife yaptığını düşünüyordum.)

“*Refugiendum est ab omni verborum, ut ita dicam, vilitate et sumendae voces a plebe
semotae, ut fiat 'odi profanum vulgus et arceo.'*” (Petr.118)

(‘Kuru kalabalıktan nefret ediyorum ve uzak duruyorum’ söylemini⁵¹³ gerçekleştirmek için
tüm ucuz ifadelerden kaçınmalı ve deyim yerindeyse, avam konuşmadan uzak bir dil
benimsenmelidir)

“*Curandum est, ne sententiae emineant extra corpus orationis expressae.*” (Petr.118)

(Özlü sözlerin, söylevin bütünlüğünü bozacak kadar göz alıcı olmamasına dikkat
edilmelidir.)

“*Sententiae intexto vestibis colore niteant.*” (Petr.118)

(Özlü sözler, elbisedeki renkli işlemeler gibi parlansın.)

“*Sermonis puri non tristis gratia ridet*

quodque facit populus, candida lingua refert.” (Petr.132)

(Temiz konuşmamın kederli olmayan sevecenliği tebessüm etmektedir,
Halk her ne yapıyorsa benim içten dilim anlatır.)

“*Nihil est hominum inepta persuasione falsius.*” (Petr.132)

(Hiçbir şey insanların boş inançlarından daha aldatıcı değildir.)

“*Nihil est commodius quam semper cum sapientia loqui.*” (Petr.140)

⁵¹² Eumolpus.

⁵¹³ **Satyricon**’daki bu alıntı Horatius’tan (Hor.**Carm.**3.1.1) yapılmıştır. Metnin devamında (Petr.118) Homeros’un, Eski Yunan lirik şairlerinin, Vergilius’un ve Horatius’un anılmaları (“*Homerus testis et lyrici Romanusque Vergilius et Horatii curiosa felicitas*”) Sullivan’a göre, Petronius’un adı geçen şairlere hayranlığının ve gelenekçi anlayışının bir göstergesidir. (Sullivan, **a.g.e.**, s.67)

(Daima bilge insanlarla sohbet etmekten daha faydalı bir şey yoktur.)

Eumolpus ile Encolpius arasında bir resim galerisinde geçen ve güzel sanatlardaki “estetik duyarlılık ve değer eksikliğini” konu alan özenli ve entelektüel sohbet, esasen Petronius’un ahlakçı görüşlerini yansıtan bir sahnedir. Sullivan’a göre mekan olarak resim galerisinin seçilmiş olması Petronius’un ressam ve heykeltıraşların görüşlerine yüksek değer atfetmesindendir⁵¹⁴. **Urbanitas** ölçütleriyle yapılan böylesi bir çağ eleştirisinde; estetik yozlaşma, kibar ve etkili söz söylemenin önemini yitirmesi, bilimsel merakın azalması, felsefenin kuraklığı, erdemsizlik gibi sorunlar ortaya konmakta ve sözü geçen sorunlar artan para hırsıyla ilişkilendirilmektedir. Petronius’un bu metinde “tarz, tavır ve beğenilerdeki köklü değişimlere” işaret eden **tropica** (neut.pl.)⁵¹⁵ sözcüğünü kullanması ayrıca dikkat çekicidir:

“pecuniae cupiditas haec tropica instituit. Priscis enim temporibus, cum adhuc nuda virtus placeret... Verum ut ad plastas convertertar, Lysippum statuæ unius lineamentis inhaerentem inopia extinxit, et Myron, qui paene animas hominum ferarumque aere comprehenderat, non invenit heredem. At nos vino scortisque demersi ne paratas quidem artes audemus cognoscere, sed accusatores antiquitatis vitia tantum docemus et discimus. Ubi est dialectica? Ubi astronomia? Ubi sapientiae cultissima via? Quis unquam venit in templum et votum fecit, si ad eloquentiam pervenisset? Quis, si philosophiae fontem attigisset? Ac ne bonam quidem mentem aut bonam valitudinem petunt... Noli ergo mirari, si pictura defecit, cum omnibus diis hominibusque formosior videatur massa auri, quam quicquid Apelles Phidiasque, Graeculi delirantes, fecerunt.” (Petr.88)

(Bu değişimi başlatan para tutkusudur. Çünkü özgür bilimler insanların sadece erdemlerle mutlu olduğu eski zamanlarda geliyordu... Heykel sanatını ele alırsam, gerçekten de Lysippus, yaptığı bir yontunun ince detaylarıyla kendini paralarken açıklıktan ölüp gitmiştir. Keza insan ya da hayvan hemen her canlının ruhunu bronz ile şekillendiren Myron’un arkasında bırakacağı bir mirasçısı yoktu. Bizler şaraba ve kadınlara sarmış bir halde, somut yapıtları anlamaya kalkışmıyoruz da şikayet ede ede kadim çağın kusurlarını öğreniyor ve öğretiyoruz. Mantık ve astronomi nerede kaldı? Ya bilgeliğin o incelikli yolu? Tapınağa gidip de belagatta ustalaşayım diye yakaran kimse var mı hiç? Felsefenin pınarına erişebilen var mı? Ne iyi niyet ne de esenlik peşindeler... Eğer altın külçesi tüm tanrılara ve insanlara Apelles, Phidias ve diğer çılgın Yunan sanatçıların eserlerinden daha güzel görünüyorsa, o zaman resim sanatının bozulmasına da şaşmayın.)

⁵¹⁴ Sullivan, a.g.e., s.207.

⁵¹⁵ Oxford Latin Dictionary, 1968, s.1981 : “a change in tastes, manners; revolution”.

Sullivan’a göre **Satyricon**’da hayranlık uyandıracak bir karakter bulmak mümkün değildir⁵¹⁶. Keza Corbett, Encolpius ile Eumolpus’u kıyaslarken, bir **scholasticus** kisvesiyle Encolpius’un ilerde, şu haliyle Eumolpus’a benzer biri olabileceğini düşünmektedir. Ona göre ikisi de başıboşluğu, sorumluluğa tercih etmektedirler. Ahlak duygusundan yoksun, miskin ve pısrık fırsatçılarıdır. Yine Corbett’e göre, söylevi latif ama şairliği vasat biri olarak Eumolpus’un kendine bir koruyucu bulamamasına şaşırmamak gerekir, çünkü samimiyetsizliği saydamdır⁵¹⁷.

Sullivan’a göre, Eumolpus’u, Petronius’un ciddi ve samimi görüşlerini aktarırken izlemek hayret verici olmamalıdır. Çünkü Latin Edebiyatı’nda statü olarak “değersiz” addedilen karakterlerin önemli konuları dillendirmeye vasıta olmaları nadir bir durum değildir⁵¹⁸. **Satyricon**’da yer alan ve **Bellum civile** adıyla anılan 295 dizelik uzun şiir, böyle bir işlevi yerine getirmek ve duyguları harekete geçirmek niyetiyle yazılmış bir bölümdür. Tüm evreni elinde tutan muzaffer Romalının⁵¹⁹ bitmek bilmeyen doyumsuzluğunu, servet arayışını⁵²⁰, ata geleneklerinin yıkımını, namus anlayışının çöküşünü⁵²¹, şan-şeref-saygınlığın yitirilişini⁵²², ülkenin perişanlığını⁵²³ ve lüks içinde topyekün çürümeyi anlatan bir metindir:

“Non vulgo nota placebant gaudia.” (Petr.119)
(Sade zevkler sıradan insanları bile memnun etmiyordu.)

“Ingeniosa gula est.” (Petr.119)
(Oburluk bile doğal kabul ediliyor.)

“Nec minor in campo furor est, emptique Quirites
...lucri suffragia vertunt.” (Petr.119)
(Kamuya açık yerlerde bile hiddet az değildir. Roma vatandaşları rüşvetle satın alınmış...
menfaat icabı oy tercihlerini değiştiriyorlar.)

⁵¹⁶ Sullivan, **a.g.e.**, s.171.

⁵¹⁷ Corbett, **a.g.e.**, s.80

⁵¹⁸ Sullivan, **a.g.e.**, s.171.

⁵¹⁹ “Orbem iam totum victor Romanus habebat,
qua mare, qua terrae, qua sidus currit utrumque.
Nec satiat erat...” (Petr.119)

⁵²⁰ “quaerebantur opes” (Petr.119)

⁵²¹ “hoc dedecoris populo morumque ruina” (Petr.119)

⁵²² “victa potestas Romanumque decus” (Petr.119)

⁵²³ “Roma perdita” (Petr.119)

*“Venalis populus, venalis curia patrum,
est favor in pretio. Senibus quoque libera virtus
exciderat, sparsisque opibus conversa potestas
ipsaque maiestas auro corrupta iacebat.”* (Petr.119)

(Millet satılık, meclis satılık,
iyilik artık ücrete tabi. Ataların bozulmamış erdemi de kaybolup gitti,
Servet ortaya saçılınca erk de el değiştirdi,
Altın ile yozlaşan egemenlik bizzat mecalsiz yatıyordu.)

“Nulla est certa domus, nullum sine pignore corpus.” (Petr.119)
(Hiçbir yuva güvende değil, ipoteksiz insan yok.)

“Arma placent miseris...Inops audacia tuta est.” (Petr.119)
(Silahlar, çaresizleri mutlu ediyor...Yoksul insan, güvenliğini cüretkarlıkta arıyor.)

*“Ipsa suas vires odit Romana iuventus
et quas struxit opes, male sustinet.”* (Petr.120)
(Roma’nın savaşçı gücü, kendi gücünden nefret eder hale geldi
ve biriktirdiği serveti artık zor bela taşıyor.)

“Destruet istas idem, qui posuit, moles deus” (Petr.121)
(Yığınla serveti yaptıran tanrı aynı şekilde bunu yıkacaktır da.)

“Mercedibus emptae ac viles operae.” (Petr.122)
(Satın alınmış ama değersiz olan emekler.)

“Patria pontus iam tutior.” (Petr.123)
(Denizler şimdilerde vatanımdan daha güvenli.)

“Factum est in terris, quicquid Discordia iussit.” (Petr.124)
(Nifak Tanrıçası’nın tüm istekleri gerçekleşti yeryüzünde.)

Egemenliğini sağlamlaştırmak isteyen yıkıcı Dis daha çok ceset⁵²⁴, Fortuna ise daha çok kan istemektedir⁵²⁵. Slater, **Bellum civile** şiirini, bir “kara mizah” eseri olan **Satyricon**’un içine düşülmüş buruk bir not olarak yorumlar⁵²⁶. Zeitlin, bir

⁵²⁴ *“Pax...relicto orbe fugax Ditis petit implacabile regnum.”* (Petr.124)

(Yeryüzünü terk eden ürkek barış, yeraltı tanrısının amansız ülkesine doğru ilerliyor.)

⁵²⁵ *“Et mihi cordi quippe cremare viros et sanguine pascere luxum.”* (Petr.121)

(‘Yiğit insanları tüketmek ve taşkınlığı kanla beslemek hoşuma gider.’)

⁵²⁶ Slater, **a.g.e.**, s.122.

yandan bu şiirin kötümser dizelerine diğer yandan ise Vergilius'un **Aeneis**'teki cesaret verici ruh haline dikkat çekerek, Augustus dönemi ile Nero dönemini kıyaslamaya çalışır. **Aeneis**'te **furor**'un zaptedilmesiyle kurulan ve Augustus döneminde doruğa ulaşan bir uygarlık anlatılarak topluma moral aşılanmaktadır. Petronius'un **Bellum civile** ile betimlediği manzarada ise Augustus sonrasında Nero yüzünden **furor**'a esir düşen bir Roma uygarlığı yer almaktadır⁵²⁷. Slater, isabetli biçimde, "kahramanlığın sadece bir gösterişten ibaret olduğu Petronius'un gölgeler dünyası" ile "Vergilius'un kahramanlar dünyası" arasında billurlaşan bir fark olduğu yorumunu yapar⁵²⁸. Petronius'un resmettiği dermansız dünyada, nobran bir deyişle, "aşk, yerini sadece cinsel ilişkiye bırakırken; ölüm, iktidarsızlığın mecaz karşılığı olmuştur."⁵²⁹

Corbett, eserin ana fikrinin, 137. bölümde yer alan kısa şiirin ilk dizelerinde yattığı düşüncesindedir:

*"Quisquis habet nummos, secura navigat aura
fortunamque suo temperat arbitrio...
Quod vis, nummis praesentibus opta, et veniet.
Clausum possidet area Iovum."* (Petr.137)

(Her kim paraya sahipse, rüzgarı arkasına alır
ve kaderini istediği gibi yönlendirir...
Paran mevcutsa, arzu ettiğin şeyi seç ve gelsin.
Kasanın içinde, gizli bir Iuppiter vardır.)

Oenothea isimli Priapus rahibesinin Encolpius tarafından rüşvetle yatıştırılabildiği göz önüne alınırsa⁵³⁰, yukarıdaki beyitlerde -tüccar, öğrenci, gezgin ve hırsızların tanrısı olan- Mercurius'un gücünün, bereket tanrısı da dahil bütün

⁵²⁷ Zeitlin, "Romanus Petronius: A Study of the *Troiae Halosis* and the *Bellum Civile*", **Latomus** 30, 1971, s.67-82.

⁵²⁸ Slater, **a.g.e.**, s.128.

⁵²⁹ Zeitlin, "Romanus Petronius: A Study of the *Troiae Halosis* and the *Bellum Civile*", **Latomus** 30, 1971, s.71.

⁵³⁰ "Ecce duos aureos pono, unde possitis et deos et anseres emere' Quos ut vidit Oenothea, 'ignosce' inquit 'adulescens, sollicita sum tua causa. Amoris est hoc argumentum, non malignitatis. Itaque dabimus operam, ne quis sciat. Tu modo deos roga, ut illi facto tuo ignoscant.'" (Petr.137)

(‘İşte iki altın para koyuyorum, hem kazları hem de tanrıları satın alabilesiniz diye’. Bunları görünce Oenothea ‘bağışla genç adam’ dedi. ‘Başına gelene üzuldüm. Bu, sevginin bir kanıtıdır, kötü niyetin değil. Bundan kimsenin haberi olmamasına özen gösterelim. Sen de bir yandan tanrılara yakar ki yaptığın şeyi bağışlasınlar’.)

tanrılardan daha üstün olduğu ima edilmektedir. Bu alaycı şiir, paranın büyük gücü üzerinedir. Corbett buradan hareketle; meseleyi her ne kadar babacan ve yüce gönüllü biçimde ele almaya çalışmış da olsa Petronius'un, "ikiyüzlülüğü, insanlığın baskın ve evrensel karakteri olarak gösterdiğini" düşünmektedir. Aynı zamanda Roma'nın o dönemde düştüğü açgözlülüğü vurgulayan Corbett, "tuhaf inanç ve adetlerini de beraberlerinde getiren göçmen yabancılara" özellikle işaret eden Petronius'un, **urbanitas**'ın tutucu yanını da ele verdiği kanısındadır⁵³¹.

Tarihte Italia'nın en önde gelen kolonilerinden birisi olarak bilinen ve **Satyricon**'un geçtiği dönemde artık mevcut olmayan Kroton⁵³², eserde şöyle betimlenmektedir: "Bu kentte edebiyat çalışmaları takdir edilmez; güzel konuşma sanatına yer yoktur; tutumluluk ve kutsal örf adetler övgü itibarıyla bir yarar sağlamaz"⁵³³. Uygarlıktan barbarlığa gerileyişi özetleyen bu yozlaşmanın varacağı tüyler ürpertici dip nokta da şöyle ifade edilmektedir: "Bu kentte göreceğiniz her kim olursa olsun insanların iki gruba ayrıldıklarını biliniz; ya avdırlar ya da avcı"⁵³⁴. Kentteki acımasızlığın en çarpıcı örneği, Kroton'da geçen bölümün henüz en başında ortaya çıkmaktadır. Lichas'ın gemisinin batmasıyla kazazede durumuna düşenleri (Encolpius, Giton, Eumolpus) kurtarmaya gelmiş balıkçıların esas niyeti misafirperverlik değildir. Balıkçılar burada "ganimeti ele geçirmek" için harekete geçmiş düzenbazlardır. İnsanların sağ kurtulduğunu ve kendilerini savunabilecek durumda olduklarını görünce planları boşa çıkar ve kötülükten vazgeçmek zorunda kalırlar⁵³⁵.

Eumolpus'un karakter analizine tekrar dönersek; Conte'ye göre, Eumolpus klasik edebiyatçılara öykünmekle birlikte gerçek bir sanatçının sergilemesi gereken

- 1) yaratıcılık ile teknik,
- 2) kuram ile pratik,

⁵³¹ Corbett, **a.g.e.**, s.108.

⁵³² C.Panayotakis, **a.g.e.**, s.157.

⁵³³ "In hac enim urbe non litterarum studia celebrantur, non eloquentia locum habet, non frugalitas sanctique mores laudibus ad fructum perveniunt." (Petr.116)

⁵³⁴ "quoscunque homines in hac urbe videritis, scitote in duas partes esse divisos. Nam aut captantur aut captant." (Petr.116)

⁵³⁵ "Procurrere piscatores parvulis expediti navigiis ad praedam rapiendam. Deinde ut aliquos viderunt, qui suas opes defenderent, mutaverunt crudelitatem in auxilium." (Petr.114)

(Balıkçılar, ganimeti kapmak amacıyla küçük teknelerle ileri doğru atılmaya hazırlandılar. Daha sonra, öz varlıklarını koruyabilecek canlı insanları gördüklerinde, zulümden vazgeçip yardım ettiler.)

3) esin ile taklit arasındaki zorunlu dengeden yoksundur⁵³⁶.

Courtney'e göre esasen Eumolpus'u vasatlık tuzağına düşüren sebep, "geleneksel estetik teoriye duyduğu hayranlıktır". Tumturaklı şiirlere öykünmeye çalışırken ortaya çıkardığı ürün, nükteli epigramdan ibarettir⁵³⁷. Petronius'un aristokratik hatta tutucu bir bakışla "Nero kültürünün yapmacık yanına itiraz ettiğini" ve "sanatçı heyecanının dinleyici yalakalığına ve kendini pazarlamaya dönüşmesine tepki gösterdiğini" düşünen Conte, bunun arkasında Petronius'un **urbanitas** bakış açısının yattığı kanısındadır. Petronius "kendini saklayarak" dolaylı bir tavır göstermektedir. **Urbanus** profilli bir yazar olarak, yarattığı avam (**vulgaris**) karakterlere tuzaklar kurup onları gülünç durumlara düşürür. Eserin kahramanlarına, sürekli kuşku duyduğu suç ortakları gibi davranır. Conte'ye göre Petronius, şiir yazmayı dizginsiz fevri bir dürtü ya da bir buhran haline dönüştüren anlayışa itiraz etmektedir. "Geçmişin büyük isimlerinin yüceliği ile ruhsuz, soğuk, resmi, duyarsız tumturaklı konuşmayı birbirine karıştıran" günün yaşam ve sanat zevkine tahammül edememektedir. Conte, klasik edebiyata model olan yazarları çirkin, kaba ve deforme biçimde taklit eden **Satyricon** kahramanlarını "patolojik yalancı ya da mübalağcı" anlamına gelen "mitoman" terimiyle nitelemektedir⁵³⁸. "Yazınsal biçemlemenin"⁵³⁹ tüm yönlerine duyarlı olan Petronius, farklı sosyal tabakalardaki dil, kayıt ve dizgiyi⁵⁴⁰ birbirinden ayırabilmeyi iyi bildiği için buradan bir eğlence üretmekte ve ayrı kültürleri birbiriyle çarpıştırmaktadır. Bunu yaparken avam bir karakterin kendini eleştirmekten yoksun, kendini tanıyamamış ve kişisel farkındalıktan yoksun özelliklerinden faydalanır. Eumolpus için sınıf atlamak, yücelmek ve asalete ulaşmak hastalık derecesinde bir gaye olduğu halde bunun kendisine uzaklığını, kendisi için ulaşılmazlığını görmekte zorlanır. Yazın evreninin büyük isimlerine öykünmeye kalkışmak, donanımı yetersiz ve ilkesiz bir kişiyi sadece karikatürleştirmekle kalır.

Petronius'un hedefi Latin klasiklerinin saygınlığını tartışmak değil, onların bir takım bilgiler tarafından uygunsuz kullanımını eleştirmektir. Çünkü yetkin olmaktan uzak böylesi bir merak, konuları sırf kalıplara ve duygusallığa

⁵³⁶ Conte, **a.g.e.**, s.68.

⁵³⁷ Courtney, **a.g.e.**, s.188.

⁵³⁸ Conte, **a.g.e.**, s.27, 43, 50, 69, 70, 72.

⁵³⁹ **A.e.**, s.84. : "Literary stylization"

⁵⁴⁰ **A.e.**, s.84. : "Codes of style"

indirgemektedir. Petronius'un şiddetli alay içeren itirazı, örnek alınan **urbanus** ögelerin özünden koparılarak yapmacık hal, hareket, poz ve tavırlara dönüşmesinedir. Yukarıda "mitomani" olarak adı geçen "hezeyan ölçüsünde yalancılığın" verdiği tükenmek bilmeyen anlatma enerjisiyle ve kendini kandırmanın verdiği olağandışı hayal gücüyle, saygınlık kazanma uğruna gösterilen bu çaba **urbanitas**'ın önemli niteliklerinden birisi olan **decorum**'dan yoksundur. **Urbanitas** kültürünü ona ait olmayan bir şeyle sentezlemeye ve eklemlmeye çalışmanın ortaya çıkaracağı sonuç, bir tür "kuş başlı at gövdeli"⁵⁴¹ tuhaf bir yaratık olacaktır⁵⁴².

Eserin, Agamemnon ve Eumolpus dışındaki yan kahramanlarını kısaca değerlendirmek gerekirse eğer; ilk olarak Lichas ve Tryphaena'nın sözü edilmelidir. Kroton'a yapılan deniz yolculuğu sırasında Encolpius ve Giton'un ölümcül düşmanları olarak ortaya çıkan Lichas ve Tryphaena, eserdeki diğer çiftler gibi (Trimalchio-Fortunata ve Habinnas-Scintilla) tuhaf insanlardır⁵⁴³. Lichas, ticari yük taşıyan varsıl bir gemi kaptanı; Tryphaena ise Latin komedyalarındaki bir **meretrix** (vamp kadın) ya da tiyatro kumpanyalarındaki bir **mima** (kadın oyuncu) benzeri, güzel ama savurgan bir kadındır. Etimolojik kök olarak "lüks ve israf içinde yaşamak" anlamında **τρυφᾶν** sözcüğünden gelen Tryphaena, Priuli'ye göre, nadir rastlanan bir isim değildir⁵⁴⁴. Petronius'un canlı hayalgücünün bir ürünü olan yarı kurmaca yarı gerçekçi bir karakterdir. Acımasızlığı, kalpsizliği, kıskançlığı, kararlılığı, etkinliği, fırsatçılığı, maddiyatçılığı ve yer yer de naifliği ile göze çarpan muammalı bir kişiliktir⁵⁴⁵. Batıl inançların **Satyricon**'da oynadığı önemli role, Trimalchio bahsinde değinilmişti. Deniz yolculuğunun geçtiği bölüm, aynı şekilde, bu temayı işlemeye son derece uygun olaylar içermektedir. Ayrıca eserin bu

⁵⁴¹ **Hippogriff** adı verilen bu mitolojik figür, Vergilius'un **Eclogae** eserinde anılır:

"*Iungentur iam grypes equis*," (Verg.Ecl.8.27)

⁵⁴² Conte, **a.g.e.**, s.84-6, 89, 102.

⁵⁴³ Lichas ve Tryphaena evli bir çift değildir. Öte yandan Lichas'ın olası eşi Hedyle'nin adı, **Satyricon**'da -elimizde kalan bölümler dahilinde- bir kere geçmektedir. O bölümden anlaşıldığı kadarıyla Hedyle, eşi Lichas'ı, -eserin eksik olan bir bölümünde- Encolpius ile aldatarak kaçmıştır. Böylelikle Lichas'ın, tesadüfen gemisinde bulduğu Encolpius'u geçmişten anımsaması ve hırçınlaşması, mantıklı bir açıklama bulabilmektedir:

"*Non dubie redierat in animum Hedyle expilatumque libidinosa migratione navigium*." (Petr.113)

(Hedyle aşıyla birlikte kaçarken talan edilen gemisi aklına gelmişti.)

⁵⁴⁴ S.Priuli, **Ascyrtos** (Brussels 1975), s.51 şurada: Courtney, **a.g.e.**, s.42, dipnot 44.

⁵⁴⁵ C.Panayotakis, **a.g.e.**, s.141-3.

kısımında, “paralel rüya” yeni bir tema olarak dikkat çekmektedir. Lichas ve Tryphaena uykularında aynı rüyayı görürler⁵⁴⁶. Olayın devamında Lichas, büyük bir yanlışlığa girerek, talihin hep kendi yanında olacağına hükmeder. Ama bu peşin hükmün ne kadar aldatıcı olduğu konusunda okuyucusunu önceden bilgilendirmiş olan Petronius, kendini ölümsüz zanneden Lichas’ı bir deniz kazasına kurban ederek bir anlamda hem okuyucuyu hem de kendini eğlendirir. Öte yandan durumu ümitsiz gibi görünen Encolpius ve dostları, bu korkunç deniz yolculuğundan ve kazadan canlı kurtulmayı başarırlar.

Karaya çıkıp kurtuldukları Kroton’da geçen bölümde ise Latin komedyalarının bir başka değişmez karakteri olan “kurnaz hizmetçi kız” (**ancilla**) ortaya çıkar. Bu rolü eserde Khrysis karakteri yüklenmektedir. Kroton’un varsıl ve güzel kadını Kirke’nin yardımcılığını yapan Khrysis, sahibesinin para ve alışveriş işleriyle de meşgul olan bir tür arabulucu, gönül alıcı ve yatıştırıcı (**conciliatrix**) bir kişiliktir. Preson tarafından “**Satyricon**’da rastlanan alışlagelmiş komik tipler içinde en kusursuzu”⁵⁴⁷ olarak tanımlanan Khrysis, abartılı üsluptaki konuşmasıyla fark edilir. Beklenmedik zamanlarda günlük konuşma tarzını bırakıp stilize konuşmaya geçişi, Panayotakis tarafından, hanımefendi (**matrona**) olmaya öykünmeyle açıklanır. Encolpius’un, gerek Kirke’den gerekse Khrysis’ten gördüğü ortak davranış ise, aşağılanma ve küçük düşürülmedir.

Büyücülüğün ve büyü ayinlerinin gülünçlemesi, gerek Eski Yunan gerekse Latin Edebiyatı’nda başvurulan bir başka yaygın temadır. Bu tema çerçevesinde yine Kroton bölümünde, -Kirke tarafından görevlendirilen- Oenothea isimli son derece baskıcı bir Priapus rahibesi⁵⁴⁸ ve onun Proselenos isimli kadın müridi rol almaktadır.

⁵⁴⁶ “*Videbatur mihi secundum quietem Priapus dicere: 'Encolpion quod quaeris, scito a me in navem tuam esse perductum'. Exhorruit Tryphaena et 'Putes' inquit 'una nos dormiisse; nam et mihi simulacrum Neptuni, quod Baiis in tetrastilo notaveram, videbatur dicere: in nave Lichae Gitona invenies.'*” (Petr.104)

(“Uykumda Priapus bana şunları söylerken göründü [dedi Lichas]: ‘Peşinde olduğun Encolpius’u senin gemine yönlendirdiğimi bil’”. Tryphaena korkuyla irkildi ve “sanırsın ki” dedi “tek bir varlık olarak uykudaydık, çünkü bana da Neptunus’un hayaleti Baia’daki sütunlu tapınakta görüldüğünde şunu söylüyordu: ‘Lichas’ın gemisinde Giton’u bulacaksın.’”)

⁵⁴⁷ K.Preston, “Some sources of comic effect in Petronius”, **Classical Philology** 10 (1915), s.268 şurada: C.Panayotakis, **a.g.e.**, s.163.

⁵⁴⁸ Eserde geçen bir diğer Priapus rahibesi Quartilla ile öfke yönüyle yakın benzerlik göstermektedir.

Oenothra ve Proselenos'un Encolpius'a yaptığı baskı ve fiziksel şiddetin kesin sonuca ulaşmaması⁵⁴⁹ Petronius'un "abartı yoluyla komik efektler yaratarak eser kahramanını kıvrandırma" tercihinine uygundur. Abartı, bu eserin vazgeçilmez bir tekniği olarak, Oenothra'nın tepkilerinde de açıkça fark edilmektedir. Tanrı Priapus'un gözde hayvanı olan ve doğası itibarıyla saldırganlığıyla bilinen "kutsal kaz" Encolpius tarafından öldürülünce, Oenothra aşırı melodrama başvurur. Sahte bir ızdırap gösterisi ve abartılı gözyaşları, rahibenin dindarlığının değil ikiyüzlülüğünün ifadesidir. Çünkü olay sonrasında Encolpius'un sus payı ve tazminat olarak vereceği parayı hiç vakit kaybetmeksizin kabul edecektir. Panayotakis'e göre Petronius, Oenothra karakteri ile büyücülüğün kirli ve acınası doğasını açığa çıkarmaktadır.

Eserin erken bölümlerinde ortaya çıkan bir diğer Priapus rahibesi Quartilla'dan daha önce bahsedilmiş olmasına rağmen, karakter çözümlemesinin bütünlüğü açısından kısa bir yoruma daha ihtiyaç vardır. Quartilla, eserde karşımıza çıkan ilk önemli kadın karakterdir. Quartilla'yı **urbanitas** ilkelerinden uzaklaştırarak bayağı bir karaktere çeviren en önemli özelliği, duygulanımlarındaki yapmacıktır. Hüzünlü gibi görünen bir ruh halinden bir anda histerik kahkahalara geçişi, psikolojik bir savrulmanın ya da timsah gözyaşlarının işaretidir⁵⁵⁰:

"Secundum hanc deprecationem lacrimas rursus effudit gemitibusque largis concussa tota facie ac pectore torum meum pressit...Complosis deinde manibus in tantum repente risum effusa est, ut timeremus. Idem ex altera parte et ancilla fecit, quae prior venerat, idem virguncula, quae una intraverat. Omnia mimico risu exsonuerant, cum interim nos, quae tam repentina esset mutatio animorum facta, ignoraremus ac modo nosmet ipsos modo mulieres intueremur." (Petr.18-9)

(Bu yakarıdan sonra gözlerinden tekrar yaşlar boşandı ve uzun uzun hıçkırıklarla tüm yüzü ve göğsü sarsılarak yatağıma gömüldü... Sonra ellerini çırparak aniden öyle bir kahkaha patlattı ki hepimiz korktuk. Öte yanda, daha önceden gelmiş olan hizmetçisi [Psyche] ve onunla birlikte içeri

⁵⁴⁹ "Ac me iterum in cellam sacerdotis nihil recusantem perduxit impulsitque super lectum et harundinem ab ostio rapuit iterumque nihil respondentem mulcavit. Ac nisi primo ictu harundo quassata impetum verberantis minuisset, forsitan etiam brachia mea caputque fregisset." (Petr.134)

(Fakat beni, hiç karşı koymadığım halde yeniden rahibenin odasına sürükledi, divana savurdu ve eşikten kapıldığı bir sopayla hala tepki göstermeyen bana vurdu. İlk vuruşla sopa dağılmasaydı ve darbenin şiddeti azalmasaydı, belki de kafam ve kollarım o sırada kırılmış olacaktı.)

⁵⁵⁰ C.Panayotakis, **a.g.e.**, s.105, 172, 178, 181.

girmiş olan küçük kız da [Pannykhis] aynı şeyi yaptılar. Her yer sahte kahkahalarla yankılandığında, duygulardaki bu ani değişikliği anlayamayan bizler, kâh birbirimize kâh da kadınlara bakıp duruyorduk.)

Yanında birlikte dolaştırdığı Psykhe ve Pannykhis, Quartilla'nın itaatkar ve taklitçi yanaşmalarıdır. Psykhe'nin, küçük yaştaki Pannykhis'i Giton ile evlendirme düşüncesini Quartilla'nın da destekleyerek hayata geçirmesi⁵⁵¹ yine bir rahibenin dindarlığındaki samimiyetsizliğe göndermedir. Panayotakis'e göre bu sapkın ve aşırı sahne, Nero dönemindeki ahlak dışı olaylara ilişkindir. Petronius'un Priapus ritüellerindeki nahoş detayları anlatma çabasına bir örnek oluşturmaktadır⁵⁵².

⁵⁵¹ “...ad aurem eius Psyche ridens accessit, et cum dixisset nescio quid, ‘Ita, ita’ inquit Quartilla ‘bene admonuisti. Cur non, quia bellissima occasio est, devirginatur Pannykhis nostra!’ Continuoque producta est puella satis bella...Plaudentibus ego universis et postulantibus nuptias obstupui...” (Petr.25)

(...Psykhe gülerek Quartilla'nın kulağına eğildi ve duyamadığım bir şeyler söyledi. Quartilla da ‘Tamamdır, iyi ki aklıma getirdin’ dedi. ‘Böyle güzel bir fırsat varken neden bizim Pannykhis'i nikâhlanmıyoruz?’ Vakit geçirilmeden getirilen kız epey güzeldi...Herkesin alkışlayarak bu nikâhı talep etmesine çok şaşırdım...)

⁵⁵² C.Panayotakis, **a.g.e.**, s.48.

SONUÇ

Yazım planı dahilinde birinci bölümde “kavramı” (**urbanitas**), ikinci bölümde “yazın türünü” (satirik roman), son bölümde ise “eseri” (**Satyricon**) ele aldığımız bu tezde amacımız öncelikle **urbanitas**’ı etimolojik olarak anlaşılır kılmak, satirik roman’ın ortaya çıkış öyküsünü vermek ve daha sonra **Satyricon** üzerine yaptığımız karakter çözümlemesi ile **urbanitas**’ın pekişmesini sağlamak oldu.

Tezin ilk bölümündeki çalışmamız, bir erdem veya bir tür erdem ya da erdemlerin bütünleyici parçası olarak değerlendirilen **urbanitas**’ın “dış görünüm ve nezaket, dil yetkinliği, nüktedanlık” diye sıralanabilecek olan üç önemli bileşeni içerdiğini gösterdi. İyi yetişmiş bir Romalıya ve özgür bir yurttaşla has olumlu özellikler olarak “kibar ve görgülü davranış, titiz beğeni, ince zevk, ulusal geleneklere göre yakışık alan hal ve hareketler, sosyal ilişkilerde özgüvenli tavır, duygulara hakimiyet, terbiyeli ruh; bozulmamış ve doğru biçimiyle güzel ve etkin konuşulan bir Latince; düzeyli ve eğitilmiş bir espri anlayışı” ile tanımlanan **urbanitas**’ın “bir beğeni hissi, renk, çehre, rayiha” olarak da nitelenmesi, yukarıda saydığımız seçkin özelliklerin aynı zamanda soyut ve ancak belli sezilerle kavranabilen yönüne de işaret etmektedir. Cicero’nun, özenle ve bir takım özellikler atfederek görünür kılmaya çalıştığı **urbanitas** idealini, kuramsal olarak salt “kibarlık, güzel konuşma, nükte” sacayağı ile sınırlı tutmayıp aynı zamanda kültür sevgisi ve insani sevecenlikle de kuşatmayı hedeflediği görülmektedir. Dolayısıyla Eski Roma’nın Cumhuriyet Çağı döneminde **urbanitas**’ın kavramsallaştırılmasının, dilbilimsel olduğu kadar kültürel bir çaba da olduğu açıktır.

Urbanitas ile ilgili nüansları daha iyi görebilmek adına; “kentli kişi ya da kent insanı” olarak tanımladığımız **urbanus** kimliğine tezat olan “köylü”, “yabancı” ve “züppe” profillerini de, -sırasıyla- **rusticus**, **peregrinus** ve **perurbanus** sözcüklerine (ve bundan türeyen ya da anlamdaş sözcüklere) yoğunlaşarak, farklı dönemlere ait edebi metinler yoluyla ortaya çıkarmaya çalıştık.

Tezin ikinci bölümünde, yazın türü olarak aykırılığı ile öne çıkışını ilgi çekici bulduğumuz **Satyricon**'u biçim açısından ele aldık. Satirik roman olarak adlandırılabilen bu özgün yazın türü ile **urbanitas** zihin yapısı arasında bağ kurmamıza olanak sağlayan olgulara ulaştık.

Kişilere, edebi akımlara, siyasi ya da dini eğilimlere yönelik eleştiri, her çağda rastlanan ama zemini ve yaklaşım biçimi zamana göre fark gösteren bir yazınsal davranıştır. Siyasi erkin buna karşılık olarak başvurduğu yollar sansür, dinsel baskı, hakaret davaları ve kimi zaman da kaba kuvvettir. Edebiyat, sanat ve ekonomi alanları ile siyaset arasındaki sıkı ilişkiyi açığa çıkaran çekişmeler, ödül ve cezalar, İmparator Nero döneminde her zamankinden daha fazla keskinleşince Petronius, bir yazın tavrı olarak **satira** ve gülünçlemenin (parodi) ağır bastığı karma bir türün işe yarar olabileceğini düşünmüştür. Buradan hareketle Petronius'un **Satyricon**'u yazarken, yaşadığı çağdaki anarşiyi ve insancıl değerlerden yoksunluğu bilinçli biçimde ama renk vermeden, sanatsal niyetlerini katarak ve okuru da eğlendirerek yansıtmaya kalkıştığını tahmin ediyoruz. Eserde Nero'nun sahne sanatları hevesinin yoğun etkisi altında sunulan temsiller, zekice bir nükte anlayışı ile aktarılan komik ve tuhaf gösteriler ve diyaloglar söz konusudur. Günlük konuşma dilinin sadık bir kopyası olan ve düşük yaşam biçiminin ipuçlarını veren bu metinler, umulmadık olayları zorlu sonlarla karikatürize etmektedir. Petronius, yabancı olmadığı zengin Eski Yunan - Roma külliyyatını ve farklı yazın çeşitlerini (elegia, destan, **satira**, Eski Yunan romanları, söylev, tarih yazıcılığı, töre bilim eserleri ve Miletos öyküleri gibi) başarılı bir sentezle yeniden işleyerek ve hatta bir bakıma kendi türünü yaratarak, bu amacını gerçekleştirmiş görünmektedir. Petronius'un, kültürdeki gelenekselliğin paradigmalarını, bu paradigmalara seçenek olarak ortaya çıkan alt-kültürlerle çarpıştırdığı ve buradan kendine bir hiciv potansiyeli çıkartarak **Satyricon**'u yarattığı anlaşılmaktadır.

Satyricon'u, roman türünün ilk örneği olduğunu kabul ederek irdelediğimiz tezin üçüncü bölümünde; başkahraman ve aynı zamanda öyküyü ilk ağızdan anlatan Encolpius'un Latincesi'nin (tıpkı “görece eğitilmiş” diyebileceğimiz diğer serüvenci karakterler Giton, Ascyltos, Eumolpus gibi), Petronius'un yaşadığı dönemin kentli konuşma tarzına (**sermo urbanus**) yaklaşmakla birlikte gevşek söz dizimi yüzünden

yeni sözcükler uydurmaya, Eski Yunanca'dan sözcük seçmeye ve dilbilgisi kurallarının dışına çıkmaya meyilli özellikler taşıdığını tespit ettik. Eserde Cicero'nun **urbanitas** anlayışına ve yazınsal Latincesi'nin ölçütlerine uymayan bir dil kullanılmaktadır.

Campania bölgesinde yaşayan bir grup azatlının güncel yaşamından bir kesitin sunulduğu **Cena** bölümünün merkezinde, çağın hastalığı olan can sıkıntısına çare için yaratıcı fikirlere (**novitas**) sarılan ama bu yenilik ve buluşları, kültür ve ince zevk ile yorumlayıp geliştiremediği için komik durumlara düşen Trimalchio vardır. Kendi başına sosyal bir olay olan Trimalchio'yu, rahatlıkla eserin en renkli kişisi olarak niteleyebiliriz. **Cena**'da baştan sona, Roma'nın nahoş ve kabulü zor gerçeklerinden, toplumsal yaşamın istikrarsızlıklarından ve tehlikelerinden; eğlence, oyalanma, dikkat dağıtma, fantezi, aşırılık, taşkınlık ve sefahat yoluyla yapılan bir kaçış tasvir edilmektedir.

Urbanus olmaya öykünen tüm karakterler, ahlaki savları dahi doğasından uzaklaştığı ve boş sözlerden oluşan bir retoriğe dönüştüğü için, kendiliğinden birer eleştiri nesnesi olmaktadır. Şölen ortamında hakikat göreceleşmekte ve dil, anlam bakımından karmaşık bir hal almaktadır. Başta Trimalchio olmak üzere eserdeki önemli karakterlerin aşırı duygusal, yapmacık ve abartılı hareketlerle kendilerini **urbanus** olarak tanımlama ve iç benliklerini doldurma gayretleri vardır. En meşru amaçları olan mutluluk ve saygınlık arayışları sırasında bu insanların çoğu zaman rol yaptıkları, ikiyüzlülükle başkalarını ya da kendilerini kandırdıkları, güçlü temel içgüdülerine kolaylıkla teslim olup debelendikleri dikkat çekmektedir.

Satyricon'un yazıldığı İS.1.yy'ın ikinci yarısında okul eğitimi ve teorik çalışmayla kazanılan entelektüel birikim, hayatın sorunlarıyla başa çıkmada yetersiz kalmakta ve başarı yolunda büyük bir fark yaratamamaktadır. Kültürel çözülme sürecinin de habercisi olan bu koşullarda Encolpius ve dostları gibi "sözde aydınlar", etkin olmaktan uzak halleriyle zengin sofralarında ve sonradan görmelerin yanında kendilerine yer bulabilmelerine karşın; **Cena**'nın sonlarına doğru Trimalchio'nun cahil cesaretine, kendini beğenmişliğine ve yarattığı ezici derecede hoyrat ortama dayanamayarak kurtuluşu firarda aramak zorunda kalırlar. Bu önemli sahne, paranın maddi gücü karşısında entelektüelliğin yenilgisinin ikrarını anlatmaktadır. Cicero'nun **urbanitas** sözcüğünü ilk kullandığı metinlerden **Pro Roscio Amerino**'da

(Cic.**S.Rosc.**120) vurguladığı iki önemli öge olan “sahici nezaketten ve kültürden”, **Cena** ortamında söz etmek imkansızdır.

Cicero’nun, olumsuz bir eda ile **peregrinitas**’ı tanımlarken değindiği “yabancılar has yeni ve olağandışı adet, yaşam tarzı ve konuşma biçimleri” özellikle **Cena**’da tastamam örneklerini bulmaktadır. Gellius’tan öğrendiğimize göre, Varro’nun **urbanitas**’a yakışır bir ziyafet protokolü anlatımında bahsettiği “ev sahibinin gösteriş yapmaktan ziyade kılıksız ve kaba olmamaya özen göstermesi” kuralının **Cena**’da ihlal ediliyor olması; Trimalchio ve hane halkını **peregrinus**’a olduğu kadar (**urbanus**’un bir başka karşı-profil olan) **rusticus**’a da yaklaştırmaktadır.

Petronius, **Cena**’dan sonra bu kez, eserdeki şair karakteri Eumolpus vasıtasıyla; aşırı kitabi konuşmanın etkisizliğini, eski yapıtlardan esinlenerek kendini aldatmanın gülünç sonuçlarını, edebiyata koşullanıp fantezilere hapsolmanın getirdiği başarısızlığı ve melodramatik entrikalarla dolu bir yaşamın başıboşluğunu göstermeyi sürdürür. Eserin genelinde entelektüel olmaya yaklaşmış ya da entelektüel taklidi yapan karakterler; eğitim itibarıyla yeterlilikleri tartışmaya açık, düzenli bir işte çalışmaları zor, bohem ve lümpen figürlerdir. Aslında daha da ileri giderek, **Satyricon**’da iki tür bayağılıktan söz etmemiz mümkündür. İlki, entelektüelmiş gibi davranan Encolpius, Ascyltos, Giton ve bunlarla birlikte edebiyat ve söylev sanatıyla hayatını sürdürmeye çalışan Eumolpus ve Agamemnon’un yansıttıkları “eğitimli bayağılık” ; diğeri ise Trimalchio ve etrafındaki azatlıların, yanaşmaların ve kölelerin sergilediği “cahil bayağılıktır”. Geçmişten beri devamlı olarak edebiyatla romantik biçimde idealize edilmiş olan Romalı dünya görüşü ile günün yavan gerçekleri **Satyricon**’da karşı karşıya getirilmektedir. Petronius, geleneksel erdemler ve **urbanitas** ideali ile dönemin havası arasındaki kopukluğu; kısmen, retorik sanatının içinin boşalması ve değersizleşmesi şeklinde yorumlamaktadır. Kötü yaşantıları nükteli biçimde tasvir edilen ve **urbanus** olmaya meraklı **Satyricon** karakterleri; ağzı laf yapan, yeri geldiğinde malumatfuruş ama şaşırtıcı derecede pespaye ve tutarsız tiplerdir.

Kültür, ihtiyat ve sağduyuyu öne alan **urbanitas** anlayışında yapmacık ve gayrimeşru biçimde kendini beğendirme çabası yoktur. Gerçeklik bağından koparak büyük edebi metinleri yerli yersiz ve ukalaca kullanma gereksinimi ve girişimi yoktur. Kendini sanrılara kaptırmış edilgen bir hayalperestliğe yer yoktur. Beklentilere kurban olmak yoktur. Edebiyat bir hevesten ibaret değilse eğer, klasik yapıtların ezberleriyle bön bir şekilde ya da gelip geçici biçimde heyecanlanmaya izin yoktur. Ağdalı ve mükerrer buluşlar, **urbanitas** açısından itibarsız bir konuşma kültürüdür. Hazin, yürek parçalayıcı, acınası, dokunaklı bir aktarım planıyla ve basmakalıp sözlerle dolu bir retorik, **urbanitas** için alay konusudur. **Urbanitas**'ta söz ve edimler arasında komik bir paradoksa sebep olabilecek bir orantısızlık olmamalıdır. **Urbanitas**'ta aşırılıktan, abartılı tutumdan ve gösteriştan sakınılmalıdır. Düzensiz ruh hallerine karşılık gelen **furor**, **insania**, **mania**, **tumiditas** (sırasıyla “delilik”, “çılgınlık”, “kendinden geçme ya da coşku”, “öfkelenme ya da kibir”) gibi duygulanımlar, duygusal devinimler ve heyecanlar **urbanitas** için kabahat sayılır. Duygu sömürüsü; sahte heyecan; abartılı duygusallık; isterik ya da sarhoşlara has olan içi boş, yersiz ve zamansız acındırma; istekli ama yeteneksiz öğrencilere has şevk, **urbanitas**'a aykırı davranışlara örnektir.

Urbanitas hakkında gerek **Satyricon**'dan gerekse Latin Edebiyatı'nın muhtelif metinlerinden elde ettiğimiz bulguların bizi götürdüğü sonuçları bir “**urbanitas** değerler bütünü” olarak şöyle sıralamak mümkündür:

- **Urbanitas** ılımlılık, nezaket ve hakkaniyet ölçülerinin bilinçli ve akılcı olarak uygulandığı bir **modus vivendi** (yaşam biçimi) sunmaktadır.

- **Urbanitas** sözlü ifade, hal-hareket, huy ve tavırların gerçek bir uyum içinde olduğu, düşünsel ve ahlaki melekeleri en üst düzeyde, görev duygusu ile motive olmuş ve bu uğurda her türlü fedakarlığı yapmaya hazır bir toplum öngörmektedir.

- **Urbanitas** seçkinlik, ciddiyet ve sertliği yücelten bazı kadim erdemlerle (**nobilitas**, **gravitas** ve **severitas**) çelişiyor görünse bile; merhamet (**clementia**), uysallık (**mansuetudo**), hayırseverlik (**benignitas**), lütufkarlık (**comitas**), cana yakınlık (**facilitas**), nükte (**lepos**) gibi incelikli niteliklerle donanmış insanların çoğunlukta olduğu, kültürlü ve öğrenmeye meraklı bir yapı önermektedir.

- **Urbanitas** edebiyat ve sanattan keyif alan, ana dilini temiz ve doğru kullanan, neşe, sevgi ve şefkat hislerinin azımsanmadığı, sosyal hayatta ince zevk ve güzelliklere yer veren, insanca saygı ve yükümlülükleri önemseyen bir anlayışı teşvik etmektedir.

Parçalı biçimde ve önemli bir kısmı da eksik olarak elimize ulaşmış olan **Satyricon**'un genelinde sosyal hiciv maskesi altında eski geleneklere dair bir hüznün de izleri sezilmektedir. Kültürel ve sosyal bir krizin sonucu olarak, bir geçiş döneminin sancıları içindeki Roma'yı canlandıran Petronius, artık eski tarz yaşama dönüşün mümkün olmadığını da müstehzi bir gerçekçilikle söylemek istemektedir. Geçmişte düzeni sağlamaya hizmet eden sosyal normların geçerliliğinden artık kuşkuludur. Öte yandan, bu katı gerçeği şoke edici sahnelerle yansıtırken, toplumun zindelik kazanmasına yönelik açık çözümler ya da alternatif ideolojiler de sunmamaktadır. Bu, onun yaratılışı gereği apolitik tarzıdır ve böyle kabul edilmelidir. "Augustus Barışı" ile gelen ve uzunca bir süre üzerine titrenen toplumsal huzur ve sükunet ortamının, İS. 1.yy.'ın başlarından itibaren bir tür başıboşluk ve ataletle kayacağına işaretleri görülmektedir. Geç Dönem Augustus Roması da diyebileceğimiz bu yıllar, ayrıca Ovidius'un fazlaca açık sözlü dilinden ve neredeyse sınırsız uçarılığından da sezilebileceği üzere bir **urbanus** ile **perurbanus**'u ayıran çizgilerin soluklaşmaya ve bu iki profilin özelliklerinin birbirine karışmaya başladığı dönemdir. **Urbanitas** idealinin kavramsal ve uygulamadaki değişiminden Petronius'un da, hem bir insan hem de bir yazın adamı olarak payını almış olabileceğini; tezin gelişimi sırasında, özellikle çağdaşı Seneca'nın, saraydaki ayrıcalıklı grubun sıradışı yaşamları üzerine **Epistulae Morales**'te yaptığı tespitleri incelerken fark ettik. Başka bir deyişle Petronius, Cumhuriyet Çağı ölçütlerine vurulduğunda, istese de istemese de ilk planda eğlenceli konu akışıyla ve ahlaki normlardan uzak karakter çeşitlemesiyle kendini belli eden ve olasılıkla hep bu tuhaf komiklikleri ve nükteleriyle hatırlanacak olan eserinden dolayı bir **perurbanus** olarak değerlendirilme riski ile yüz yüze olacaktır.

Şu da var ki İS. 1.yy.'a ait Roma'nın ahlak anlayışı hakkında yargılara varırken hem genel ahlak anlayışından uzak durmak hem de dönemin ahlaki değer yargılarında ortaya çıkan yıpranmayı göz önüne almak gerekmektedir. Dolayısıyla

Petronius'un, Cicero'nun **urbanus** profiline kusursuz olarak denk düşmeyişi; "geçen zamanın, ahlak kuralları ve moral ilkeleri üzerinde aşındırıcı rol oynadığını" ve Tacitus'un hatipler üzerine diyaloglarındaki konuşmacılarından Maternus Aper'in işaret ettiği üzere "ifadenin tür ve biçim yönüyle çağlara göre değişim geçirdiğini"¹ kabul ederek değerlendirmenin doğru olduğu kanısındayız. Petronius'un, her şeyden önce, Augustus tarafından canlandırılmaya, güçlendirilmeye ve temellendirilmeye çalışılan ulusal duyguların, dinsel reformların, gelenekçi yapının, resmiyetin ve vakarın coşkun bir taraftarı olduğu çok şüphelidir. Augustus sonrası iktidara gelen bir dizi dengesiz imparatorun hüküm sürdüğü döneme yakalanmış bir entelektüel olarak, bozulmaya yüz tutan sosyal ve kültürel iklimden etkilenmiş olması da ayrıca doğaldır. Benzetmek gerekirse, **urbanitas**'ın, Cumhuriyet Çağı'nda "ilkbahar", Augustus Çağı'nda "yaz", Gümüş Çağ'da ise "sonbahar" mevsimini yaşadığına tanık oluruz. Cumhuriyet Çağı'nın siyaset ve hukuk kariyerini teşvik eden ortamı kendi çağında herhangi bir suretle var olmadığı için apolitik bir yazar tavrıyla ve Kinik aldırışsızlığıyla Petronius, kendi hayat tarzını ve yazın konusuyla ilgili olan ve amacına uygun kuralları bizzat kendisi belirlemeyi yeğlemiştir.

Cena'da Trimalchio'nun Nero'ya öykünen davranış ve edimleri de dikkate alındığında, Petronius'un siyasi bir perspektifle "Trimalchio **personasını**" kullanarak bizzat İmparator Nero'yu aralıksız ve kasıtlı olarak karikatürize etme niyeti olabileceği gibi; Nero'ya öykünmenin beyhudeliğini alaya almış da olabilir. Petronius, **urbanitas**'ı, "ne olmadığını" göstererek anlamamızı ister gibidir. Akıl sağlığı tartışmalı bir tanrısal siyasi erk figürünü kibar ve kültürlü olmaya çabalayarak taklide yeltenen bir azatlının boşa düşen çabalarının, kentli zihninde yarattığı nefret, usanç ve küçümseme duygusunu aktarmış olabileceği ihtimali; Petronius'a dair hayalimizde canlandırdığımız bir nevi **urbanus/perurbanus** karışımı gibi duran ve alışılmadık bir samimiyet içeren (**nova simplicitas**) açık fikirli kimliğine daha uygun düşmektedir.

Satyricon'un, Petronius'un gerçek yüzünü ne kadar yansıttığı her zaman bir soru işareti olarak kalacaksa da, Slater'in dediği üzere, "Petronius'un kişiliğini

¹ "mutari cum temporibus formas quoque et genera dicendi." (Tac.**Dial.**18.2)

Satyricon ile yorumlamaya kalkışan okur bile Petronius'u eğlendireceği için"², bize göre son gülen her zaman Petronius ve onun nezdinde **urbanitas** olacaktır.

² Slater, **Reading Petronius**, Baltimore & London, The Johns Hopkins University Press, 1990, s.250.

KAYNAKÇA

A. Antikçağ Kaynakları

- Aristoteles: **Nikomakhos’a Etik**, çev. Saffet Babür, Ankara, Bilgesu Yayınları, 3.bs., 2011.
- Horatius: **Iambuslar, Lirik Şiirler, Saturalar, Mektuplar**, çev. Türkan Uzel, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994.
- Martialis: **Seçme Şiirler**, çev. Türkan Uzel, Ankara, Öteki Yayınevi, 2000.
- Petronius: **Satyricon**, çev. Michael Heseltine & W.H.D.Rouse, rev. E.H.Warmington, Massachusetts, The Loeb Classical Library, Harvard University Press (reprint.), 2005.
- Petronius: **Satyricon**, çev. F.Gül Özaktürk, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2003.

B. Modern Çalışmalar

- Abbott, Frank Frost: “The Origin of the Realistic Romance Among the Romans”, **Classical Philology**, Vol.6, No.3 (Jul., 1911), s. 257-270.
- Adams, J.N.: “Romanitas' and the Latin Language”, **The Classical Quarterly**, New Series, Vol. 53, No. 1 (May, 2003), s.184-205.
- Anderson, Graham: “The Novella in Petronius”, **Latin Fiction: The Latin Novel in Context**, ed. H.Hofmann, London, Routledge, 1999, s.52-63.

- Anderson, William S.: “The Programs of Juvenal's Later Books”, **Classical Philology**, Vol.57, No.3 (Jul., 1962), s.145-160.
- Andrews, A.Carleton: “Pliny the Younger, Conformist”, **The Classical Journal**, Vol.34, No.3, (Dec., 1938), s.143-154.
- Arrowsmith, William: “Luxury and Death in the Satyricon”, **Arion**, Vol.5, No.3, (Autumn, 1966), s.304-331.
- Astbury, Raymond: “Petronius, P.Oxy.3010, and Menippean Satire”, **Classical Philology**, Vol.72, No.1 (Jan., 1977), s.22-31.
- Bagnani, Gilbert: **Arbiter of Elegance: A Study of the Life & Works of C.Petronius**, The Phoenix: Journal of the Classical Association of Canada, Supplementary Volume II, Canada, University of Toronto Press, 1954.
- Bodel, John: “The Cena Trimalchionis”, **Latin Fiction: The Latin Novel in Context**, ed. H.Hofmann, London, Routledge, 1999, s.38-51.
- Bowie, E.L.& Harrison, S.J.: “The Romance of the Novel”, **The Journal of Roman Studies**, Vol. 83 (1993), s.159-178.
- Bramble, J.C.: “Martial and Juvenal”, **The Cambridge History of Classical Literature II - Latin Literature**, ed. P.E.Easterling & E.J.Kenney, Great Britain, Cambridge University Press, 1982, s.597-623.
- Byrd, Sheila Hovis: “The Inexhaustible Variety of Life; Satire of the Nouveau Riche in Petronius' Satyricon, Moliere's Le Bourgeois Gentilhomme and Fitzgerald's The Great Gatsby”, Middle Tennessee State University (yayımlanmamış doktora tezi), 1996.
- Carlisle, David P.C.: “KAI ONAP KAI YTIAP : Dreaming in the Ancient Novel”, The University of North Carolina at Chapel Hill (yayımlanmamış doktora tezi), 2009.
- Coleman, Kathleen M.: “Recent Scholarship on the Silvae and Their Context: An Overview” şurada: Statius, **Silvae**, çev. & ed.

- D.R.Shackleton Bailey, Massachusetts, The Loeb Classical Library, Harvard University Press, 2003, s.11-17.
- Connors, Catherine: **Petronius, the Poet: Verse and Literary Tradition in the Satyricon**, Cambridge, Cambridge University Press, 1998.
- _____: “Re-Reading The Arbiter : Arbitrium and verse in the Satyricon and in ‘Petronius redivivus’”, **Latin Fiction: The Latin Novel in Context**, ed. H.Hofmann, London, Routledge, 1999, s.64-77.
- Conte, Gian Biagio: **The Hidden Author: An Interpretation of Petronius’ Satyricon**, Berkeley, University of California Press, 1996.
- Corbett, Philip B.: **Petronius**, New York, Twayne Publishers Inc., 1970.
- Courtney, Edward: **A Companion to Petronius**, New York, Oxford University Press, 2001.
- _____: “Petronius and the Underworld”, **The American Journal of Philology**, Vol. 108, No. 2 (Summer, 1987), s.408-410.
- Çelgin, Güler: **Eski Yunan Edebiyatı**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1990.
- Drury, Martin: “Appendix of Authors and Works”, **The Cambridge History of Classical Literature II - Latin Literature**, ed. P.E.Easterling & E.J.Kenney, Great Britain, Cambridge University Press, 1982, s.799-935.
- Duff, J.Wight: **Roman Satire:Its Outlook on Social Life**, Berkeley, University of California Press, 1936.
- Dürüşken, Çiğdem: **Roma’da Rhetorica Eğitimi : Antik Çağ’da Doğan Bir Eğitim Sistemi**, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2.bs., 2001.
- Edmonds, John Maxwell: **Lyra Graeca**, Vol.I, Frag.2A-C, USA, Wildside Press LLC, 2007.

- Erim, Müzehher: **Latin Edebiyatı**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1987.
- Frank, Tenney: **Aspects of Social Behaviour in Ancient Rome**, Martin Classical Lectures Volume II, New York, Cooper Square Publishers Inc., 1969.
- Fusillo, Massimo: “From Petronius to Petrolino: Satyricon as a Model Experimental Novel”, **The Ancient Novel and Beyond**, ed. S.Panayotakis & M.Zimmerman & W.H.Keulen, Leiden, Brill Academic Publishers, 2003, s.413-423.
- George, Peter: “Style and Character in the Satyricon”, **Arion**, Vol. 5, No. 3 (Autumn, 1966), s. 336-358.
- Goodyear, F.R.D.: “Prose Satire: Petronius”, **The Cambridge History of Classical Literature II - Latin Literature**, ed. P.E.Easterling & E.J.Kenney, Great Britain, Cambridge University Press, 1982, s.635-638.
- Hadas, Moses: **A History of Latin Literature**, New York, Columbia University Press, 1952.
- Hallett, Judith P.: “Resistant (and Enabling) Reading: Petronius’ Satyricon and Latin Love Elegy”, **The Ancient Novel and Beyond**, Mnemosyne Bibliotheca Classica Batava: Supplementum v.241, ed. S.Panayotakis & M.Zimmerman & W.H.Keulen, Leiden, Brill Academic Publishers, 2003, s.329-343.
- Hammond, Mason: “Plato and Ovid's Exile”, **Harvard Studies in Classical Philology**, Vol. 63 (1958), s. 347-361.
- Hendrickson, G. L.: “A Witticism of Asinius Pollio”, **The American Journal of Philology**, Vol. 36, No. 1 (1915), s.70-75.
- Hight, Gilbert: “Petronius the Moralizer”, **Transactions and Proceedings of the American Philological Association**, Vol. 72 (1941), s. 176-194.

- Hofmann, Heinz: "Introduction", **Latin Fiction: The Latin Novel in Context**, ed. H.Hofmann, London, Routledge, 1999, s.1-19.
- Holzberg, Niklas: **The Ancient Novel: An Introduction**, çev. Christine Jackson-Holzberg, London, Routledge, 1995.
- Horsfall, Nicholas: "The Uses of Literacy and the Cena Trimalchionis: I", **Greece&Rome**, Second Series, Vol.36, No.1 (Apr.,1989), s.74-89.
- _____ : "The Uses of Literacy and the Cena Trimalchionis: II", **Greece&Rome**, Second Series, Vol.36, No.2 (Oct.1989), s.194-209.
- Keane, Catherine: **Figuring Genre in Roman Satire**, New York, Oxford University Press, 2006.
- Konstan, David: **Roman Comedy**, New York, Cornell University Press, 1983.
- Marmorale, Enzo V.: **Naevius Poeta**, Firenze, La Nuova Italia, 1967.
- Mendell, C.W.: "Petronius and the Greek Romance", **Classical Philology**, Vol. 12, No. 2 (Apr., 1917), s. 158-172.
- _____ : "Satire as Popular Philosophy", **Classical Philology**, Vol. 15, No. 2 (Apr., 1920), s.138-157.
- Mommsen, Theodor: **The History of Rome** (Vol.5), Richard Bentley & Son - New Burlington Street, Publishers in ordinary to her majesty the Queen, London, 1957,
- Morford, Mark: "Juvenal's Fifth Satire", **The American Journal of Philology**, Vol. 98, No. 3 (Autumn, 1977), s.219-245.
- Morgan, John: "Nymphs, Neighbours and Narrators: a Narratological Approach to Longus", **The Ancient Novel and Beyond**, ed. S.Panayotakis & M.Zimmerman & W.H.Keulen, Leiden, Brill Academic Publishers, 2003, s.171-189.

- Mumford, Lewis: **The City in History: Its Origins, Its Transformations, and Its Prospects**, USA, Mariner Books, 1968.
- Napierski, Nancy Lynn: "Petronius and the Greek Parodic Tradition", University of Washington (yayımlanmamış doktora tezi), 1996.
- North, Helen F.: "The Concept of Sophrosyne in Greek Literary Criticism", **Classical Philology**, Vol. 43, No. 1 (Jan., 1948), s.1-17.
- Nybakken, Oscar E.: "Humanitas Romana", **Transactions and Proceedings of the American Philological Association**, Vol. 70 (1939), s.396-413.
- O'Hara, James J.: **Inconsistency in Roman Epic**, New York, Cambridge University Press, 2006.
- Panayotakis, Costas: **Theatrum Arbitri: Theatrical Elements in the Satyrice of Petronius**, Mnemosyne Bibliotheca Classica Batava : Supplementum v.146, Leiden, E.J.Brill, 1995.
- Parsons, Peter: "A Greek Satyricon?", **Bulletin of the Institute of Classical Studies**, Vol.18, Issue 1, Dec.,1971, s.53-68.
- Perkins, Judith: **The Suffering Self: Pain and Narrative Representation in the Early Christian Era**, London, Routledge, 1995.
- Perry, Ben Edwin: **The Ancient Romances: A Literary-Historical Account of Their Origins**, Volume 37, Berkeley, University of California Press, 1967.
- _____ : "Petronius and the Comic Romance", **Classical Philology**, Vol. 20, No. 1 (Jan., 1925), s.31-49.
- _____ : "An Interpretation of Apuleius' Metamorphoses", **Transactions and Proceedings of the American Philological Association**, Vol. 57 (1926), s. 238-260.

- Prescott, Henry W.: "The Comedy of Errors", **Classical Philology**, Vol.24, No.1 (Jan.,1929), s.32-41.
- Ramage, Edwin S.: "Urbanitas, Rusticitas, Peregrinitas: The Roman View of Proper Latin", The University of Cincinnati (yayımlanmamış doktora tezi), 1957.
- _____: **Urbanitas: Ancient Sophistication and Refinement**, Norman, The University of Oklahoma Press for The University of Cincinnati, 1973.
- _____: "Urbanitas: Cicero and Quintilian, A Contrast in Attitudes", **The American Journal of Philology**, Vol.84, No.4 (Oct.,1963), s.390-414.
- _____: "The 'de Urbanitate' of Domitius Marsus", **Classical Philology**, Vol.54, No.4, (Oct.,1959), s.250-255.
- _____: "Early Roman Urbanity", **The American Journal of Philology**, Vol.81, No.1 (Jan., 1960), s.65-72.
- _____: "Note on Catullus' Arrius", **Classical Philology**, Vol. 54, No. 1 (Jan., 1959), s.44-45.
- _____: "Cicero on Extra-Roman Speech", **Transactions and Proceedings of the American Philological Association**, Vol. 92 (1961), s.481-494.
- Rankin, H.D.: **Petronius the Artist: Essays on the Satyricon and Its Author**, The Hague, Martinus Nijhoff, 1971.
- Rimell, Victoria: **Petronius and the Anatomy of Fiction**, Cambridge, Cambridge University Press, 2002.
- Rose, K.F.C.: **The Date and Author of the Satyricon**, Mnemosyne Bibliotheca Classica Batava : Supplementum v.16, Leiden, E.J.Brill, 1971.
- _____: "The Petronian Inquisition: An Auto-Da-Fe", **Arion**, Vol. 5, No. 3 (Autumn, 1966), s. 275-301.
- Rostovtzeff, M.Ivanovitch: **The Social & Economic History of the Roman Empire**, Connecticut, Biblo-Moser, 1926.

- Rudich, Vasily: **Political Dissidence Under Nero: The Price of Dissimulation**, New York & London, Routledge, 1993.
- _____: **Dissidence and Literature Under Nero: The Price of Rhetoricization**, New York & London, Routledge, 1997.
- Sage, Evan T.: "Atticism in Petronius", **Transactions and Proceedings of the American Philological Association**, Vol. 46 (1915), s.47-57.
- Sandy, Gerald N.: "Satire in the Satyricon", **The American Journal of Philology**, Vol. 90, No. 3 (Jul., 1969), s. 293-303.
- _____: "Petronius and the Tradition of the Interpolated Narrative", **Transactions and Proceedings of the American Philological Association**, Vol. 101, (1970), s. 463-476.
- Schmeling, Gareth: "Petronius and the Satyricon", **Latin Fiction: The Latin Novel in Context**, ed. H.Hofmann, London, Routledge, 1999, s.23-37.
- Schraidt, Norma E.: "Literary and Philosophical Elements in the Satyricon of Petronius Arbiter", **The Classical Journal**, Vol.35, No.3 (Dec.,1939), s.154-161.
- Shero, L.R.: "The Cena in Roman Satire", **Classical Philology**, Vol. 18, No. 2 (Apr., 1923), s.126-143.
- Singleton, D.: "Juvenal's Fifteenth Satire: A Reading", **Greece & Rome**, Second Series, Vol. 30, No. 2 (Oct., 1983), s. 198-207.
- Sironen, Erkki: "The Role of Inscriptions in Greco-Roman Novels", **The Ancient Novel and Beyond**, ed. S.Panayotakis & M.Zimmerman & W.H.Keulen, Leiden, Brill Academic Publishers, 2003, s.289-300.
- Slater, Niall W.: **Reading Petronius**, Baltimore & London, The Johns Hopkins University Press, 1990.

- Steiner, Grundy: "Columella and Martial on Living in the Country", **The Classical Journal**, Vol. 50, No.2 (Nov.,1954), s. 85-90.
- Sullivan, J.P.: **Literature and Politics in the Age of Nero**, New York & London, Cornell University Press, 1985.
- _____: **The Satyricon of Petronius: A Literary Study**, Bloomington and London, Indiana University Press, 1968.
- _____: "The Social Ambience of Petronius' Satyricon and Fellini Satyricon", **Classical Myth and Culture in the Cinema**, ed. M.M.Winkler, USA, Oxford University Press, 2001, s.258-271.
- _____: "Petronius, Seneca, and Lucan: A Neronian Literary Feud?", **Transactions and Proceedings of the American Philological Association**, Vol. 72 (1941), s. 453-467.
- Sutton, Dana F.: "The Satyr Play", **The Cambridge History of Classical Literature 1 - Greek Literature**, ed. P.E.Easterling & E.J.Kenney, Great Britain, Cambridge University Press, 2003, s.346-354.
- Tatum, James: **Apuleius and The Golden Ass**, Ithaca N.Y., Cornell University Press, 1979.
- Thomas, Richard F.: "Vestigia Ruris: Urbane Rusticity in Virgil's Georgics", **Harvard Studies in Classical Philology**, Vol. 97, Greece in Rome: Influence, Integration, Resistance (1995), s.197-214.
- Walsh, P. Gerard: "Was Petronius a Moralist?", **Greece & Rome**, Second Series, Vol. 21, No. 2 (Oct., 1974), s.181-190.
- Whatmough, J.: "A Last Word on Patavinitas", **Classical Philology**, Vol. 38, No.3 (Jul., 1943), s.205.
- Whitmarsh, Tim: "Reading for Pleasure: Narrative, Irony and Eroticism in Achilles Tatius", **The Ancient Novel and Beyond**,

- ed. S.Panayotakis & M.Zimmerman & W.H.Keulen,
Leiden, Brill Academic Publishers, 2003, s.191-206.
- Wilkinson, L.P.: “Cicero and the Relationship of Oratory to Literature”,
The Cambridge History of Classical Literature II - Latin Literature, ed. P.E.Easterling & E.J.Kenney,
Great Britain, Cambridge University Press, 1982,
s.230-267.
- Winterbottom, Michael: “Urbanitas”, **The Classical Review**, New Series,
Vol.26, No.1 (1976), s.59-60.
- Zeitlin, Froma I.: “Petronius as Paradox: Anarchy and Artistic Integrity”,
Transactions and Proceedings of the American Philological Association, Vol. 102 (1971), s. 631-684.
- _____: “Romanus Petronius: A Study of the Troiae Halosis and
the Bellum Civile”, **Latomus** 30, Fasc.1 (1971) s.56-82.

ÖZGEÇMİŞ

1987 yılında ODTÜ, İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü'nden lisans derecesi ile mezun oldu. Askerlik hizmetinin ardından, 1989 yılından itibaren özel sektörde çalıştı. 2003 yılında İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kùltürleri Anabilim Dalı, Latin Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne girdi. 2007 yılında lisansını, 2010 yılında da “Sürgün Sonrası Eserlerinde Ovidius'un Ruh Hali ve İmparator Augustus ile Çatışması” başlıklı tezi ile yüksek lisansını tamamladı. Aynı yıl doktora programına başladı. 2012 yılından bu yana “Urbanitas'ı Anlamada Petronius'un Satyricon'u Üzerine Bir Karakter Çözümlemesi” başlıklı doktora tezi üzerindeki çalışmasını sürdürdü.